สารัตถธรรม

ชุดเตรียมพร้อม

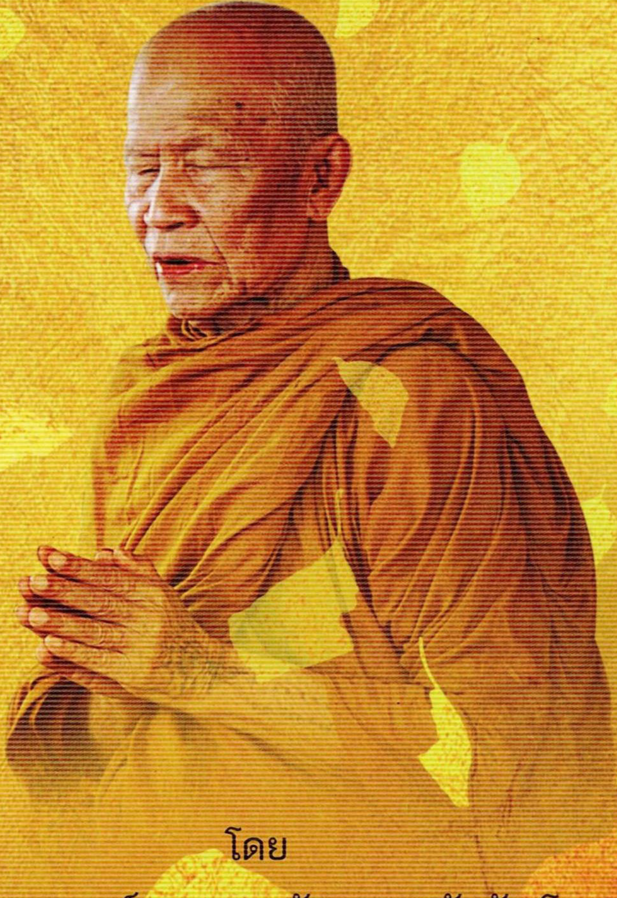

โดย

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี

สารัตถธรรมชุดเตรียมพร้อม โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

สารัตถธรรม
ชุดเตรียมพร้อม

โดย

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี

Metta Sudsawad
2016

สารัตถธรรมชุดเตรียมพร้อม

โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน
วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี

จัดพิมพ์เป็นธรรมทานโดย
มูลนิธิ “วิริยะ ณศีลวันต์ วัดป่านาคำน้อย”

พิมพ์ครั้งแรก : ก.ค. ๒๕๖๓
จำนวน : ๑๐,๐๐๐ เล่ม
ผู้จัดทำ : คณะศิษยานุศิษย์

หากท่านใดประสงค์จะพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน ท่านผู้นั้นกรุณาพิมพ์ได้ตามประสงค์โดยไม่ต้องขออนุญาตแต่อย่างใด นอกจากพิมพ์เพื่อจำหน่าย จึงขอสงวนลิขสิทธิ์ เพราะผู้แสดงไม่ต้องการอะไรยิ่งกว่าใจที่เป็นสมบัติล้ำค่ากว่าสมบัติใดๆ ในโลก

บัว

พิมพ์ที่ : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด โทรศัพท์. (๖๖๒) ๔๔๔-๓๓๕๑-๙
โทรสาร. (๖๖๒)๔๔๔-๐๐๗๘ E-mail : silpasiamprinting@hotmail.com

สารบัญ

คำปรารภ ๖

๑. ศาสนาทำให้คนต่างจากสัตว์........................... ๑๕

๒. วัฏจักร.. ๔๕

๓. กำจัดกิเลสพ้นทุกข์....................................... ๗๕

๔. ขันธ์ห้า.. ๑๐๕

๕. พิจารณาทุกขเวทนา....................................... ๑๓๓

๖. อะไรคือจิต จิตพระอรหันต์................................ ๑๖๕

๗. จิตผ่องใสคืออวิชชา...................................... ๑๘๑

๘. หัดตาย.. ๒๑๗

๙. เที่ยวกรรมฐานในกายนคร............................... ๒๔๑

๑๐. การปฏิบัติของพระอาจารย์............................. ๒๗๑

๑๑. ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์............................... ๓๐๕

๑๒. นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ ๓๓๕

คำปรารภ

สมัยหนึ่ง ขณะที่สมเด็จพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ วัดเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ทรงปรารภเหตุเกี่ยวกับหญิงสหาย ๕๐๐ นาง ผู้เป็นมิตรสหายของนางวิสาขามหาอุบาสิกา มีความประมาทมัวเมา นัดแนะพากันมาสดับพระธรรมเทศนาของพระบรมศาสดา แต่กลับลักลอบดื่มสุราเสียจนเมามาย แม้อยู่ ณ เบื้องพระพักตร์ ด้วยฤทธิ์สุราบาน ต่างพากันจะสนุกสนานร่าเริง เริ่มทำการร้องรำทำเพลง

ด้วยพระเมตตาอย่างไม่มีที่สุดไม่มีประมาณ ทรงมุ่งหวังให้หญิงเหล่านั้นได้เกิดความสลดสังเวชใจ ต่อการกระทำอันไม่มียางอายของตน จึงทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์บันดาลให้เกิดความมืดมิดปิดตา เข้าปกคลุมหุ้มห่อ ณ สถานที่นั้น ในทันทีทันใด จนหญิงเหล่านั้นเกิดความกลัว

ต่อมรณภัยที่จะมาถึงตนอย่างรุนแรง พร้อมกันนั้นก็ได้ทรงเปล่งพระรัศมี ส่องสว่างจากพระโขนง ตรงไปยังหญิงเหล่านั้น ตรัสเป็นพระดำรัสเตือน ในพระคาถาว่า โก นุ หาโส กิมานนฺโท เป็นต้น ซึ่งมี คำแปลว่า

"หัวเราะอะไรกัน ร่าเริงอะไรกัน เพลิดเพลินอะไรกัน เมื่อโลกสันนิวาสลุกโพลงอยู่เป็นนิจอย่างนี้ พวกเจ้าที่ถูกความมืดครอบงำแล้วอย่างนี้ ทำไมจึงไม่พากันแสวงหาประทีปเล่า" ดังนี้

พระพุทธประสงค์ต่อเหตุการณ์นี้ก็คือ ทรงมีพระเมตตาปรารถนาให้หญิงเหล่านั้นเห็นโทษเห็นภัยต่อการกระทำอันประมาทของตน ความกลัวต่อมรณภัยจึงนับเป็นเหตุ ให้กลับเกิดได้สติสัมปชัญญะรู้ดีรู้ชั่ว รู้การควรมิควร รู้สิ่งเป็นประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ได้เกิดความสลดสังเวชใจจนเป็นธรรมสังเวชขึ้นมา แล้วพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสแสดงธรรมเทศนา อันเป็นอมตรสให้หญิงเหล่านั้นทั้งปวง จนได้บรรลุโสดาปัตติผลโดยทั่วถ้วนหน้ากันในที่สุด

อันนี้ก็นับเป็นตัวอย่างอันดีว่า ในยามที่มนุษย์ถูกภัยคุกคาม เป็นธรรมชาติธรรมดาที่จะเสาะแสวงหาที่พึ่งที่ระลึก ที่ปลอดภัยจากภยันตรายนั้นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "มรณภัย" นับเป็นภัยที่ยิ่งใหญ่สุดของมนุษย์ชาติ ผู้เกิดขึ้นมาทุกคนจะต้องประสบ ไม่มีหนทางหลีกเลี่ยง ไม่วันใดก็วันหนึ่ง เราจะปฏิบัติต่อความตายของตนอย่างไร จึงเป็นเรื่องน่าคิดพินิจพิจารณา คือต้องคิด ต้องวางแผน ต้องหาหนทาง ต้องสอนจิตสอนใจตน ดังบทพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า "อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ เป็นต้น อันมีคำแปลว่า

ความเพียรเผากิเลส ควรทำในวันนี้นี่แหละ
ใครเล่าจะพึงรู้ว่า ความตายจะมีในวันพรุ่งนี้
ความต่อสู้ด้วยพญามัจจุราช ผู้มีเสนาใหญ่
ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลายที่เดียว"

พ่อแม่ครูอาจารย์ พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) ก็ได้เมตตาปรารภปฐมเหตุแห่งมรณภัย ดังในหนังสือ "ธรรมะชุดเตรียมพร้อม" เกี่ยวกับการที่คุณเพาพงา วรรธนะกุล ลูกศิษย์ท่านหนึ่งได้ล้มป่วยลง

ด้วยโรคภัยร้ายแรง ประสงค์จะมาปฏิบัติจิตตภาวนาวาระสุดท้ายเตรียมรับมรณภัยดังกล่าว ณ วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี โดยมีจดหมายไปกราบเรียนขออนุญาต....

"คุณเพาเราเสีย (ชีวิต) ไปกี่ปีแล้ว ปี ๒๕๑๙-๒๕๒๐ ไม่รู้นะ เหตุที่ว่าอย่างนั้นก็คือว่า คุณเพานี้เป็นโรคมะเร็งในกระดูกข้างๆ นี้ หมอเขาบอกว่าอยู่อย่างนานได้ ๖ เดือน แกก็หมดหวังแล้ว เลยเขียนจดหมายไปหาเราที่อุดรฯ หมอว่าอย่างนั้นแล้ว เหมือนว่าหมดหวังละ เลยเขียนจดหมาย 'อยากจะมาภาวนาก่อนตาย'

เราก็พูดเป็นสองพักเอาไว้ (ตอบจดหมาย) 'ถ้าไปภาวนาธรรมดาๆ นี้ อยากอยู่ที่ไหน ไปที่ใด ไปก็ได้ ไม่ไปก็ไม่ว่า' เราว่างั้นนะ ข้อสอง 'ถ้าตั้งใจจะภาวนาจริงๆ เพื่อเห็นโทษแห่งความตาย ของตัวเองแล้วก็ เอา! ไปได้' ว่าสองพัก พอแกได้รับจดหมาย ตอนเย็นวันนี้แกก็ออกเดินทางเลย ตอนเช้าไปถึง (วัดป่าบ้านตาด) แล้ว ไปรถยนต์ ฯลฯ

ตั้งแต่วันนั้นมาเราเข้าไปเทศน์ให้ฟังทุกวันนะ ดูเหมือนเป็นปี ๒๕๑๘-๒๕๑๙ เทศน์ให้ฟังทุกเย็น พอตกเย็นมาจวนมืดแล้ว ไปกับท่านปัญญา ท่านปัญญาเป็นผู้อัดเทป เราไปเทศน์ให้ฟังทุกเย็นๆ เลย เว้นแต่วันไหนประชุมพระหรือเรามีธุระจำเป็น เราก็บอกล่วงหน้าเอาไว้ว่า วันพรุ่งนี้จะไม่เข้ามา นอกจากนั้นเทศน์ทุกวันๆ ดูเหมือน ๙๐ กว่ากัณฑ์ ไปอยู่นั้นตั้งสามเดือน นั่นละจึงได้หนังสือเล่มที่ว่า 'ศาสนาอยู่ที่ไหน' หนึ่ง และ 'ธรระมชุดเตรียมพร้อม' หนึ่ง สองเล่มนี้ที่เทศน์ติดกันไปเรื่อยๆ เป็นหนังสือสองเล่มนี้ก็อยู่ในย่านปี ๒๕๑๙ มั้ง แกเสียปีนั้น เราลืมๆ เสีย'

ที่มา :- ญาณสัมปันนธัมมานุสรณ์ หน้า ๔๕๗-๔๕๘

จึงนับเป็นที่มาของการอบรมธรรมะชุดเตรียมพร้อม ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด ระหว่างวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๑๘ ถึง ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙

เพราะองค์หลวงตาท่านเป็นผู้มองการณ์ไกลเล็งเห็นว่าที่พึ่งที่แท้จริงของคนเราในวาระสุดท้าย ไม่มีอะไรจะดียิ่งไปกว่าการพึ่งอรรถพึ่งธรรม เพื่อเป็นการ

ได้ที่พึ่งสำหรับเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจในวาระสุดท้าย ดังที่พระพุทธองค์ตรัสสอนหญิงสหายของนางวิสาขา ที่หวาดกลัวต่อมรณภัยที่เป็นภัยมืดมิดปกคลุมทุกชีวิต ว่า "ทำไมพวกเจ้าไม่พากันแสวงหาประทีปส่องสว่าง (ออกจากมรณภัยนั้น) เล่า?"

ก็อย่างที่องค์หลวงตาได้มีลิขิตธรรมถึงคุณเพาพงา วรรธนะกุล เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙ มีความตอนหนึ่งที่น่าสนใจว่า

"การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ที่ประทานไว้ด้วยพระเมตตาสุดส่วนไม่มีใครเสมอในโลก นั้นคือการบูชาพระองค์ท่านแท้ การเห็นความจริงที่มีอยู่กับตัวตลอดเวลาด้วยปัญญาโดยลำดับ นั้นก็คือการเห็นพระตถาคตโดยลำดับฯลฯ **พญามัจจุราชเตือน และบุกธาตุขันธ์ของสัตว์โลกตามหลักความจริงของเขา เราต้องต้อนรับการเตือนและการบุกของเขาด้วยสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียรไม่ถอยหลัง และขนสมบัติ คือ มรรค ผล นิพพาน ออกมาอวดเขาซึ่งๆ หน้า ด้วยความกล้าตาย...ฯลฯ**

ธาตุขันธ์เป็นสิ่งที่โลกจะพึงสละทั้งที่เสียดาย **เราพึงสละด้วยสติปัญญาก่อนหน้าที่จะสละขันธ์แบบโลกสละกัน นั่นคือความสละอย่างเอก ไม่มีสองกับอันใด** กรุณาฟังให้ถึงใจ เพราะเขียนด้วยความถึงใจ เอวํ ฯ”

จึงขออนุโมทนาสาธุการ “มูลนิธิวิริยะ ณศีลวันต์ วัดป่านาคำน้อย” ที่ได้ทำการคัดสรรสาระธรรม “ธรรมะชุดเตรียมพร้อม” มาพิมพ์เพื่อถวายเป็นอาจริยบูชา เผยแผ่เป็นธรรมบรรณาการในหัวข้อ “สารัตถธรรม ชุดเตรียมพร้อม” เนื่องในอุดมมงคลสมัยตรงกับวันอาสาฬหบูชา พุทธศักราช ๒๕๖๓ โดยตระหนักถึงความสำคัญของพระธรรมเทศนา อันเป็นอมตธรรม ที่พ่อแม่ครูอาจารย์ พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี แสดงด้วยความเมตตาอย่างสุดส่วน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมรับมือกับมรณภัย อีกทั้งเป็นกุศโลบายธรรมสำคัญ เนื่องจากโลกของเราในขณะนี้กำลังประสบภาวะวิกฤติ ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมากจากโรคภัยไข้เจ็บ อันเป็นมรณภัยที่คุกคาม

ใกล้ตัวเราเข้ามาทุกที “สารัตถธรรมชุดเตรียมพร้อม” จึงนับเป็นโอวาทหลักธรรมคำสอนที่สำคัญ สำหรับจักได้เป็นแนวทางของการปฏิบัติในยามคับขัน เพื่อความเจริญงอกเงยในธรรมเป็นลำดับ ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุดแห่งธรรม คงจักสำเร็จประโยชน์ตามสมควรสำหรับท่านผู้สนใจใฝ่ธรรม ให้ได้มีโอกาสโสรจสรงอมฤตธรรม ดื่มด่ำธรรมอมตรส ดังที่องค์หลวงตาได้เมตตาแสดงไว้เป็นนิทัศน์อุทาหรณ์ จงสำเร็จสมความมุ่งมาดปรารถนาแก่ท่านผู้ตั้งใจปฏิบัติจงทุกประการ

ด้วยเมตตาธรรม

พระ.อินทร์ถวาย สนฺตุสฺสโก

(ท่านพระอาจารย์อินทร์ถวาย สันตุสสโก)
เจ้าอาวาสวัดป่านาคำน้อย อ.นายูง จ.อุดรธานี
ประธานมูลนิธิวิริยะ ณศีลวันต์ วัดป่านาคำน้อย

๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

๑

ศาสนาทำให้คนต่างจากสัตว์

เทศน์เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

วันนี้ท่านทั้งหลายได้มาเยี่ยมวัดป่าบ้านตาด เป็นโอกาสที่เหมาะสมที่ได้มาเยี่ยมผู้ป่วย คือคุณเพาด้วย คุณเพาก็ได้รักษาตัวที่โรงพยาบาล และได้รักษามาเต็มกำลังความสามารถ จากนั้นก็ได้มารักษาที่นี่ **ฟังเสียงตอนนี้ก็เหมือนว่า วัดป่าบ้านตาดนี้เป็นเรือนพยาบาล แต่หมายถึงธรรมโอสถ คุณเพามาเพื่ออบรมจิตใจที่เรียกว่า “*ภาวนา*” ฟังคำอบรมของพระท่านแสดงเพื่อรักษาจิตใจอยู่เป็นประจำในอิริยาบถทั้งสี่ ส่วนยาก็รับประทานไป จิตก็ทานธรรมโอสถ คือการฟังธรรมและการภาวนาไปอีกเหมือนกัน การได้ยินได้ฟังจากครูอาจารย์ท่านสอนอยู่เสมอ และการอบรมตนโดยทางจิตตภาวนานี้เรียกว่า “รักษาจิตด้วยธรรม”**

โดยทั่วไป กายนี้มีการรักษากัน แต่จิตใจไม่ค่อยมีการรักษา เพราะฉะนั้น แม้ส่วนร่างกายพอมีความสุขอยู่บ้าง แต่ความสุขทางด้านจิตใจมักไม่ค่อยมีกัน ส่วนใหญ่ คือ ใจไม่ค่อยมีความสุข แต่ส่วนย่อย คือ กายมีความสุข ร่างกายจัดเป็นส่วนย่อยของใจ ใจเป็นส่วนใหญ่ในตัวบุคคลแต่ละคน แต่แทนที่จะบำบัดรักษาจิตใจ ซึ่งเป็นส่วนใหญ่อันเป็นรากฐานสำคัญของส่วนร่างกาย แต่ไม่ค่อยจะมีการเหลียวแลกัน หากจิตใจนี้เป็นสิ่งที่ไม่เหนียวแน่นมั่นคงกว่าร่างกายแล้ว ต้องพังทลายแหลกเหลวไปนานแล้ว ไม่สามารถที่จะครองร่างกายมาได้ถึงขนาดนี้เลย ทั้งนี้ก็เพราะจิตมีความแน่นหนามั่นคงและทนทานอยู่มาก ในการกระทบกระเทือนกับสิ่งต่างๆ ที่เข้าไปสัมผัสกับจิตอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะมาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ที่สืบเนื่องมาจาก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ซึ่งต้องไหลลงรวมในจิตใจ เช่นเดียวกับน้ำสายต่างๆ ไหลลงรวมในมหาสมุทรทะเลนั้นแล

สภาพอารมณ์สกปรกไหลลงสู่จิตใจซึ่งเป็นของสำคัญอยู่ทุกเวลานาที จนกลายเป็นภาชนะสำหรับรับใส่

ขยะไปเสีย จึงหาความแปลกประหลาด ความอัศจรรย์และหาความสุขความสบายไม่ได้ ฉะนั้น การที่มาอบรมศีลธรรมทางด้านจิตใจ จึงเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่งกับส่วนใหญ่ คือใจที่เป็นส่วนใหญ่ของร่างกาย หากว่าใจมีเหตุมีผล มีอรรถมีธรรมภายในตัวอยู่แล้ว เวลาระบายออกทางกายและวาจา ก็ถูกต้องดีงามไม่ค่อยผิดพลาด การกระทำอะไรไม่ค่อยผิดพลาด ใจก็มีความสุข กายก็เป็นปกติสุข หากจะเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นบ้าง ก็ไม่เดือดร้อนวุ่นวายกระเทือนเข้าไปถึงใจ จนกลายเป็นโรคชนิดหนึ่งขึ้นมา การอบรมธรรมเข้าสู่จิตใจจึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง

ท่านสอนเรื่องพระพุทธศาสนาว่า "พุทธะ" ก็แปลว่า "ผู้รู้" ไม่มีใครที่จะรู้ยิ่งเห็นจริง ประเสริฐยิ่งกว่าพระพุทธเจ้าที่เป็นเจ้าของศาสนา ตรัสออกมาแต่ละประโยคแต่ละคำ ล้วนเป็นสิ่งที่ชอบโดยความจริงทั้งนั้น ไม่มีผิดพลาดคลาดเคลื่อนเหมือนอย่างสามัญชนทั้งหลายพูดกันเลย ธรรมดาสามัญชนอย่างเราทั้งหลายพูดกันนั้น พูดกันไม่ค่อยมีเหตุผล ไม่มีขอบเขตกว้างแคบ

ลึกตื้น หยาบละเอียด ว่ากันไปแล้วแต่น้ำลายจะพาฟุ้งพาไป ฟุ้งไปได้หมด พูดวันยังค่ำก็ได้ ความสนใจที่จะใคร่ครวญตามคำพูดคำจา ทั้งของเขา ของเรา เพื่อจะเห็นประโยชน์ นำมาประพฤติปฏิบัติให้เป็นความสุขสบายทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดหน้าที่การงานนั้นไม่ค่อยมีกัน เพราะเหตุว่า คำพูดเหล่านั้นไม่ค่อยเป็นสาระเท่าที่ควรจะเป็น และควรนำมาพิจารณาถือเอาประโยชน์ได้

แต่คำพูดของพระพุทธเจ้านั้น ออกมาจากความสัตย์ความจริง คือ ออกมาจากใจที่บริสุทธิ์ล้วนๆ ซึ่งเป็นธรรมทั้งแท่งภายในพระทัย เมื่อแสดงออกเพื่อสัตว์โลกก็แสดงออกมาด้วยพระเมตตาอย่างยิ่ง หรือเมตตาอย่างถึงใจทั้งสองฝ่าย การสั่งสอนสัตว์โลก ไม่ใช่เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นประโยคหรือเป็นภาระอันหนักมาก สำหรับศาสดาที่เป็น “**ครูของโลกทั้งสาม**” ไม่เป็นเพียงครูของมนุษย์เท่านั้น ยังเป็นครูของเทวดา ดังที่มีในหลักธรรมว่า สัตถา เทวมนุสสานัง พุทโธ ภควา **นั่น! คือ เป็นทั้งครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เที่ยวแจกเที่ยวแบ่งอรรถธรรม เพื่อให้เข้าถึงใจของประชาชน และสัตว์**

ทั่วไปให้ได้รับความสุข ความเจริญทางใจ

เหตุไรจึงต้องเที่ยวแจกเที่ยวแจง เที่ยวแนะนำสั่งสอน? ก็เพราะสัตว์โลกยังโง่ สิ่งที่ตาเห็นอยู่ก็ผิด สิ่งที่หูได้ยินอยู่ก็ผิด อะไรๆ ที่มาสัมผัสสัมพันธ์ ก็คอยแต่จะคิดเป็นเรื่องผิดทั้งนั้น เนื่องจากความโง่เขลาอยู่ภายในใจพาให้ผิด สิ่งที่เห็นอยู่รู้อยู่ก็ผิดไปได้ ปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ ไม่ถูก

พระองค์ทรงเห็นเหตุเห็นผลของสัตว์โลกว่า เป็นผู้โง่เขลาอย่างนี้ จึงได้นำพระโอวาทที่ถูกต้องดีงามมาสั่งสอน ที่เรียกว่า “ศาสนา” ก็ศาสนานั้นท่านสอนเพื่อใคร? นอกจากเพื่อมนุษย์เราเท่านั้น พระองค์เองก็เป็นผู้บริสุทธิ์ ถึงวิมุตตินิพพานแล้ว ตั้งแต่วันตรัสรู้ทีแรก **ไม่มีความจำเป็นอะไร** ที่จะมาเที่ยวแบ่งสันปันส่วนเอาจากบรรดาสัตว์โลกทั้งหลายด้วยการอบรมสั่งสอน **ไม่มี** แม้กระนั้นภาระใครในโลกนี้จะสู้กับภาระของพระพุทธเจ้าได้ เราทำงานแม้แต่เพียงเล็กน้อยก็บ่นกันอุบอิบๆ วันยังค่ำคืนยังรุ่ง อยู่ในสถานที่ใด มีแต่คนบ่นยุ่งไปตามๆ กัน

พระพุทธเจ้าทรงทำประโยชน์ให้แก่โลกมากมาย ตั้ง ๓ โลกธาตุ ฟังซิ! แล้วทำไมพระองค์ไม่บ่นเหมือนพวกเราล่ะ ภาระของพระองค์ ทั้งกว้าง ทั้งใหญ่ ขนาด ๓ โลกธาตุมีจำนวนมากเพียงไร ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระองค์ที่จะทรงแนะนำสั่งสอน แม้ในที่สุดขณะที่กำลังจะปรินิพพาน ก็ยังต้องมีสัตว์โลกเข้าไปเกี่ยวข้อง คือ “สุภัททปริพาชก” เข้าไปทูลถามปัญหา ถูกพระอานนท์กีดกันเอาไว้ กลัวจะเป็นการรบกวนพระองค์ท่านให้เป็นการลำบากในพระกายขณะที่จะปรินิพพาน แม้เช่นนั้นก็ไม่ทรงปล่อยวางพระเมตตา รับสั่งให้ สุภัททปริพาชกเข้าเฝ้า ประทานพระโอวาทย่อๆ แล้วรับสั่งให้พระอานนท์บวชให้ในขณะนั้น เวลาได้รับพระโอวาทเป็นที่พอใจจากพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ออกมาบำเพ็ญเพียรได้บรรลุธรรมในคืนวันนั้น เป็นพระอรหันต์องค์สุดท้าย **ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมาตั้งแต่เริ่มแรกประกาศศาสนา จนถึงปรินิพพาน มีพระ “สุภัททปริพาชก” เป็นพระสาวกอรหันต์องค์สุดท้าย นั่น! ฟังซิ อัศจรรย์ไหมล่ะ พระเมตตาของพระพุทธเจ้าที่มีต่อสัตว์โลก!**

ถ้าเป็นพวกเราๆ ท่านๆ แล้ว จะได้ยินแต่เสียงครวญครางราวกับเสือถูกปืนนั่นแล แทนเสียงอรรถเสียงธรรมในเวลานั้น

ถ้าพูดถึงความเมตตาก็ไม่มีลดละ แม้ขณะที่จะปรินิพพาน ก็ยังประทานพระโอวาท อันเป็นยอดคำสอนว่า หันททานิ ภิกขเว อามันตยามิ โว ภิกขเว วยธัมมาสังขารา อัปปมาเทนะ สัมปาเทถะ "ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย (ซึ่งตอนนั้นน่าจะมีแต่ภิกษุทั้งนั้น ท่านจึงว่า ภิกขเว) บัดนี้เราเตือนเธอทั้งหลาย ให้พิจารณาสังขารธรรม ซึ่งมีความเกิดความดับอยู่ตามหลักธรรมชาติของมันด้วยความไม่ประมาทเถิด" เพียงเท่านี้แล้วก็ปิดพระโอษฐ์เป็นวาระสุดท้าย ไม่รับสั่งอะไรอีก

คำว่า "ปิดพระโอษฐ์" คือไม่รับสั่งอะไรต่อไปอีก ทำหน้าที่ปรินิพพานโดยลำดับๆ ตั้งแต่ ปฐมฌาน เข้าปฐมฌาน แล้วก็ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน เป็นลำดับ จนถึง "อากาสานัญจายตนะ" คือ ที่เรียกว่า

“อรูปฌาน” อรูปฌาน ๔ แล้วก็ก้าวเข้าสู่ “นิโรธสมาบัติ” ที่เรียกว่า “สัญญาเวทยิตนิโรธ” ดับสัญญา เวทนา อยู่ที่นั่น แล้วถอยกลับออกมาเรื่อยๆ จนกระทั่งถึง “ปฐมฌาน” แล้วเข้าสู่ปฐมฌานอีก พอก้าวผ่าน รูปฌานสี่ คือจตุตถฌานแล้ว ไม่เสด็จเข้าฌานไหนต่อ ไปอีก ปรินิพพานไปในขณะนั้น เป็นอันว่าหมดภาระใน การสั่งสอนสัตว์โลก

ตั้งแต่วันตรัสรู้มาจนถึงวันทำหน้าที่ปรินิพพานใน วาระสุดท้ายนั้น พระองค์ไม่ทรงว่างเลย เรียกว่า **“ทรงมี พุทธกิจห้า งานประจำพระองค์”** แม้จะทรงงดเว้นบ้างก็ เป็นเพียงบางสมัยเท่านั้น คือ

(๑) ตอนบ่าย ๓ โมง ๔ โมง ทรงแสดงธรรมแก่ ประชาชน มีพระราชามหากษัตริย์ เป็นต้น

(๒) ตอนค่ำ ๒ ทุ่ม ๓ ทุ่ม ประทานโอวาทแก่พระสงฆ์

(๓) ตอน ๖ ทุ่มไปแล้ว ทรงแก้ปัญหาเทวดา และ

ประทานโอวาทแก่เทวดาชั้นต่าง ๆ

(๔) ตอนปัจฉิมยาม ทรงเล็งญาณดูสัตวโลกว่า ใครที่จะมีอุปนิสัยสามารถบรรลุธรรมอย่างรวดเร็ว แต่ชีวิตจะเป็นอุปสรรคต่อมรรคผลนิพพานเสียก่อน พูดอย่างภาษาเราๆ ก็ว่า "จะตายไปง่ายๆ" ก็ต้องเสด็จไปโปรดคนนั้นก่อน เหล่านี้เป็นภาระทั้งนั้น การพิจารณาเล็งญาณดูสัตวโลก ก็คือ **"พุทธกิจฯ" ก็คือ งานของพระพุทธเจ้าเป็นประจำอยู่ในโลก**

(๕) ตอนเช้าเสด็จออกบิณฑบาตเป็นประจำอยู่อย่างนี้ ไม่ทรงละเลยและลืมพระองค์ต่อหน้าที่

ในโลกนี้ ใครจะมีภาระมากเหมือนพระพุทธเจ้าที่ทรงรับภาระทั้งสาม โลกธาตุ เล่า! สามัญชนดัง เราๆ ท่านๆ เพียงทำอะไรนิดๆ หน่อยๆ ก็บ่นว่า งานมากงานหนัก รู้อะไรนิดๆ หน่อยๆ ก็สำคัญตนว่ารู้มาก แทบจะหารถไฟมาขนความรู้ออกจ่ายตลาด ให้โลกได้ร่ำลือซึ่งความจริงเท่าขี้ผงเท่านั้น เราประกอบความพากเพียร

หรือทำหน้าที่การงานเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น ถือว่าเป็นความลำบากลำบน ยิ่งจะทำภาวนาเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อจะนำความสุขเข้าสู่ใจให้มีความสงบเย็นใจบ้าง ก็ถือว่าเป็นของยากของลำบากไปเสีย อำนาจวาสนาน้อย ไม่ควรจะทำมากมาย ให้กิเลสมันหลอกไปทั้งวันทั้งคืน ในเวลาที่จะสั่งสมกิเลส ไม่เห็นคิดถึงอำนาจวาสนาและความหนักเบาใดๆ บ้างเลย จึงเสียเปรียบให้กิเลสอยู่ตลอดเวลา

เมื่อกิเลสเต็มหัวใจแล้ว เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย แล้วบ่นให้กิเลส บ่นแต่ฝ่ายผล แต่ฝ่ายเหตุไม่บ่นไม่แก้ มันก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไรขึ้นมา ฉะนั้น เพื่อความเหมาะสมไม่ให้เสียกาลเสียเวลาที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์นี้ ก็ผ่านมานาน กี่ปีแล้วตั้งแต่วันตกคลอดจากท้องแม่จนกระทั่งป่านนี้ เราได้กี่ปีกี่เดือน เราได้ผ่านกาลผ่านสมัย ผ่านหน้าที่การงาน ผ่านความทุกข์ความลำบากมานานเพียงไร เคยประสบพบเห็นสิ่งต่างๆ ได้ผลมากน้อยเพียงไร ได้นำมาบวกและลบบ้างหรือยัง ผลที่ปรากฏนั้นมีอะไรบ้าง สูญหายไปหรือได้กำไรมากน้อยเพียงใดบ้าง **เวลาที่**

จะก้าวไปข้างหน้า จะมีสิ่งใดเป็นชีวิตจิตใจ เพื่อยึดถือเกาะเกี่ยว เพื่อประทังความเป็นอยู่ในภพนั้น?

งานทางโลกนั้นทำจนถึงวันตายก็ไม่มีสิ้นสุด ต้องปล่อยวางและตายไปจนได้ วันตายนั่นแหละถึงจะว่างสำหรับงานของโลกเรา เป็นอย่างนี้ไม่ว่าใครๆ เหมือนกันหมด ใครอยู่ที่ไหนไม่มีว่าง มันว่างได้แต่ขณะที่ตาย เพราะเหตุไร? เพราะความตายมันเหนืองานการทั้งหลายที่จะต้องปล่อยขณะนั้น

ถ้าเราคอยเวลาว่างจะไม่มีเวลาว่างเลย จนกระทั่งวันสิ้นลมหายใจนั่นแลถึงจะว่าง ว่างเพื่อสิ้นลม ในขณะที่ยังเป็นๆ อยู่นี้ พอคิดอ่านอะไรๆ ได้ทั้งภายนอกภายในกิจการที่จะเกิดผลเกิดประโยชน์แก่ตน ก็ควรจะเร่งรีบขวนขวายเสียแต่บัดนี้ นี่ยังเป็นกาลอันควร เฉพาะอย่างยิ่งคือจิตตภาวนา ซึ่งเป็นอาหารสำคัญอย่างยิ่งของใจ ท่านเรียกว่า “ธรรม” “ธรรมโอสถ” นี้แลเป็นเครื่องเยียวยาจิตใจให้ปราศจากความฟุ้งซ่านวุ่นวาย ทำให้เกิดความสงบสุขได้เป็นอย่างดี เพราะมีอาหาร

คือ “ธรรม” เป็นเครื่องเสวย

ในเบื้องต้นของการอบรมจิตใจนี้ ท่านสอนให้มี “ธรรม” บทใดบทหนึ่งเป็นเครื่องกำกับรักษาใจ ไม่เช่นนั้นจะส่ายแส่ไปสู่อารมณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นของที่เคยชิน แล้วก่อความทุกข์ให้จนเป็นที่เดือดร้อนอยู่เสมอ ท่านจึงสอนให้ภาวนา เช่น“ภาวนา **พุทโธ** หรือ **ธัมโม** หรือ **สังโฆ** หรือ กำหนด “**อานาปานสติ**” หรือ ตามลมด้วย “พุทโธ” เช่น “พุท” เข้า “โธ” ออก ดังนี้ ก็ได้ทั้งนั้น ตามจริตนิสัยที่ชอบในธรรมบทใด

แต่การกำหนดนั้น ให้ความรู้สึกอยู่ภายในจิตใจของตนโดยเฉพาะ เช่นกำหนดลมหายใจเข้าออกก็ให้รู้ขณะที่ลมเข้า ขณะที่ลมออกไป จนกระทั่งหยุดภาวนาจะตั้งลมที่จุดไหน ที่ไหนเป็นที่เด่นสำหรับความรู้สึก ลมที่มาสัมผัสนั้นเด่นที่ตรงไหน เช่น ดั้งจมูกเป็นต้น ถ้าเด่นที่ตรงไหนก็ตั้งลมที่ตรงนั้น คือ ตั้งสติลงที่จุดนั้น ลมเข้า ลมออก กำหนดให้รู้ เช่นเราจะตามด้วย “พุทโธ” เวลาลมเข้าก็ “พุท” ลมออกก็ “โธ” ก็ได้ให้มีความรู้สึกอยู่

โดยเฉพาะกับลมหายใจเท่านั้น ไม่ต้องไปหมายถึงเหตุถึงผลอันใด ที่นอกไปจากการทำงาน คือ กำหนดลมหายใจในขณะนั้น

ฉะนั้นเมื่อเวลาสติของเรามีติดต่อสืบเนื่องกันไปเป็นลำดับ จิตก็ไม่มีโอกาสที่จะแลบไปสู่อารมณ์ต่างๆ ที่เป็นพิษเป็นภัย จิตจะหยั่งเข้าสู่ความสงบโดยลำดับๆ **แม้แต่ลมหายใจ ซึ่งเคยหายใจว่า "หยาบ" ในขณะที่เรากำหนดเบื้องต้น ก็จะค่อยๆ กลายเข้าสู่ความละเอียดไปโดยลำดับๆ บางครั้งจนถึงกับลมหายไปหมดในความรู้สึก นี่เพราะความละเอียดมากของลม ละเอียดจนถึงขนาดลมหายไปแล้วในขณะนี้ ไม่มีลมเลย เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ อย่างนั้นก็มี นี่แหละเรื่องของการภาวนา**

ใจขณะนั้นจะมีความสงบมากและเป็นที่อัศจรรย์ เมื่อลมดับไปไม่มีอะไรเหลือเลย กายก็ดับไปพร้อมกัน คือดับในความรู้สึก ไม่ใช่ว่ากายนี้ดับหายไปไหน กายก็นั่งอยู่เช่นนี้นี่แล แต่ความรู้สึกนั้นไม่มาเกี่ยวข้องกับ

กาย คือเป็นความรู้ล้วนๆ เป็นเอกเทศอยู่โดยลำพังตนเอง นี่ท่านเรียกว่า "จิตสงบ" จิตเป็นตัวของตัวในชั้นนี้ เป็นความสุขขึ้นมาอย่างแปลก แปลกประหลาดและอัศจรรย์!

ในขณะที่จิตสงบ ไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวาย กาลเวลาสถานที่ไม่มีเลยในขณะที่จิตเป็นความสงบ เพราะจิตไม่สำคัญมั่นหมายกับกาล สถานที่ เวล่ำเวลา ที่ไหนเลย มีแต่ "ความรู้" ที่ทรงตัวอยู่เท่านั้น นี่เป็นความสุขที่เกิดขึ้นจากการภาวนา เรียกว่า "เป็นผลของการภาวนา" ก็ได้

ผู้กำหนด "พุทโธ" ก็มีลักษณะอาการอย่างเดียวกัน ถ้ากำหนด "พุทโธ" โดยไม่เกี่ยวข้องกับลม ก็ให้มีความรู้สึกอยู่กับคำว่า "พุทโธๆๆๆ" โดยลำดับ ไม่ต้องไปคาดไปหมาย ถึงผลว่า จะเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง บางทีอาจมีคนมาหลอกว่า "เวลาภาวนาประเดี๋ยวเกิดนิมิตอย่างนั้นขึ้นมา อย่างนี้ขึ้นมา จะเป็นบ้านะ" คนที่เขาพูดอย่างนี้ก็มี แต่ส่วนมากคนที่พูดอย่างนั้นไม่เคยภาวนา

มาพูดปาวๆ อย่างนั้นแหละ หลอกคน คนที่คอยจะเชื่ออยู่แล้ว เพราะเป็นคนลักษณะเดียวกันแล้วก็เชื่อกันง่ายๆ กลัวกันง่ายๆ เสริมความขี้เกียจกันง่ายๆ จนถึงขั้นไม่ทำภาวนาเลยก็มี ตรงนี้ระวังให้ดี เพราะมารในสังคมพุทธศาสนามีอยู่มาก จะว่าไม่บอก

ถ้ามีหลักมีเกณฑ์ มีเหตุมีผลภายในตนเอง ซึ่งเคยกระทำในการภาวนามาแล้วจะไม่เชื่อคำพูดเช่นนั้น เพราะเหตุไร เพราะพระพุทธเจ้าตรัสสอนสัตว์โลก ไม่ได้สอนสัตว์โลกให้เป็นบ้า **พระพุทธเจ้าท่านเป็นศาสดา ก็ไม่ใช่ศาสดาบ้า จะมาสอนสัตว์โลกให้เป็นบ้าได้อย่างไร ผู้ปฏิบัติธรรม เมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมที่ท่านทรงสอนไว้โดยถูกต้องแล้ว จะเป็นบ้าไปได้อย่างไร เป็นไปไม่ได้ จึงไม่ควรเชื่ออย่างงมงาย จะเสียการ**

เหตุที่จะเป็นบ้านั้น ก็มีทางเป็นได้ เพราะแยกจากธรรม คิดผิดจากหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ เช่น กำหนดภาวนา “พุทโธๆๆๆ” แต่ปล่อยจิตส่งไปรู้เห็นอะไร ก็เพลินไปตามนั้นเสีย จนกระทั่งลืมคำบริกรรม และหลง

ไปตามนิมิตนั้นๆ เช่นนี้มีทางผิดได้ คนก็ว่าเป็นบ้าเป็นบอ เพราะผิดจากหลักของการภาวนา ผิดจากหลักของศาสนา และเอาศาสนาไปตำหนิติเตียนว่า “ภาวนาแล้วจะเป็นบ้า”

เมื่อเรากำหนดอยู่เช่นนี้ไม่มีอะไร กำหนดคำว่า “พุทโธๆๆๆ” ก็ให้รู้อยู่กับใจของเรานี่ ไม่ต้องไปคิดวาดภาพว่า สวรรค์เป็นอย่างนี้ นิพพานเป็นอย่างนั้น เทวบุตรเทวดาเป็นอย่างนั้น เหมือนที่เราเรียนมานั่น ท่านเห็นด้วยความจริง ด้วยญาณของท่าน ในหลักธรรมชาติของท่านที่รู้ แต่เราไปเห็นด้วยการวาดภาพด้วยการคาดคะเนเดาเอา การวาดภาพหลอกตัวเองเช่นนั้น ก็เลยหลอกตัวเองจริงๆ เพราะตัวเองชอบอย่างนั้น เมื่อถูกหลอกขึ้นมาแล้ว ผลของมันก็คือความเป็นบ้า ใจฟุ้งซ่านไม่มีหลักธรรมยึด บางรายก็เสียสติและเป็นบ้าไปเลยก็มี นี่เป็นความผิด ควรระวัง

เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรไปคาดหมายผลอะไรทั้งหมด นอกจากทำความเพียรอยู่กับคำบริกรรมภาวนา

เท่านั้น นี้แล เป็นงานที่จะสืบต่อเนื่อง ยังผลให้เกิดขึ้นเป็นลำดับๆ ไม่มีกาล ไม่มีสถานที่ใด ไม่มีวันใด ที่จะทำผลให้ปรากฏขึ้นในขณะภาวนา นอกจากงานคือ คำบริกรรมภาวนา ที่เรากำลังภาวนาอยู่ด้วยความนึกอย่างนี้เท่านั้น

นี่เป็นหลักใหญ่เป็นหลักรับรองแห่งการภาวนา ถ้าจิตกับคำบริกรรมได้สัมพันธ์อยู่กับลมแล้ว จะไม่มีอะไรที่น่ากลัวเกิดขึ้นแน่นอน เรื่องที่เขาพูดโกหกกันตามที่ไม่เคยภาวนานั้น เป็นเรื่องลมๆ แล้งๆ อย่างนั้นแหละ ไม่ใช่ความจริง ความจริงเป็นดังที่ได้อธิบายมานี้ ตามหลักธรรมท่านสอนไว้อย่างนี้ จงเริ่มภาวนาอย่างที่ว่านี้ จะไม่เป็นบ้า นอกจากเป็นคนดี คนฉลาด ทั้งกิจนอกการในและความสง่างามทางจิตใจโดยถ่ายเดียว

ผู้ที่ภาวนา “อานาปานัสสติ” นั้น มีความสำคัญอยู่ตอนหนึ่ง แต่ตะกี้นี้ไม่ได้อธิบายให้ถึงเหตุถึงผลของลมนั้น คือ **ขณะที่ภาวนาไปถึงขั้นที่ลมละเอียด ละเอียดลงไป ละเอียดลงไป จิตรู้อยู่เป็นลำดับๆ แล้วปรากฏว่า ลมนี้หายไปเลย เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ นี่จะเกิดความวิตก**

ขึ้นมาภายในใจ ซึ่งเป็นเครื่องหลอกคนอีกเหมือนกัน จึงได้แทรกตรงนี้ไว้เพื่อให้เข้าใจ

เมื่อปรากฏว่าลมได้หายไปในความรู้สึก แล้วมันจะเกิดความวิตกขึ้นมาว่า “เมื่อลมหายไปแล้วจะไม่ตายเหรอ?” นี่แหละหลอกตนเอง ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ต้องกลัวตาย เมื่อวิตกขึ้นมาอย่างนี้ ลมก็ปรากฏขึ้นมาทีเดียว และได้เพียงแค่นี้ ไม่ละเอียดยิ่งไปกว่านั้น เพราะฉะนั้นเพื่อตัดปัญญาข้อนี้ เมื่อลมหายไปในขณะที่เราภาวนา ก็ให้ทำความรู้กับตนเอง “ลมจะหายไปก็ตาม เมื่อจิตยังครองร่างกายอยู่แล้ว จะไม่ตาย” เพียงเท่านี้ก็ตัดปัญหาความกลัวตายซึ่งเป็นอารมณ์รบกวนเสียได้

เวลาเรานอนหลับ ซึ่งราวกับคนตาย ลมจะหายหรือไม่หาย เราไม่เห็นมีกำหนดกฎเกณฑ์มัน และเราก็ยังไม่ตาย เวลาเราภาวนา เรายิ่งรู้ละเอียดยิ่งกว่านั้น ว่าลมหายไปด้วยความรู้สึกในการภาวนาของเรา น่าจะมีสติยิ่งกว่าการนอนหลับแต่ไปกลัว นั่นแสดงว่า ไม่ทันกลมายาของกิเลส เพื่อให้รู้ทันกลมายาของกิเลส จึงต้องทำความ

รู้ตัวตามหลักความจริงว่า “เมื่อลมหายไปแล้ว จิตยังครองกายอยู่ ไม่ตาย” เพียงเท่านี้จิตจะทะลุถึงธรรมขั้นละเอียด จนหายไปหมดทั้งร่างกายและลม ไม่ปรากฏในความรู้สึกนั้นเลย นี่ชื่อว่า “ภาวนาเข้าสู่จุดละเอียดของอานาปานัสสติ” บางรายก็ทรงตัวอยู่เป็นชั่วโมงๆ ก็มี บางรายก็ไม่นาน แล้วแต่กำลังของผู้ปฏิบัติ

สิ่งที่ได้รับอันเป็นส่วนผลในขณะนั้น ได้แก่จิตมีความละเอียด **รู้อยู่โดยลำพังตนเองเท่านั้น รู้อยู่โดยเฉพาะในขณะนั้น ไม่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ใดทั้งสิ้น นี่ท่านเรียกว่า “เอกัคคตาจิต” ถ้าจิตไม่คิดเกี่ยวข้องกับอารมณ์ใดๆ เลย เหลือแต่ความรู้อันเดียวเรียกว่า “เอกัคคตา” แปลว่า ถึงความเป็นหนึ่ง หนึ่งก็เป็นหนึ่งกับความรู้เท่านั้น ไม่เป็นสองกับอารมณ์ ไม่มีสองกับคำบริกรรมภาวนาใดๆ ทั้งหมด** เพราะในขณะนั้นได้ปล่อยวางโดยสิ้นเชิง เหลือแต่ความรู้ที่ทรงตัวอยู่โดยลำพังเท่านั้น ท่านเรียกว่า “เอกัคคตาจิต”

ในการภาวนาเป็นอย่างนี้ ยังผู้ปฏิบัติให้ประจักษ์ใน

จิตใจโดยลำดับ ถ้าลงได้ทำตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วไม่ไปไหน ต้องเข้าสู่ความจริง คือผลที่พึงได้รับต้องได้รับตามเหตุที่เราดำเนินถูกต้อง **แต่ถ้าจิตมีความสุขมากน้อยเพียงไร พอจิตปรากฏเป็นความสงบขึ้นมา เราจะเกิดความสะดุดใจทันทีว่า “อ้อ! ความสุขเป็นอย่างนี้” เพราะความสุขภายในจิต ไม่เหมือนความสุขอันใดที่เคยผ่านมาแล้ว เป็นความสุขที่แปลกประหลาดอัศจรรย์ยิ่งกว่าความสุขใดๆ ทั้งหมดในโลกนี้!**

เพราะฉะนั้น ศาสนาจึงมีมาประจำตลอดทุกวันนี้ ไม่เช่นนั้นศาสนาสูญหายไปนานแล้ว เพราะรสชาติของศาสนาสู้รสชาติของโลกไม่ได้ นี่เรียกว่า “รสนิยม” ก็สู้ของโลกไม่ได้ ความแปลกประหลาดอัศจรรย์ใดๆ และสาระสำคัญก็สู้โลกไม่ได้ ศาสนาล้มไปนานแล้ว ไม่มีใครสนใจพอ ศาสนธรรมจะจีรังมาถึงปัจจุบันนี้

แต่นี่เพราะศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ ยิ่งกว่าโลกใดๆ ทั้งหมดในบรรดาโลกทั้งสามนี้ เพียงแต่จิตสงบเท่านั้น เราก็เห็นความแปลกของเราแล้ว ภายในร่างกาย จิตใจ

ซึ่งไม่เคยแปลก ไม่เคยเห็นความอัศจรรย์ ที่ปรากฏขึ้นมาเพราะความสงบนั้นเลย แต่ขณะที่ภาวนาจิตก็มีความสงบขึ้นมา นั่น! เป็นผลขึ้นมาแล้ว เรื่องความเพียร ความอุตส่าห์พยายาม หรือความขยัน ความมีเวล่ำเวลานั้นมาเอง มากับความพอใจ มากับความเชื่อที่เราได้เห็นผลนั้นเป็นประจักษ์พยานแล้ว เรื่องเวล่ำเวลาก็ดี สถานที่อะไรที่ตนจะทำภาวนา หรือทำความสงบใจหรือทำความเพียรในด้านจิตใจ ไม่ต้องถาม เมื่อจิตมีความพอใจแล้ว มันเสาะแสวงหาได้เองทีเดียว นี่เป็น "ขั้นหนึ่งของการภาวนา"

วิธีการภาวนาเป็นอย่างนี้ ให้เราฝึกถึงขั้นภาวนาเพื่อความสงบ

ทีนี้ขั้นของปัญญาที่เรียกว่า "วิปัสสนาแท้" ดังที่เราพูดกันนั้น พูดติดปากว่า "ไปทำวิปัสสนา" คำว่า "วิปัสสนา" แปลว่า ความเห็นแจ้งด้วยการพิจารณาทางปัญญา ถ้าพูดรวมๆ แล้วเรียกว่า "ภาวนา" นี้ครอบทั้ง "สมถวิปัสสนา" เพียงพูดกันว่า "ทำวิปัสสนา" ก็เข้าใจ

กันว่า “ทำภาวนา” นั้นแล

ขั้น “วิปัสสนา” จริงๆ นั้น ก็คือการพินิจพิจารณาเมื่อจิตมีความสงบเย็นแล้วจิตย่อมมีอุบายต่างๆ ในเมื่อเราพาคิดพาพิจารณาแยกแยะธาตุขันธ์ เรื่อง“อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” เราเคยได้อ่านจากตำรับตำราว่า “อนิจจังอยู่ที่ไหน ทุกขังอยู่ที่นั่น ทุกขังอยู่ที่ไหนอนัตตาก็อยู่ที่นั่น” เห็นแต่คนนั้นแก่ คนนี้ตาย เห็นแต่คนนั้นพลัดพราก ล้มหายตายจากกัน **ตัวของเราก็คือตัวพลัดพราก ตัว อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เหมือนกัน“โอปนยิโก” น้อมเข้ามาสู่ตัวเรา ซึ่งแก่ขึ้นมาทุกวันๆนับแต่วันตกคลอดออกมา แก่ขึ้นเรื่อยๆ แก่ขึ้นมาโดยลำดับ แปรสภาพขึ้นมาเรื่อยๆ นี้เรียกว่า “อนิจจัง ”**

ความทุกข์ก็ติดแนบมาตั้งแต่วันเกิด ขณะที่ตกคลอดออกมานั้นสลบไสล ตัวของเด็กนั้นไม่รู้ตัวเลยความทุกข์เหลือประมาณ บางรายก็ตายไปเสียตั้งแต่อยู่ในท้อง ขณะตกคลอดออกมาตายก็มี เพราะทนทุกข์ที่สาหัสไม่ไหว เรื่องความทุกข์มันติดแนบมาตั้งแต่

เล็กจนกระทั่งบัดนี้ เรายังจะสงสัยเรื่อง "อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา" ที่ไหนไปอีก กองอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อยู่กับเราอย่างสมบูรณ์อยู่แล้วตลอดเวลา

อนิจจัง คือ ความแปรสภาพไปทุกขณะ แม้แต่เวลานี้ นั่งอยู่สักครู่เดียวมันก็เหนื่อยแล้วล่ะ มันแปรแล้ว ธาตุขันธ์ มันแปรเป็นอย่างอื่น เกิดความทุกข์ขึ้นมาแล้ว

อนัตตา เราจะถือเป็นสาระแก่นสารอะไรในธาตุในขันธ์อันนี้ มันก็เป็นแต่กองดิน น้ำ ลม ไฟ ที่ประชุมกันอยู่อย่างธาตุเท่านั้น เรียกว่า "ธาตุสี่" ขันธ์ก็เรียกว่า "ขันธ์ห้า" คือ รูป ได้แก่ร่างกายของเรานี้ เป็นขันธ์ หมายถึงกอง หรือหมวด เป็นหมวดๆ **เวทนา** คือ ความสุข ความทุกข์เฉยๆ หรือความเป็นหมวด เป็นกองอันหนึ่ง **สัญญา** คือ ความจำได้ หมายรู้ **สังขาร** คือ ความคิด ความปรุง **วิญญาณ** คือ ความรับทราบ เมื่อตาสัมผัสรูป ฯลฯ ทั้งห้านี้ ท่านเรียกว่า "ขันธ์ห้า"

เพราะฉะนั้น ขันธ์ห้านี้ มันมีสาระอะไรอยู่ภายในตัว

ของมัน พอจะไปยึดไปถือว่า "สิ่งนี้เป็นเรา" นี่หมายถึงเรื่อง "วิปัสสนา" นี่คือการแยกหาความจริง แยกให้เห็นความจริงที่มีอยู่ในตัวเราเอง แต่เราโง่ ไม่สามารถที่จะมองเห็นความจริงนี้ได้ จึงเรียกว่า "อันนั้นเป็นเรา อันนี้เป็นของเรา" พออะไรมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เกิดความสลดหดหู่ เสียอกเสียใจ **กลายเป็นโรคจิตขึ้นมาภายในตน ก็มีแยะ เพราะความคิดปรุงเลยเถิด**

โรคจิต ก็คือ โรควุ่นวาย โรคความทุกข์ เดือดร้อนนั่นเอง ยังไม่ถึงกับว่า "โรคจิต" จนกระทั่งถึงกับเป็นบ้านั่นมันหนักมากไป ถึงกับไม่มีสติ มันก็เป็นบ้า

เมื่อพิจารณาแยกแยะดูด้วยปัญญาอย่างนี้ เราจะเห็นอุบายของปัญญา มีความสามารถที่จะตัดกิเลสออกได้เป็นตอนๆ เป็นระยะๆ จนกระทั่งสามารถตัดขาดออกได้หมดภายในขันธ์ห้า

ที่ว่า อันนั้นเป็นเรา อันนี้เป็นเรา จิตกับขันธ์ห้าเป็นอันเดียวกัน แยกกันไม่ออก เวลาปัญญาได้แยกแยะ

พินิจพิจารณาด้วยอำนาจของความฉลาด ที่ฝึกหัดมาจนชำนิชำนาญ สามารถแยกออกได้ นี่ทราบว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูปก็รูป สิ่งนั้นๆ ก็เป็นสิ่งนั้นๆ แต่เราไม่ใช่สิ่งนั้นๆ มันแยกกันได้โดยลำดับๆ จนกระทั่งสามารถแยกจิตออกจากอาสวะกิเลส ที่ฝังจมอยู่ในจิตนั้นออกได้ เลยไม่มีอะไรเหลือภายในจิต นั่นแลท่านเรียกว่า “พุทโธ” แท้

ผลของการปฏิบัติจิตตภาวนา เมื่อถึงขั้นสุดท้ายแล้ว ได้เป็นพุทโธแท้ เช่นเดียวกับ “พุทโธ” ของพระพุทธเจ้า ไม่ได้หมายถึง “พุทโธ” ของพระพุทธเจ้าองค์นั้นแท้ แต่หมายถึง “พุทโธ” ของเรา เทียบเคียงกัน **ความบริสุทธิ์นี้เสมอกันกับของพระพุทธเจ้า แต่ “พุทธวิสัย” และ “สาวกวิสัย” นี้ผิดกันไปตามอำนาจวาสนา ซึ่งนอกไปจากความบริสุทธิ์**

ความสามารถอาจรู้ด้วยการแนะนำสั่งสอน ความเฉลียวฉลาดของพระพุทธเจ้าต้องสมภูมิพระองค์ท่าน แค่พวกสาวกก็เต็มตามภูมิของตน **สำหรับความบริสุทธิ์**

นั้นเสมอกันท่านว่า “นัตถิ เสยโย อปาปิโย” นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมา จนถึงพระสาวกองค์สุดท้ายบรรดาที่เป็นพระอรหันต์แล้ว ความบริสุทธิ์เสมอกัน ไม่มียิ่งหย่อนต่างกันเลย นี่ เหมือนกันตรงนี้

นี้แล คือ ผลที่เกิดจากการที่ทำจิตด้วยการภาวนาทำไปโดยลำดับ แก้กิเลสไปโดยลำดับ จนกระทั่งหมดโดยสิ้นเชิงแล้ว เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วนๆ นั่นแลผู้ทรงความสุขอย่างยอดเยี่ยม ไม่มีอันใดเหนือกว่าความสุขประเภทนี้ ท่านเรียกว่า “โลกุตรธรรมอันสูงสุด” คือ ธรรมเหนือโลก

เหนือโลก คือ เหนือธาตุ เหนือขันธ์ เหนือสิ่งใดทั้งหมด ไม่มีอะไรจะยิ่งกว่าสิ่งที่บริสุทธิ์นี้ นี้คือผลที่เกิดขึ้นจากการภาวนา ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงทำก่อนใครในโลกสมัยนั้น และพาดำเนินมาก่อน จนถึงสมัยปัจจุบันถึงพวกเราชาวพุทธ ที่บำเพ็ญตามพระองค์อยู่เวลานี้

ศาสนธรรมท่านสอนอย่างมีเหตุมีผล พวกเราควร

ดำเนินไปตามหลักท่านสอนไว้ และผลจะต้องปรากฏขึ้น **ตามนั้น อย่างนั้นๆ นี่! เหตุมีอยู่ ผลต้องมี ผู้ปฏิบัติถูกต้องดีงามตามหลักธรรมที่ท่านสอน ผลจะไม่ได้รับอย่างไร!**

คำว่า "ธรรม" ก็คือ "สวากขาตธรรม" ที่ตรัสไว้ชอบแล้ว ไม่ใช่ "โมฆธรรม" ผู้ปฏิบัติทำไมจะไม่ได้รับผล มรรค ผล นิพพาน ที่ว่าสูญๆ นั้น สูญไปไหน? นอกจากจะสูญจากบุคคลที่ไม่สนใจต่อการปฏิบัติเท่านั้น แม้แต่ครั้งพุทธกาล มรรค ผล นิพพาน ก็ไม่มีสำหรับบุคคลที่ไม่สนใจ แต่มีสำหรับผู้สนใจปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า

สมัยนี้ก็เหมือนกัน "มัชฌิมา" คือ ศูนย์กลางต่อความจริงอยู่เสมอ ศูนย์กลางเพื่อการแก้กิเลส เหมาะสมเพื่อการแก้กิเลสอยู่ตลอดไป ไม่ว่ากิเลสตัวใด ประเภทใด ไม่สามารถที่จะผ่านพ้นอำนาจของ "มัชฌิมาปฏิปทา" นี้ไปได้เลย จึงเป็นธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการแก้กิเลสของสัตว์โลก ท่านเรียกว่า "มัชฌิมา" จะเป็น "มัชฌิมา" สมัยทุกวันนี้ หรือ "มัชฌิมา" สมัยพุทธกาล

ก็ตาม จะต่างกันอย่างไร ไม่มีอะไรต่างกัน เพราะเป็น "สวากขาตธรรม" อย่างเดียวกัน กิเลสก็ประเภทเดียวกัน มัชฌิมาเครื่องแก้กิเลสก็ประเภทเดียวกัน ที่เรานำมาปฏิบัติกำจัดกิเลส **ทำไมกิเลสจะไม่หลุดลอยไปได้ ด้วยอำนาจแห่งการปฏิบัติธรรม ที่ถูกต้องดีงามตามหลัก "มัชฌิมา" นั่นแล้ว จะต้องได้ผลเหมือนกัน**

แต่ มรรค ผล นิพพาน ไม่มีสำหรับผู้ไม่ปฏิบัติเท่านั้น ไม่ว่าสมัยใดๆ จะมีเฉพาะผู้ปฏิบัติ มีมากมีน้อยตามกำลังแห่งการปฏิบัติของตนๆ มีอยู่เพียงนี้

เรียกว่า "สวากขาตธรรม" ตรัสไว้ชอบแล้ว "นิยยานิกธรรม" นำผู้ปฏิบัติให้พ้นจากทุกข์ไปได้โดยลำดับ จนกระทั่งพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง **ไม่มีอันใดที่จะเหนือจากธรรมของพระพุทธเจ้าไปได้ ที่จะเป็นเครื่องแก้กิเลสให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ จึงเป็นที่ "ลงใจ" ในการประพฤติปฏิบัติธรรม** โลกทั้งหลายยังไม่มีใครพูดได้ถูกต้องแม่นยำ ยิ่งกว่าศาสดาที่เป็นผู้สิ้นกิเลสแล้ว และพูดออกมาจากความจริงทั้งนั้น

ความคดโกง ความหลอกลวง ต้มตุ๋น อย่างโลกนี้ พระพุทธเจ้าไม่นำมาพูด เพราะนี้มันเป็นเรื่องของกิเลส **เรื่อง "ธรรม" ต้องพูดตรงไปตรงมา พูดตามเหตุตามผล พูดตามความสัตย์ความจริง ผู้ปฏิบัติตามความสัตย์ความจริง ทำไมจะไม่รู้ความจริง ต้องรู้! ความยิ่งใหญ่อยู่ที่ตรงนี้ไม่อยู่ที่อื่น อย่าพากันสงสัย ลูบคลำเหมือนคนตาบอด ทั้งที่มีธรรมซึ่งเป็นองค์แทนศาสดาอยู่เต็มเมืองไทยชาวพุทธ!**

ในอวสานแห่งการแสดงธรรมนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายได้นำไปพินิจพิจารณา หากว่าธรรมที่แสดงมานี้ หนักเบามากน้อยเพียงใด จะเป็นที่แสลงหูแสลงใจ ก็ขออภัยไว้ด้วยเพราะธรรมนี้ เป็น "ธรรมป่า" หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้ฟังทั้งหลาย ไม่มากก็น้อย

เอาล่ะ จบ

◆

๒

วัฏจักร

เทศน์เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

ปัญหาของโลกในปัจจุบันนี้ ที่มีมากก็คือ ปัญหาที่ "ตายแล้วเกิด" ดูจะมีน้อย "ตายแล้วสูญ" รู้สึกว่าจะมีมากขึ้นทุกที ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ต่อจิตใจของนักเกิดนั่นแหละ

การเข้าใจว่า ตายแล้วสูญนั้น ก็คือเรื่องของกิเลสพาให้เข้าใจ ไม่ใช่ความจริงพาให้เข้าใจ ผู้เชื่อความสำคัญของกิเลสจึงทำผิดเรื่อยๆ แล้วก็ "เกิด" ไม่หยุด ทุกข์ไม่ถอย ไม่มีเวลาลดน้อย เพราะความคิดเช่นนั้นเป็นการส่งเสริมกิเลส และกองทุกข์ทั้งสิ้น

คนที่เข้าใจว่าตายแล้วสูญนั้น ย่อมไม่คิดเตรียมเนื้อเตรียมตัวเพื่ออนาคต เพราะหมดหวังแล้ว ทั้งๆ ที่สิ่งที่เป็นไป ที่ได้ประสบพบเห็นต่างๆ ทั้งๆ ที่เราไม่หวังก็ตามมีอยู่ และสิ่งสำคัญที่มีอยู่ขณะนี้ คือมีอยู่ทุกขณะ ก็คือใจ ปัญหานี้จึงเป็นปัญหา “เพชฌฆาต” เกิดขึ้นมาเพื่อทำลายตัวเองโดยแท้ การทำลายตัวเองไปในตัว ไม่มีชิ้นดีแฝงอยู่บ้างเลยนั้น จัดว่าเป็นคนหมดหวัง ราวกับโลกที่หมดหวัง ไม่มีใครช่วยได้นั้นเอง

ผู้ที่มีความเข้าใจว่า ตายแล้วเกิด ย่อมมีการระมัดระวังตัว และกลัวบาป โดยคิดว่าถ้าเกิดแล้วจะเป็นอย่างไร หากว่าเราทำไม่ดีเสียอย่างนี้ เวลาไปโดนความทุกข์เข้าในเวลาไปเกิดใหม่ ก็จะได้รับสิ่งที่ไม่พึงใจทั้งหลายเป็นเครื่องตอบแทน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ปรารถนาอย่างยิ่ง แล้วก็ไม่กล้ากระทำ เพราะอย่างไรเสีย จิตก็ต้องไปเกิดอีก ด้วยผลแห่งกรรมนั้นๆ ผู้นี้จึงมักมีความระมัดระวังและขยะแขยงต่อสิ่งที่ไม่ดี ไม่พึงปรารถนาและก็ไม่กล้าทำลงไป

แต่พวกที่เชื่อว่าตายแล้วสูญนั้น รู้สึกจะเห็นว่าสูญไปโดยประการทั้งปวง ในเรื่องบาปเรื่องบุญคุณโทษอะไรทั้งหมด พอยังมีลมหายใจอยู่เท่านั้น เมื่อสิ้นลมหายใจแล้วก็หมดหวัง ไม่มีความดี ความสุขสนองตอบ นอกจากความทุกข์ ความไม่ดี ที่ตนเข้าใจว่าไม่มีเท่านั้น จะให้ผลแก่ผู้นั้น การทำบุญทำบาปจึงไม่มีความหมายอะไรทั้งสิ้นกับเขา นอกจากเป็นความต้องการในปัจจุบัน จะทำอะไรก็ทำตามใจชอบ ผิดหรือถูกไม่คำนึง ผู้มีความคิดเช่นนี้ได้ชื่อว่าทำลายตนเองไปในตัว ทุกระยะที่คิดและทำลงไป

ในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าก็มีไว้ คือเจ้าทิฐิต่างๆ ซึ่งมาสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า สัตว์ตายแล้วสูญบ้าง ตายแล้วเกิดบ้าง ทุกสิ่งทุกอย่างเที่ยงบ้าง สัตว์ที่เคยเกิดเป็นชนิดใดก็ต้องเกิดเป็นชนิดนั้นบ้าง เช่นใครเคยเกิดเป็นคนก็ต้องเป็นคนเรื่อยไป เที่ยงต่อกำเนิดของตนที่เคยเกิดเป็นอะไร กลายเป็นความเที่ยงไปหมด นี่ก็เป็นเรื่องของความสำคัญ ไม่ใช่ความจริงซึ่งมีอยู่ในสันดานของสัตว์เต็มโลก

เรื่องของกิเลสเป็นสิ่งที่น่ากลัวมาก เมื่อพิจารณาและเรียนเรื่องของกิเลสซึ่งมีอยู่ภายในใจของเรา ด้วยหลักธรรมเป็นเครื่องพิสูจน์โดยลำดับแล้ว เราจะยิ่งเห็นกิเลสเป็นสิ่งที่น่ากลัวมาก เพราะแทบทุกสิ่งซึ่งเป็นเครื่องหลอกลวงจากกิเลส อันทำให้สัตว์เป็นภัยเสมอไป แทบจะพูดได้ว่าทุกระยะที่เป็นความกระซิบกระซาบเป็นความบังคับบัญชา อำนาจมาก อำนาจน้อย มักมีอยู่กับกิเลสทั้งสิ้น จิตใจเราก็คล้อยตามมัน คล้อยตามมันจนลืมตัว ว่าคิดเช่นนั้นเป็นสิ่งถูกต้องไปหมด แม้ที่ไม่น่าเชื่อก็เชื่อไปเลย ที่เรียกว่า “ลืมตัวอย่างมืดมิด” ไม่ทราบได้ว่าสิ่งที่คิดนั้น เป็นทางถูก หรือ ทางผิด เพราะเคยเชื่อธรรมชาติที่พาให้งมงายนี้มานานแล้ว

กิเลสเป็นธรรมชาติที่ไม่มีค่าสำหรับผู้ที่มีค่า และความเป็นผู้มีคุณค่าคือตัวเรา จึงต้องระวังเสมอ

การที่จะพิสูจน์เรื่องเกิดเรื่องตายนี้ เราจะพิสูจน์อย่างไร? ไปเรียนที่ไหน? ไม่สิ้นไม่สุด และก็ไม่สามารถที่จะระงับดับ ความสำคัญอันด้นเดาเหล่านั้นได้ นอกจาก

การปฏิบัติต่อจิตใจโดยเฉพาะ คือ “จิตตภาวนา” งานนี้เป็นทางตรงแน่วต่อความจริง ที่จิตจะพึงทราบ จิตจะต้องทราบด้วยวิธีนี้แน่นอน เพราะปราชญ์ทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทรงทราบจากวิธีนี้เป็นหลักใหญ่

การคิดตรองต้องมี “จิตตภาวนา” เป็นหลักยืนตัว จึงจะสามารถเข้าถึงความจริง อย่างอื่นไม่มีทางทราบได้ จะเรียนมากเรียนน้อยก็ตาม แต่ไม่ได้ประมาทเพราะการเรียนไม่ใช่การชำระกิเลส เป็นการจดจำเอาตามการเรียนมาเฉยๆ แต่กิเลสก็เป็นกิเลสอยู่โดยดี ถ้าเราไม่แก้กิเลส กิเลสก็มีอยู่เต็มหัวใจตามเดิม ราวกับคนไม่เรียนไม่ละกิเลสนั่นแล เหมือนอย่างเขาสร้าง “แปลนบ้านแปลนเมือง” จะทำแปลนได้กี่มากน้อยมันก็เป็นแปลนอยู่เปล่าดีๆ นั่นแหละ ถ้าเราไม่ลงมือทำมันก็ไม่เป็นตัวบ้านตัวเรือนขึ้นมาได้

การเรียนธรรม การจดจำชื่อเสียงของกิเลส จะเรียนกันไปขนาดไหนก็เรียนไปจำกันไปแต่ชื่อ ความจริงมันก็เป็น “กิเลส” ของมันอยู่อย่างนั้น ไม่บกพร่องลงบ้างเลย

จนนิดเดียวด้วยการท่องจำ **จึงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะจดจำเปล่าๆ ไม่สามารถจะแก้กิเลสต่างๆ ภายในจิตใจได้ นอกจากจะปฏิบัติเพื่อละเพื่อถอนมันไปโดยลำดับ ดังที่ปราชญ์ทั้งหลายพาดำเนินมาจนถึง "ความบริสุทธิ์-พุทโธ" เต็มดวงใจเท่านั้น**

ปริยัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ ทั้งสามนี้เป็นธรรมสามัคคีกัน ขาดไปไม่ได้ ถ้าอยากเห็นกิเลสหลุดลอยออกจากใจ ถ้าอยากเป็นผู้รับเหมากิเลสทั้งมวล กองเต็มหัวใจ ก็เพียงเรียนเอา จดจำเอาแต่ชื่อของมัน ก็พอตัวแล้ว แทบเดินไม่ไหว เพราะหนักคัมภีร์ใบลานที่เรียนจดจำมาเปล่าๆ โดยเข้าใจว่าตนเป็นปราชญ์ฉลาดพอตัว ทั้งที่กิเลสเต็มหัวใจ การปฏิบัติเช่น จิตตภาวนา คือการปฏิบัติต่อจิตใจตัวเอง เป็นการเรียนเรื่องจิตใจของตนโดยตรง วิถีใจชอบคิดไปในทางใดบ้าง มีมากน้อยหนักเบาไปในทางใด? ทางดีหรือชั่ว มีธรรมคือสติปัญญาเป็นต้น เป็นเครื่องพิสูจน์อารมณ์อยู่เสมอ ธรรมท่านสอนไว้อย่างไร อะไรที่ควรเอาชนะ ที่ควรจะระวัง ที่ควรจะดับ ที่ควรจะส่งเสริม ท่านบอกไว้หมด เช่น จิตมีความ

ฟุ้งซ่าน ซึ่งเป็นการก่อกวนตัวเอง เวลาฟุ้งซ่านมาก ก็ก่อกวนมาก ทำลายตนมาก **ให้พยายามระงับ ดับความคิดเหล่านั้นด้วยอุบายต่างๆ มีสติปัญญาเป็นสำคัญ ตามแต่จะเห็นควร เช่น การกำหนดภาวนา มีธรรมบทใดเป็นหลักยึดแทนอารมณ์ที่เคยทำให้ฟุ้งซ่านนั้นเสีย จิตก็ย่อมมีทางสงบลงได้** พอจิตสงบลงได้ก็ทราบว่า จิตพักงานที่แสนวุ่นวายลงได้เป็นพักๆ เพียงเท่านี้ก็พอทราบเบื้องต้นแห่งการภาวนาว่า มีผลเป็นความสงบสุขทางใจ ถ้าเป็นโรค ก็ถูกกับยาหรือระงับลงแล้วด้วยยา พอมีทางพยาบาลรักษาให้หายได้โดยลำดับ จนหายขาดได้ด้วยยาขนานต่างๆ **จิตใจต้องสงบเย็นเห็นผลโดยลำดับด้วยธรรมแขนงต่างๆ จนถึงขั้นบริสุทธิ์ได้ด้วยธรรม**

เมื่อจิตมีพลังทั้งหมดมั่นคงเข้าไปเป็นลำดับๆ ก็ย่อมทราบชัด และทราบเรื่องของธาตุ ของขันธ์ ไปโดยลำดับ โดยทางปัญญา เป็นอย่างนั้นๆ จนทราบว่า ธาตุขันธ์เหล่านี้ มันไม่ใช่อย่างเดียวกัน แม้จะอาศัยกันอยู่ราวกับเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็ตาม เปรียบเทียบเหมือนกับเรามาอาศัยอยู่ในบ้าน บ้านนั้น เป็นบ้าน

เราเป็นเรา จะอยู่ในบ้าน เราก็เป็นเราคนหนึ่ง ต่างคนต่างอยู่ เป็นแต่อาศัยกันอยู่ชั่วกาล ฉะนั้น บ้านจึงไม่ใช่เรา เราจึงไม่ใช่บ้าน บ้านเป็นสมบัติของเรา ธาตุขันธ์เป็นสมบัติของเรา คือใจ แต่เรานี้ไม่ใช่บ้าน และเราไม่ใช่ธาตุขันธ์ ธาตุขันธ์ไม่ใช่เรา แต่เพียงอาศัยและเป็นความรับผิดชอบกันอยู่ ฉะนั้น เราจะเรียกว่าธาตุขันธ์เป็นของเราตามสมมุติก็ไม่ผิด แต่อย่างไรๆ มันก็เป็นคนละอย่างอยู่ดี

การเรียนจิตตภาวนาย่อมทราบความจริงไปโดยลำดับๆ ดังที่อธิบายมา และการเรียนเช่นนี้เป็นภาคปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสโดยตรง

ครั้งพุทธกาลท่านเรียนเพื่อปฏิบัติกำจัดกิเลสต่างๆ ออกจากใจจริงๆ ไม่ได้เรียนเพื่อเอาชื่อเอานามของกิเลสบาปธรรม และชั้นภูมิตรีโทเอก มหาเปรียญอย่างเดียว โดยมีใบประกาศนียบัตรรับรอง อันเป็นราวกำแพงรักษาความปลอดภัยให้กิเลสผาสุกสนุกแพร่พันธุ์ออกลูกออกหลาน สร้างบ้านสร้างเรือน ที่ขับถ่ายบำรุงบำเรอบนหัวใจสัตว์โลก ดั่งที่เป็นอยู่เห็นอยู่นี้เลย

ชั้นภูมิของท่านที่ได้รับส่วนผลจากการปฏิบัติ ก็เป็นกัลยาณชน อริยชนเป็นขั้นๆ โดย สันทิฏฐิโก เป็นเครื่องรับรองตัวเอง ตามหลักความจริงของภูมิธรรมนั้นๆ สมกับธรรมเป็นสวากขาตธรรม ที่ตรัสไว้ชอบได้ผลเป็นที่พึงใจตามพระประสงค์ ที่ทรงสั่งสอนสัตว์โลกด้วยธรรมของจริง อันประกอบด้วยพระเมตตาเต็มพระทัยไม่เคยบกพร่องแต่ต้น จนถึงเวลาจะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน องค์พยานวาระสุดท้าย คือ พระสุภัททะปัจฉิมสาวก ผู้บวชในราตรีจะปรินิพพาน ซึ่งตั้งหน้าทำความเพียร ยังกิเลสทั้งมวลให้สิ้นซากในคืนวันนั้น จากพระโอวาทที่ประทานโดยเฉพาะ หลังจากนั้นก็ประทานปัจฉิมโอวาทแก่พระสงฆ์ที่ประชุมพร้อม เพื่อการเสด็จปรินิพพานของพระองค์ โดยใจความสำคัญว่า

ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนท่านทั้งหลายให้ทราบว่า (สัจธรรมที่มีติดแนบอยู่กับตัว) คือ สังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้น เฉพาะอย่างยิ่ง คือ (สังขารภายในได้แก่ความคิดปรุงแต่งต่างๆ ทุกขณะ ทั้งดี ชั่ว กลาง) ล้วนดับไปโดยสติปัญญา ด้วยความไม่ประมาทเถิด

เหล่านี้คือพระเมตตาล้นฝั่งแห่งโลกธาตุ ที่ประกาศแก่มวลสัตว์เรื่อยมาจนวาระสุดท้าย สรุปความแล้วก็ลงไปรวมที่ใจ

ใจจึงควรได้รับการอบรม อย่างน้อยก็พอรู้วิถีทางเดินของตน และรู้วิถีของจิตไปโดยลำดับด้วยวิธีจิตตภาวนาว่า ปกติจิตของสามัญชนชอบคิดไปในทางใด หนักไปทางใด จิตจะมีความบึกบึน หรือมีความเสาะแสวงในทางนั้นเสมอ ถ้ามีสติมีปัญญา คอยสอดส่องคอยสังเกตอยู่แล้ว เราจะพบเห็นว่า จิตนี่ชอบไปในทางนั้นมาก เมื่อจิตคิดในทางนั้นมาก ก็ทำให้เกิดความสนใจว่าทางนั้นมันเป็นอะไร? เป็นทางดีหรือทางชั่ว เป็นทางผูกมัดหรือทางแก้ทางถอดถอน? ถ้าเป็นทางผูกมัด เป็นทางสั่งสมความชั่วหรือความทุกข์เกิดขึ้นมาแก่เรา เราก็พยายามแก้ไข พยายามหัก พยายามหักห้าม นี่มันมีทางแก้กันได้อย่างนี้

การพยายามอยู่โดยสม่ำเสมอ ไม่มีการลดละ ย่อมจะมีทางหักห้าม สิ่งไม่ควรนั้นได้ จนกระทั่งหักห้ามไว้ได้

และตัดขาดจากกันไปได้ เหมือนคนตัดไม้ ตัด-ฟันครั้งหนึ่งไม่ขาด ฟันสองครั้งเข้าไป สามครั้งสี่ครั้งเข้าไป จนกระทั่งไม้นั้นขาดจริงๆ เพราะความพยายามตัดอยู่เสมอ

การตัดกระแสของจิตที่ชอบคิดในเรื่องไม่ดี ด้วยความพยายามในทางดีอยู่เสมออย่างนี้ ย่อมเป็นไปได้ทำนองเดียวกัน **เมื่อตัดสิ่งใดขาดไปจากจิตแล้ว ก็ทราบว่าสิ่งนั้นได้ขาดไปแล้วจากใจ เงื่อนที่จะต่อให้จิตเกิดความทุกข์ความลำบาก เพราะความคิดเช่นนั้นไม่มีอีกต่อไป**

กิเลสประเภทใดที่จิตชอบคิด ชอบยึดเหนี่ยวชอบยึดมั่นถือมั่น ก็คิดแก้ไขในแง่นั้นมากๆ พึงกำหนดพิจารณาแก้ไขกันโดยทางสติปัญญา อย่างสม่ำเสมอต่อไปกิเลสประเภทนั้น หรือ ความคิดประเภทนั้นก็ค่อยอ่อนกำลังลงไป สติปัญญาค่อยแก่กล้าขึ้นมาจนกระทั่งสามารถตัดขาดได้ไม่มีเหลือ

การพยายามด้วยความเพียรตัดขาดไปทีละกิ่งสองกิ่ง

ของกิเลส ก็นับว่าเป็นมงคลแก่ตัวเราโดยลำดับ ถ้าเป็นต้นไม้ ก็ต้องตัดขาดทีละกิ่งสองกิ่ง ถ้าเป็นรากไม้ ต้นหนึ่งๆ มันมีรากมากน้อยเพียงไร ก็พยายามตัดมันจนกระทั่งโค่นล้มลงไป จนกระทั่งรากแก้วไม่ให้เหลือหลอ ด้วยความพยายามคือพยายามตัด ทีละรากสองรากเข้าไป จนกระทั่งมันทนไม่ไหว เพราะการตัดโดยสม่ำเสมอ ตัดโดยไม่หยุดหย่อน ไม่ลดละ มันก็ขาดล้มลงโดยไม่สงสัย

เรื่องกระแสของกิเลสที่ออกมาจากจิต มันมีมากมายเช่นเดียวกับรากไม้ รากฝอยนั่นแหละสำคัญ รากแก้วมันมีรากเดียว ไอ้ตัวกิเลสก็มีตัว “อวิชชา” อันเดียวเท่านั้นแหละเป็นหลักใหญ่ นั่นแหละเรียกว่า รากแก้วของกิเลส ให้พยายามตัด มันแตกแขนงออกไปมากมายก่ายกอง คือ มันแตกออกมาทางตา ไปสู่รูป แล้วมีรูปอะไรบ้าง นั่นแหละมันแตกแขนงไป เป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น ยั่วจิตให้คิดไปทางกิเลส ทีนี้ในทางเสียง..... เสียงอะไรบ้าง มันก็แตกแขนงออกไป เป็นรากฝอยไปเรื่อยๆ แต่อย่างไรก็ตามเราก็ทราบว่า รากฝอยก็คือรากฝอยของกิเลสตัวนี้เอง จะรากฝอยอะไรกัน? เสียง

เป็นลักษณะใด ถ้าเป็นเสียงที่จะทำให้เกิดกิเลสขึ้นมา ก็ทราบว่าเป็นเรื่องของกิเลสด้วยกัน เราก็พยายามตัด พยายามแก้ คลี่คลายเสียงนั้น.... รูปมันเป็นอะไร? ถึงรัก ถึงชอบ ถึงเกลียด ถึงโกรธ แยกออกไป.... ใครเป็นผู้โกรธ โกรธเพราะเรื่องอะไร จิตเป็นผู้โกรธ โกรธเรื่องอะไร โกรธแล้วมันได้ประโยชน์อะไร ความโกรธเป็นความรุ่มร้อน เป็นความทุกข์ ทำไมขยันโกรธ? โกรธแล้วมันได้ประโยชน์อะไร โกรธให้ตัวเองค่อยยังชั่ว ไอ้โกรธให้คนอื่นซึ่งตัวเองก็เป็นทุกข์ แล้วเขาก็เป็นทุกข์ ยิ่งเพิ่มความทุกข์ทรมานใจทั้งสองคน คือทั้งตนและเขาขึ้นอีกมากมาย

การโกรธให้ตัวเองยังมีทางที่จะแก้ไขได้ดีกว่าโกรธให้คนอื่น แม้จะเป็นกิเลสก็ยังพอจะถอดถอนความโกรธนี้ได้ **แต่ส่วนมากไม่ยอมโกรธตัวเอง ที่จะให้บังเกิดอุบายปัญญาพอแก้ความโกรธตัวเองได้**

การไปโกรธคนอื่นเหล่านี้ เป็นเรื่องของกิเลสล้วนๆ จงแยกแยะดู พิจารณาด้วยดี รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส มันมีเป็นแขนงๆ ไป ออกไปทางตา ทางหู

ทางจมูก ทางลิ้น และทางกายนี้แหละ แล้วจึงมาสู่ใจ คือ “ธรรมารมณ์” **โดยอาศัย รูป เสียงฯลฯ ที่เคยสัมผัสมาแล้วนั้น มาเป็นอารมณ์ของใจ ให้นำมาครุ่นคิดอยู่ตลอดเวลา นี่เป็นการสั่งสมกิเลสประเภทหนึ่งๆ ขึ้นมาเรื่อยๆ มันแตกแขนงออกมา คือแตกออกมาจากใจ สติปัญญาหยั่งทราบอยู่ภายในใจและแก้ไขกันไปเรื่อยๆ ไม่ลดละท้อถอย หนีไม่พ้น ถ้าลงสติปัญญาจดจ่อตรงนั้นไม่ทราบในวาระนี้ ต้องทราบในวาระต่อไปจนได้** ไม่ทราบมากก็ต้องทราบน้อย ทราบไปโดยลำดับๆ ก็ค่อยทราบมากไปเอง ค่อยตัดขาดไปเอง ทราบตรงไหนแล้วก็ค่อยละไปละกันไปเรื่อยๆ จนกระทั่งละได้ขาดจากกันไปจริงๆ นี่! การตัดกิเลส ท่านตัดอย่างนี้ **เช่นเดียวกับที่เราตัดรากฝอยของต้นไม้ ตัดไปตัดมา ก็ไม่มีรากอะไรเหลืออยู่ สุดท้ายก็เหลือแต่รากแก้ว ก็ถอนขึ้นมา หมด! ไม่มีเหลือ!**

เราตัดและถอนต้นไม้ให้ตายด้วยวิธีนี้ เราจึงถอดถอนกิเลสด้วยวิธีเดียวกัน ด้วยสติปัญญา ศรัทธาความเพียร จนกิเลสตายเกลี้ยง เราก็แสนสบายบรมสุข

เรื่องของจิต ภพ ชาติ มันอยู่ที่จิต ความสูญไม่ทราบมันอยู่ที่ไหน! เราไม่เห็น ในคัมภีร์ก็ไม่มีว่าสัตว์ตายแล้วสูญ มีแต่ตายแล้วเกิด ถ้ากิเลสยังมีอยู่ในใจ! ทำไมจึงไปเหมามันได้ว่า ตายแล้วสูญ นั่นน่ะ จึงเอามาพูดแต่ภพ ชาติ มันไม่สูญนี่นะ มันอยู่ที่จิต ทำไมเราจึงไม่ดูที่ตรงนี้? ไปหาด้นเดาเกาที่ไม่คันให้มันถลอกปอกเปิกเป็นทุกข์ไปทำไม เราเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นชาติที่ฉลาด ทำไมจึงมาโง่ต่อเรื่องของตัว หากมีผู้มาว่าพวกเราบัดซบจะไม่อายเขาหรือ? หรือว่าไม่อาย ต้องโกรธเขาซิ ดังนี้ก็ยิ่งไปใหญ่ขายตัวสองต่อสามต่อจนไม่มีสิ้นสุด เพราะความโง่ตัวเดียวพาให้เป็นเหตุใหญ่

ใครแสดงภพชาติขึ้นมาให้เราเห็นในระยะนี้ เรานั่งอยู่ในเวลานี้?

ถ้าไม่มีเกิดมันจะมีรูปมีกายมาอย่างไร? ตอนเกิดนั้น มันเอาอะไรมาเกิด ถ้าไม่เอาของมีอยู่มาเกิดจะเอาอะไรมาเกิด? **ธาตุขันธ์อันนี้มาจากอะไร? ธาตุสี่... ดิน... น้ำ... ลม... ไฟ ที่เป็นร่างกาย ก็เอาสิ่งที่มีอยู่มา**

ประสมกัน ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ มาผสมกัน เรียกว่า “ส่วนผสม” อาศัยจิต จิตก็มีอยู่จึงเข้ามาอยู่ด้วยกันได้ ของไม่มีอยู่จะเอามาได้อย่างไร นี่! มันล้วนแล้วแต่อาศัยสิ่งที่มีอยู่มาประกอบกันเข้า เป็นรูปเป็นกายเป็นหญิงเป็นชายเป็นต้นไม้ภูเขาอย่างนี้เป็นต้น มันมีอยู่ทั้งนั้น ถ้าไม่มีจะประกอบกันขึ้นมาไม่ได้ ปรากฏตัวขึ้นมาไม่ได้ แล้วเราว่า “สูญ”? ขณะนี้มันสูญหรือ? ไม่สูญ? เรามาจากไหน? ถึงได้มาเกิดอยู่เดี๋ยวนี้ ถ้าสูญจริงแล้วมันมาเกิดได้อย่างไร นั่น!

ถ้าอะไรๆ ก็สูญ แล้วจะมาปรากฏตัวได้อย่างไร ก็เพราะมันไม่สูญนั่นเอง จึงมาปรากฏตัวเป็นเราเป็นท่านเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เรื่อยมา ดังที่รู้ๆ เห็นๆ อยู่นี้ ที่เราว่า “สูญ” นั้น ไม่คิดอาย สิ่งที่มีอยู่เต็มโลกบ้างหรือ? หลวงตาบัวนี่อาย จึงไม่กล้าคิดว่าตายแล้วสูญ

นี่คือปัญญาแก้ตัวเอง พิจารณาแยกแยะมันลงไป ร่างกายมันเอามาจากสิ่งที่มีอยู่ สิ่งที่มีอยู่จึงปรากฏตัวขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีก็ปรากฏขึ้นมาไม่ได้ **นี่แหละ ภพ-ชาติ คือ**

กิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม เป็นเชื้อความสืบต่อของภพ ของชาติ เป็นกำเนิดเกิดมีที่โน่น ที่นี่ มันมีเชื้อของมัน มีสืบต่อกันอยู่ที่ในจิตใจดวงนี้ ตัวนี้จึงเป็น “ตัวภพ” ตัวนี้จึงเป็น “ตัวชาติ” ตัวนี้เป็นตัวไม่สูญ เป็นตัวเกิด ตัวแก่ ตัวเจ็บ ตัวตาย มันอยู่ที่ตรงนี้และรวมอยู่ที่นี่ทั้งหมด

ความสูญนั้นมองไม่เห็น มันสูญได้อย่างไร? ตัวสูญอยู่ที่ไหน? เห็นแต่ความมีอยู่ภายในจิตใจ ความสูญภายในจิตใจนั้นมันไม่มี ไม่เห็น ไม่ปรากฏ **แล้วใจนั้นจะสูญได้อย่างไร เมื่อมันไม่มีสิ่งที่จะให้สูญ มันเป็นสิ่งที่มีอยู่ทั้งนั้น แล้วเราจะเอาอะไรมาให้มันสูญ ข้อสำคัญ คือความสำคัญ มันหลอกคนต่างหาก ความจริงแล้วเป็นอย่างนี้ มันมีอยู่ทุกสิ่งทุกอย่างภายในจิตใจ คือพร้อมที่จะเกิด เพราะสิ่งที่จะทำให้เกิดมีอยู่มากภายในจิต รากเหง้าเค้ามูลของความเกิดก็คือ “อวิชชา” นี่คือตัวให้เกิด ไม่เป็นอย่างอื่นเลย** ถ้าตัวนี้ยังไม่หมดไปจากจิตใจเมื่อใด ต้องเกิดวันยังค่ำ ตลอดกัปตลอดกัลป์ ไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ ไม่มีต้นมีปลายเลย ต้องเกิดแล้วตายๆ อยู่อย่างนี้

เพราะเชื้อความเกิดมันมีอยู่ภายในใจ นี่เป็นของจริงที่ประจักษ์อยู่ภายในใจเราเอง

จงปฏิบัติจิตตรงจิตนี้ ดูตรงนี้ด้วยสติปัญญา แล้วตัดเชื้อความเกิดกันที่ตรงนี้ จะสิ้นสงสัยเรื่องตายเกิดหรือตายสูญทั้งมวล เพราะสุดท้ายก็ผู้ที่สำคัญว่าตายแล้วสูญนั้นแลไปเกิดอีก ได้รับความทุกข์ความลำบากจากที่ตนเข้าใจว่า เมื่อตายแล้วมันก็หมดเรื่อง ไม่มีอะไรที่จะสืบต่อข้างหน้าแล้ว คิดอยากทำอะไร ก็ทำ อยากทำบาป อยากทำอะไรก็แล้วแต่ ตามใจทุกอย่างในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่นี้ เมื่อตายแล้วหมดความหมาย

ทีนี้เมื่อมันไม่หมดความหมายตามความสำคัญตนเล่า ใครจะเป็นคนรับความชั่วช้าลามกทั้งหลายเหล่านั้น? ก็คือเราเองเป็นผู้รับ เมื่อเป็นเช่นนั้น เรากล้าเสี่ยงแล้วเหรอ? ทั้งๆ ที่เป็นมนุษย์ที่กำลังมีคุณค่าอยู่ทั้งคน และเป็นคนรับผิดชอบเราอยู่ตลอดมา **เหตุไรเราจะต้องยอมเสียท่าเสียทีไปล่มจมขนาดนั้น ด้วยอำนาจของกิเลสมันครอบงำ ด้วยความสำคัญที่ผิดอย่างมหันต์ ให้บุญไม่ยอมรับ มา**

หลอกลวงตนเองถึงขนาดนั้น จงรีบคิดเพื่อหาความจริงจากธรรมของจริงเครื่องพิสูจน์และปราบปรามกิเลสตัวนั้นให้สิ้นไป ไม่ควรนอนใจนอนจมอยู่กับมัน แบบไม่รู้สึกตัวดังที่เคยเป็นมากี่กัปนับไม่ถ้วนอยู่แล้ว ไม่งั้นจะสายเกินกาลนานเกินจะแก้ได้ เวลาตายจะไม่มีกุสลาติดตัว (กุสลาคือความฉลาด)

ความจริงมีอยู่ทำไมเราจึงไม่ดู? ความจริงก็คือใจและสัจธรรม ใจนี้มันไม่สูญนะ เชื้อกิเลส เชื้อแห่งภพแห่งชาติ ก็อยู่กับใจนี่เอง ตัวประกัน ตัวตีตราที่จะให้เกิดมันอยู่กับจิตใจนี้ แล้วจะสูญไปไหน? จะสูญได้อย่างไรนี่คือความจริง **ความจริงลบไม่สูญมันสูญไม่ได้ แต่ความสำคัญนั้นมันสูญได้ สูญได้ตามความสำคัญ ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลส แต่ความจริงมันไม่สูญ แล้วบาปบุญคุณโทษที่ทำลงไป ก็เข้าไปอยู่ในจิต ไม่ได้ไปอยู่ที่อื่น เพราะจิตเป็นโรงงาน ผลิตออกมาจากที่นั่นเอง ผลดีชั่วก็เข้าไปรวมตัวอยู่ที่จิตนั่น**

อย่างนั้นสิ! ความจริงจะไปไหน มันเกิดกันที่นั่น

ผสมกันที่นั่น ดีชั่วมันอยู่ที่จิต จิตจะไปเกิดในสถานที่ใด ภพใดแดนใดก็ตาม มันไปด้วยกำลังแห่งกรรม กรรมและวิบากแห่งกรรมมันผลักไสให้ไป อย่างนั้นแหละ! มันจะสูญไปไหน ตายแล้วมันพร้อมเสมอที่จะเกิด จะเกิดสูงต่ำขนาดไหนนั้น มันแล้วแต่อำนาจแห่งกรรมที่มีอยู่ภายในจิตใจซึ่งตนสั่งสมไว้นั่นแหละ นี่เป็นหลักความจริง

การเรียนเรื่องความจริงเหล่านี้ จึงต้องเรียนลงที่ใจ พิจารณาลงที่ใจนี้ ดังที่กล่าวมาเมื่อสักครู่นี้ว่า ให้ตัดตรงนั้น ลงมาหาตรงนี้ ลงมาด้วยจิตตภาวนา คือเราทราบได้ด้วยปัญญา ใจมีความสัมผัสสัมพันธ์กับสิ่งใด มีความสุขสมใจกับสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นทางดีหรือชั่ว เป็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งชั่ว เราตามรู้เสมอด้วยจิตตภาวนา เราต้องทราบ เมื่อทราบแล้ว พยายามแก้ไข พยายามตัดฟันด้วยอุบายของสติปัญญา จนกระทั่งตัดขาด ตัดขาดไปๆ โดยลำดับๆ

ท่านพิจารณาทาง “จิตตภาวนา” หรือท่านว่า “นั่งกรรมฐาน” ท่านนั่งอย่างนี้แหละ จะไปนั่งอยู่ในป่าในเขา จะนั่งอยู่ “รุกขมูล” ร่มไม้ที่ไหนก็เถอะ ก็ฝึกนั่ง

เรียนความเป็นไปของจิต เรียนเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เรียนเรื่องกิเลส การสั่งสมกิเลส และวิถีทางเดินของกิเลส ความดื้อ ความโลภ ความหลง มันอยู่ที่จิต มันเกิดที่จิต มันหลั่งไหลจากจิตนี้ ไปเป็นภพต่างๆ ให้เราลุ่มหลง บันเทิง โศกเศร้าเสียใจ มีแต่เรื่องที่ออกไปจากจิตนี้ทั้งนั้น การเรียนจึงต้องเรียนลงที่นี่ จะต้องรู้สิ่งเหล่านี้ประจักษ์ใจด้วยสติปัญญาแน่นอน คือต้องทราบทั้งดีทั้งชั่วโดยลำดับๆ แล้วตัดขาดออกจากกันเรื่อยๆ แล้วจิตก็หดตัวเข้ามาๆ เพราะขาดสิ่งที่เคยสืบต่อ หดตัวเข้ามา ย่นเข้ามาๆ สู่วงแคบ และตัดภาระเข้ามาโดยลำดับ นี่แหละคือการตัดภพตัดชาติ ตัดส่วนหยาบเข้ามาเรื่อยๆ ตัดเข้ามาสู่ความละเอียด ตัดเข้ามา

ในที่สุดร่างกายของเรานี้ก็เห็นชัดตามเป็นจริงว่า “มันเป็นแต่เพียงธาตุขันธ์เท่านั้น” นั่นคือธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ มาผสมกันเข้า มีตัวคือจิตเป็นเจ้าของมายึดครอง แล้วก็ว่าเป็นรูปเป็นกายเป็นหญิงเป็นชาย เป็นสัตว์เป็นบุคคล เมื่อทราบชัดแล้วก็สลัดภายในจิตอีก รูปก็สักแต่ว่ารูป เวทนาก็สักแต่ว่าเวทนา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา

สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่างๆ ก็สักแต่ว่าเท่านั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเราโดยประจักษ์ใจ นี่ปัญญาพิจารณาทราบลงไปอย่างนี้ เมื่อทราบชัดแจ้งแล้ว ใครจะไปกล้าถือว่าเป็นเรา ใครจะไปกล้าแบกหามสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นเราเป็นของเรา ไม่กล้ายึด ไม่กล้าแบกหาม เพราะหนักเหลือทนอยู่แล้ว เพราะปัญญาหยั่งทราบหมดแล้วจะไปกล้าอย่างไร!

ที่กล้าไม่เข้าเรื่องก็คือ พวกเราที่เป็นนักด้นเดาเกาหาที่ไม่คัน ให้เกิดทุกข์เปล่าๆ เท่านั้น **ส่วนท่านที่รู้จริงเห็นจริง ท่านสลัดปัดทิ้งด้วยสติปัญญา ไม่มีอุปาทานเหลือเลย**

สติปัญญาเป็นธรรมสำคัญมากตามหลักความจริง คือ ที่รู้จริง เห็นจริง คือปัญญาเป็นผู้รู้ผู้ฉลาด ตามรู้ตามเห็นความจริงเป็นอย่างนั้นแล้ว เราจะไปกล้าฝืนความจริงได้อย่างไร **ว่าไม่ใช่เรา โดยทางปัญญาแล้ว เราจะยังไปถือถือก็ถือ แต่ก็ไม่ใช่ปัญญา มันเป็นเรื่องของกิเลสอยู่โดยดี การแก้นี้ต้องแก้ด้วยปัญญา รู้ด้วยปัญญา ละด้วย**

ปัญญา ทุกประเภทของกิเลสไม่นอกเหนือสติปัญญาไปได้ แต่ไหนแต่ไรมา

นี่แหละการเรียนเรื่องการตัดภพตัดชาติ การเรียนเรื่องวิถีของกิเลส การตัดกิเลส ท่านทำกันอย่างนี้ จนกระทั่งรู้ธาตุขันธ์ ก็สักแต่ว่าธาตุว่าขันธ์ คือรู้ตามเป็นจริงแล้วก็ปล่อยวางลงไปเอง

การบอกให้ปล่อยเฉยๆ ไม่เกิดผล ต้องปัญญาเป็นผู้พาให้ปล่อย เมื่อเข้าใจแล้วก็ปล่อย ปล่อยๆ **สิ่งไหนยังไม่เข้าใจก็พิจารณาค้นคว้าเข้าไป จนกระทั่งถึงความจริง เข้าใจเต็มภูมิแล้วก็ปล่อย สุดท้ายมันมีอะไรอยู่อีก? การตัดรากฝอยไปเป็นลำดับ มันก็ถึงรากแก้วเท่านั้นเอง** เมื่อตัดรากแก้ว จนไม่มีอะไรสืบต่อกันแล้ว ภพชาติก็ขาด อย่างอื่นมันก็ขาดไปด้วยตามลำดับ ที่ยังเหลือชิ้นสุดท้ายนั้นคืออะไร? ย้อนสติปัญญาเข้ามาจนถึงตัว นั่นคือ "อวิชชา" ที่เรียกว่า "รากแก้ว" นี่แหละคือตัวกิเลสแท้ กิ่งก้านสาขาของกิเลสได้ถูกตัดขาดหมดแล้ว ยังเหลือแต่ตัวกิเลสแท้ๆ ได้แก่ตัว "อวิชชา"

ทีนี้ “อวิชชา” อยู่ที่ไหน? มันอยู่ที่จิตเท่านั้น อวิชชาไม่อยู่ที่อื่น มันครอบอยู่กับจิต จนกระทั่งจิตเอง ก็เข้าใจว่า อวิชชานั้นเป็นตน ตนเป็นธรรมชาติอันนั้น นี่แหละ! เมื่อปัญญายังไม่ทราบชัด แต่ก็ทนไม่ได้ เพราะฟังคำว่า “ปัญญาๆ” เถิด มีความฉลาดแหลมคมมาก เมื่อนำมาใช้ในสิ่งใด ก็ต้องเห็นความจริงในสิ่งนั้น ดังนั้น เมื่อนำมาใช้ในจิตที่มีกิเลส คืออวิชชาอยู่ที่นั่น ทำไมจะไม่ทราบ ทำไมจะทำลายกันไม่ได้ จะตัดขาดจากกันไม่ได้ เมื่อกิเลสชนิดอื่นๆ ปัญญาสามารถตัดขาดได้ แล้วสิ่งนี้ทำไมปัญญาจะไม่สามารถตัดขาดได้เล่า ปัญญาต้องสามารถตัดขาดได้ เมื่อตัดขาดกิเลสตัวสำคัญนี้แล้ว ต้องทราบชัดประจักษ์ใจ ถ้าจะพูด ก็พูดได้เต็มปาก ไม่กระดากอายหรือสะทกสะท้านกับสิ่งใดหรือผู้ใด ถ้าจะพูดแบบโลกๆ ก็ต้องเรียกว่ารู้ชัดๆ ร้อยเปอร์เซ็นต์ หมดปัญหากันเสียทีเรื่องความเกิดความตาย เรื่องความทุกข์ทรมานในวัฏสงสาร ภพน้อยภพใหญ่ที่เคยเป็นมา กี่กัปกี่กัลป์จนนับไม่ถ้วน เพราะตัวนี้พาให้เป็นไป ตัวนี้พาให้เกิด ตัวนี้พาให้ตาย ตายแล้วเกิดซ้ำเกิดซากไม่หยุดไม่ถอย ทุกข์ซ้ำๆ ซากๆ มายุติกันเสียแล้วคราวนี้!

ยุติด้วยอะไร? อะไรถึงต้องยุติ? นั่นแหละ! ยุติลงที่ฆ่าเชื้ออันใหญ่ ขาดกระเด็นออกจากใจแล้ว เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ ที่เรียกว่า “ความบริสุทธิ์” นั้นเป็นจิตแท้ เป็นธรรมแท้ ไม่มีสิ่งใดเข้าไปเคลือบแฝงเลย แม้นิดเดียว ผู้นี้แลเป็นผู้ไม่เกิด ทีนี้สิ้นสุดแล้ว แต่ไม่ใช่สูญ แบบที่มองไม่เห็น ค้นคว้าไม่เจอ ก็หาว่าไม่มีแล้ว ก็เดากันอย่างนั้นตามวิสัยของโลกด้นเดา

เรื่องกิเลสที่พาให้ด้นเดาเอาด้วยความสำคัญเหมาเอาด้วยความสำคัญ จึงได้รับความทุกข์เพราะกิเลส แต่ก็ยังไม่เห็นโทษของกิเลสที่พาให้ด้นเดา พาให้สำคัญมั่นหมายทั้งที่ไม่จริงตลอดมา จึงมีแต่ของปลอมเต็มตัว เต็มหัวใจ ทุกข์จึงเต็มหัวใจด้วย

เมื่อเรียนรู้ถึงความจริงทุกสิ่งทุกอย่างด้วยวิธีการปฏิบัติแล้ว ความปลอมมันก็สลายตัวไป จึงได้เห็นโทษชัดเจนว่า เหล่านี้มีแต่ความจอมปลอมทั้งหมด ที่เราได้รับความทุกข์ความทรมานมาจนถึงปัจจุบันชาติ ที่เราจำได้เพียงเท่านี้ **มันก็เป็นความทุกข์เพราะกิเลสตัวนี้เท่านั้น**

ถ้าเป็นธรรม ก็ไม่ทำให้เราเกิดทุกข์ เมื่อมีธรรมล้วนๆ ภายในจิตแล้ว อะไรจะมาทำใจให้มีทุกข์อีกต่อไปเล่า ต้องไม่มี! มันต้องอย่างนี้แหละเรียนธรรมปฏิบัติธรรมภายในจิตใจ คือเรียนธรรมภาคปฏิบัติภาคภาวนา เห็นจริงอย่างนี้ ชัดเจนอย่างนี้ กิเลสแตกกระจายชนิดไม่เป็นขบวน!

ในเรื่องวิธีปฏิบัตินี้ ไม่ใช่วิธีจำ แต่เป็นวิธีแก้กิเลส ทำงานกับกิเลสทำอย่างนี้ เมื่อกิเลสสิ้นสุดไปแล้วภายในใจ ใจที่เป็นเจ้าของปัญหามาแต่ก่อน เพราะกิเลสพาให้เป็น ก็สิ้นสุดกันไปเอง ไม่มีสิ่งใดเหลือเลย นี่แหละความสิ้นสุดของวัฏฏะ แต่ไม่ใช่ความสูญซึ่งเป็นความแสลงต่อความจริง คือความมีอยู่อย่างยิ่ง

ถ้าว่า “ความสูญของวัฏฏะ” นั้นถูกต้อง เพราะวัฏฏะภายในใจไม่มีต่อไปอีกแล้ว สูญสิ้นแห่งความสืบต่อของภพชาติเกิดแก่เจ็บตายแท้ ภพชาติต่อจากนั้นไม่มีอีก นี่เป็นความสูญสิ้นโดยธรรม โดยความจริง ถ้าว่า “ความสูญ” อย่างนี้ถูกต้อง แต่คนและสัตว์ตาย

แล้วสูญสิ้นโดยประการทั้งปวง อะไรไม่มีเลย อย่างนี้ขัดต่อความจริง

ใจเมื่อถึงความจริงเต็มที่แล้ว ก็ถึงความบริสุทธิ์ ความบริสุทธิ์แสดงขึ้นชัดในจิตใจ จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต จึงไม่ใช่ความสูญ

อย่างพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วกิเลสสูญไปหมด ไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในพระทัยแล้ว ต้องอาศัยความบริสุทธิ์นั้นแลประกาศธรรมสอนโลกมาเป็นเวลา ๔๕ พระพรรษา ถึงได้เสด็จปรินิพพาน ถ้าความบริสุทธิ์นี้ได้สูญสิ้นไปแล้ว พระพุทธเจ้าจะเอาอะไรมาประกาศศาสนาเล่า? **ขณะที่สิ้นกิเลสแล้ว ถ้าจิตก็ได้สูญไปด้วย แล้วทรงเอาอะไรมาสอนโลกเล่า? ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น ไม่ออกมาจากจิตที่บริสุทธิ์ ซึ่งไม่ได้สูญนั้นแล้ว จะออกมาจากไหน?**

นี่แหละเรียนธรรม ให้ถึงนี้แล้วหายสงสัย ปัญหาทั้งปวงก็หมดสิ้นไปไม่มีเหลือเมื่อเรียนจบ ทราบปัญหาภายในใจโดยตลอดทั่วถึงแล้ว อยู่ไหนก็อยู่เถอะ เพราะ

ความสมบูรณ์พูนผลอยู่ที่ใจนี้ ความสุขอันสมบูรณ์มีอยู่ที่ใจนี้ ถ้าปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าแล้ว คนเราจะไม่ได้บ่นเรื่องความทุกข์ ความลำบาก จะยอมดำเนินตนไปตามเหตุผล คือหลักธรรม ทุกข์ก็ยอมรับว่าทุกข์ จนก็ยอมรับว่าจน มีได้มาเสียไปเป็นธรรมดา

เรียนธรรมรู้ตามความจริงชองธรรมแล้วไม่บ่นทุกข์ก็ยอมทนรับตามเหตุตามผล มีก็รับตามเหตุตามผล ไม่ปีนเกลียวกับธรรม ใจก็สบาย แม้จะมีกิเลสที่ยังละไม่ได้ก็ไม่ถึงกับต้องเดือดร้อนแบบไม่มีขอบเขตเหตุผล ยังพอปลงพอวางได้

แต่ถ้าไม่สนใจเกี่ยวข้องกับธรรมเลย ไม่นำธรรมมาวินิจฉัยใคร่ครวญ ก็มักไม่มีเหตุผลเครื่องทดสอบ มีแต่ความต้องการของใจที่กิเลสบงการอย่างเดียว ความต้องการนั้นแล จะพาคนล่มจมฉิบหาย ความต้องการนั้นแล จะทำลายจิตใจคนให้เสียอย่างไม่มีประมาณ ให้ได้รับความเดือดร้อนอยู่เสมอๆ ตลอดกาลสถานที่ ไม่มีอะไรอื่น คือความต้องการชนิดนั้นไม่มีเหตุผล มีแต่

อยากไม่หยุดไม่ถอย อยากจนไม่สนใจทราบว่าอะไรเป็นพิษ อะไรเป็นภัย อยากได้อะไร คว้าไปกิน มันไม่หยุดหย่อนผ่อนคลาย ยิ่งอยากยิ่งต้องการ ก็ยิ่งเพิ่มความคิดความปรุงแต่งไม่ถอย ยุ่งไม่หยุด ความทุกข์ทรมานภายในใจก็ยิ่งมากขึ้น มากขึ้น ได้รับการส่งเสริมเท่าใดก็ยิ่งคิดมากขึ้นแบบไฟได้เชื้อ ดีไม่ดี สติลอย เลยเป็นบ้าไปเลย อย่างนั้นแหละ! **พอเห็นโทษของความอยากความทะเยอทะยานชนิดไม่มีธรรมเป็น "เบรก" ไหมล่ะ? ถ้าพอเห็นโทษของมันบ้างก็ควรพยายามแก้ไข อย่าอยู่เปล่า แบบคนสิ้นท่า**

วันนี้พูดเรื่อง "วัฏจักร" พูดเรื่องความสูญความไม่สูญตามหลักความจริงเป็นอย่างนี้ ศาสนาจึงเป็นธรรมที่เหมาะสมที่สุดที่จะพิสูจน์ความจริง

จึงขอยุติเพียงเท่านี้

* * *

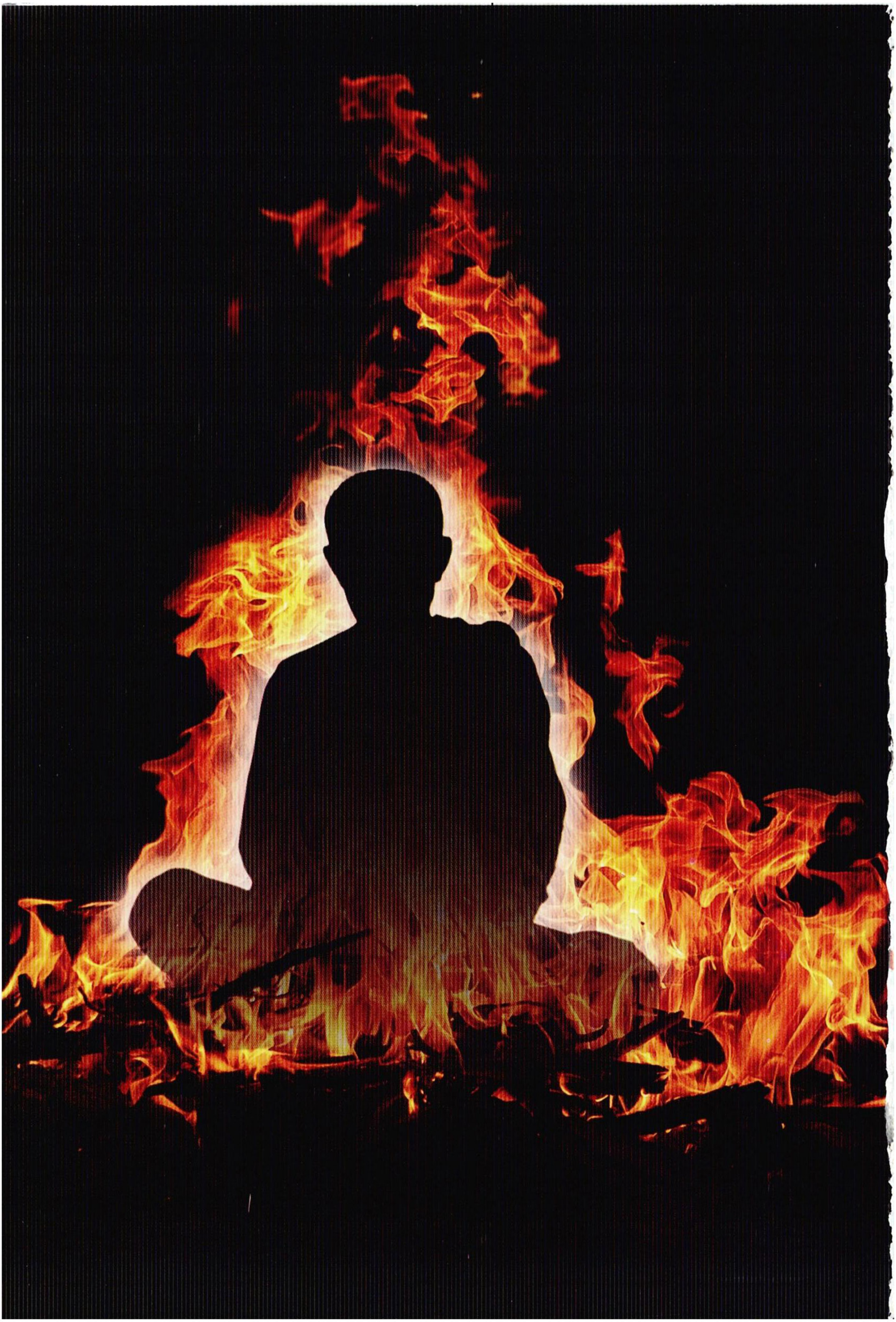

๓

กำจัดกิเลสพ้นทุกข์

เทศน์เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

ที่ท่านพูดว่า "โลก" ก็คือหมู่สัตว์ "สตฺต" แปลว่าผู้ข้อง ผู้ยังติดยังข้อง อะไรทำให้ข้อง? เพียงเท่านั้นก็ทราบแล้ว ท่านพรรณนาไว้หลายสิ่งหลายอย่างหลายภพหลายภูมิ ล้วนแต่ภูมิสถานที่ที่ให้จิตติดจิตข้องและจะต้องไปทั้งนั้น ท่านจึงว่าจิตนี้เป็นนักท่องเที่ยวเพราะเที่ยวไปไม่หยุดไม่ถอย กลัวหรือกล้าก็ต้องไป เพราะกำลังตกอยู่ในความเป็นนักต่อสู้ ขึ้นชื่อว่า "นัก" แล้วมันต้องต่อสู้อย่างไม่ลดละท้อถอย ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น ก็ไม่เรียกว่า "นัก" คือสู้ไม่ถอย

ภพภูมิต่างๆ ไปเกิดได้ทั้งนั้น แม้แต่นรกอเวจีซึ่งเป็นสถานที่มีทุกข์เดือดร้อนมาก ผิดทุกข์ทั้งหลาย จิตยังต้องไปเกิด! อะไรทำให้จิตเป็นนักต่อสู้?

เชื้อแห่งภพชาติคือกิเลสทั้งมวลนั่นเอง ที่ทำให้สัตว์ทำกรรม กรรมเกิดวิบาก เป็นผลดีผลชั่ว วนไปเวียนมาในภพต่างๆ ภพน้อยภพใหญ่ ไม่มีประมาณว่าจะหลุดพ้นจากความเกิดในภพนั้นๆ ได้ **เมื่อใดเกิดเป็นภพอะไร ตัวประธานก็อยู่ที่ "ใจ" เป็นผู้จะไปเกิด เพราะอำนาจกิเลสกรรมวิบาก พาให้เป็นไป**

ในโลกเรานี้มีสัตว์เกิดมากน้อยเพียงไร ใครจะไปนับได้! เพียงในบริเวณวัดนี้ สัตว์ต่างๆ ที่สุดวิสัย "ตาเนื้อ" จะมองเห็นได้มีจำนวนมากเท่าใด สัตว์ที่เกิดที่อยู่ในที่มองเห็นได้ด้วยตาเนื้อนี้ก็มี ที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อ เพราะละเอียดก็มี แม้แต่สัตว์เล็กๆ ซึ่งเป็นด้านวัตถุ แต่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเนื้อก็มี **สัตว์ที่เกิดเป็น "ภพ" เป็นทั้งลี้ลับทั้งเปิดเผยในโลกทั้งสามจึงมีมากมาย ถ้าเป็นสิ่งที่มองเห็นด้วยตาเนื้อได้แล้ว จะหาที่เหยียบย่ำลงไปไม่ได้เลย เต็มไปด้วยจิตวิญญาณของสัตว์ เต็มไปด้วยภพด้วยชาติของสัตว์ประเภทต่างๆ ทั้งหยาบทั้งละเอียด เต็มไปทั้งสามภพสามภูมิ แม้แต่ช่องลมหายใจเรายังไม่ว่าง**

ในตัวของเรานี้ก็มีสัตว์ชนิดต่างๆ อยู่มาก จนน่าตกใจถ้ามองเห็นด้วยตาเนื้อ เช่น เชื้อโรค เป็นต้น ไม่เพียงแต่วิญญาณ คือจิตเราดวงเดียวที่อาศัยอยู่ในร่างนี้เท่านั้น ยังมีอีกกี่พันกี่หมื่นวิญญาณอาศัยอยู่ในร่างนี้ด้วย ฉะนั้นในร่างกายเราแต่ละคน จึงเต็มไปด้วยวิญญาณปรมาณูของสัตว์หลายชนิด จนไม่อาจคณนา มีอยู่ทุกแห่งได้เพราะมีมากต่อมาก และละเอียดมากจนไม่สามารถเห็นได้ด้วยตา ฟังได้ด้วยหู

ในอากาศกลางหาว ในน้ำ บนบก ทั่วทิศต่างๆ มีสัตว์เต็มไปหมด แล้วยังมัวสงสัยอยู่หรือว่า “ตายแล้วสูญไม่ได้เกิดอีก” **ก็อะไรๆ มันเกิดอยู่เวลานี้เกลื่อนแผ่นดิน ภพหยาบก็มีมนุษย์ ซึ่งกำลังหาโลกจะอยู่ไม่ได้ ยังจะมาสงสัยอะไรอีก**

ความเกิดก็แสดงให้เห็นอยู่ทุกแห่งหน ทั้งหยาบทั้งละเอียด ทั้งในน้ำ บนบก มีไปหมดตลอดบนอากาศ ยังจะสงสัยอยู่หรือว่าตายแล้วไม่เกิด แล้วอะไรมันมาเกิด **ดูเอาซี เครื่องยืนยัน “ไม่สูญ” มีอยู่กับทุกคน ถ้าสัตว์**

ตายแล้วสูญดังที่เข้าใจกัน สัตว์เอาอะไรมาเกิดเล่า? ลงตายแล้วสูญไปจริงๆ จะเอาอะไรมาเกิดได้ สิ่งที่ไม่สูญนั้นเองพาให้มาเกิดอยู่เวลานี้ ไปลบล้างสิ่งที่มีอยู่ให้สูญไปได้อย่างไร ความจริงมันมีอยู่อย่างนั้น ที่ลบไม่สูญก็คือความจริงนั่นแล

จะมีใครเป็นผู้ฉลาดแหลมคม รู้ได้ละเอียดลออทุกสิ่งทุกอย่างตามสิ่งที่มีอยู่เหมือนพระพุทธเจ้าเล่า?

พวกเราตาบอดมองไม่เห็นตัวเอง ได้แต่ลูบคลำไปลูบคลำมา คลำไม่เจอก็ว่าไม่มี แต่ไปโดนอยู่ไม่หยุดหย่อนในสิ่งที่เข้าใจว่าไม่มีนั้น ต่างคนต่างโดน “ความเกิด” อย่างไรล่ะ โดนกันทุกคนไม่มีเว้น เหมือนเราไม่เห็น เดินไปเหยียบขวากเหยียบหนามนั่นน่ะ เราเข้าใจว่าหนามไม่มีขณะที่เหยียบ แต่ก็เหยียบหนามที่ตนเข้าใจว่าไม่มีนั่นแหละ มันปักคนผู้ไม่เห็นแต่ไปเหยียบเข้า เพียงเท่านี้ก็พอทราบได้ว่า ควรเชื่อแล้วหรือความรู้ความเห็นอันมืดบอดของตัวเองน่ะ เพียงหนามอันเป็นของหยาบๆ ยังไม่เห็นและไปเหยียบจนได้ ถ้ารู้ว่าที่นั่นมีหนามจะกล้าไป

เหยียบได้อย่างไร เช่น หัวตอไปโดนมันทำไม ไม้ไปโดนมันทำไม ถ้าแน่ใจว่ามี ใครจะกล้าไปโดน ใครจะกล้าไปเหยียบหนาม ซึ่งไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย มันเป็นเรื่องเจ็บปวดขนาดไหน แล้วทำไมถึงโดนกันเรื่อยๆ เล่า? ก็เพราะความเข้าใจว่าหนามไม่มีนั่นเอง

ฉะนั้น สิ่งต่างๆ จึงไม่อยู่ในความสำคัญว่ามีหรือไม่มี มันอยู่ที่ความจริงอย่างตายตัว ไม่มีใครอาจแก้ไขให้เป็นอื่นไปได้

นี่ก็เหมือนกันเรื่องภพเรื่องชาติของคนและสัตว์ มีเกิดให้เห็น มีตายให้เห็นอยู่เกลื่อนแผ่นดิน เฉพาะในโลกเรานี้ก็เห็นเกลื่อนแผ่นดินอยู่แล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้จะปฏิเสธจะไปลบล้างได้อย่างไร ว่ามันไม่เกิด ว่ามันตายแล้วสูญสิ้นไป

เราไม่เชื่อพระพุทธเจ้า แต่เราเชื่อเรา เป็นอย่างไรบ้าง? ผลของมันที่แสดงตอบ! ความรู้ความเห็นของเรามีสูงต่ำหรือแหลมคมขนาดไหนถึงจะเชื่อตนเอง จนสามารถ

ลบล้างความจริงทั้งหลายที่มีอยู่ให้สูญ ไปตามความรู้ความเห็นของตน ทั้งๆ ที่ตนไม่สามารถรู้ความจริงนั้นๆ ทำไมจึงสามารถอาจเอื้อมไปลบล้างสิ่งที่เคยมีอยู่ ให้สูญไป เมื่อเราไม่รู้ ลบเพื่อเหตุผลอันใด? ความรู้นี่มันโง่สองชั้นสามชั้น แล้วยังจะว่าตนฉลาดอยู่หรือ?

ถ้ามุ่งต้องการความจริง ด้วยใจเป็นนักกีฬา ก็ควรยอมรับตามความจริงที่ปรากฏอยู่ ลองคิดดู มีนักปราชญ์ที่ไหนบ้างสอนอย่างถูกต้องแม่นยำตามหลักความจริงเหมือนพระพุทธเจ้า จะแห่กันไปหาที่ไหน **ลองไปหาดูซีหมดแผ่นดินทั้งโลกนี้ จะไม่มีใครเหมือนเลย ใครจะมาสอนให้ตรงตามหลักความมี ความเป็น และความจริงดังพระพุทธเจ้า แน่ใจว่าไม่มี!**

ประการสำคัญก็คือ การคิดว่า "ตายแล้วสูญ" นั้นเป็นภัยอันตรายแก่ผู้คิดและผู้เกี่ยวข้องไม่มีประมาณ เพราะคนเราเมื่อคิดว่าตายแล้วสูญ ย่อมเป็นคนสิ้นหวัง อยากทำอะไร ก็ทำตามใจชอบในเวลามีชีวิตอยู่ ส่วนมากก็มักทำแต่สิ่งที่เป็นโทษ เป็นภัยแก่ตัวเองและผู้อื่น เพราะ

ชาติหน้าไม่มี ทำอะไรลงไป ผลจะสนองตอบไม่มี ฉะนั้น ความคิดประเภทนี้จึงทำคนสิ้นให้หวัง หลังจากนั้น ก็ทำอะไรแบบไม่คำนึงดีชั่ว บุญบาป นรกสวรรค์ พอตายแล้วก็ไปเกิด ในกำเนิดสัตว์ผู้สิ้นท่า เช่น สัตว์นรก เป็นต้น อย่างช่วยอะไรไม่ได้ **ทั้งนี้ พวกเรายังไม่เห็นเป็นของสำคัญอีกหรือ? ถ้ายังไม่เห็น ศาสนธรรมซึ่งเป็นของแท้ ของจริงว่าเป็นของสำคัญ ตัวเราเองก็หาสาระอะไรไม่ได้นั่นเอง ในขณะเดียวกัน การปฏิเสธความจริงก็เท่ากับมาลบล้างสารคุณของเราเอง กลายเป็นคนไม่สำคัญ คนไม่มีสารคุณ คนหมดความหมาย คนทำลายตัวเอง ชนิดบอกบุญไม่รับ เพราะความคิดที่ลบล้างความจริงที่มีอยู่นั้น เป็นความคิดทำลายตนเอง** สิ่งที่มีความหมายแต่ไปลบล้าง สิ่งที่จริงแต่ไปขัดความจริง สุดท้ายก็สะท้อนกลับสิ่งที่จริงมาหาตัวเอง เป็นผู้รับเคราะห์กรรมเสียเอง โดยไม่มีใครอาจช่วยได้ กลายเป็นคนขาดทุนทั้งขึ้นทั้งล่องซี!

พวกเรานับว่าดีมาก วาสนาเรามี ความดีคุ้มครอง ถึงได้มาพบพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาที่ถูกต้องตายตัว บอกขวากหนามให้สัตว์โลกรู้และหลบหลีกกัน และบอก

สวรรค์ นิพพาน ให้สัตว์โลกได้ไป ได้น้อมใจเข้ามาประพฤติปฏิบัติ ถวายกาย วาจา ใจ ตลอดชีวิตทุกสิ่งทุกอย่างกับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ดำรงตนอยู่ด้วยศีลด้วยธรรม ประพฤติคุณงามความดีตลอดมา เพื่อเป็นการเพิ่มพูนบุญวาสนาบารมีของตนๆ ให้สูงส่งยิ่งขึ้นไป

ผู้ไม่มีโอกาสทำได้อย่างนี้มีจำนวนมากมาย อยากจะพูดว่า ราว ๙๙ % **ประเภทเป็นอยู่ด้วยความเชื่อบุญเชื่อบาป ยังเหลือเปอร์เซ็นต์เดียวหรือไม่ถึงเปอร์เซ็นต์ก็อาจเป็นได้ เมื่อเทียบกับโลกทั้งโลก**

ความเกิด ความตายมันเห็นอยู่ชัดๆ ภายในจิต เพราะฉะนั้น ขอให้เรียนความจริงซึ่งมีอยู่ที่จิต มันเกิดอยู่ที่นั่น มันตายอยู่ที่นั่น เชื้อให้เกิดให้ตายมีอยู่ที่จิต เมื่อเรียนและประพฤติปฏิบัติทางด้านจิตตภาวนา ทดสอบเข้าไปหาความจริงที่มีอยู่ภายในจิต ทั้งเรื่องเกิดเรื่องตาย เรื่องความเกี่ยวข้องพัวพันต่างๆ เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องบุญเรื่องบาป เรียนเข้าไปตรงนั้น จะเจอเข้ากับความจริงในแง่ต่างๆ ที่นั่นโดยไม่มีทางสงสัย

เมื่อเจอด้วยใจตนเองอย่างประจักษ์แล้ว ก็เหมือนเราไปเห็นด้วยตาเนื้อเราจริงๆ เราจะลบล้างได้อย่างไร ปฏิเสธได้อย่างไรว่าสิ่งนั้นไม่มี แต่ก่อนเข้าใจว่าไม่มี **แต่ไปเห็นด้วยตาแล้วจะปฏิเสธได้อย่างไร เพราะตนเป็นผู้เห็นเอง ถ้าลบก็ต้องลบด้วยการควักลูกตาตนออก เพราะลูกตาโกหก**

ที่ลบล้างไม่ลง ลบล้างไม่ได้ เพราะตนเห็นด้วยตาว่าสิ่งนั้นมันมีอยู่จริง ถ้าเป็นด้านวัตถุที่จับต้องดูได้ ก็จับต้องดูได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นตนจะลบล้างได้เหรอ? ว่าสิ่งนั้นไม่มี คือสิ่งที่ตนถือและดูอยู่นั้น ลบล้างไม่ได้ ดังนั้น ความจริงที่มีอยู่ ท่านผู้ใดรู้เห็น ท่านผู้นั้นต้องยอมรับความจริงนั้น นอกจากผู้ไม่สนใจอยากรู้อยากเห็นยิ่งกว่าการเชื่อตัวเองเท่านั้น ก็สุดวิสัยที่ธรรมจะช่วยได้

เรื่องของความจริงเป็นอย่างนี้ และพวกที่รู้ความจริงก็รู้อย่างนี้ ท่านจึงไม่ลบล้างและสอนตามความมีความจริง พวกเราเป็นคนมืดบอด จึงควรเชื่อและดำเนินตามท่านจะเป็นทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นความสวัสดีมงคลแก่ตัวเอง ผู้มุ่งหวังความหลุดพ้น

ทั้งปวงนับแต่ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด เป็นความจริงไปตามขั้นของธรรมและขั้นของผู้เรียน "จิตตภาวนา" นั่นแหละเป็นผู้จะทราบได้ชัดเจน

ในวงขันธ์มีความกระเพื่อม กระเทือนด้วยภพชาติ โดยอาศัยอารมณ์เป็นผู้ชักใยอยู่ตลอดเวลา ด้วยความเกิดความดับๆ อันมีเชื้ออยู่ภายใน ให้เป็นผู้ผลักดันให้อาการของจิตออกแสดงตัว จิตยังไปไม่ได้ เพราะยังมีอัตภาพเป็นความรับผิดชอบอยู่ จิตจึงกระเพื่อมอยู่ อารมณ์เป็นความเกิดดับๆ อยู่เพียงเท่านั้น ถ้าใจสามารถออกจากร่างได้ ใจจะเข้าปฏิสนธิสักกี่อัตภาพก็ได้ในวันหนึ่งๆ จะได้เป็นล้านอัตภาพในคนๆ หนึ่ง เพราะมีความติดความข้องความรักความชอบใจเป็นสายใย รักก็ติด ชังก็ติด โกรธก็ติด เกลียดก็ติด ติดได้ทั้งนั้น ไม่มีอันอะไรๆ มันติดทั้งนั้น ถ้าใจติดอะไร ทำให้เป็นภพเป็นชาติขึ้นมาอย่างเปิดเผย ในขณะที่ติดแล้ว วันหนึ่งๆ จะมีกี่ล้านอัตภาพในตัวเราเอง แต่นี่มันได้อัตภาพอย่างเปิดเผยเพียงอันเดียวเท่านั้น ใจจึงเป็นเพียงไปติด ไปยึดอยู่กับอารมณ์นั้นๆ เท่านั้น ไม่อาจถอนตัวออกจากอัตภาพนี้

ไปเข้าสู่อยู่กับอารมณ์ที่ใจติดได้ คนเราจึงมีได้เพียงอัตภาพเดียว ความเป็นจริงอย่างนี้ **การเรียนก็เรียนอย่างนี้ เรียนให้ทราบวิถีของจิตซึ่งพร้อมที่จะติดอยู่เสมอ**

คิดเรื่องอะไร คอยแต่จะติด ตำหนิติชมสิ่งใดก็ไปติดกับสิ่งนั้น ตำหนิก็ติด ชมก็ติด ถ้าจิตอยู่ในขั้นที่ควรจะติดเป็นติดทั้งนั้น ไม่ถอยในเรื่องติด เพราะฉะนั้น เรื่องเกิดเรื่องตายของจิตจึงไม่มีถอย **เรื่องสุขเรื่องทุกข์ของจิตจึงมีประจำตน เพราะความคิดปรุงพาให้เป็นไป จิตเป็นผู้ไม่ถอยในการทำกรรมดีชั่ว ผลสุขทุกข์จึงเป็นเงาตามตัว แล้วปฏิเสธได้อย่างไร เรื่องความเป็นของจิตก็เป็นอยู่อย่างนี้ เห็นชัดๆ ภายในตัวเอง การเรียนจึงเรียนลงที่นี่** เมื่อเรียนลงไปที่นี่ ซึ่งเป็นเป้าหมายแห่งความจริงทั้งหลายก็รู้ชัดเจนโดยลำดับๆ

อันใดที่ควรปล่อย เมื่อมีความสามารถรู้ได้ด้วยสติปัญญาแล้ว มันปล่อยของมันเอง เมื่อปล่อยแล้ว สิ่งนั้นไม่มีมาข้องใจอีก ค่อยๆ หมดไปๆ **ใจหดตัวเข้ามา เลื่อนเข้ามา จากที่เคยอยู่วงกว้าง ปล่อยแล้ว ปล่อยเข้ามาๆ**

วงก็แคบเข้า จนกระทั่งเหลือนิดเดียว คือที่ใจนี้ ก็รู้ว่า "นี่เชื้อแห่งภพยังมีอยู่ภายในใจ" นี่เชื้อแห่งภพนี้ เป็นสิ่งหลอกตาได้เป็นอย่างดี ถ้าไม่ใช้สติปัญญาพิจารณาอย่างละเอียดสุขุม จะติดเชื้อแห่งภพอย่างไม่สงสัย ได้เคยบอกแล้วว่า จิตมันรู้ตัวเองอย่างชัดๆ จากการปฏิบัติจะลบล้างได้อย่างไรว่า "จิตนี้เมื่อตายไปแล้ว จะไม่พาเกิดอีก" เพราะตัวเกิดก็อยู่กับจิต จิตก็รู้ว่าการจะเกิดอีกนั้น เพราะเชื้อนี้เป็นเหตุ รู้ๆ เห็นๆ กันอย่างเปิดเผยจากการปฏิบัติทางจิตตภาวนา ซึ่งเป็นทางดำเนินที่ทรงดำเนินแล้ว ทรงรู้ประจักษ์พระทัยมาแล้ว เชื้อแห่งภพชาติมีอยู่ในจิตมากน้อย จิตจะต้องเกิดในภพอีก

เมื่อปฏิบัติจิตตภาวนาเข้าสู่ขั้นละเอียด กิเลสยังมีมากน้อย ย่อมรู้ได้ชัดด้วยปัญญา เพราะสติปัญญาอันละเอียดนี้คมมาก ไม่มีอะไรจะหนีรอดไปได้ **เพราะปัญญาความรู้เห็นสิ่งต่างๆ ที่มาเกี่ยวข้องกับจิตได้อย่างรวดเร็ว จิตจะมีสาเหตุให้ไปเกิดที่นั่น ไปเกิดที่โน่น สติปัญญาตามแก้ไขทันกับเหตุการณ์ไม่เนิ่นช้า และสามารถตัดขาดได้ในโอกาสที่เหมาะสม**

ประการหนึ่ง จิตขั้นละเอียดนี้พร้อมที่จะหลุดพ้นอยู่แล้ว เมื่อสติปัญญาถึงพร้อมกับสิ่งที่ควรตัด ในโอกาสที่ควร จนสามารถตัดขาดเสียได้ ไม่มีเงื่อนสืบต่อภายในจิต จนเป็นจิตที่บริสุทธิ์ล้วนๆ ขึ้นมา

เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้วจะสูญไปไหน? ถ้ามีการสูญไปอยู่ จะเอาอะไรมาบริสุทธิ์? และเอาอะไรมาศักดิ์สิทธิ์วิเศษ? แม้พิจารณาเท่าไรๆ ก็ไม่มีเงื่อนสืบต่อ **เพราะกิเลสหมดไปแล้ว จิตถึงความบริสุทธิ์แท้แล้ว จึงเป็นอันหมดปัญหากับจิตดวงนี้ ความที่จิตนี้จะเกิดจะตายต่อไปอีกไม่มี! ความสูญก็ไม่ปรากฏว่ามี เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์ จึงไม่ทรงแสดงความสูญไว้กับจิตพระอรหันต์และจิตของสัตว์โลก** จึงขอย้ำอีกว่าจิตที่จะหมดปัญหาแล้วมันสูญไหม? จิตยิ่งเด่น แล้วจะเอาอะไรมาสูญเล่า? เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้ จะเอาอะไรมาสูญ? ขุดค้นเรื่องสูญเท่าไร จิตยิ่งเด่นยิ่งชัด ไม่มีอะไรสงสัย เด่นจนพูดไม่ถูกบอกไม่ถูก ตามโลกนิยมสมมุติ ซึ่งหาที่สิ้นสุดยุติไม่ได้ ถ้าใครยังอวดเก่งต่อความคิดว่า "ตายแล้วสูญ" เวลาไปโดยผลที่ไม่คาดฝันในภพหน้า ก็จงเรียก "ความตายแล้วสูญ"

มาช่วย ถ้าจะสมหวัง

จิตที่เด่นนอกวงสมมุตินี้ แม้เด่นเพียงไร ก็พูดให้ถูกต้องความจริงไม่ได้!

เมื่อปัญหาเกี่ยวกับการตายเกิด ตายสูญสิ้นไปจากใจแล้ว ก็เป็นผู้ “สิ้นเรื่อง” โดยประการทั้งปวง ถึงความบริสุทธิ์เต็มภูมิ จิตที่บริสุทธิ์เต็มภูมินี้สูญไหม? เมื่อรู้ชัดเห็นชัดอย่างนี้แล้ว ธรรมชาตินี้จะสูญไปไหน? ลงความจริงที่รู้อยู่นี่จะลบได้ไหม? จะให้สูญได้ไหม? ใครจะไปลบเล่า? นอกจากคนตาฝ้าฟาง มองไม่เห็นหนทาง เหยียบแต่ขวากแต่หนาม แล้วก็บอกว่าหนทางไม่ดี สิ่งที่มีก็คือขวากหนามเต็มฝ่าเท้าเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น เราจะเชื่อคนตาดีหรือคนตาบอด จงตัดสินใจด่วน! อย่าให้เสียดาย เดี๋ยวตายเปล่า จะว่าไม่บอกไม่เตือน ที่อธิบายมาทั้งนี้เป็นคำบอก คำเตือนอยู่แล้ว

ความบริสุทธิ์ที่ไม่ต้องฝืนอะไรๆ ก็คืออันนี้แล แล้วอันนี้จะสูญไปได้อย่างไร แต่จะมาตั้งอยู่เหมือนหม้อไหโอ่ง

น้ำไม่ได้ เพราะคนไม่ใช่หม้อ และนี่เป็นจิต **จิตธรรมดากับจิตบริสุทธิ์นั้น ผิดกันมากมาย จะมาตั้งกฎเกณฑ์ให้เป็นอย่างนี้ ให้อยู่แบบนี้ๆ ไม่ได้ ไม่ว่าแบบใดๆ เพราะไม่ใช่ "ฐานะ" ของจิตประเภทนี้ ที่จะมาตั้งแบบนี้หรือแบบใดๆ ดังท่านว่า "นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ" นิพพานสูญแบบนี้เอง คือสูญแบบนิพพาน มิใช่สูญแบบโลกๆ ที่เข้าใจกัน**

"สูญแบบนิพพาน" คือไม่มีอะไรบรรดาสมมุติเหลืออยู่ภายในจิต **ผู้ที่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายสูญสิ้นแล้วจากใจนั่นเลย นั่นแหละคือตัวจริง นั่นแหละคือผู้บริสุทธิ์ ผู้นี้จะสูญไปไม่ได้ ยิ่งเด่น ยิ่งชัด ยิ่งเข้าใจแจ่มแจ้งทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้นี้ไม่สูญ ผู้นี้แลเป็นผู้ทรงคุณสมบัติอันยอดเยี่ยม ในบทที่สองว่า "นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ"** ผู้นี้แลเป็นสุขอย่างยิ่งนอกสมมุติทั้งปวง

ถ้าจิตบริสุทธิ์ได้สูญไปจริงๆ ธรรมบทนี้จะขึ้นมารับไม่ได้ เพราะก็สูญไปหมดแล้ว ไม่มีอะไรจะมาเป็นสุขอย่างยิ่งได้เลย **การปฏิบัติให้เข้าใจความจริงความแท้ของธรรม ต้องปฏิบัติให้ถูกธรรม อย่าฝืนธรรม จะไม่รู้**

ความจริงแม้มีอยู่ในตน

คำว่า “โลก” คือ “หมู่สัตว์” ก็หมู่สัตว์ตรงนี้เอง คือตรงที่มีเชื้อ ได้แก่อวิชชาตัณหาอุปาทาน พาให้เกิดอยู่ไม่หยุด ก่อนจะไปเกิดใหม่ ต้องเกิดอยู่ภายในจิตนี้เอง ท่านเรียกว่า “หมู่สัตว์พากันเกิดอยู่ทั่วโลกดินแดน” “ตายทั่วโลกดินแดน” ก็คือธรรมชาติที่ว่านั่นเอง ไม่มีอันใดเป็นผู้พาให้เกิดพาให้ตาย

ส่วนความทุกข์ความลำบาก ที่มาจากธรรมชาติที่ก่อภพ ได้แก่ “ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา, มรณมฺปิ ทุกฺขํ” **ธรรมชาติอันนี้เอง เมื่อละหมดโดยตลอดทั่วถึง ไม่มีเชื้อ “วัฏฏะ” ที่จะพาให้เกิดอีกแล้ว ธรรมชาตินี้ก็เป็น “วิวัฏฏะ”**

คำว่า “โลกคือหมู่สัตว์” ก็พูดไม่ได้อีกแล้ว หมดปัญหาที่จะพูดว่าโลกคือหมู่สัตว์ของผู้บริสุทธิ์นั้น ฉะนั้นพวกเราจงพยายามปฏิบัติตามหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้แล้วนี้ ในธรรมท่านว่า “สฺวากฺขาโต ภควตา

ธมฺโม” พระธรรมอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้ว ชอบทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าเบื้องต้น คือ “อาทิกลฺยาณํ” ไพเราะเพราะพริ้ง เต็มไปด้วยเหตุด้วยผลในเบื้องต้นแห่งธรรม “มชฺเฌกลฺยาณํ” ไพเราะเพราะพริ้ง เต็มไปด้วยเหตุด้วยผล เต็มไปด้วยความถูกต้องดีงามในท่ามกลางแห่งธรรม “ปริโยสานกลฺยาณํ” ไพเราะในที่สุด ทำให้ผู้ฟังซาบซึ้ง เต็มไปด้วยเหตุด้วยผล ด้วยความถูกต้องดีงามสุดส่วนแห่งธรรม ทุกชั้นทุกวรรคทุกตอน

สิ่งที่น่าติเตียนและควรแก้ไขอย่างยิ่งก็คือ จิตใจของสัตว์โลก ผู้ฝืนหลักธรรมอยู่ตลอดเวลา เพราะกิเลสมีอำนาจมากกว่า จึงทำให้ฝืนธรรม เมื่อฝืนธรรมก็ต้องได้รับความทุกข์ เกิดก็เป็นเรา แก่ก็เป็นเรา เจ็บก็เป็นเรา ตายก็เป็นเรา ทุกข์ยากลำบากชนิดไหนๆ ตนก็เป็นคนรับเสียเอง กิเลสมันไม่มารับแทนพอจะให้มันกลัวทุกข์ แล้วแสวงหาธรรมเป็นที่พึ่ง ดังพวกเรา

พระพุทธเจ้าท่านไม่รับทุกข์ สาวกท่านไม่รับทุกข์ ดังที่มวลสัตว์รับกัน!

เพราะฉะนั้น จึงควรเห็นโทษแห่งการฝืนธรรมว่าเป็นของไม่ดี จะทำให้เกิดไปเรื่อยๆ ตามความฝ่าฝืน **จงพยายามแก้ไขดัดแปลง หรือฝึกทรมาน ชำระสะสางสิ่งที่พาให้ฝืนนั้น ออกจากใจ เราจะคล้อยตามธรรมซาบซึ้งในธรรมไปเรื่อยๆ** ความซาบซึ้งในธรรมนั้น เพราะธรรมเริ่มเข้าถึงใจเรา และกิเลสก็เริ่มถอยทัพ กิเลสเบาบางลงไปแล้ว จึงทำให้มีความซาบซึ้งดื่มด่ำ มีความพอใจบำเพ็ญศีลบำเพ็ญธรรม

ถ้ามีแต่กิเลสล้วนๆ เต็มหัวใจ ไม่มีธรรมเข้าขัดขวางต้านทานไว้บ้างเลย ย่อมไม่มีใครจะสนใจในอรรถในธรรมกัน ชาตินี้นับว่ามีเราวาสนา เพราะมีธรรมคอยสะกิดใจให้เรามีความชอบความพอใจ อยากไปวัดไปวา บำเพ็ญศีล บำเพ็ญทาน บำเพ็ญภาวนา ให้มีช่องทางปฏิบัติบำเพ็ญธรรม มีความดูดดื่ม มีความพอออกพอใจ มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในธรรม อันเป็นธรรมรสภายในใจ มีธรรมคุ้มครองจิตใจ กิเลสแม้ยังมีอยู่ในใจก็จริง แต่ธรรมที่ได้สั่งสมมา จึงพอต่อสู้ต้านทานกัน หากมีแต่เรื่องกิเลสล้วนๆ แล้ว การทำความดีย่อมเป็นการทำยากยิ่ง ทั้งไม่

สนใจจะทำ สนใจแต่ "บาปกรรม" นำตนเข้าสู่ความลามก ตกนรกทั้งเป็นทั้งตาย ไม่มีวันผลุบโผล่ได้เลย

ผู้ไม่มีธรรมในใจ ก็คือผู้มีบาปเต็มไปทั้งดวงใจนั้นแล ผลของบาปจึงได้รับแต่ความทุกข์ความลำบากเรื่อยๆ ไป ไม่ว่าอยู่ในภพใดกำเนิดใด แดนใดภาษาใด เพราะใจนั้นมันไม่มีชาติชั้นวรรณะ ไม่มีภาษา แต่เป็นแหล่งผลิตกรรมดีชั่วทั้งปวง และเป็นคลังแห่งวิบากคือผู้รับผล จึงต้องรับทั้งความสุขความทุกข์ที่ตนสร้างขึ้นทำขึ้นมากน้อย **จะหลบหลีกปลีกตัวไปที่ไหนไม่ได้ ถ้าไม่สร้างป้อมปราการคือบุญกุศลไว้เสียแต่บัดนี้ ซึ่งยังไม่สายเกินไป เพื่อบรรเทาหรือลบล้างบาปให้ลดน้อยลงจนไม่มีบาปติดตัวติดใจ ผู้นี้แลคือผู้มีความสุขแท้ ไม่เพียงแต่ความสุขที่เกิดจากการเสกสรรปั้นยอซึ่งหาความจริงมิได้**

การกล่าวทั้งหมดนี้ ให้ต่างคนต่างน้อมเข้าสู่ใจของตนเอง ซึ่งเป็นตัวการก่อกรรมทำเข็ญด้วยกัน **เป็นตัวการทั้งเรื่องที่เป็นมานี้ เป็นตัวการทั้งเรื่องชำระคือ**

แก้ไข ต้องฝืนต่อสู้กับกิเลส ต้องฝืน อย่าถอย มันจะได้ใจ เพราะกิเลสเคยฝืนเราและเคยบังคับเรามานานแล้ว คราวนี้เราพอมีทางสู้ เพราะได้อรรถได้ธรรมมาจากพระพุทธเจ้า จากครูบาอาจารย์เป็นเครื่องมือต่อสู้กับกิเลส สู้ไม่ถอย ขึ้นชื่อว่าสู้แล้ว จะต้องมีชัยชนะจนได้ในวันเวลาหนึ่ง ทีแรกเรายอมมันแบบหมอบราบเลย ถ้าไม่สู้มัน ก็ไม่เรียกว่า “ลูกศิษย์พระตถาคต” ผู้เก่งกล้าในการรบกับกิเลส การต่อสู้ยังดีกว่ายอมแพ้เสียทีเดียว คราวนี้แพ้ เพราะกำลังยังไม่พอ ก็ต้องยอมแพ้ไปก่อน คิดอุบายขึ้นมาใหม่ สู้เรื่อยๆ สู้กันไปสู้กันมา ย่อมมีทางชนะกันไปเรื่อยๆ เมื่อสู้บ่อยเข้าความชำนาญย่อมตามมา และความชำนะมีมากขึ้นๆ ต่อไปความแพ้ ไม่ค่อยบ่อย ไม่ค่อยมี นั่น! ฟังซิ

ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น? เพราะจิตถึงธรรมขั้นไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้แล้ว ถ้าจะแพ้กิเลสน้อยใหญ่ต่อไปอีกก็ขอให้ตายเสียดีกว่า ที่จะมาเจอความแพ้นี้ ซึ่งเป็นความต่ำต้อยด้อยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร จึงขอให้ตายเสียดีกว่า ขอให้ชนะกิเลสทุกประเภทโดยถ่ายเดียว

เท่านั้น ไม่ขออย่างอื่นที่โลกขอกัน ถ้าไม่ชนะ ก็ให้ตายนั่น! ฟังซิ เด็ดไหม? จิตดวงเดียวนี่แหละ ดวงที่เคยแพ้เคยล้มลุกคลุกคลาน นี่แหละ

เมื่อเวลาพลิกตัวขึ้นสู่ธรรม ด้วยได้รับการฝึกฝนอบรมจากครูอาจารย์มาแล้วด้วยดี จิตมีกำลังวังชาพอมีความรู้ความฉลาด ตลอดถึงผลที่ได้รับประจักษ์ใจ เป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจให้ถึงขั้นที่ว่า "ให้ตายเสียดีกว่าที่จะเจอความแพ้กับกิเลสน้อยใหญ่อีก" ไม่ประสงค์อีกแล้วเรื่องความแพ้นี้ ไม่เป็นของดีพอจะส่งเสริมเลย

เขาแข่งกีฬากันแพ้กัน ผู้แพ้ก็ย่อมเสียใจ แม้จะเป็นการเล่นสนุกกันก็ตาม ยังทำให้ผู้แพ้เสียใจได้

เรื่อง "วัฏสงสาร" คือเรื่องความเกิด ความตาย เรื่องกิเลส ซึ่งเป็นภัยต่อเราโดยตรง ไม่ใช่เรื่องเล่นๆ ดังเขาเล่นกีฬากัน เป็นเรื่องของความทุกข์กองทุกข์ในตัวเราแท้ๆ การแพ้สิ่งนี้ถือเป็นของเล่นของดีแล้วหรือ เราคิดดูให้ดี ความจริงแล้วไม่ใช่ของดีเลย ความแพ้กิเลส

เป็นความเสียหายแก่ตัวเราไม่มีที่สิ้นสุด ฉะนั้น การแพ้กิเลสจึงเป็นเรื่องใหญ่โตมาก ทำไมถึงยอมแพ้มันเรื่อยๆ เอ้า! สู้มันไม่ถอย จนได้ชัยชนะไปเป็นลำดับๆ จนถึงขั้นไม่ให้มีคำว่า "แพ้" กระทั่งชนะไปเลย!

ผู้นี้แลเป็นผู้ประเสริฐ เมื่อชนะไปเลยแล้ว ทีนี้คำว่า "ตายแล้วเกิด ตายแล้วสูญ" นั้นหมด! ไม่มีอะไรเหลืออยู่ในใจเลย **เพราะความสำคัญมั่นหมายเป็นกิเลสทั้งนั้น คำว่า "ตายแล้วเกิด ตายแล้วสูญ นรกมีหรือไม่มี สวรรค์มีหรือไม่มี" นี่เป็นเรื่องของกิเลสพาไปให้คิดด้นเดาทั้งสิ้น**

พอมาถึงขั้น "ชนะไปเลย" เรื่องเหล่านี้ก็หมดไปในทันทีทันใด ไม่มีการเกิดได้อีก เพราะไม่มีสิ่งผลักดันให้เกิด **ความลังเลสงสัย ปลงใจลงกับธรรมไม่ได้ ท่านเรียกว่า "นิวรณ์" เครื่องกั้นกางทางดี แต่เปิดทางชั่วให้ทำ ผู้มีนิวรณ์เข้าเป็นใหญ่ในใจ จึงต้องตัดสินใจเพื่อความดีงามอะไรไม่ได้ นอกจากงานที่จะลงทางต่ำไปเรื่อยๆ นั้น เป็นงานที่สนใจจดจ่อ โดยไม่คิดว่าจะผิดพลาดประการใดและให้ผลเช่นไรบ้าง** ด้วยเหตุนี้ ความชั่ว สัตว์โลกจึง

ทำได้ง่าย แต่ความดีนั้น ทำได้ยาก ผู้โดนทุกข์จึงมีมาก แทบทุกตัวคนและมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง แม้จะพูดว่าหลงกองทุกข์กัน ก็ไม่ผิด แต่ผู้เป็นสุขกายสุขใจนั้นมีน้อยมาก แทบไม่น่าเชื่อว่าจะมีได้

การที่เราเห็นเขาแสดงความรื่นเริงออกมาในท่าต่างๆ และสถานที่ต่างๆ เช่นในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นต้น นั่นเป็นเพียงเครื่องหลอกกันเล่นไปอย่างนั้นเอง **ความจริงต่างอมความทุกข์ไว้ภายในใจแทบระเบิด โดยไม่เลือกชาติชั้นวรรณะใดๆ เลย ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ทำให้ซ่อนความจริงไว้นั้น ได้แก่ความอาย กลัวเสียเกียรติ และเป็นคนใหญ่คนโตที่โลกนิยม นี่ จึงนำออกให้โลกและสังคมเห็นแต่อาการที่เห็นว่าเป็นความสุขรื่นเริงเท่านั้น**

ตัวผลิตทุกข์แก่มวลสัตว์ มันผลิตอยู่ภายใน ใครไม่อาจรู้เห็นได้ **นอกจากปราชญ์ที่เรียนรู้ และปล่อยวางมันและกลมารยาของมันแล้วเท่านั้น จึงทราบได้อย่างชัดเจนว่าภายในหัวใจของสัตว์โลก คุกรุ่นอยู่ด้วยไฟราคะตัณหาไฟความโลภ หาความอิ่มเพียงพอไม่เจอ แม้จะแสดงออก**

ในท่าร่าเริง ท่าฉลาดแหลมคม ท่าผู้ดีมีความสุขฐานะดีเพียงไร ก็ไม่สามารถปิดความจริงที่มีอยู่ในหัวใจให้มิดได้เลย ปราชญ์ทั้งหลายรู้เห็นจับได้ เพราะกลมายาของกิเลสกับธรรมละเอียดต่างกันอยู่มาก ท่านผู้เป็นปราชญ์โดยธรรม จึงทราบได้ไม่ยากเย็นอะไรเลย

ด้วยเหตุนี้จึงควรพยายามสร้างความดีให้พอแก่ความต้องการ จิตใจเป็นของแก้ไขได้ ใจชั่วแก้ให้ดีก็ได้ ทำไมจะแก้ไม่ได้ **ถ้าแก้ไม่ได้ พระพุทธเจ้าจะฝึกพระองค์ให้ดีได้อย่างไร บาปนั้นมีด้วยกัน เพราะเราทุกคนเกิดมาท่ามกลางแห่งบาป เกิดมากับกิเลสและอยู่ในวงล้อมของกิเลสด้วยกัน เกิดมากับบุญกับบาป และอยู่ในท่ามกลางสิ่งที่ดีชั่วเหล่านี้แล เนื่องจากยังไม่มีความดีพอจะให้อยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ได้** แดนมนุษย์เป็นสถานที่และกำเนิดอันเหมาะสมดีอยู่แล้ว จะสร้างอะไรก็ได้เต็มภูมิ แต่การสร้างความดีนั้น เหมาะสมกับภูมิมนุษย์อย่างยิ่ง ดังพวกเราสร้างหรือบำเพ็ญอยู่เวลานี้ อันใดควรแก้ไขดัดแปลง ก็แก้ไขและดัดแปลง สิ่งที่ควรส่งเสริมก็ส่งเสริมไปเรื่อยๆ ด้วยความไม่ประมาทนอนใจ

การไม่ประมาท สร้างประโยชน์เพื่อโลกและตัวเองอยู่เสมอ แม้ไปเกิดภพใดก็ไม่เสียท่า คนที่มีความดีแล้วไม่เสียที มีแต่ความสุขความเจริญไปเรื่อยๆ ในภพนั้นๆ มีความสุขสบายตลอดไป จนอุปนิสัยวาสนาสามารถเต็มที่แล้ว ก็ผ่านไปยังแดนเกษมสำราญ **การผ่านไปก็ผ่านไปด้วยดี อยู่ด้วยความดี ความดีเป็นเครื่องสนับสนุนให้ผ่านกองทุกข์ต่างๆ ไปได้โดยไม่มีอุปสรรค ถ้าไม่มีความดีก็ไปไม่ได้ การไปสู่ความสุขความเจริญนั้น โลกอยากไปด้วยกันทุกคนนั่นแล แต่ทำไมจึงไปไม่ได้? ก็เพราะกำลังไม่พอที่จะไปนั่นเอง**

ถ้าไปได้ด้วยความอยากไปเท่านั้น โลกทั้งโลกใครจะไม่ทนรับความทุกข์ความลำบากที่เป็นอยู่นี้เลย แม้แต่สัตว์เขายังกลัวทุกข์ ทำไมมนุษย์ฉลาดกว่าเขาจึงจะไม่กลัวทุกข์ จะทนแบกหามทุกข์อยู่ทำไม? ทั้งๆ ที่รู้อยู่ว่าทุกข์น่ะ สัตว์อยากพ้นจากทุกข์อย่างเต็มใจด้วยกัน ทำไมไม่พ้นไปเสีย? ทั้งนี้ก็เพราะกรรมยังมี วาสนาบารมียังไม่สมบูรณ์ สุดวิสัยที่จะไปได้ จึงยอมอยู่กันและเสวยทุกข์ตามที่ประสบ

ยิ่งหลวงตาบัวซึ่งเป็นคลังแห่งกองทุกข์อย่างเต็มตัวเต็มใจอยู่แล้ว มีใครมากระซิบว่า “โน่น! ความเกษมสำราญอยู่โน่นน่ะ มานอนกอดทุกข์อยู่ทำไม ไปซี!” จะโดดผางเดียวก็ถึงแดนเกษมน่ะ เอ้า! โดดๆๆ เดี๋ยวนี้ จะถึงเดี๋ยวนี้” ถ้าเป็นไปได้ดังที่ว่านี้ ขาขาดแขนขาดไปขณะที่โดดก็ขาดไปเถอะ ขรัวตาบัวต้องโดดผึงเลยอย่างไม่เสียดายเพื่อไปเสวยความสุขให้บานใจหน่อยก็ยังดี ดีกว่านอนกอดทุกข์อยู่ตลอดภพชาติที่เต็มไปด้วยทุกข์ ไม่มีความสุขมาเยี่ยมเยียนบ้างเลย แต่นี่มันสุดวิสัย จึงยอมนั่งหาเหาเกาหมัดแบบคนสิ้นท่าอยู่อย่างนี้

ฉะนั้น ขอทุกท่านจงเห็นคุณค่าแห่งความเพียรเพื่อไปสู่แดนเกษม อย่าเอาเพียงความอยากไปมาหลอกล่อให้จมอยู่ในทุกข์เปล่า ธรรมท่านกล่าวไว้ว่า “คนจะล่วงพ้นจากทุกข์ไปได้โดยลำดับๆ เพราะความเพียรพยายามเป็นหลักใหญ่” นี่เป็นธรรมของพระพุทธเจ้าผู้พ้นจากความทุกข์เพราะความเพียรไม่ใช่เพราะความอยากพ้นเฉยๆ และความท้อถอยอ่อนแอแย่ลงทุกวัน กระทั่งรับประทานอาหารก็นอนรับ

เพราะขี้เกียจลุก นี่ข้าดี

เราเป็นลูกศิษย์พระตถาคต เป็นพุทธบริษัท ท่านหมายถึงอะไร หมายถึงลูกเต้าเหล่ากอของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงพาเราดำเนินไปอย่างใด พระองค์ทรงดำเนินก้าวหน้า เราเดินถอยหลัง มันจะเข้ากันได้ไหม? เราก็ต้องเดินก้าวหน้าไปด้วยความพากเพียรไม่ลดละท้อถอย จะช้าหรือเร็วก็ตาม **ขอให้ความพยายามนั้นเป็นไปตามกำลังสติปัญญาความสามารถ อย่าละเว้นความเพียรเท่านั้นก็เชื่อว่า "เป็นลูกศิษย์ที่มีครูสอน ดำเนินตามครู"วาสนาเราสร้างทุกวัน ทำไมจึงจะไม่เจริญก้าวหน้า** พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้สร้างคุณงามความดี เพื่อเป็นอำนาจวาสนา ทำไมวาสนาจะไม่สนับสนุนเรา ความจริงตามธรรมแล้ว ธรรมเหล่านั้นต้องสนับสนุนอยู่โดยดี จงทำให้ยิ่งๆ ขึ้นไปโดยลำดับ ผลสุดท้ายก็เป็นไปได้เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้านั้นแล

ดังที่กล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่า ทีแรกก็ยอมแพ้ไปก่อน สู้ไป แพ้ไปๆ ต่อไปสู้ไป แพ้บ้าง ชนะบ้าง สลับกันไป ทั้งแพ้

ทั้งชนะ มีสลับขั้นกันไป ทีเขาทีเรา ต่อไปทีเราชนะมากกว่าทีเขาชนะ ต่อไปทีเราชนะมากเข้าๆ สุดท้ายมีแต่ทีเราชนะ!

กิเลสหมอบลงเรื่อยๆ นอกจากหมอบแล้ว เราฆ่ามันจนฉิบหายไปหมด ไม่มีอะไรเหลือ เมื่อฆ่ากิเลสให้ตายแล้ว ไม่ต้องบอกเรื่องความพ้นทุกข์ ใจหากพ้นไปเอง เท่าที่หาความสุขอันพึงหวังไม่เจอ ก็เพราะกิเลสเป็นกำแพงขวางกั้นไว้นั่นเอง พอทำลายมันให้วอดวายไปแล้ว ความพ้นทุกข์ก็เจอเอง ไม่ต้องถามใคร!

การที่สัตว์มาเกิดและทนทุกข์ทรมาน ก็เพราะมาอยู่ใต้อำนาจของกองกิเลสเท่านั้น ไม่มีเรื่องอื่นใดเลยเป็นสำคัญกว่าเรื่องกิเลสชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นนายเหนือหัวสัตว์โลก เราจึงไม่ควรมองข้ามกิเลสว่าเป็นของเล็กน้อย เรื่องของกิเลสก็คือเรื่องกองทุกข์นั่นเอง มองให้ซึ้งๆ กิเลสอยู่ในใจของเรานี่แล มองให้เห็นกันที่นี่ ฝึกกันนี่ที่แก้กันที่นี่ ฆ่ากันที่นี่ ตายกันที่นี่ ไม่ต้องเกิดกันก็ที่นี่แหละ! ที่สิ้นทุกข์ก็อยู่ที่นี่ ไม่อยู่ที่อื่น

ขอให้พากันนำไปพินิจพิจารณา และบำเพ็ญคุณงามความดีให้มากเท่าที่จะมากได้ ไม่ต้องกลัวจะพ้นทุกข์เพราะความดีมีมาก นั่นคิดผิด กิเลสหลอกลวง อย่าเชื่อมันเดี๋ยวจมจะว่าไม่บอก **กิจการใดก็ตามที่จะให้เกิดความดีจะเกิดจากการให้ทานก็ตาม ศีลก็ตาม ภาวนาก็ตาม เป็นความดีด้วยกันทั้งนั้น รวมกันเข้าก็เป็นมหาสมบัติ เป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจเราให้เป็นสุข เป็นสุขเรียกว่า "สุคโตๆ" อยู่ก็สุคโต ไปก็สุคโต ถ้าคนมีบุญ เพราะการสร้างบุญ ไม่มีอย่างอื่น มีอันนี้เป็นสำคัญของคนใจบุญ**

จึงขอยุติการแสดงแต่เพียงเท่านี้

◆

๔

ขันธ์ห้า

เทศน์เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

ไปหาท่านอาจารย์มั่นทีแรก เวลาท่านเทศน์ให้ฟังไม่เข้าใจ แต่ก็ดีที่ไม่เคยนึกตำหนิท่าน มาตำหนิตัวเอง “นั่นเห็นไหม เราโง่ไหม ทีนี้” ว่ายังงั้น “เราเคยฟังเทศน์ของนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านปริยัติมามากต่อมากแล้ว แม้กระทั่งเทศน์สมเด็จก็เคยฟัง และเข้าใจมาเป็นลำดับลำดา แต่พอมาฟังเทศน์ท่านอาจารย์มั่นผู้เชี่ยวชาญทางด้านปฏิบัติทางจิตใจ กลับไม่เข้าใจ จะว่าตัวโง่หรือตัวฉลาดเล่า” นี่ว่าให้ตัวเอง “ท่านอาจารย์มั่นเคยปรากฏชื่อลือนามมานานแล้วในด้านปฏิบัติธรรมทางจิตใจ แต่เวลาท่านเทศน์ให้ฟังเกี่ยวกับทางจิตใจจริงๆ แล้ว เราไม่เข้าใจ นี่เห็นชัดหรือยัง เรื่องความโง่ของตัวเองน่ะ”

เพราะส่วนมากถ้าท่านเทศน์สอนพระ ท่านเทศน์ทางด้านปฏิบัติล้วนๆ เราไม่เข้าใจ นั่งฟังอยู่ยังงั้นแหละ **ท่านพูดเรื่อง “จิต” เรื่อง “ขันธ์” หรือเรื่องอะไรเราก็ไม่ทราบ จนกระทั่งจิตสงบลงได้จึงเริ่มเข้าใจ จิตเริ่มสงบก็เริ่มเข้าใจ จิตมีฐานแห่งสมาธิก็ยิ่งเข้าใจชัดเจนไปโดยลำดับๆ** จากนั้นก็กลายเป็น “ซึ้ง” ไป และซึ้งขึ้นเรื่อยๆ

ท่านเทศน์เรื่อง “ปัญญา” แม้เจ้าของจะยังไม่สามารถก้าวเดินทางด้านปัญญาได้ก็รู้สึกว่าซึ้งไปตามๆ ท่าน เพราะจิตเริ่มรับธรรมปฏิบัติแล้วนี่ **เมื่อจิตมีฐานสมาธิได้ดีแล้ว ยิ่งรับธรรมได้ดี ถ้ายังไม่มีฐาน จิตก็ไม่ค่อยรับ ไม่ค่อยเข้าใจ**

การฟังเรื่อยๆ การปฏิบัติโดยสม่ำเสมอ เป็น “การขัดเกลาจิต” โดยตรง **การปฏิบัติโดยลำพังตนเองก็เป็นการขัดเกลาจิต การฟังกับท่านก็เป็นการขัดเกลาจิตใจเป็นลำดับ จิตใจก็ยิ่งมีความสงบเยือกเย็น เวลาท่านอธิบายธรรมเป็นตอนๆ เป็นพักๆ เรากำลังมีข้อข้องใจจุดใดอยู่ พอท่านเทศน์ผ่านไปตรงนั้น เราก็ได้รับ**

ความเข้าใจทันที แล้วค่อยเข้าใจไปเรื่อยๆ

แต่ก่อนเคยอ่านในประวัติว่า ครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม พุทธบริษัทได้บรรลุ "มรรคผลนิพพาน" กันเป็นจำนวนมาก จะว่าสงสัยก็ยังไม่ใช่ จะว่าไม่เชื่อก็ไม่เชิง เพราะยังไม่ได้สนใจคิดอะไรกับเรื่องนี้มากนัก จนมาปฏิบัติจึงได้เข้าใจ

ภูมิของผู้เข้ารับการอบรมนั้นมีต่างกัน ฟังเทศน์คราวนี้ จิตเลื่อนความเข้าใจไปถึง "นั้น" ต่อไปก็สงสัยในจุดนั้น พอท่านเทศน์คราวต่อไป จิตก็ผ่านไปเรื่อยๆ เข้าใจไปเรื่อยๆ เลื่อน "ระดับ" ไปเรื่อยๆ ต่อไปก็ผ่านไปได้ ยิ่งผู้ที่อยู่ใน "ธรรมขั้นละเอียด" ด้วยแล้ว ก็ยิ่งไปได้อย่างรวดเร็ว อันนี้หมายถึงผู้ปฏิบัติ **เฉพาะอย่างยิ่งภิกษุบริษัทเป็นสำคัญมาก เกี่ยวกับการสมาธิภาวนา เพราะท่านปฏิบัติของท่านอยู่เป็นประจำ ภูมิจิตมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงต่างกันเป็นลำดับลำดาของการปฏิบัติ** เพราะฉะนั้นการฟังเทศน์จึงเป็นการบุกเบิกทางให้ท่านได้ก้าวไปวันละเล็กละน้อยโดยลำดับ ผู้พอจะผ่านไปได้ในขั้นใด

ก็ผ่านไปเรื่อยๆ ที่ว่า “สำเร็จมรรคผลนิพพาน” ก็เพราะเลื่อนภูมิของจิตไปเรื่อยๆ จากการปฏิบัติและการฟังธรรมจากท่าน เมื่อท่านเทศน์แก้ความสงสัยได้แล้ว ผ่านไปได้และผ่านไปเลย ยกตัวอย่าง

พระอัญญัตรภิกขุ ท่านกำลังสงสัยธรรมขั้นละเลียด จะไปทูลถามพระพุทธเจ้า พอไปถึงใต้ถุนพระคันธกุฎี พอดีฝนตก ก็เลยยืนอยู่ที่ใต้ถุนนั้น **สังเกตดูน้ำฝนที่ตกมาจากชายคา มากระทบน้ำที่พื้น แล้วเกิดตั้งเป็นต่อมเป็นฟองขึ้นมา ฟองน้ำตั้งขึ้นมาเท่าไร มันก็ดับไปแตกไป ท่านก็พิจารณาเทียบเคียงกับสิ่งภายใน คือ “สังขาร” ความคิดปรุง เพราะขั้นนี้จิตจะพิจารณาเรื่อง “สังขาร” และ “สัญญา” ความปรุงและความสำคัญต่างๆ ของใจมากกว่าอย่างอื่น**

ในเวลาน้ำตกลงมากระทบกัน นอกจากมีความกระเพื่อมแล้ว ก็ตั้งเป็นต่อมขึ้นมาเป็นฟองขึ้นมา แล้วดับไปๆ **ท่านก็พิจารณาเทียบเคียงเข้าไปภายใน คือความคิดปรุงของจิต คิดดีคิดชั่ว มีความเกิดความดับ**

เป็นคู่เคียงกันไปเป็นลำดับๆ เสร็จแล้วก็กลายลงมาเป็นน้ำตามเดิม สังขารนี้เมื่อคิดปรุงเสร็จแล้วก็ลงไปที่จิตตามเดิม ท่านเลยบรรลุธรรมขั้นสูงสุดในสถานที่นั้นเองพอบรรลุธรรมแล้วฝนก็หยุด ท่านก็กลับไปกุฎี! ไม่ไปทูลถามพระพุทธเจ้าอีกเลย เพราะหมดข้อสงสัยแล้ว นั่น!

ธรรมของจริง เมื่อเข้าถึงจิตดวงใดแล้ว จิตดวงนั้นย่อมหายสงสัยทันที แม้แต่จะไปทูลถามพระพุทธเจ้าอยู่แล้วก็ไม่ทูลถาม เพราะหายสงสัยแล้ว หากจะไปทูลถามท่านๆ ก็จะรับสั่งอย่างที่เข้าใจแล้วนั่นแหละ ก็เลยหมดปัญหา กลับไปกุฎีตามเดิม นี่เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง

ผู้ปฏิบัติธรรมเมื่อก้าวถึงขั้น “ปัญญา” แล้วอยู่ที่ไหนก็ฟังธรรมอยู่ตลอดเวลา มีอะไรมาสัมผัสก็พิจารณาเป็น “ธรรม” ทั้งสิ้น เพราะสิ่งที่มาสัมผัสเป็นเครื่องเตือนสติให้ระลึกรู้ ปัญญาก็วิ่งตามทันทีๆ โดยอัตโนมัติ พิจารณาอย่างรวดเร็ว ไม่ต้องถูกบังคับเหมือนขั้นเริ่มแรก ซึ่งเป็นขั้น “หมูขึ้นบนเขียง แล้วไม่ยอมลงถ้าไม่ถูกสับให้แหลกเสียก่อน” จิตขั้นนี้ อะไรมากระทบ

ย่อมรู้เท่าทัน พิจารณาเป็นอรรถเป็นธรรมทั้งสิ้น ดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านกราบเรียนพระมหาเถระ ซึ่งได้เขียนไว้ในประวัติของท่านว่า

“(พระมหาเถระถาม)...ท่านอยู่คนเดียว เวลาเกิดข้อข้องใจขึ้นมา ท่านปรึกษาปรารภกับใคร?” ท่านอาจารย์มั่นตอบว่า “ฟังเทศน์อยู่ ทั้งกลางวันกลางคืนไม่ได้หยุดหย่อนเลย” พระมหาเถระก็ไม่กล้าค้านท่านว่ายังไง เพราะอาจไม่เข้าใจก็ได้ ประการหนึ่ง ประการที่สอง ท่านพูดออกมาจากความจริง ก็ไม่กล้าจะค้านท่าน”

ที่ว่า “ฟังเทศน์อยู่ทั้งกลางวันกลางคืน” ก็คือการที่พิจารณาสิ่งที่มาสัมผัสปลุกสติปัญญาอยู่ตลอดเวลานั่นเอง จนเป็นที่เข้าใจไปโดยลำดับ นั่นแลคือการฟังธรรมทั้งกลางวันกลางคืนทางด้านปฏิบัติ เพราะสติปัญญาขั้นนี้เป็นขั้นอัตโนมัติทำงานเพื่อธรรมล้วนๆ ไม่มีโลกเข้าแอบแฝงเลย

ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงสอนให้ทำจิตให้มีความสงบ

เมื่ออบรมสมาธิให้ได้รับความสงบแล้ว ก็พิจารณาทางด้านปัญญา ปัญญาจะตั้งหน้าทำหน้าที่การงานนั้นๆ ไปด้วยความไม่หิวโหยกระวนกระวายส่ายแส่ของจิต **จิตที่มีความสงบ มีฐานแห่งความสงบอยู่ภายในใจแล้ว ย่อมคิดอ่านไตร่ตรองเรื่องอะไรได้ดี เพราะไม่มีความหิวโหย วุ่นไปกับอารมณ์ต่างๆ ที่เป็นข้าศึกต่อใจ ปัญญาตั้งหน้าตั้งตาทำงาน พิจารณาอะไรก็เป็นการเป็นงาน** ดังใจหมายจริงๆ ไม่เถลไถล ไพล่นั่นเสือกนี่ ไม่เป็นอันทำงาน ท่านจึงว่า

“สมาธิปริภาวิตา ปญฺญา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา”

“ปัญญาที่สมาธิอบรมด้วยดีแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก” ย่อมคล่องแคล่วแกล้วกล้า พิจารณาไปได้อย่างรวดเร็วทันใจ ยิ่งกว่าจิตที่ไม่มีฐานแห่งความสงบเป็นไหนๆ เรื่องสมาธิกับปัญญาจึงแยกกันไม่ออก ผู้ปฏิบัติจำต้องนำมาใช้ตามกาลอันควรของแต่ละประเภทอยู่เสมอ แม้แต่ท่านที่เป็น “พระขีณาสพ” แล้ว ท่านก็ยังต้องใช้ “สมาธิ” เป็นเรือนพักผ่อนหย่อนใจ ในเวลายังครองขันธ์อยู่ เพราะสมาธิเป็นเครื่องประสับประสาน

หรือเป็นเครื่องสมัครสมาน ระหว่างขันธ์กับจิตได้ดี

เวลาจิตคิดอ่านไตร่ตรองอะไรเกี่ยวกับการกับงานมาก จิตย่อมมีความเหน็ดเหนื่อยเป็นธรรมดา ต้องพักจิตในสมาธิ ปล่อยความคิดความปรุง ที่เรียกว่า “งานภายใน” เสียทั้งหมด จิตสงบตัวอยู่โดยลำพัง ไม่เกี่ยวข้องกับ “ขันธ์ใดๆ” พอถอยออกมาแล้วก็มีกำลัง “ระหว่างขันธ์กับจิต” พอเหมาะพอสมกันแล้วทำงานได้ต่อไป ท่านจะต้องปฏิบัติต่อ “จิต”ต่อ “ขันธ์” ทำนองนี้ตลอดจนวันปรินิพพาน เรื่อง “สมาธิ” จะต้องใช้ไปอย่างนั้นตลอดไปจึงเรียกว่า “ท่านทำความเพียร” เพียรระหว่างขันธ์กับจิตให้อยู่เป็นสุขเท่านั้น ไม่ได้เพียรเพื่อจะถอดถอนกิเลสตัวใด

หากไม่ได้ปฏิบัติให้เหมาะสม ระหว่างขันธ์กับจิตแล้ว ส่วนเสียก็คือ ขันธ์ไม่สามารถจะตั้งอยู่จีรังถาวรได้เท่าที่ควร ส่วนจิตซึ่งเป็นของบริสุทธิ์แล้วนั้น ไม่มีอะไรเป็นปัญหาว่าจิตจะเสียไป นอกจากธาตุขันธ์จะครองตัวไปไม่ถึงกาลอันควรเท่านั้น ท่านจึงปฏิบัติให้เหมาะสมระหว่าง

ขันธ์กับจิต ที่เรียกว่า “ทิฏฐธรรม” “วิหารธรรม” คือ ธรรมเครื่องอยู่สบาย ระหว่างขันธ์กับจิตที่กำลังครองตัวอยู่

อะไรเป็นเครื่องเสริมกำลังของขันธ์ ก็คือ ความเพียรความสงบ เสริมกำลังของขันธ์ เพื่อเป็นปกติสุขตลอดอายุขัย **อะไรส่งเสริมจิตที่ยังมีกิเลสครองตัวอยู่ ให้ผ่านพ้นไปได้โดยลำดับ นั่นคือ สติปัญญาเป็นเครื่องส่งเสริม หรือเป็นเครื่องขัดเกลา เป็นเครื่องแก้สิ่งขัดข้องต่างๆ** เช่นเวลาเราเดินทางไปสู่ที่ต่างๆ มีขวากมีหนามกีดขวางทางอยู่ ก็เอามีดพร้าฟันออก เบิกทาง และก้าวเดินไปเรื่อยๆ อะไรมากีดขวางก็ฟันเรื่อยไป เดินเรื่อยไป จิตที่ดำเนินไปได้สะดวกปลอดภัย ก็เพราะมีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษา ขัดข้องที่ตรงไหนก็แก้ไขกันไปเรื่อยๆ ก้าวไปเรื่อยๆ ก้าวไป หรือพ้นไปภายในใจ

การปฏิบัติต่อจิตใจ คือ การสอดรู้อาการของจิตที่ส่งออกไปสู่อารมณ์ต่างๆ ด้วยสติปัญญาเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับผู้ปฏิบัติ นี่คือการเรียนเพื่อรู้ตัวเองโดยเฉพาะ

การเรียนเรื่องของจิต ต้องทราบทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับจิต และสิ่งที่เข้ามาสัมผัสจิต ไม่ว่าจิตจะส่งกระแสความรู้ไปในทางใด หรือกับอารมณ์ใด สติปัญญาต้องตามรู้ตามรักษา และตามแก้ไขอยู่เสมอ ไม่ปล่อยให้จิตคิดปรุงไปตามลำพัง ถ้าได้ฝึกฝนอบรมสติปัญญาจนมีกำลังแล้ว เพียงจิตกระเพื่อมเท่านั้น ก็เป็นการปลุก “สติปัญญา” ในขณะนั้นพร้อมๆ กัน เพื่อรู้สึกในความคิดปรุงนั้นๆ ปัญญาก็ตามพิจารณากันทันที ไม่อืดอาดเนือยนาย เมื่อเข้าใจแล้วก็ปล่อยวาง

แต่เรื่องจิต ไม่มีเพียงเรื่องเดียว มันหลายเรื่องด้วยกัน จิตคิดแง่นี้แล้วก็ปรุงแง่นั้น ร้อยสันพันคม ซึ่งล้วนเป็นกลมายาของกิเลสสมุทัย พาให้จิตคิดปรุง **สติปัญญาก็ตามพิจารณากันเรื่อยๆ สุดท้ายจิตก็เข้าใจ เพราะการตามต้อน และพิจารณาด้วยเหตุผล พอใจได้รับเหตุผลที่ถูกต้องแล้ว จิตก็ปล่อยสิ่งนั้น ไม่ไปกังวลยึดถืออีกต่อไป และปล่อยวางกันไปเรื่อยๆ**

การปล่อยวาง “อุปาทาน” ในขันธ์ ในจิต ด้วยสติ

ปัญญา ปล่อยอย่างนี้!

เพียงขั้นของสมาธิ นั้นเป็นความสงบของใจ ยังไม่ได้ปล่อยวางอะไร สงบลงชั่วระยะๆ พอเป็นบาทเป็นฐานแห่งความสงบสุข ไม่ว้าวุ่นขุ่นมัวดังจิตทั่วๆ ไป ที่ไม่เคยอบรม

ส่วนสติปัญญานั้น เป็นเครื่องขุดเครื่องค้น เครื่องตัดฟัน สิ่งที่เกาะเกี่ยวอยู่ภายในจิตมีมากน้อยเป็นเรื่องของปัญญาทั้งนั้น ไม่มีสิ่งใดทำงานแทนในการแก้กิเลสได้

การปฏิบัติธรรม คือ จิตตภาวนาในขั้นเริ่มแรก ย่อมมีความลำบากลำบน นั่งก็เหนื่อยง่าย เพราะผลยังไม่ค่อยปรากฏ **การฝึกจิต จิตก็ดื้อดึงฝ่าฝืนมาก บางทีสู้มันไม่ได้ ส่วนมากสู้มันไม่ได้ขั้นเริ่มแรก แต่อาศัยความพยายาม ฝึกฝนอบรมอยู่โดยสม่ำเสมอ ก็มีวันหนึ่งจนได้ ที่จะก้าวเข้าสู่ความสงบให้เป็นผลขึ้นมา** พอเป็นเครื่องพยุงจิตใจหรือพอเป็นหลักฐานพยาน ให้เกิดความอุตส่าห์พยายามในการดำเนินให้ยิ่งกว่านั้นขึ้นไป

ต่อจากนั้น ก็มีความสงบเรื่อยๆ จิตใจถ้ามีความสงบแล้วก็เย็นใจ สบายใจ **เหมือนกับเรามีหลักมีแหล่ง มีที่ยึดที่หมาย ถ้าไม่มีความสงบเลย ก็ไม่ทราบว่าที่ยึดที่หมายอยู่ที่ไหน** เหมือนอยู่กลางทะเล เรือก็คอยแต่จะล่มจมอยู่แล้วด้วยพายุต่างๆ ไม่ทราบจะเกาะอะไร นี่แหละทำให้จิตเกิดความว้าเหว่และว้าวุ่นขุ่นมัวมาก เพราะจิตหาหลักยึดไม่ได้ ฉะนั้น ความสงบจึงเป็นหลักฐานอันดีของจิต ในขั้นเริ่มแรกภาวนาท่านจึงสอนให้อบรมใจให้มีความสงบ

ผู้บำเพ็ญไม่ต้องถือว่า "ธรรม" บทใด "ต่ำ" "ธรรม" บทใด "สูง" ที่ควรจะนำมากำกับจิต ขอให้เหมาะสมกับจริตของตนเป็นที่ถูกต้อง ถ้าจิตชอบคิดออกไปภายนอกบ่อยๆ ก็ให้เร่งคำบริกรรมให้ถี่ยิบเข้าไป สติตามให้ทัน จิตก็จะไม่มีโอกาสเล็ดลอดออกไปภายนอกได้ แล้วจะหยั่งเข้าสู่ความสงบ พอใจสงบแล้วจะเย็นสบาย มีหลักเกณฑ์มองไปทางไหนก็ไม่เป็นฟืนเป็นไฟเผาตัวเหมือนแต่ก่อน

พอออกมาจากความสงบ ก็พิจารณาทางด้านปัญญา ไตร่ตรองดูกายที่เป็นตัว "อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา"

ใจจะมีความสงบแนบแน่นเข้าไปโดยลำดับ ปัญญาก็จะแยบคายไปตามๆ กัน

การพิจารณา "ขันธ์" ด้วยปัญญา ไม่ว่า "ขันธ์นอกขันธ์ใน" ที่ไหนๆ พิจารณาได้ทั้งนั้น เพราะเต็มไปด้วย "อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา" เราพิจารณาเพื่อแยกแยะให้เห็นไปตามความจริงของสิ่งนั้นๆ ใจจะได้ปล่อยกังวล ผลสุดท้ายก็ย้อนเข้ามาพิจารณาเรื่องขันธ์ของตัวเอง

ขันธ์ทั้งห้า ได้เคยพูดแทบทุกวัน **ขันธ์ทั้งหลายจะปล่อยไปโดยไม่พิจารณาไม่ได้ เพราะเป็นหลักสำคัญของ "สัจธรรม" เป็นหลักสำคัญของการก้าวไปแห่งจิต หรือเป็นหลักสำคัญแห่งความรู้ทางปัญญา เพราะเป็น "หินลับปัญญา" อย่างยิ่ง** ถ้าสติปัญญาไม่ทัน จะเป็นข้าศึกต่อตนเองอย่างยิ่ง

ฉะนั้น จึงต้องพิจารณา "ขันธ์" ให้รอบ ขันธ์มีติดแนบอยู่กับเราตลอดเวลา ส่อความพิรุธ ส่อความทุกข์ ความลำบากลำบน ความทรมานต่างๆ อยู่กับขันธ์กับจิต

ตลอดเวลา อะไรเสียดแทงขึ้นในขันธ์มากน้อย ต้องเข้าไปเสียดแทงจิตใจ ให้เกิดความทุกข์วุ่นวายอยู่โดยไม่ขาดระยะเลย เพราะฉะนั้น จึงต้องใช้สติปัญญาให้ทันกับอาการเหล่านี้แสดงตัว

ความจริง เขาไม่ได้ตั้งใจยุแหย่ก่อกวนเราเลย หากเป็นอาการของจิตไปสำคัญเอาเอง ทุกข์ก็เกิดขึ้น ธรรมดา ....ธรรมดา เช่นเดียวกับแดดที่ฉายลงมาจากพระอาทิตย์ พอกายเราไปสัมผัสเข้าก็ร้อน แดดเองเขาไม่ได้ทราบความหมายของเขาเลย **น้ำ เขาก็ไม่ทราบความหมายว่า "เย็น" แดด หรือไฟ เขาไม่ทราบความหมายของตนว่า "ร้อน" แต่ผู้ทราบความหมายนั้น จะตกอยู่กับเราผู้สัมผัสกับน้ำ,กับไฟ, หรือกับแดดนั้น** ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นมา เขาก็ไม่ทราบว่าเขาเป็นเวทนา เขาไม่ทราบว่าเขาเป็น "ทุกข์" เขาไม่ทราบว่าเขาเป็น "สุข" เขาเป็นเพียงธรรมชาติอันหนึ่งๆ เท่านั้น

แต่จิตผู้ไปสัมผัสกับสิ่งต่างๆ นั้น เกิดความสุขความทุกข์ขึ้นมา และเกิดความหมายขึ้นมาอีกแง่หนึ่ง

จึงทำให้ทุกข์ทางใจขึ้นอีก ความหมายในแง่หลังนี้เป็นสำคัญ ที่จะกลายเป็นกิเลส เพิ่มทุกข์ขึ้นมาอีก เพราะแง่หลังนี้เป็นเรื่องของกิเลส โดยตรงตามความจริงของสภาวธรรม คือทุกขเวทนา เพียงความทุกข์ในสกนธ์กายตามธรรมดานี้ ใครๆ ก็เกิดขึ้นได้ทั้งนั้น แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ยังไม่พ้นที่จะรับทราบทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในพระกาย **พระอรหันต์ก็รับทราบ “กายเวทนา” เหมือนกัน แต่เป็นเรื่องธรรมดาๆ เพราะท่านทราบเรื่องคติธรรมดาโดยสมบูรณ์แล้วว่า เรื่องทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในกาย ก็เป็นสภาวธรรมอันหนึ่ง เช่นเดียวกับสภาวธรรมทั่วๆ ไป แต่ธรรมชาตินี้เข้าไปเกี่ยวข้องกับจิต จิตจึงเป็นผู้รับทราบตามความจริงของตน และตามความจริงของสภาวธรรม คือ ทุกขเวทนานั้นเท่านั้น จึงไม่มีอันใดที่จะก่อเป็นตัวทุกข์ขึ้นมาอีกขั้นหนึ่งภายในจิตท่าน เพราะว่าท่านไม่หลง** เมื่อเกิดขึ้นท่านก็ทราบว่า “นี่เป็นสภาพอันหนึ่งที่ปรากฏขึ้นมา” ตั้งอยู่ท่านก็ทราบ ดับไปท่านก็ทราบ ท่านทราบทั้ง ๓ ระยะ คือ ระยะที่เกิด ตั้งอยู่ และดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป อยู่อย่างนี้เป็นประจำขันธ์ ขันธ์มีอยู่อย่างนี้ มีปรากฏขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป มีทุกขเวทนา เป็นต้น

“วิญญาณ” รับทราบก็ทำนองเดียวกัน แต่ส่วนที่มีความกระเทือนต่อจิตใจมากก็คือ ทุกขเวทนา ท่านจึงสอนให้พิจารณาให้เห็นตามความจริงของมัน เพราะนี่เป็นความจริงล้วนๆ ถ้าจิตได้พิจารณาเห็นตามความจริงของเขาแล้ว จิตก็จะเป็นความจริงอันหนึ่ง ไม่ไปยึดถือเขาให้เป็นความหนักใจ ให้เป็นความเบาใจกับเขา ต่างอันต่างจริง ต่างอันต่างอยู่

แม้วาระสุดท้ายที่เราจะแตกก็ทำนองเดียวกัน ทุกขเวทนาดับไป ขันธ์ก็สลายตัวไป อาการทั้งห้าไปพร้อมๆ กัน สิ่งที่ไม่ไป **คือสิ่งที่รู้อันเดียวเท่านั้น อันนี้ไม่เป็นอื่น เป็น “จิต” หรือ เป็น“ผู้รู้” อยู่เท่านั้น อันนี้ไม่แปร นอกจากแปรเฉพาะอาการของจิตเท่านั้น ส่วนจิตจริงๆ จะให้แปรเป็นอย่างอื่นนั้น เป็นไปไม่ได้**

การพิจารณาเทียบ ก็เทียบเพื่อจะให้เข้าใจในขันธ์อย่างแท้จริง ขันธ์เป็นอันใด ท่านสอนไว้อย่างตายตัว ถ้าไม่ฝืนความจริงที่ท่านสอนเราก็ไม่เป็นทุกข์ ท่านก็บอกแล้วว่า “รูปํ อนิจฺจํ” สรุปแล้วว่า “รูปํ อนตฺตา, เวทนา

อนตฺตา, สญฺญา อนตฺตา, สงฺขารา อนตฺตา, วิญฺญณํ อนตฺตา” นั่น! เป็นตนที่ไหน! **“อนตฺตาๆ” บอกชัดเจนอยู่แล้ว ท่านปิดประตูไว้ ไม่ให้เอื้อมออกไปยึดไปถือ ถ้ายึดถือแล้ว แม้จะเป็น “อนตฺตา”หรือ “อตฺตา” ไม่เป็นภัยอะไรสำหรับเขาเองก็ตาม แต่ก็เป็นภัยต่อเราผู้หลงอยู่นั่นเอง สุดท้ายความหลงนี้แลมาเป็นภัยต่อเราเอง**

ท่านจึงสอนให้แยกแยะดูสิ่งนั้นแล้ว ให้ย้อนจิตเข้ามาดูจิต เพื่อทราบความสำคัญผิดของตนที่ไปหลงยึดสิ่งนั้นๆ แล้วย้อนจิตเข้ามาแก้ภายในอีก เพื่อหายสงสัยกับสิ่งภายนอก ทั้งหายสงสัยในตัวเอง และมาเห็นโทษของตัวผู้ไปหลงเขา แก้สองชั้น คือ ชั้นนอกและชั้นใน

ในขันธ์ห้า ท่านบอกไว้อย่างนี้ว่า “อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา” ก็อันเดียวกันนั่นแหละ ไม่ใช่แยกกันออกได้ ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา มันอยู่ด้วยกัน เหมือนข้างหน้าข้างหลัง ข้างซ้ายข้างขวา ของคนๆ หนึ่งนั่นแหละ อันนี้เป็นข้างซ้าย อันนี้เป็นข้างขวา อันนั้นเป็นข้างหน้า อันนี้เป็นข้างหลัง ก็คนๆ เดียวกันนั่นเอง “อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา”

ก็คือ อาการแห่งสภาพอันหนึ่งๆ ของขันธ์อันเดียวกัน ถ้าจะแยก แยกออกไปมากมายก็ทำให้ฟั่นเฝือไปเปล่าๆ ไม่เกิดประโยชน์

อันใดเป็นที่ถนัดใจของเรา เช่นพิจารณาเรื่อง “ทุกฺขํ” เป็นที่ถนัดใจ ก็ให้กำหนดลงไปเลย จะกระจายไปถึง “อนิจฺจํ, อนตฺตา” ด้วยไม่ว่าอาการใด เช่น พิจารณาอนตฺตา ก็กลมกลืนกันไปหมด พิจารณา อนิจฺจํ ก็กลมกลืนกันไปหมด ขอให้เป็นความถนัดใจของเราผู้พิจารณาเถิด

ความถนัดใจเป็นสิ่งสำคัญ จะทำให้เห็นตามความจริงของมัน **อย่าปีนเกลียวกับความจริงที่พระองค์ทรงสอนไว้อย่างถูกต้อง “นี่เป็นกอง “ไตรลักษณ์” บอกไว้แล้ว อย่าเอื้อม อย่าไปยึด อย่าไปแบกไปหาม มันหนัก** จงปล่อยตามความจริงของมัน ใจจะได้เบาภาระ และหายทุกข์ไปโดยลำดับ

ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา มีอยู่ทุกอาการของขันธ์ รูป

ก็เป็นกอง "ไตรลักษณ์" เวทนาก็ไตรลักษณ์ สัญญาก็ไตรลักษณ์ สังขารก็ไตรลักษณ์ วิญญาณก็ไตรลักษณ์ เขาเป็นความจริงโดยสมบูรณ์อยู่แล้ว ตามความจริงของตน เราอย่าไปยึด อย่าไปสำคัญ อย่าไปปักปันเขตแดนเอาว่านั้นเป็นเรา นี้เป็นของเรา เราก็สบาย

นี่แหละการพิจารณาทางด้านปัญญา ให้พิจารณาอย่างนี้ จิตให้รอบคอบต่อตน ให้ฉลาดต่อตนเอง **ถ้าไม่ฉลาดก็ไปหลงเขา ความหลงเขา จะตำหนิเขาก็ไม่ถูก เพราะเราหลงเอง ต้องตำหนิเราผู้หลง เมื่อรู้แล้วก็หมดทางตำหนิ** อาการเหล่านี้มีอยู่ดั้งเดิมตั้งแต่วันเกิดมาจนกระทั่งวันสลายตัวลงไป ใครเอาไปได้เมื่อไรเพราะเป็นของกลางๆ

กองรูป กองเวทนา กองสัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ปล่อยตามสภาพของมัน พิจารณาให้เข้าใจเสียแต่ในบัดนี้จะเป็นผู้สะดวกสบายใจ นี่เป็นขั้นหนึ่งของการพิจารณา

ขั้นสุดยอดแห่งทุกข์ แห่งสมุทัย แห่งธรรม ก็คือ

ขั้นจิต ขั้นจิต คืออะไร? จิตนั้น หมายถึง จิตกับอวิชชาที่กลมกลืนกันเป็นความผ่องใส ความสง่าผ่าเผยอย่างยิ่ง ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้เลย ! คือ ความรู้ประเภทที่ปล่อยวางจาก “รูป” จาก “นาม” หมดแล้ว นี้แลเป็นความรู้ที่เด่นที่สุด เป็นความรู้ที่อัศจรรย์อย่างมากมาย จนเจ้าตัวก็ต้องหลงเพลินต่อความรู้ประเภทนี้ ถือว่า “เป็นของดีอย่างยิ่ง” มีความรักความสงวนมาก ไม่มีสิ่งใดจะเทียบเท่าได้เลย ถือว่าอันนี้เลิศประเสริฐกว่าสิ่งใดๆ ทั้งสิ้น บรรดาที่พิจารณาผ่านๆ มา บรรดาที่เคยเจอ หรือเคยพบเห็นมา ไม่มีอันใดมีความสง่าผ่าเผยกว่า ไม่มีอันใดที่มีความสว่างกระจ่างแจ้งกว่า เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ยิ่งกว่าจิตดวงนี้ ท่านว่า “จิตอวิชชา” แท้ เป็นอย่างนี้ ต้องทำให้หลงได้แน่นอน ถ้าไม่มีผู้เตือนให้รู้ไว้ก่อน อย่างไรก็ต้องหลงในจุดนี้แน่ๆ ในบรรดาผู้ปฏิบัติ

เพราะฉะนั้น เมื่อทราบแล้วว่า จุดนี้เป็นอย่างนี้ อวิชชาเป็นเช่นนี้ การพิจารณาจึงต้องหยั่งลงในจิตนี้เพียงอันเดียวเท่านั้น เพราะสิ่งอื่นๆ เข้าใจหมด สังขารปรุงขึ้นมาปั๊บมันก็ดับลงไปอยู่ที่อวิชชานั้นเสีย เพราะอวิชชาเป็นผู้บงการ

ในเมื่ออวิชชายังมีอยู่ สังขารปรุงขึ้น ก็ต้องเป็นเรื่องอวิชชาให้ปรุง รับทราบอะไรก็ตาม เป็นเรื่องอวิชชาที่พาสำคัญมั่นหมายไปต่างๆ นานา อะไรๆ ก็เป็นกิเลสไปหมด เพราะอวิชชาพาให้เป็น เพราะฉะนั้นจึงต้องค้นลงไปที่ “จิตอวิชชา”

เอาจิตอวิชชาเป็นสถานที่ หรือเป็นเป้าหมายแห่งการพิจารณา หยั่งสติปัญญาลงไปที่ตรงนั้น โดยไม่ถือความรู้นั้นว่าเป็นตน ถ้ายังถือความรู้นั้นว่าเป็น “ตน” อยู่ การพิจารณาก็ไม่ถนัด กลัวความรู้นี้จะเสื่อมบ้าง จะสลายไปบ้าง จะสูญหายไปไหนบ้าง กลัวจะล่มจมไปต่างๆ นานาบ้าง ไม่อยากแตะต้อง นั่นแลคือกิเลสประเภทหนึ่ง หลอกเราอย่างสนิททีเดียว

เพราะฉะนั้น เพื่อความถูกต้องตามหลักการพิจารณาจริงๆ จึงเอาจุดแห่งความรู้ที่เด่นชัด ที่ว่าอัศจรรย์มากๆ นั่นแหละ เป็นจุดที่พิจารณาคลี่คลายที่จุดนั้น พิจารณาลงจุดนั้น เช่นเดียวกับเราพิจารณาสภาวธรรมทั้งหลาย โดยไม่ถือว่าอันนั้นสูง อันนี้ต่ำ ไม่ถืออันนั้นเป็นเรา อันนี้เป็น

ของเรา **แม้แต่จิตคือความรู้ ความรู้อันนี้ก็ไม่ถือเป็นเรา เป็นของเรา พิจารณาให้เข้าใจสิ่งนี้ จึงต้องพิจารณาลงไปที่ตรงนี้ มันจะไม่เข้าใจได้อย่างไร จะทนต่อการพิสูจน์ได้อย่างไร ต้องเข้าใจ คือสติปัญญาเข้าถึงตัวจิตอวิชชา และคลี่คลายตามหลักการพิจารณาอยู่แล้ว ที่ว่าอัศจรรย์ๆ ก็สลายไป จึงเห็นได้ชัดเจนว่า นี่คือจอมหลอกลวงอันสุดท้ายได้แก่ธรรมชาตินี้แล**

ทีนี้ขันธ์ก็หมดปัญหา คำว่าจิตก็หมดปัญหา ทุกสิ่งทุกอย่าง บรรดาสภาวธรรมทั่วไปหมดปัญหา เมื่อจิตหมดปัญหาในตัวเองเพียงดวงเดียวนี้เท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นปัญหาในโลก นี่คือจุดสุดท้ายแห่งการพิจารณาธรรม

การปฏิบัติธรรม การรู้ธรรม การรู้ทุกข์ก็ดี สมุทัยก็ดี ก็รู้นี้เป็นจุดสุดท้าย จากนั้นไม่มีอะไรที่จะรู้ต่อไปอีกแล้ว แล้วจะทำให้หลงอะไร ก็ไม่มีทางที่จะหลงต่อไปอีก มันเป็นอฐานะ **มันเป็นอะไรตามสมมุติดีชั่วที่นิยมกันไปไม่ได้ต่อจากนี้ไปแล้ว** ดังที่ท่านกล่าวว่า “วุสิตํ พรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ นาปรํ อิตฺถตฺตายาติ ปชานาติ” พรหมจรรย์ได้

อยู่จบแล้ว งานที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว งานอื่นที่ยิ่งกว่านี้ไม่มี เพราะได้รู้ชอบทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว นี่ถ้าเราพูดในธรรมจุดนี้ก็เหมือนกับว่าไม่กว้างขวางอะไรเลยในการปฏิบัติศาสนา แต่ก่อนที่จะเป็นเช่นนี้นะซี มันแทบเป็นแทบตายสำหรับผู้ปฏิบัติทั้งหลาย

ถ้าพูดตอนสุดท้ายนี้ก็เหมือนกับข้าวอยู่ในจานนั้นแล มองดูข้าวในจานก็เหมือนกับแคบนิดเดียว เหมาะกับการรับประทานเท่านั้น แต่เมื่อมองย้อนหลังไปว่า ข้าวนี้มาจากไหนล่ะ ลองไล่ดูซิ โอ๊ย!แค้นในหัวใจ แทบไม่อยากรับประทาน ข้าวมาจากไร่จากนา จากอะไรบ้าง กว่าจะมาเป็นเมล็ดข้าวเปลือก ข้าวสาร จนสำเร็จขึ้นมาถึงขั้นรับประทานนี้ มันทุกข์ลำบากมาก หลังสู้ฟ้า สู้แดด สู้ฝนและอดทนทุกอย่าง ต้องพรรณนากันยืดยาวกว่าจะเสร็จและทำเป็นปีโน่น กว่าจะได้รับผลและรับประทาน

นี่การพิจารณาธรรม ก็เริ่มมาแต่ล้มลุกคลุกคลานฝึกหัดดัดจิตใจด้วยธรรมต่างๆ แทบเป็นแทบตาย บริกรรมบังคับจิตด้วย “พุทโธ ธัมโม สังโฆ” ล้มแล้วล้มอีก กี่ร้อย

กี่พันหนอยู่นั่นแหละ ไม่รู้กี่ล้มกี่ลุก พยายามเสือกคลานมาโดยลำดับ **ด้วยความอุตส่าห์พยายามเรื่อยมา จนกระทั่งถึงจุดที่ว่านั้น ซึ่งควรแก่การปลงใจ ปลงภาระทั้งปวงให้หายห่วง**

ตอนต้นมันกว้างขนาดไหน หนักขนาดไหน หนักจนยกแทบไม่ไหว หรือยกไม่ไหวในส่วนมาก ยกไหวในส่วนน้อย เมื่อตกมาสมัยปัจจุบัน ถ้าว่ากว้างก็กว้างจนมองหาทางไม่เจอ พอถึงขั้นแคบก็แคบอย่างนั้นล่ะ **พอขั้นแคบๆ นี้หมดไปแล้ว ทีนี้กว้างก็ไม่ว่าแคบก็ไม่ว่าอะไร ไม่ว่าทั้งนั้น เพราะหมดสิ่งที่จะว่า จิตหมดโทษ ไม่มีอะไรที่จะว่าต่อไป นั่นคือแดนแห่งความพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง**

พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกก็ดีท่านถึงแดนนี้ด้วยกัน ไม่มีท่านผู้หนึ่งผู้ใดนับแต่พระพุทธเจ้าลงมาถึงสาวกองค์สุดท้ายว่า จะยิ่งหย่อนกว่ากัน **ในความบริสุทธิ์เสมอกัน เป็นแต่เพียงว่าพุทธวิสัย คือความสามารถฉลาดรู้แง่ต่างๆแห่งธรรมนั้น มีความลึกตื้นหยาบละเอียดกว่ากันเท่านั้น แต่ขั้นบริสุทธิ์นี้เหมือนกันหมด**

ท่านกล่าวไว้ในธรรมว่า "นตฺถิ เสยฺโยว ปาปิโย" ท่านผู้บริสุทธิ์ทั้งหลาย ไม่มียิ่งหย่อนกว่ากันเลยแม้แต่นิดเดียว บรรดาพระอรหันต์ขีณาสพทั้งหลาย นับแต่พระพุทธเจ้าลงมา เสมอกัน คือความบริสุทธิ์นี้ ดังที่ท่านอาจารย์มั่นท่านแสดงเรื่องนิมิตว่า พระพุทธเจ้าในครั้งพุทธกาลท่านเคารพกันอย่างไร ปรากฏในนิมิตว่า บรรดาพระสงฆ์สาวกทั้งหลายที่หลั่งไหลมา พระพุทธเจ้าก็เสด็จมา ใครมาถึงก่อนนั่งก่อนเป็นลำดับๆ ตามที่มาถึงก่อนถึงทีหลัง ไม่คำนึงถึงอาวุโสกัน พระพุทธเจ้าเสด็จมาทีหลัง ก็ประทับอยู่ที่ท้ายสงฆ์โน้นแล้ว (ท่านอาจารย์มั่น) ท่านเกิดวิตกขึ้นมาว่าเพราะเหตุไรจึงเป็นอย่างนั้น ความเคารพกันครั้งพุทธกาลเป็นอย่างนี้หรือ ก็รู้ขึ้นมาทันทีว่า **นี้คือวิสุทธิธรรมเสมอกันอย่างนี้ ไม่ว่าใครมาก่อนมาหลัง นั่งตามลำดับที่มา คือเป็นความเสมอภาค ไม่ว่าผู้น้อยผู้ใหญ่ "อาวุโส ภันเต" เพราะความบริสุทธิ์เสมอกัน**

(ท่านอาจารย์มั่น) ท่านวิตกว่า ถ้าเคารพตามสมมุติแล้ว ความเคารพกันของท่านเป็นอย่างไรหนอตามทาง

สมมุติ ท่านพลิกพรึบเดี๋ยวนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ตรงหน้า แล้วบรรดาสาวกเรียงตามลำดับลำดา **นี่คือการเคารพกันโดยทางสมมุติ ความเคารพในทางสมมุติเป็นอย่างนี้ นี่ตาม “อาวุโส ภันเต” อย่างนี้**

ท่านแยกทั้งทางวิมุตติ ทั้งทางสมมุติให้เห็นอย่างชัดเจน

การเคารพกันก็ไม่มีอะไรจะนิ่มนวลยิ่งกว่าท่านผู้สิ้นกิเลสเคารพกัน ไม่เป็นพิธีรีตอง **ไม่เป็นอะไรๆ เล่ห์ๆ เหลี่ยมๆ เหมือนกับคนที่มีกิเลสทำต่อกัน ท่านเคารพกันอย่างถึงใจ เคารพคุณธรรม เคารพความจริง การเคารพความจริงด้วยความจริงภายในใจนี้ ท่านจึงทำได้สนิท**

ส่วนปุถุชนจำพวกชนดะ เวลาแสดงออกทางมรรยาทนั้นดูสวยงาม แต่งามในลักษณะตกแต่ง ไม่ใช่ตัวจริงออกมาจากของจริงคือธรรมแท้ แต่ภายในมันแข็งทื่อ ไม่เหมาะสมกันกับอาการภายนอกที่อ่อนโยน

ในการแสดงออก ฉะนั้น โลกจึงลุ่มๆ ดอนๆ สูงๆ ต่ำๆ ไม่สม่ำเสมอเหมือนกับความจริงที่เป็นออกมาจากความจริงแท้

วันนี้แสดงเพียงเท่านี้ ขอยุติ

◆

๕

พิจารณาทุกขเวทนา

เทศน์เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

คนเราเหมือนกับต้นไม้ ถ้ารดน้ำให้ปุ๋ยอยู่เรื่อยๆ บำรุงอยู่โดยสม่ำเสมอ ก็มีความสดชื่นดี และเติบโตขึ้นเร็วกว่าปกติธรรมดา ที่ทิ้งไว้ตามบุญตามกรรม ไม่บำรุงรักษาจิตใจเมื่อบำรุงรักษาโดยสม่ำเสมอ ก็มีความผ่องใสมีความสงบเยือกเย็นเป็นลำดับๆ ไป ถ้าขาดการอบรมก็เหมือนต้นไม้ที่ขาดการบำรุง ขาดการอบรมในระยะใดก็แสดงความอับเฉาเศร้าหมองขึ้นมา เพราะสิ่งที่จะทำให้อับเฉาเศร้าหมองมันมีแทรกอยู่ภายในจิตใจของคนเราอยู่แล้ว

การบำรุงรักษาด้วยจิตตภาวนาโดยสม่ำเสมอ จิตจะมีความสงบเย็นขึ้นเรื่อยๆ เมื่อจิตมีความสงบ ความสงบกับความผ่องใส ก็เริ่มเป็นไปในระยะเดียวกัน **เมื่อจิตมี**

ความสงบ เราจะพิจารณาไตร่ตรองอะไรก็ได้เหตุได้ผลพอเข้าอกเข้าใจตามความจริงทั้งหลายที่ปรากฏขึ้นทั้งภายนอกและภายในตัวเอง หากจิตกำลังว้าวุ่นขุ่นมัวอยู่ จะคิดอะไรก็ไม่ได้เรื่องทั้งนั้นแหละ ถูกก็เป็นผิดไป ผิดก็ยิ่งเป็นผิดไปเรื่อยๆ

ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้อบรม เพื่อจิตจะได้มีความสงบร่มเย็นและผ่องใส มองเห็นเงาของตัว ราวกับน้ำที่ใสสะอาด มองลงไปในน้ำ มีขวากมีหนาม มีสัตว์อะไรอยู่ในน้ำก็เห็นได้ชัด แต่ถ้าน้ำขุ่น มองลงไปก็ไม่เห็น ไม่ว่าจะเป็นขวากเป็นหนาม เป็นสัตว์หรืออะไรอยู่ในน้ำนั้น เราไม่สามารถที่จะเห็นได้เลย

จิตใจก็เช่นเดียวกัน เมื่อกำลังขุ่นมัว อะไรที่แฝงอยู่ภายในจิตใจมากน้อย ไม่สามารถที่จะมองเห็นโทษของมันได้ ทั้งๆ ที่มันเป็นโทษอยู่ภายในจิตใจของเราตลอดมา เพราะจิตใจไม่ผ่องใส **จิตใจขุ่นมัวไปด้วยอารมณ์อันเป็นตมเป็นโคลน จึงพิจารณาไม่เห็น จึงต้องอบรมจิตให้มีความผ่องใส แล้วก็เห็น “เงา” ของตัว**

“เงา” นั้น มันแฝงอยู่ภายในจิต คืออาการต่างๆ ที่แสดงออกจากจิตนั่นแหละ ท่านเรียกว่า “เงา” แล้วทำให้เราหลงติดอยู่เสมอในเงาของเราเอง ซึ่งไปจากความคิดความปรุงต่างๆ ที่เป็นไปโดยสม่ำเสมอ และออกจากจิตอยู่ทุกเวล่ำเวลา ทำให้เราเผลอตัวไปเรื่อยๆ เข้าใจว่าสิ่งนี้ก็เป็นเรา สิ่งนั้นก็เป็นเรา อะไรๆ ก็เป็นเราไปหมด ทั้งๆ ที่เป็น “เงา” ไม่ใช่ตัวจริง! แต่ความเชื่อถือหรือความหลงตามไปนั้น มันกลายเป็น “ตัวจริง” ไปเสีย จึงเป็นผลขึ้นมาให้เราได้รับความเดือดร้อน

เวลานี้ครูบาอาจารย์ทั้งหลายผู้เป็นที่เคารพบูชา และเป็นหลักทางด้านปฏิบัติ และทางด้านจิตใจ ก็นับว่าร่อยหรอลงไปโดยลำดับ ที่ยังมีชีวิตอยู่ แม้แต่ตัวท่านเองก็ไม่สามารถจะช่วยตัวท่านได้ เกี่ยวกับเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ชำรุดทรุดโทรมลงไปเป็นลำดับลำดา อย่างท่านอาจารย์ขาวเป็นต้น เห็นแล้วก็รู้สึกสลดสังเวชเหมือนกัน

เรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ เมื่อถึงเวลามัน “เพียบ” แล้วก็เหมือนกับไม่เคยแข็งแรงเปล่งปลั่งอะไรมาก่อนเลย

นอนอยู่ก็เป็นทุกข์ นั่งอยู่ก็เป็นทุกข์ อยู่ในอิริยาบถใดๆ ก็เป็นทุกข์ เมื่อถึงคราวทุกข์รวมตัวกันเข้ามาแล้ว ในขันธ์เป็นทุกข์กันทั้งนั้น **แต่พูดถึงท่านผู้เช่นนั้น ก็สักแต่ว่าเป็นไปตามธาตุตามขันธ์ ทางด้านจิตใจท่านไม่มีปัญหาอะไรกับเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ที่แสดงตัวต่างๆ เลย**

แต่สำหรับพวกเรานั้นน่ะ มันคอยต้อนรับกันอยู่เสมอ ไม่ว่าทางด้านจิตใจแสดงออก ไม่ว่าทางธาตุขันธ์แสดงออกวิปริตผิดไปต่างๆ นานา จิตก็ผิดไปด้วย เช่น ธาตุขันธ์วิกลวิการ จิตก็วิกลวิการไปด้วย ทั้งๆ ที่จิตก็ดีอยู่นั่นแหละ **ทั้งนี้ ก็เพราะความหวั่นไหวของจิตนี่เอง เนื่องจากสติปัญญาไม่ทันกับอาการต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว รอบจิต**

ท่านจึงสอนให้อบรม “สติปัญญา” ให้มีความสามารถแกล้วกล้า ทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิต และอาการต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว ได้แก่ขันธ์แสดงตัวออกเป็นอาการวิปริตในส่วนต่างๆ ให้รู้เท่าทันกับสิ่งเหล่านั้น ถ้าจิตไม่รู้เท่าทันเสียอย่างเดียว หรือจิตหลง

ไปตามสิ่งเหล่านั้นเสียอย่างเดียวเท่านั้น ก็ชื่อว่า “เป็นการก่อทุกข์ให้ตัวเองอยู่ไม่หยุดไม่ถอย” ความทุกข์ก็ต้องทับถมเข้ามาทางจิตใจ **แม้ร่างกายจะเป็นทุกข์ตามเรื่องของมันในหลักธรรมชาติก็ตาม แต่ใจก็ต้องไป “คว้าเอาสิ่งนั้น” มาเป็นทุกข์เผาลนตนเอง ถ้าไม่ได้พิจารณาให้รู้ทันกัน**

จิตถ้ามีสติเป็นเครื่องกำกับรักษาอยู่โดยสม่ำเสมอ ภัยที่จะเกิดขึ้นก็มีน้อย เพราะเกิดในที่แห่งเดียวกัน คือ “จิต” “สติ” ก็มีอยู่ในที่แห่งเดียวกัน ความรับทราบว่าสิ่งนั้นเกิดขึ้น สิ่งนี้เกิดขึ้น ดีหรือชั่ว เกิดขึ้นภายในตัว “ปัญญา” เป็นผู้คลี่คลาย เป็นผู้พินิจพิจารณาและแก้ไขอารมณ์นั้นๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิต เรื่องก็เริ่มสงบลงไป แต่ถ้าขาดสติ เรื่องจะสืบต่อกันไปเรื่อยๆ แม้ความคิดความปรุงเกิดขึ้นดับไป เกิดขึ้นดับไป กี่ครั้งกี่หนก็ตาม แต่ “สัญญา ความสำคัญมั่นหมาย” นั้นจะไม่ดับ จะต่อกันเป็นสายยาวเหยียด “ทุกข์” ก็ต้องสืบต่อกันเป็นสายยาวเหยียด มารวมอยู่ที่จิต จิตเป็นผู้รับทุกข์ทั้งมวลแต่ผู้เดียวอยู่ตลอดไป

เพราะ “กรรม” ทั้งหลาย ที่ “สัญญา” ที่ “สังขาร” คิดปรุงขึ้นมา ใจจะเป็น ภาชนะอันสำคัญสำหรับรับไว้ทั้ง “สุข” และ “ทุกข์” ส่วนมากก็รับทุกข์ ถ้าสติปัญญาไม่มีก็รับแต่ของเก๊ๆ ของทิ้ง ของใช้ไม่ได้ ของเป็นพิษเป็นภัยนั้นแลไว้ในจิตใจ **ถ้ามีสติปัญญาก็เลือกเฟ้นออกได้ อันใดไม่ดี ก็เลือกเฟ้นตัดทิ้งออกไป สลัดตัดทิ้งออกไปเรื่อยๆ เหลือแต่สิ่งที่เป็นสาระอยู่ภายในใจ ใจก็เย็น ใจไม่เย็นด้วยน้ำ ไม่ได้สุขด้วยสิ่งภายนอก แต่เย็นด้วยอรรถด้วยธรรม มีความสุขด้วยอรรถด้วยธรรม ต้นเหตุก็คือมีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาใจ**

การปฏิบัติต่อสิ่งอื่น ก็ไม่ยากยิ่งกว่าการปฏิบัติต่อจิตใจ ภาระทั้งโลก ก็มารวมอยู่ที่จิตใจ ขณะที่เราจะแก้ไขสิ่งที่มันฝังจมอยู่ภายในมาเป็นเวลานานนั้น จึงเป็น “งาน” ที่ยากอยู่มาก ดีไม่ดีอาจท้อถอยได้ เพราะทำลงไปไม่ค่อยเห็นผลในระยะเริ่มแรก **เนื่องจาก “จิต” ก็เลื่อนลอยในขณะที่ทำ ไม่ค่อยจดจ่อเอาจริงเอาจังในงานของตนที่ทำลงไป ผลจึงไม่ค่อยปรากฏเท่าที่ควร และทำให้เกิดความท้อถอยอ่อนแอ หรือเกิดความท้อแท้ภายในใจแล้ว**

ก็ทิ้งไปเสีย โดยที่เห็นว่า “หยุดเสียดีกว่า” เพราะทำไปก็ไม่เกิดประโยชน์ ทั้งๆ ที่เวลาหยุดไปแล้วก็ไม่ดี นอกจากจิตจะหาทางสั่งสมความชั่วใส่ตน หลังจากหยุดการบำเพ็ญทางดีแล้วเท่านั้น

แต่ “ความสำคัญ ที่ว่า ดีกว่า” นั่นแหละ มันเป็นเรื่องของกิเลสตัวหลอกลวงทั้งมวล ที่มาหลอกเราให้ท้อถอยอ่อนแอต่างหาก ความจริงตั้งแต่ในขณะทำอยู่มันยังไม่เห็นได้ดี ทั้งที่อยากให้ดีแทบใจจะขาด หัวอกจะแตก เพราะความเพียรพยายาม ยิ่งหยุดไปเสียมันจะดีได้อย่างไร ถ้าหยุดไปแล้วดีดังที่คิด คนทั้งหลายก็ไม่ต้องดำเนินงานอะไรต่อไป หยุดไปแล้วทุกสิ่งทุกอย่างมันดีไปเอง! ภายนอกก็ต้องดี ภายในก็ต้องดี เช่นทำการทำงานทำไม่ได้มาก หยุดเสียดีกว่า

“ธรรม” ไม่เหมือน “กิเลส” กิเลสมันว่า “หยุดเสียดีกว่า” มันดีจริง แต่ดีเพื่อกิเลส ไม่ใช่ดีเพื่อธรรม ส่วน “ธรรม” ต้องอุตส่าห์พยายามทำไปเรื่อยๆ จนมันดี และดีขึ้นๆ เรื่อยๆ เพราะทำไม่หยุด งานก็เป็นงานของตน

ที่ทำขึ้นเพื่อธรรม ไม่ใช่เป็นงานขี้เกียจ อันเป็นงานของกิเลส ผลงานจะพึงปรากฏขึ้นโดยลำดับจากการทำไม่หยุด

งานทางจิตตภาวนาก็เช่นเดียวกัน ยากก็ทำ ง่ายก็ทำ เพราะเป็นงานที่ควรทำ เราไม่ทำ ใครจะทำให้เรา เวลาความทุกข์ความลำบากมันเผาผลาญภายในใจ เพราะความคิดปรุงสั่งสม ทำไมไม่บ่นว่ามันยาก **เวลาสั่งสมกิเลสให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนขึ้นมา ทำไมไม่ถือว่ามันยาก มาบ่นให้ความทุกข์อยู่เฉยๆ ทำไม นั่นคือความพอใจ ยากหรือง่ายไม่สนใจคิด มันไหลไปเลยราวกับน้ำไหลลงสู่ที่ต่ำ** ยากหรือไม่ยาก มันก็ไหลของมันไปอย่างนั้น เลยไม่ทราบว่ามันยาก หรือไม่ยาก แต่เวลาฝืนใจทำความดี มันเหมือนกับไสไม้ขึ้นที่สูงนั่นแล มันลำบาก เพราะทวนกระแส !

การที่จะละความทุกข์น้อยใหญ่ ที่ใจยอมเป็นไปตาม "วัฏวน" มันก็ต้องยากบ้างเป็นธรรมดา ใครๆ แม้แต่ท่านผู้สำเร็จมรรคผลนิพพานได้อย่างง่ายดาย แต่ก่อนท่านก็ยาก

ถึงขั้นที่ควรจะง่ายก็ต้องง่าย เราเองถึงขั้นที่ว่ายากก็ต้องยาก แต่มันไม่ได้ยากอยู่เช่นนี้เรื่อยไป ถึงเวลาเบาบางหรือง่ายก็ง่าย ยิ่งได้เห็นผลเข้าไปโดยลำดับด้วยแล้ว ความยากมันหายไปเอง เพราะมีแต่ "ท่าจะเอา" ท่าเดียว สุขทุกข์ไม่คำนึง มีแต่จะให้รู้ ให้เห็น ให้เข้าใจในสิ่งที่ตนต้องการ

การเรียน ให้เรียนเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ ให้ดูเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ ที่เกี่ยวข้องกับตนนี้เป็นหลักสำคัญ สำหรับนักปฏิบัติทั้งหลายให้ดูอยู่ทุกเวลา เพราะมันแปรอยู่ทุกเวลา คำว่า "อนิจฺจํ" เป็น อนิจฺจํ อยู่ตลอดกาล คำว่า "ทุกฺขํ" ก็เป็นอยู่ตลอดกาล คำว่า "อนตฺตา" ก็เป็นอยู่ตลอดกาล ไม่มีการหยุดยั้งผ่อนคลายเลย

การพิจารณา ก็ควรพยายามให้เห็นเรื่องของมันที่เป็นอยู่ในตัวเรา จนมีความชำนิชำนาญ พิจารณาหลายครั้งหลายหน จิตก็ค่อยเข้าอกเข้าใจและซึ้งถึงใจ ใจก็ค่อยๆ ปล่อยวางไปเอง ไม่ใช่จะพิจารณาครั้งหนึ่งครั้งเดียวแล้วก็หยุด แล้วก็คอยแต่จะกอบโกยเอาผล

ทั้งๆ ที่เหตุไม่ทำให้พอประมาณ มันก็ไม่ได้

การบำเพ็ญความดี มีจิตตภาวนา เป็นต้น ต้องฝืนกิเลสทั้งนั้น ครูบาอาจารย์แต่ละองค์ๆ ที่ท่านปรากฏชื่อลือนามให้โลกทั้งหลายได้กราบไหว้บูชาเรื่อยมา ล้วนแต่ท่านรอดตายมา เพราะความเพียรกล้าด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเป็นงานเบาๆ ท่านจะรอดตายได้อย่างไร ก็ต้องเป็นงานหนักซึ่งต้องทุ่มเทกำลังกันอย่างเต็มที่ ครูบาอาจารย์ผู้เช่นนั้นเวลานี้ก็ร่อยหรอไปมากแล้ว มีน้อยเต็มที! เราหวังพึ่งท่าน เรื่องธาตุเรื่องขันธ์ของท่านก็เป็นอนิจจัง พึ่งกันได้ชั่วกาลชั่วเวลา แล้วก็พลัดพรากจากกัน ดังที่เห็นอยู่แล้ว

ฉะนั้น จงพยายามน้อมโอวาทคำสั่งสอนของท่านเข้ามาเป็นครูเป็นอาจารย์สอนตนอยู่เสมอ ท่านสอนว่าอย่างไร ให้นำโอวาทท่านที่สอนไว้แล้วนั้น เข้ามาปฏิบัติต่อตัวเอง จะชื่อว่า “เราอยู่กับครูกับอาจารย์ตลอดเวลา” เหมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ตลอดกาลสถานที่

การปฏิบัติตนเป็นหลักสำคัญ ที่เป็นความแน่ใจสำหรับเรา การอาศัยครูอาศัยอาจารย์นั้นเป็นของไม่แน่นอน ย่อมมีความพลัดพรากจากไป ท่านไม่พลัดพราก เราก็พลัดพราก ท่านไม่จาก เราก็จาก เพราะโลกอนิจจังมีอยู่ด้วยกันทั้งท่านและเรา ไม่ผิดกันเลย สิ่งที่พอจะยึดเอาได้ ก็คือหลักธรรมของท่าน จงยึดมาประพฤติปฏิบัติสำหรับตัวด้วยความเอาจริงเอาจัง เพื่อเห็นเหตุเห็นผล เพื่อกำชัยชนะภายในใจ ชัยชนะนี้เป็นชัยชนะอันเลิศประเสริฐสุดในโลก ไม่มีชัยชนะใดจะเสมอเหมือนเลย **เรายื้อแย่งเอาชนะตน! คือกิเลสที่ถือว่าเป็น "ตน" เป็น "ตัว" เป็นเรา เป็นของเรา มาตั้งกัปตั้งกัลป์ นี้เป็นเรื่องใหญ่โตมาก จะทำเล่นเหมือนเด็กเล่นตุ๊กตา เดี๋ยวกิเลสจะขยี้ขยำเอา เพราะถือมาเป็นเวลานานแล้ว จงรีบพิจารณาให้รู้แจ้งและปล่อยวาง จิตใจจะได้ว่างเปล่าจากทุกข์ ไม่ฉุกละหุกกันตลอดไป**

การสั่งสมคำว่า "เป็นเรา เป็นของเรา" มานี้ นับกัปนับกัลป์ไม่ได้แล้ว ถ้ากิเลสเป็นวัตถุ ความสั่งสม

มานานถึงขนาดนั้น จะเอาอะไรมาเทียบเล่าในโลกนี้? ถึงจะใหญ่โตยิ่งกว่าก้อนกิเลสตัณหาอาสวะ ก้อนเรา ก้อนของเราเหล่านี้ เพราะมีมากต่อมาก จะขนออกมาเทียบไม่หวาดไม่ไหว ถ้าขนเล่นๆ แบบกินๆ นอนๆ จะถาก จะเถือ จะเจาะ จะฟัน เพียงหนสองหน ให้มันขาดไปนั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ นอกจากจะพากันคว้าน้ำเหลวไปตามๆ กันเท่านั้น จำต้องทุ่มเทกำลังลงอย่างหนักหนาทีเดียว ตอนนี้ตอนจะชิงชัยชนะกัน เราก็เป็นนักปฏิบัติ ไม่ต้องท้อถอยกับการรบกับกิเลส ซึ่งมีอยู่ในตัวเราเอง

คำว่า “กิเลส” ก็คือ “ก้อนเรา” นั้นเอง กิเลสเป็น “เรา” เป็น “ของเรา” อะไรๆ เป็น “เรา” ทั้งนั้น เหล่านี้คือ “กองกิเลสแท้ๆ” ไม่น่าสงสัยเลย

ถ้าจะแยกให้เห็นเป็นชิ้นเป็นอันตามความสัตย์ความจริง ในหลักธรรมชาตินั้นจริง ต้องแยกด้วยความพากเพียร โดยทางสติปัญญาเป็นเครื่องพิสูจน์พิจารณากัน

การแยกธาตุ ธาตุก็ธาตุสี่ ธาตุ ๔ ก็รู้กันเต็มโลกเต็มสงสารอยู่แล้ว แต่ถ้าจะให้รู้ถึงใจ ซาบซึ้งถึงใจจริงๆ นั้น ต้องภาคปฏิบัติ พิจารณาด้วยปัญญา จนเห็นชัดเจนแล้วก็ซึ้งไปเอง ถ้าลงได้ซึ้งถึงใจแล้ว ไม่ต้องบอกมันปล่อยเอง เมื่อรู้อย่างถึงใจแล้ว ก็ปล่อยวางอย่างถึงใจเช่นกัน การที่จะรู้อย่างถึงใจ ปล่อยวางอย่างถึงใจ ต้องพิจารณาแล้วพิจารณาเล่า ซ้ำๆ ซากๆ จนเป็นที่เข้าใจ **อย่าไปสำคัญว่านี่เราพิจารณาแล้ว นั้นเราพิจารณาแล้ว ในคราวนั้นด้วยความคาดหมาย นับอ่านครั้งนั้นครั้งนี้ โดยที่ยังไม่ซึ้งถึงขั้นปล่อยวาง มันก็ยังไม่แล้ว ต้องพิจารณาให้ถึงขั้นแล้วจริงๆ ด้วยความซาบซึ้ง และปล่อยวาง ถ้า "แล้วจริง" ก็ไม่จำเป็นต้องพิจารณาอีก มันเข้าใจแล้วปล่อยวางได้หมด**

คำว่า "ธาตุ" ก็ก้อนธาตุอยู่แล้ว วิญญาณก็ธาตุ สิ่งที่มาสัมผัสก็ธาตุ รูปก็ธาตุ เสียงก็ธาตุ อะไรๆ ก็ธาตุ อะไรๆ มันก็เป็นธาตุไปหมดอยู่แล้ว

เรื่องขันธ์ภายในตัวเรา เช่น รูป ก็เป็นขันธ์ เวทนา ก็เป็นขันธ์ สัญญา ก็เป็นขันธ์ สังขาร ก็เป็นขันธ์ วิญญาณ ก็เป็นขันธ์ เป็นขันธ์ เป็นหมวด เป็นหมู่ เป็นชิ้น เป็นอัน อยู่ตามธรรมชาติของเขา

เรื่องใจ ก็ให้รู้ว่า "นี้คือ ผู้รู้" ที่จะต้องพิสูจน์ให้รู้แจ้ง เช่นเดียวกับธาตุขันธ์ทั้งหลาย จะไม่ยึดว่าเป็นตน เป็นของตน ซึ่งจะเป็นภาระหนักมากขึ้น จำต้องพิจารณาด้วยปัญญาให้เห็นตามความเป็นจริงเสมอกัน แต่การพิจารณา "จิต" นี้ได้เคยอธิบายมาหลายกัณฑ์แล้ว น่าจะพอเข้าใจ

เฉพาะอย่างยิ่ง ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในกาย ให้ทราบชัดว่า "นี้คือ เวทนา" เพียงเท่านั้น อย่าไปตีความหมายว่า เวทนาเป็นเรา เป็นของเรา หรืออะไรๆ เป็นของเรา เพราะนั้นจะเป็นเครื่องส่งเสริมกิเลสให้มากขึ้นโดยลำดับ แล้วก็นำความทุกข์เข้าทับถมใจมากขึ้น เมื่อเวทนาไม่ดับ ยิ่งมีทุกข์ทางใจมากขึ้น แล้วจะเอาอะไรมาทนกัน

“เวทนา” มันเกิดขึ้นในธาตุในขันธ์มันก็เคยเกิดขึ้นอยู่แล้ว ตั้งแต่วันเกิดมาขณะที่ตกคลอดออกมา ก็มีเวทนาแสนสาหัส รอดตายจึงได้เป็นมนุษย์มา จะไม่เรียกว่า “เวทนา” จะเรียกว่าอะไร เวทนานี้เคยเป็นมาตั้งแต่โน้น จะให้มันละทางเดินของมัน ละไม่ได้ **ทางของความทุกข์ในธาตุในขันธ์ มันต้องแสดงตัวมันโดยสม่ำเสมอเรื่อยมา มันเกิดขึ้น แล้วก็ตั้งอยู่ และก็ดับไป มีเท่านั้น มีเกิดขึ้น มีตั้งอยู่ แล้วดับไป ไม่ว่าจะเป็นเวทนานอก เวทนาใน คือ จิตเวทนา**

เฉพาะอย่างยิ่ง เวทนาทางร่างกาย พิจารณาให้เห็นชัด รูปก็เป็นรูป รู้ชัดเห็นชัดอยู่แล้วตั้งแต่วันเกิดมา จะเสกสรรปั้นยอว่าเป็นเรา เป็นของเรา หรือเป็นเจ้าฟ้าพระยามหากษัตริย์ เป็นเจ้าขุนมูลนายหรือเป็นอะไรก็แล้วแต่ความเสกสรร แต่ความจริงก็เป็นความจริงอยู่ตายตัว ไม่ได้เป็นไปตามความเสกสรรปั้นยอใดๆ ทั้งสิ้น **ความจริงรูปก็คือรูปขันธ์นั่นแล มีธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ รวมกันเข้า เรียกว่า “คน” ว่า “สัตว์” ว่าหญิง ว่าชาย แยกประเภทออกไป เป็นชื่อเป็นนามไม่มีสิ้นสุด แต่สิ่ง**

ที่คงที่นั้นคือรูป ก็คือ "กองรูป" นั้นเอง รวมทั้งหมดที่เป็นส่วนผสมนี้ เรียกว่ากองรูป คือรูปกาย ซึ่งเป็นความจริงอันหนึ่ง แยกดูส่วนไหนก็เป็นความจริงของมันแต่ละอัน

ในขณะที่ประชุมกันอยู่ หนังก็เป็นหนัง เนื้อก็เป็นเนื้อ เอ็น กระดูก ฯลฯ ที่ให้ชื่อ ให้นามเขา อย่าไปหลงชื่อหลงนามของมัน ให้เห็นว่าเป็นความจริงด้วยกัน คือเป็นกองรูป กองเวทนามันไม่ใช่รูป รูปไม่ใช่เวทนา มีทุกขเวทนาเป็นต้น เวทนาเป็นเวทนา จะเป็นสุขขึ้นมาก็ตาม เป็นทุกข์ขึ้นมาก็ตาม เฉยๆ ก็ตาม มันเป็นเวทนาอันหนึ่งๆ ต่างหากของมัน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจน สองอย่างนี้สำคัญมากยิ่งกว่า สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเกิดดับพร้อมกันไปเป็นระยะๆ

แต่เวทนานี้ ถึงจะดับ ก็มีเวลาตั้งอยู่ เห็นได้ชัดทางภาคปฏิบัติ ในขณะที่ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ให้จับทุกขเวทนานั้นเป็นเป้าหมาย คือเป็นจุดที่พิจารณา อย่าเห็นว่าเวทนานี้เป็นเรา จะผิดจากหลักความจริง

ของเวทนาและวิธีการพิจารณา จะไม่ทราบความจริงของเวทนาด้วยปัญญาที่ควรทราบ เมื่อไม่ทราบความจริงแล้ว ยังจะถือเอาทุกขเวทนานั้นว่าเป็นเราเข้าอีก ก็จะเพิ่มความทุกข์ขึ้นอีกมากมายแก่จิตใจ เพราะเป็นการผิดต่อหลักธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้

ท่านจึงสอนให้พิจารณาให้เห็นทุกขเวทนา จะเป็นขึ้นในส่วนใดก็ตามของร่างกาย ให้ทราบว่ามันเป็นอาการอันหนึ่ง เป็นธรรมชาติอันหนึ่งของมัน ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของมันเท่านั้น อย่าไปยุ่ง อย่าไปปรุงไปแต่ง ไปเสกสรรปั้นยอ ให้มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ถ้าไม่อยากแบกหามทุกข์ ไม่มีเวลาปลงวาง **ให้เห็นตามความจริงของมันในขณะที่ปรากฏตัวขึ้นมาก็ดี ตั้งอยู่ก็ดี และดับไปก็ดี เรื่องเวทนามันมีเท่านั้น จงแยกให้เห็นชัดด้วยสติปัญญา**

เมื่อกำหนดดูเวทนาแล้ว ย้อนเข้ามาดูจิต ว่าจิตกับเวทนานี้เป็นอันเดียวกันไหม แล้วดูกาย กายกับจิตนี้

เป็นอันเดียวกันไหม **ดูให้ชัด ในขณะที่พิจารณานี้ ไม่ให้จิตส่งออกไปทางไหน ให้จิตอยู่ในจุดนั้นแห่งเดียว เช่น พิจารณาทุกขเวทนา ก็กำหนดทุกขเวทนาให้เห็นชัด เมื่อย้อนเข้ามาดูจิต ก็กำหนดดูความรู้นี้ให้ชัด ว่ามันเป็นอันเดียวกันไหม เอาไปเทียบเคียงกันดู** ความรู้อันนี้กับเวทนาอันนั้นน่ะ มันเหมือนกันไหม จะรวมเป็นอันเดียวกันได้ไหม และรูปกายอันนี้มันเหมือนกับจิตไหม? มันเหมือนกับเวทนาไหม? จะพอเป็นอันเดียวกันได้ไหม? **นั่น! ท่านจึงว่า "แยกดูให้ดี!" เพราะรูปมันเป็นรูป มันจะไปเหมือนจิตได้อย่างไร จิตเป็นนามธรรม เป็นธรรมชาติที่รู้ แต่ธาตุนี้เป็นธาตุไม่รู้ คือธาตุดินนี้ไม่รู้ ธาตุน้ำนี้ไม่รู้ ธาตุลมนี้ไม่รู้ ธาตุไฟนี้ไม่รู้ แต่ "มโนธาตุ" นี้รู้ เมื่อเป็นเช่นนั้น มันจะเป็นอันเดียวกันได้อย่างไร**

ทุกขเวทนาก็เหมือนกัน มันก็เป็นธาตุไม่รู้ เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง ธาตุไม่รู้กับธาตุไม่รู้ก็ต่างกันอีก เวทนากับกายก็เป็นคนละอย่าง มันไม่ใช่อันเดียวกัน จะให้เป็นอันเดียวกันได้อย่างไร **การแยกการแยะในขณะที่พิจารณาเวทนา ดูให้เห็นชัดตามความจริงนั้น ไม่ต้อง**

กลัวตาย ความตายไม่มีในจิต อย่าไปสงสัย อย่าไปสร้างขวากสร้างหนามปักเสียบตนเองให้เจ็บแสบเดือดร้อน ความตายไม่มี คือ ในจิตนี้ไม่มีความตาย มีแต่ความรู้ล้วนๆ ความตายไม่มีในจิต ซึ่งเป็นสิ่งแน่นอนตายตัวร้อยเปอร์เซ็นต์

ความสำคัญว่าตายนี้ เป็นเรื่องเสกสรรปั้นยอขึ้นมาให้แก่จิต ด้วยอำนาจแห่งความหลงของจิตเสียเอง เป็นผู้เสกสรรปั้นยอขึ้นมาหลอกตัวเอง ฉะนั้น เมื่อพิจารณาไปตามความจริงแล้ว **จิตไม่ใช่ของตาย เราจะไปกลัวตายทำไม คำว่า “ตาย” นั้นคืออะไร? เราก็ทราบว่า ธาตุขันธ์มันสลายลงไป คนเราพอหมดลมหายใจ เขาเรียกว่า “คนตาย” ขณะนั้น “ผู้รู้” แยกตัวออกจากธาตุนั้นแล้ว ธาตุนั้นเลยมีแต่ “รูปธาตุ” เฉยๆ เวทนาก็ไม่มี นั่นเขาเรียกว่า “คนตาย”**

แต่ความจริงมันไม่ได้ตาย เพราะฉะนั้น จึงต้องพิจารณาให้ชัดเจนด้วยปัญญา เราไม่ต้องสร้างเรื่องความตายขึ้นมาปักเสียบหัวใจ หรือมากีดขวางทางเดิน

ของเรา เพื่อความรู้จริงเห็นจริงด้วยการพิจารณา **แม้จะทุกข์มากทุกข์น้อยขนาดไหน ก็จงกำหนดดูให้ดีในเรื่องความทุกข์นั้น เอาความทุกข์นั้นแลเป็นหินลับปัญญา แยกทุกข์ขยายทุกข์ออกจากจิต แยกจิตออกจากทุกข์ เทียบเคียงกันให้ได้ทุกสัดทุกส่วน** ในขณะที่พิจารณาอย่าให้จิตเผลอไปไหน เพื่อความรู้จริงเห็นจริงแบบ "ตะลุมบอน" กับขันธ์นั้นๆ

จิตหรือจะตายตามสมมุติของโลก จะตายในขณะที่พิจารณานี้ก็ให้รู้ว่า อะไรตายก่อน อะไรตายหลัง เวทนาดับไปเมื่อไร **จิตนี้จะดับไปเมื่อไร และจิตนี้จะดับไปที่ไหนกันแน่ เพราะธรรมชาติของจิต ไม่ใช่เป็นของดับ ใครจะมาบังคับให้จิตดับได้อย่างไร?**

จงพิจารณาดูให้ดี ระหว่างขันธ์กับจิต จนรู้ความจริงขึ้นมาประจักษ์ใจ หายสงสัย นี่แหละท่านเรียกว่า "สร้างปัญญา ฝึกซ้อมปัญญา ให้เห็นความจริง"

ทุกขเวทนาจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไรในขณะนั้น

จะไม่มีอำนาจเข้ามาบังคับบัญชาจิตใจ ให้กระทบกระเทือนได้เลย เมื่อทราบแล้วว่าจิตเป็นจิต เวทนาเป็นเวทนา เมื่อปัญญาพิจารณาเห็นชัดเจนตามนี้แล้ว ว่ามันเป็นความจริงแต่ละอย่างๆ ระหว่างขันธ์กับจิตจะไม่กระทบกระเทือนกันเลย **กายก็สักว่ากาย ตั้งอยู่เฉยๆ ทุกขเวทนาเกิดขึ้น กายก็มีอยู่ ทุกขเวทนาดับไป กายทุกส่วนก็มีอยู่ตามธรรมชาติของตน เวทนาเกิดขึ้นก็เป็นเรื่องของเวทนา ตั้งอยู่ก็เป็นเรื่องของเวทนา ดับไปก็เป็นเรื่องของเวทนา จิตเป็นผู้รู้เรื่องทุกขเวทนา เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป จิตไม่ใช่เป็นผู้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เหมือนกาย เหมือนเวทนา**

เมื่อหัดพิจารณาอย่างนี้จนชำนาญแล้ว ถึงคราวเข้าที่คับขัน ก็ให้พิจารณาอย่างนี้ เราไม่ต้องกลัวตาย เพราะเราเป็นนักรบ **เรื่องกลัวตายไม่ใช่ธรรมของพระพุทธเจ้า เรื่องความกล้าหาญต่อความจริงนี้เป็นธรรม และเป็นหลัก "สวากขาตธรรม" ที่ตรัสไว้ชอบแล้ว จงดำเนินไปตามความจริงนี้ ตายก็ตาย ไม่ต้องกลัว เพราะจิตไม่ได้ตาย แต่ขอให้รู้อยู่กับตัวว่า อะไรที่แสดงขึ้นเวลานี้**

มีทุกขเวทนา เป็นต้น มันเป็นอย่างไร ทุกขเวทนาดูให้ทราบตามความจริงของมัน เมื่อทราบความจริงแล้วทุกขเวทนาก็สักแต่ว่าธรรมชาติอันหนึ่งเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีความหมายร้ายดีแต่อย่างใด และไม่ปรากฏว่าเป็น "ข้าศึก" ต่อผู้ใด เป็นความจริงของมันอย่างเต็มตัวที่แสดงขึ้นมาตามหลักธรรมชาติเท่านั้น

กาย ก็เป็นความจริงของกายที่ปรากฏตัวอยู่ตามหลักธรรมชาติของตน จิตก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง ที่เป็นความรู้ประจำตน ไม่ได้ไปคละเคล้ากับสิ่งใด

เมื่อพิจารณารู้รอบแล้ว จิตก็ถอนตัวออกมาเป็นความจริงของตัวอย่างสมบูรณ์ ทุกขเวทนาเขาก็มีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติของเขา กายก็มีความสมบูรณ์ตามธรรมชาติของตน **โดยที่จิตไม่ไปแยกส่วนแบ่งส่วนวุ่นวายกับเขา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไม่มีอะไรกระทบกระเทือนกัน ทุกข์ จะทุกข์ขนาดไหนก็ไม่กระเทือนถึงจิต ยิ้มได้ในขณะที่ทุกข์กำลังเกิดอยู่มากมายนั้นเอง ยิ้มได้! เพราะ**

จิตเป็นอันหนึ่ง ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเวทนา คือ ไม่เข้าไปคละเคล้ากับเวทนานั้นให้เผาลนตนเอง ใจก็สบาย

นี้แล การพิจารณาทุกขเวทนาให้รู้รอบ โดยเอาเวทนานั้นเป็นสนามรบ เป็นหินลับปัญญา เป็นสถานที่ลับปัญญาให้คมกล้าขึ้น **ด้วยการพิจารณาแยกแยะทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น แยกแยะดูกาย แยกแยะดูเวทนา อันใดจะดับก่อน ดับหลังก็ให้ทราบ ตามความจริงของมัน มันมีความเกิด ความดับ ประจำตัวอยู่อย่างนั้นแต่ไหนแต่ไรมา เราจะรู้ก็ตามไม่รู้ก็ตาม** สิ่งเหล่านี้มีเป็นหลักธรรมชาติของตัวอยู่อย่างนั้น เป็นแต่เพียงพิจารณาให้เห็นตามความจริงของมัน จึงไม่ปีนเกลียวกับธรรม เราก็อยู่สบาย

เอ้า! จะตายก็ตายซิ ตามโลกเขาสมมุตินิยมว่า “ตาย” ตายมันเป็นอย่างไร จึงเรียกว่า “ตาย” **กายมันแตก เอ้า แตกไป อะไรสลาย ก็สลายลงไป ผู้ไม่สลายก็อยู่ อะไรไม่สลาย ก็คือจิตนี่เอง**

ใจนี้เมื่อสร้างปัญญาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ขึ้นภายในตนแล้วเป็นอย่างนั้น ไม่มีความหวั่นไหวต่อความล้มความตาย จิตมีความแกล้วกล้าสามารถ

นี่แหละการพิจารณาเรื่องของตัว คือเรื่องของจิต พิจารณาเช่นนี้ เราไม่ต้องกลัวตาย กลัวไปทำไม พระพุทธเจ้าทรงสอนไม่ให้กลัว ธรรมไม่สอนให้กลัว ความจริงไม่เป็นสิ่งที่น่ากลัว **เพราะเป็นความจริงจะน่ากล้าน่ากลัวที่ตรงไหน กล้าก็ไม่น่ากล้า กลัวก็ไม่น่ากลัว นี่หมายถึงการถึงความจริงล้วนๆ แล้ว ไม่มีคำว่า “กล้า” ว่า “กลัว” เหลืออยู่ภายในใจเลย มีเฉพาะ “ความบริสุทธิ์” อย่างเดียว**

แต่การพิจารณาเพื่อถึงความจริง ต้องมีความกล้าหาญเมื่อจะเอาชัยชนะเข้าสู่ตน ไม่มีความกล้าหาญไม่ได้ เดี๋ยวแพ้ **เพราะเรากำลังดำเนินมรรคอยู่ ต้องมีความกล้าหาญหรืออาจหาญ ไม่พรั่นพรึงหวั่นไหวกับสิ่งใดๆ ทั้งสิ้น สิ่งใดที่ผ่านเข้ามาต้องพิจารณาให้รู้ให้เข้าใจ ไม่มีความท้อถอยอ่อนกำลัง** เพื่อตั้งหน้ารู้เห็นตาม

ความจริงของมัน ทุกสิ่งทุกอย่างที่ผ่านเข้ามาในกระแสความรู้ ชื่อว่านักรบในสงครามระหว่างจิตกับขันธ์ หรือระหว่างธรรมกับกิเลสทั้งหลาย

ความกล้าหาญอย่างนี้เป็นความถูกต้อง เมื่อถึงจุดหมายปลายทางแล้ว ความกลัวก็หายไป ความกล้าก็หายไป เพราะเข้าถึงชัยชนะอันสมบูรณ์แล้ว ความกลัวความกล้าก็หมดปัญหาไป

เวลานี้ ความกลัวความกล้าเป็นปัญหาอย่างยิ่งสำหรับผู้กำลังดำเนิน จงสร้างความกล้าขึ้นด้วยเหตุผลที่ควรกล้าและเป็นนักต่อสู้ ในสิ่งที่ควรต่อสู้ มีทุกขเวทนาเป็นต้นให้เห็นตามเป็นจริงของมัน อย่าไปกลัว พระพุทธเจ้าไม่สอนให้กลัว กลัวก็มีค่าเท่ากับความตาย ถึงวันแล้วต้องแตกต้องสลาย ท่านเรียกว่าความตาย

แต่อย่างไรก็ตาม นักปฏิบัติต้องให้รู้ก่อนที่สิ่งเหล่านี้จะแปรสภาพลงไปด้วยปัญญา เอาตาข่ายคือปัญญากางไว้รอบด้าน อะไรแสดงออกมาก็ไปติดตาข่ายคือ

ปัญญานั้น แล้วจะหวั่นไหวไปไหน จะสะทกสะท้านไปไหน จะเอนเอียงไปไหน เพราะสิ่งนั้นๆ เป็นไปตามความจริงที่ได้พิจารณาไว้แล้ว นี่นักรบท่านพิจารณากันอย่างนั้น แม้อยู่ในท่ามกลางแห่งขันธ์ที่เป็นกองไฟทั้งกอง ท่านก็มีร่มเย็นเป็นสุข โดยปกติของจิตที่รู้รอบขอบชิดแล้ว ไม่หลงตามอาการอะไรทั้งหมด ชื่อว่าผู้รู้รอบ

อาการต่างๆ ที่ขันธ์แสดงออก เมื่อทนได้ก็ทนไป ปฏิบัติรักษา บำรุงกันไป พากิน พานอน พาดื่ม รักษากันไป ตามธรรมชาติของมัน เมื่อทนไม่ไหว อย่างไรก็มีแต่จะไปท่าเดียว ก็ปล่อยไปตามคติธรรมดาเสียเท่านั้น เพราะเป็นความจริง จะฝืนมันได้อย่างไร ปล่อยตามความจริงนี่แล ชื่อว่าปล่อยด้วยความรู้ ที่เป็นไปตามความจริง จิตก็ไม่หวั่นไหว ไม่อาลัย ไม่เสียดาย **นี่คือหลักของการปฏิบัติของผู้ได้หรือกำลังจะได้ชัยชนะ ภายในจิตใจ เพราะจิตเคยแพ้กิเลสตัณหามาตลอด จนกระทั่งปัจจุบันนี้ ไม่เคยชนะมาเลย ตั้งแต่กัปไหนกัลป์ไหน มีแต่อยู่ใต้อำนาจกิเลสท่าเดียว จนลืมเฉลียวใจว่ากิเลสเป็นนาย เราเป็นบ๋อยของมัน**

คราวนี้แหละ จะพลิกตัวเรา โดยอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องปราบปรามกิเลสอาสวะ ซึ่งเคยชนะเรามาเป็นเวลานาน หรือเป็นเจ้าใหญ่นายโตแห่งวัฏจักร บังคับจิตใจเราให้ไปสู่ที่นั่นที่นี่มานาน **คราวนี้เราจะตั้งหน้าสู้กิเลสเพื่อชัยชนะ และให้เห็นความจริงทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรปิดบังปัญญาได้เลย พร้อมกับเอาชัยชนะจากความที่เคยแพ้นั้น มาครองเป็นของตัวด้วยอำนาจของสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร อย่างไม่ลดละ**

ผู้ถึงแดนแห่งความประเสริฐ เพราะความเพียรแล้วย่อมเป็นผู้สง่างามในท่ามกลางแห่งหมู่ชน พร้อมกับความภาคภูมิใจในความเพียรของตน **ผู้ใดถึงแดนแห่งความเลิศประเสริฐด้วยการชนะตนผู้เดียวเท่านั้น เป็นผู้ประเสริฐภายในตน ไม่มีการก่อเวรเหมือนการชนะสงครามที่โลกชนะ และก่อเวรก่อกรรมแก่กันไม่มีทางสิ้นสุดเหมือนลูกโซ่ แต่การชนะตนนี้เป็นเอกในสงคราม ดังธรรมท่านว่า อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย การชนะตนแล ประเสริฐสุด สิ่งที่เคยก่อกวนจิตใจให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนดังที่เคยเป็นมานั้น เป็นอันว่ายุติกันโดยสิ้นเชิง**

ที่กล่าวมาทั้งนี้ อย่าลืมว่าความเพียรเป็นสำคัญ เป็นเครื่องสนับสนุน สติปัญญาเป็นผู้บุกเบิก เพื่อความก้าวหน้าในงาน ปัญญาเป็นสำคัญมากที่จะต้องพิจารณาค้นคว้าให้เห็นเหตุเห็นผล สติเป็นผู้บังคับงาน ไม่ให้เผลอตัว **เมื่อปัญญาพิจารณาเห็นความจริงของส่วนต่างๆ มีขันธ์ ๕ เป็นต้นแล้ว กิเลสไม่มีที่หลบซ่อน จะไหลเข้าสู่ภายในจิตใจแห่งเดียว ไม่มีทางยึด ไม่มีทางเกาะ เพราะที่เหล่านั้นถูกทำลายฉิบหายไปด้วยปัญญาเสียแล้ว**

จากนั้น ก็เข้าตีต้อนในจิตที่ข้าศึกไปรวมตัวอยู่ ให้แตกกระจายออกจากใจ ไม่มีอะไรเหลือ นั่นท่านว่ากิเลสตาย ตายที่ตรงนั้นแหละ **ตายที่ตรงมันเคยอยู่กับใจนั่นแหละ มันอาศัยที่นั่น เวลาตายไป ก็ตายที่นั่นด้วยอำนาจของมหาสติ มหาปัญญา ที่ทันสมัย นั่นท่านเรียกว่าชัยชนะอย่างเต็มภูมิ**

ความชนะอันเลิศ ชนะที่ตรงนี้ ศาสนารวมลงที่จุดนี้ วาระสุดท้ายแห่งการปฏิบัติศาสนา ก็มายุติกันที่

ตรงนี้ มาหยุดงานกันที่ตรงนี้ ถึงแดนแห่งความพ้นทุกข์ ก็ถึงที่ตรงนี้ นอกนั้นไม่มี

กาลก็ไม่มี สถานที่ก็ไม่มี อดีตอนาคตไม่มี ปัจจุบันก็รู้เท่าทันทุกสิ่งทุกอย่าง อย่างพร้อมมูลเป็นผู้หมดเรื่องหมดราว หมดคดีเกี่ยวข้องในโรงในศาล ระหว่างกิเลสกับใจ มหาสติ มหาปัญญา ออกนั่งบัลลังก์ ตัดสินประหารชีวิตกิเลส ทั้งโคตรแซ่ของมัน **ไม่มีเชื้อสายสืบหน่อ ต่อแขนงแห่งภพชาติอีกต่อไป กิเลสพร้อมโคตรแซ่ จมหายไปในขณะนั้น นี่เรียกว่าถึงนิพพาน เป็นจิตที่เที่ยงแท้ แน่ล่ะ**

อาการทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยหลอกลวงจิตนั้น ไม่มีเหลือแต่ความรู้ล้วนๆ ขันธ์แม้จะปรุงแต่งขึ้นมาตามธรรมชาติของมัน ที่มีอยู่ เช่น รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ก็แสดงตามเรื่องของตน ซึ่งไม่มีความหมายในทางกิเลสแต่อย่างใดเลย **รูป ก็มีการแสดงไปตามเรื่องของรูป เวทนา สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ที่ปรากฏในขันธ์ ก็แสดงไปตามเรื่องของ**

เวทนา สัญญา ความจำได้หมายรู้ ก็เป็นไปตามเรื่องของตน สังขาร ความคิดปรุงต่างๆ ก็เป็นไปตามสภาพของตน วิญญาณ ความรับทราบ เมื่อสิ่งภายนอกเข้ามากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย จิตก็รับทราบ แล้วดับไปๆ ตามธรรมชาติของมัน โดยไม่สามารถทำให้จิตใจกำเริบเหมือนแต่ก่อน เพราะสิ่งที่ทำให้กำเริบนั้น ได้ถูกทำลายไปหมดแล้ว ไม่มีอะไรเหลือ จึงเรียกว่าเป็นขันธ์ล้วนๆ เป็นผู้ถึงพระนิพพานอยู่ในระหว่างขันธ์ล้วนๆ คือนิพพานทั้งเป็น ได้แก่จิตที่บริสุทธิ์จากกิเลสนั้นแล

ท่านไม่ถามล่ะว่านิพพานอยู่ที่ไหน จะถามทำไม นิพพานจริงๆ คืออะไร **คำว่านิพพาน ก็คือชื่ออันหนึ่ง ธรรมชาติที่ถูกเรียกชื่อว่านิพพาน นั้นแลคือตัวจริงแท้**

เมื่อถึงตัวจริงแท้แล้ว จะไปถามหาชื่อหาเสียงหาร่องหารอยที่ไหนอีก ไปงมงายที่ไหนอีก ผู้รู้ รู้จริงๆ แล้วไม่งมงาย ไม่อยาก ไม่หิว เพราะถึงความพอทุกสิ่งทุกอย่างแล้วโดยสมบูรณ์

เอาล่ะ การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร **ขอให้ท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลาย นำไปพินิจพิจารณาให้เห็นความจริงดังที่กล่าวมานี้ เราจะเป็นผู้สมบูรณ์ภายในใจ ดังคำพูดนี้ไม่สงสัย จึงขอยุติ**

◆

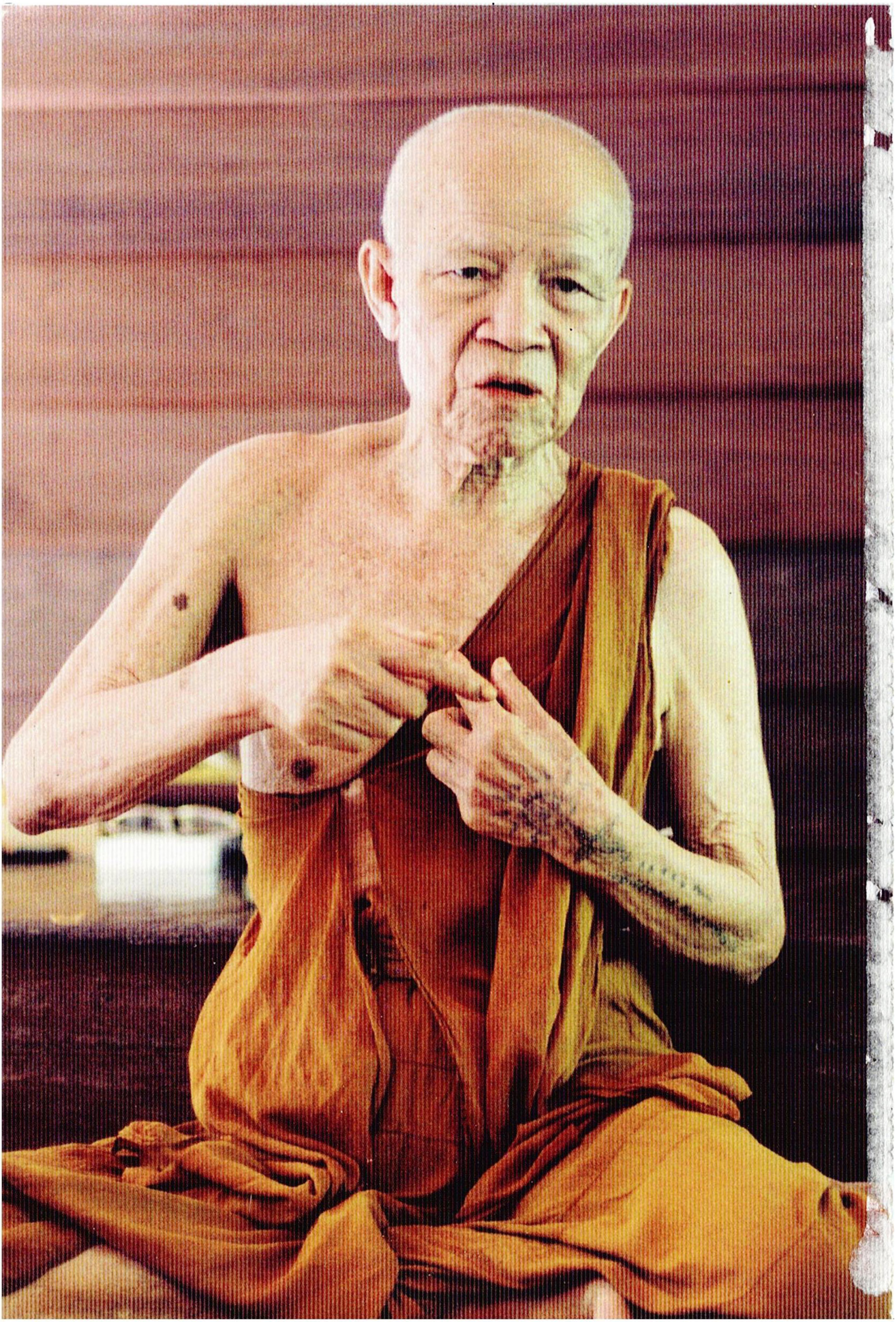

๖

อะไรคือจิต จิตพระอรหันต์

เทศน์เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

ท่านอาจารย์มั่น ท่านว่า “ใจ มีภาษาเดียวเหมือนกันหมด ไม่ว่าจะเป็นชาติใดภาษาใด มีเพียงความรู้คือใจนี้ ฉะนั้น ท่านจึงว่าเป็นภาษาเดียว พอนึกออกมาก็เข้าใจ แต่เวลาแยกออกมาพูด ต้องเป็นภาษานั้นภาษานี้ ไม่ค่อยเข้าใจกัน ความรู้สึกภายในจิตใจนั้นเหมือนๆ กัน ธรรมกับใจจึงเข้ากันสนิท เพราะธรรมก็ไม่ได้เป็นภาษาของอะไร ธรรมก็คือภาษาของใจ ธรรมอยู่กับใจ”

ความสุข ความทุกข์ อยู่กับใจ การทำให้สุขหรือให้ทุกข์เกิดขึ้น ก็ใจเป็นผู้คิดขึ้นมา ผลที่ปรากฏขึ้นเป็นสุข เป็นทุกข์ ใจเป็นผู้รับรู้ เป็นผู้รับภาระในผลของตน ที่คิดขึ้นมา ใจกับธรรม จึงเข้ากันได้สนิท ไม่ว่าจะเป็นชาติใด

ภาษาใด เรื่องธรรมนั้นเข้ากันได้ทั้งนั้น เพราะใจกับธรรมเป็นของคู่ควรกันอยู่แล้ว

ใจนี้ คือแก่นในสกนธ์กายของเรา เป็นแก่นอันหนึ่งหรือเป็นของแข็ง หรือเป็นสาระสำคัญที่มีอยู่ในร่างกายนี้ได้แก่ใจเป็นหลักใหญ่ อาการที่เกิดขึ้นจากใจ เช่น ความคิดความปรุง เกิดแล้วดับๆ ก็หมายถึงความกระเพื่อมของใจกระเพื่อมขึ้นมา คือ ความคิดปรุง ความหมายเกี่ยวกับการคาด การจดจำนั้นหมายถึงสัญญา ยาวออกไปก็เป็นสัญญา สั้นก็เป็นสังขาร คือ ปรุงแพล็บก็เป็นสังขาร สัญญาคือ ความหมายความจำ วิญญาณหมายถึงการรับรู้ในขณะที่สิ่งภายนอกเข้ามาสัมผัสอายตนะภายใน เช่นตากับรูปสัมผัสกัน เกิดความรู้ขึ้นมา เป็นต้น เหล่านี้มีการเกิด การดับอยู่ประจำตัวของเขาเอง ท่านจึงเรียกว่า "ขันธ์" แต่ละหมวด แต่ละกอง รวมแล้วเรียก ว่า "ขันธ์"

ขันธ์ห้ากองนี้มีการเกิด การดับกันอยู่เป็นประจำ แม้แต่พระขีณาสพท่านก็มีอาการเหล่านี้ เช่นเดียวกับสามัญชนทั่วๆ ไป เป็นแต่ว่าขันธ์ของท่านเป็นขันธ์

ล้วนๆ ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องบังคับบัญชา ใช้ให้ทำนี้ ปรุงนี้คิดนั้น เป็นขันธ์ที่คิดโดยธรรมชาติของมันเอง เป็นอิสระของขันธ์ ไม่มีอะไรมาบังคับให้คิดนั่น ปรุงนี่เหมือนจิตสามัญชนทั่วๆ ไป ถ้าจะเทียบขันธ์ของสามัญชนทั่วไปก็เหมือนนักโทษ ที่ถูกบังคับบัญชาอยู่ตลอดเวลา ความคิด ความปรุง ความสำคัญมั่นหมายต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแต่มีผู้บังคับบัญชาออกมา ให้คิดอย่างนั้น ให้ปรุงอย่างนี้ ให้สำคัญมั่นหมายอย่างนั้นอย่างนี้ คือมีกิเลสเป็นนายหัวหน้า บังคับบัญชาขันธ์เหล่านี้ ให้แสดงตัวขึ้นมา

ส่วนพระขีณาสพ คือพระอรหันต์ท่านไม่มี ปรุงก็ปรุงธรรมดา พอปรุงแล้วก็ดับไปธรรมดา ไม่มีเชื้อต่อ ไม่มีเชื้อกดถ่วงจิตใจ เพราะไม่มีอะไรบังคับ เหมือนดังขันธ์ที่มีกิเลสปกครอง หรือมีกิเลสเป็นหัวหน้า ผิดกันตรงนี้ แต่ความจริงนั้นเหมือนกัน

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นอนิจจัง คือความไม่เที่ยง ความแปรสภาพของแต่ละขันธ์ๆ มีประจำตัวด้วยกัน นับแต่รูปขันธ์คือกายของเรา เวทนาขันธ์ ได้แก่ความสุข

ความทุกข์ ความเฉยๆ นี่ก็เกิดดับๆ สัญญา สังขาร วิญญาณ มีเกิดมีดับ ประจำตนอยู่ตลอดไป

ส่วนความรู้จริงๆ ที่เป็นรากฐานแห่งความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดดับๆ นี้ไม่ดับ เราจะพูดว่า "จิตนี้ดับไม่ได้" เราจะพูดว่า "จิตนี้เกิดไม่ได้" เพราะฉะนั้น จิตที่บริสุทธิ์แล้วจึงหมดปัญหาในเรื่องเกิด เรื่องตาย ที่เกี่ยวกับธาตุขันธ์ไปถือกำเนิดเกิดที่นั่นที่นี่ แสดงตัวอันหยาบออกมา เช่น เป็นสัตว์เป็นบุคคลเหล่านั้น เป็นต้น จึงไม่มีสำหรับจิตท่านที่บริสุทธิ์แล้ว

แต่ถ้าไม่บริสุทธิ์ ก็พวกนี้แหละไปเกิด ไปตาย หมายป่าช้าอยู่ไม่หยุด เพราะจิตที่ไม่ตายนี้แหละ

ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนโลก เฉพาะอย่างยิ่งคือโลกมนุษย์เรา ผู้ที่รู้ดีรู้ชั่ว รู้บาปบุญคุณโทษ และรู้วิธีการที่จะแก้ไขดัดแปลงหรือส่งเสริมได้ เข้าใจในภาษาธรรมที่ท่านแสดง ท่านจึงได้ประกาศสอนโลกมนุษย์เป็น

สำคัญกว่าโลกอื่นๆ เพื่อจะได้พยายามดัดแปลงหรือแก้ไขสิ่งที่เห็นว่าไม่เกิดประโยชน์และเป็นโทษ ออกจากจิตใจกายวาจา และสอนให้พยายามบำรุง ส่งเสริมความดี ที่พอมีอยู่บ้างแล้ว หรือมีอยู่แล้ว และที่ยังไม่มี ให้มี ให้เกิดขึ้น สิ่งที่มีแล้ว บำรุงรักษาให้เจริญ เพื่อเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจให้มีความชุ่มเย็น มีความสงบสุข มีหลักมีเกณฑ์ด้วยคุณธรรมคือความดี หากได้เคลื่อนย้ายจากธาตุขันธ์ปัจจุบันนี้ ไปสู่สถานที่ใด ภพใดชาติใด จิตที่มีความดีเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงอยู่เสมอ ย่อมเป็นจิตที่ดี ไปก็ไปดี แม้จะเกิด ก็เกิดดี อยู่ก็อยู่ดี มีความสุขเรื่อยๆ ไป

จนกว่าจิตนี้จะมีกำลังสามารถ อำนาจวาสนา มีบุญญาภิสมภาร ที่ได้สร้างโดยลำดับลำดา นับตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ต่อเนื่องกันมา เช่น วานนี้เป็นอดีตสำหรับวันนี้ วันนี้เป็นอดีตสำหรับวันพรุ่งนี้ ซึ่งเป็นวันที่เราได้สร้างความดีมาด้วยกันทั้งนั้น และหนุนกันเป็นลำดับ จนกระทั่งจิต มีกำลังกล้าสามารถ เพราะอำนาจแห่งความดีนี้ เป็นเครื่องสนับสนุน แล้วผ่านพ้นไปได้

คำว่า “สมมุติ” คือการเกิด การตายดังที่เป็นอยู่นั้น จะไปเกิดในภพที่เงียบๆ ละเอียดขนาดไหนก็ตาม ที่เป็นเรื่องของสมมุติแฝงอยู่นั้น จึงไม่มี ท่านผ่านไปหมดโดยประการทั้งปวง นี่ได้แก่จิตพระอรหันต์และจิตพระพุทธเจ้า พูดถึงเรื่องนี้ก็ยังมีเรื่องของ “พระวังคีสะ” พระวังคีสะ ท่านเก่งมากในการที่ดูจิตผู้ที่ตายแล้ว ไปเกิดในภพใดแดนใด ตั้งแต่ท่านเป็นฆราวาส ใครตายก็ตาม จะว่าท่านเป็นหมอดู ก็พูดไม่ถนัด ท่านเก่งทางไสยศาสตร์นั่นแหละ เวลาใครตายเขานำเอากะโหลกศีรษะมาให้เคาะ ป๊อกๆๆ กำหนดดู ทราบว่าอันนั้นไปเกิดที่นั่นๆ เช่น ไปเกิดเป็นสัตว์นรกก็บอก ไปเกิดในสวรรค์ก็บอก ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน ไปเกิดเป็นเปรต เป็นผีอะไร ท่านบอกหมด ไม่มีอัดมีอั้น บอกได้ทั้งนั้น ขอให้ได้เคาะกะโหลกศีรษะของผู้ตายนั้นก็แล้วกัน

พอท่านวังคีสะ ได้ทราบจากเพื่อนฝูงเล่าให้ฟังว่า พระพุทธเจ้ายังเก่งกว่านี้อีกหลายเท่า ท่านอยากได้ความรู้เพิ่มเติม จึงไปยังสำนักพระพุทธเจ้า เพื่อขอเรียนวิชาแขนงนี้เพิ่มเติมอีก พอไปถึงพระพุทธเจ้า ท่านก็เอาศีรษะ

พระอรหันต์มาให้เคาะ "เอ้า ลองดูซิ ไปเกิดที่ไหน?" เคาะแล้วฟัง เงียบ, เคาะแล้วฟัง เงียบ, คิดแล้ว เงียบ กำหนดแล้ว เงียบ ไม่ปรากฏว่าเจ้าของกะโหลกศีรษะนี้ไปเกิดที่ไหน!

ท่านจนตรอก ท่านพูดสารภาพอย่างตรงไปตรงมาว่า "ไม่ทราบที่เกิด"

ทีแรกพระวังคีสะนี้ว่าตัวเก่ง เฉลียวฉลาด จะไปแข่งกับพระพุทธเจ้าเสียก่อน ก่อนจะเรียนต่อ พอไปถึงพระพุทธเจ้า พระองค์เอากะโหลกศีรษะพระอรหันต์มาให้เคาะนี่ ซิ! ท่านมาติดตรงนี้! ทีนี้ก็อยากจะเรียนต่อ ถ้าเรียนได้แล้ว ก็จะวิเศษวิโสมาก เมื่อการณ์เป็นไปเช่นนั้นก็ขอเรียนที่สำนักพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนวิชาให้ สอนวิธีให้ คือสอนวิชาธรรมนี่ให้ ฝึกปฏิบัติไปๆ พระวังคีสะก็เลยสำเร็จพระอรหันต์ขึ้นมา เลยไม่สนใจจะไปเคาะศีรษะใครอีก นอกจากเคาะศีรษะเจ้าของ รู้แจ้งชัดเจนแล้ว หมดปัญหาไปเลย นี่เรียกว่า "เคาะศีรษะที่ถูกต้อง"!

เมื่อยกเรื่องจิตที่ไม่เกิดขึ้นมา กะโหลกศีรษะของท่านผู้บริสุทธิ์แล้ว เคาะเท่าไรก็ไม่รู้ว่าไปเกิดที่ไหน! ทั้งๆ ที่พระวังคีสะ แต่ก่อนเก่งมาก แต่จิตที่บริสุทธิ์แล้วหาที่เกิดไม่ได้! เช่น “พระโคธิกะ” ก็เหมือนกัน นี้ก็น่าเป็นคติอยู่ไม่น้อย ท่านไปบำเพ็ญสมณธรรม เจริญขึ้นไปโดยลำดับๆ แล้วเสื่อมลง เจริญขึ้น เสื่อมลง ฟังว่าถึงหกหน หนที่เจ็ดท่านจะเอามีดโกนมาเชือดคอตนเอง “โอ้ เสียใจ” แต่กลับได้สติขึ้นมา จึงได้พิจารณาธรรมจนได้เป็นพระอรหันต์ในวาระสุดท้าย อันนี้เราพูดย่อเอาเลย ตอนท่านนิพพาน พวกพญามารก็มาค้นหาวิญญาณของท่าน พูดตามภาษาเราก็ว่า “ตลบเมฆเลย” การขุดการค้นหาวิญญาณของท่านนั้น ไม่เจอเลย ไม่ทราบว่า ท่านไปเกิดที่ไหน

พระพุทธเจ้าจึงรับสั่งว่า “การที่จะค้นหาวิญญาณของพระโคธิกะ ที่เป็นบุตรของเรา ซึ่งเป็นผู้สำเร็จเสร็จสิ้นไปแล้ว โดยประการทั้งปวงนั้น จะขุด จะค้น จะพิจารณาเท่าไร หรือพลิกแผ่นดิน ค้นหาวิญญาณท่านก็ไม่เจอ **มันสุดวิสัยของ “สมมุติ” แล้วจะเจออย่างไร! มันเลยวิสัย**

ของคนที่มีกิเลสจะไปทราบอำนาจจิตของพระอรหันต์ท่านได้!

ในวงสมมุติทั้งหลาย ไม่มีผู้ใดจะสามารถตามวิถีจิตของพระอรหันต์ท่านได้ เพราะท่านนอกสมมุติไปแล้ว จะเป็นจิตเหมือนกันก็ตาม ลองพิจารณาดูซิ จิตของเราที่กำลังล้มลุกคลุกคลานอยู่เวลานี้ก็ตาม เมื่อได้ถูกชำระเข้าไปโดยสม่ำเสมอ ไม่หยุดไม่ถอย ไม่ละความเพียรแล้ว จะค่อยละเอียดไปได้ จนละเอียดถึงที่สุด ความละเอียดก็หมดไป เพราะความละเอียดนั้นเป็นสมมุติ เหลือแต่ธรรมชาติทองทั้งแท่ง หรือธรรมทั้งดวง ที่เรียกว่า "จิตบริสุทธิ์" แล้วก็หมดปัญหาอีกเช่นเดียวกัน เพราะกลายเป็นจิตประเสริฐ เช่นเดียวกับจิตของท่าน ที่พ้นไปแล้วนั้นนั่นแล

จิตประเภทนี้เป็นเหมือนกันหมด ไม่นิยมเป็นผู้หญิงผู้ชาย นี่เป็นเพศหรือสมมุติ อันหนึ่งต่างหาก ส่วนจิตนั้นไม่ได้นิยมว่าเป็นหญิงเป็นชาย **ความสามารถในอรรถในธรรม จึงมีได้ทั้งหญิงทั้งชาย และความสามารถที่**

บรรลุธรรมขั้นต่างๆ จนกระทั่งถึงวิมุตติหลุดพ้นไปได้ ก็เป็นไปได้ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ไม่มีกฎเกณฑ์ที่จะบังคับกันได้ ขอแต่ความสามารถ อำนาจวาสนาของตนพอแล้ว เป็นอันผ่านไปได้ด้วยกันทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น เราจึงควรพยายามอบรมจิตใจของเรา อย่างน้อยก็ให้ได้ความสงบเย็น จะด้วยธรรมบทใดก็ตาม ที่เป็นธรรมซึ่งจะกล่อมให้จิตมีความสงบ แล้วปรากฏเป็นความร่มเย็นเป็นสุข ขึ้นมาภายในจิตใจ พึงนำธรรมบทนั้นมาเป็นเครื่องกำกับ มาเป็นเครื่องพึ่งพิง เป็นเครื่องยึดของจิต เช่น อานาปานัสสติ ซึ่งเป็นกรรมฐานสำคัญบทหนึ่งในวงปฏิบัติทั้งหลาย รู้สึกว่าอานาปานัสสติจะเป็นธรรมที่ถูกกับจริตนิสัยของคนจำนวนมากกว่าธรรมบทอื่นๆ และนำเข้ามาประพฤติปฏิบัติภายในจิตใจของเรา ให้ได้รับความสงบเย็น

เมื่อใจเริ่มสงบ เราก็จะเริ่มเห็นสาระของใจ หรือจะเริ่มเห็นใจว่าเป็นอะไร เป็นอย่างไร ก็คือความที่จิตรวมกระแสของตัวเข้ามาสู่จุดเดียว เป็นความรู้ล้วนๆ

อยู่ภายในตัว นั้นแหละท่านเรียกว่า “จิต” ความรวมตัวเข้ามาของจิตนี้ รวมเข้ามาตามขั้น ตามความสามารถ ตามความละเอียดของจิต ตามขั้นของจิตที่มีความละเอียดเป็นลำดับ ถ้าจิตยังหยาบ รวมตัวเข้ามาก็พอทราบได้เหมือนกัน เมื่อจิตละเอียดเข้าไป ก็ทราบความละเอียดลงไปอีกว่า จิตนี้ละเอียด จิตนี้ผ่องใส จิตนี้สงบยิ่ง จิตนี้เป็นของอัศจรรย์ยิ่ง ยิ่งขึ้นไปโดยลำดับๆ จิตดวงเดียวนี้แหละ!

การชำระ การอบรมเพื่อความสงบ การพิจารณาค้นคว้าแก้ไขสิ่งที่ขัดข้องภายในจิต ด้วยปัญญา ซึ่งเป็นวิธีที่จะทำให้จิตก้าวหน้า หรือทำให้ถึงความจริงของจิตได้โดยลำดับ ด้วยการกระทำดังที่กล่าวนี้ **ใจจะหยาบขนาดไหน ก็หยาบเถอะ ถ้าลงความเพียรได้พยายามติดต่อกันอยู่เสมอ ด้วยความอุตส่าห์พยายามของเราอยู่แล้ว ความหยาบนั้นก็จะค่อยหมดไปๆ ความละเอียดจะค่อยปรากฏขึ้นมา** เพราะการกระทำหรือการบำเพ็ญของเรา จนกระทั่งสามารถผ่านพ้น ด้วยการฟาดฟันกิเลสให้แหลกไปได้เช่นเดียวกันหมด ไม่ว่าผู้หญิงผู้ชาย

ในขณะที่เรายังไม่สามารถจะทำอย่างนั้นได้ ก็ไม่ต้องเดือดร้อนใจ ขอให้ทำใจให้มีหลักมีเกณฑ์ เป็นที่ยึดเป็นที่พึ่งของตนเองได้ ส่วนสกนธ์กายนี้ เราก็พึ่งเขามาแล้วตั้งแต่วันเกิด ทราบได้ด้วยกัน พาอยู่ พานอน พาขับพาถ่าย พาทำงานทำการ ทำมาหาเลี้ยงชีพ ทั้งเราใช้เขาทั้งเขาใช้เรา ทั้งเขาบังคับเรา ทั้งเราบังคับเขา เช่น บังคับให้ทำงาน แล้วเขาก็บังคับเราให้เป็นทุกข์ ปวดนั่น เจ็บนี่ต้องไปหาหยูกหายามารักษา ก็เขานั่นแหละเป็นคนเจ็บและเขานั่นแหละเป็นคนหาหยูกหายา เงินทองข้าวของก็เขาแหละหามา มันหนุนกันไป หนุนกันมาอยู่อย่างนี้

ไม่ทราบว่า ใครเป็นใหญ่กว่าใคร ธาตุขันธ์กับเรา? เราบังคับเขาได้ชั่วกาล และเขาก็บังคับเราได้ตลอด! การเจ็บไข้ได้ป่วย การหิวกระหาย การอยากหลับอยากนอน ล้วนแต่เป็นเรื่องกองทุกข์ ซึ่งเขาบังคับเราทั้งนั้น และบังคับทุกด้าน แต่เราบังคับเขาได้เพียงเล็กๆ น้อยๆ ฉะนั้น ในกาลอันควร ที่เราจะบังคับเขา **ให้พาเขาภาวนา เอ้า ทำลงไป เมื่อธาตุขันธ์มันปกติอยู่ จะหนักเบามากน้อยเพียงไร ก็ทำลงไป แต่ถ้าธาตุขันธ์ไม่ปกติ**

มีการเจ็บไข้ได้ป่วย เราก็ต้องรู้ความหนักเบาของธาตุขันธ์ เรื่องใจให้เป็นความเพียรอยู่ภายในตัว อย่าลดละปล่อยวาง เพราะเป็นกิจจำเป็น

เราอาศัยเขามานานแล้ว เวลานี้มันชำรุดทรุดโทรม ก็ให้ทราบว่ามันชำรุด อันไหนที่ควรจะใช้ได้ อันไหนที่ใช้ไม่ได้ เราเป็นเจ้าของทราบอยู่แก่ใจ ที่ควรลดหย่อนผ่อนผันก็ผ่อนผันไป

ส่วนใจ ที่ไม่เจ็บป่วยไปตามขันธ์ ก็ควรเร่งความเพียรอยู่ภายใน ไม่ขาดประโยชน์ที่ควรได้รับ ให้ใจมีหลักมีเกณฑ์ อยู่ก็มีหลัก ตายก็มีหลัก เกิดที่ไหน ก็ให้มีหลักเกณฑ์อันดี เป็นที่พึงพอใจ คำว่า “บุญ” ก็ไม่ให้ผิดคาดผิดหมาย ไม่ให้ผิดหวัง ให้มีสิ่งที่พึงพอใจอยู่ตลอดเวลา สมกับเรา “สร้างบุญ” คือความสุขที่โลกต้องการด้วยกัน ไม่มีใครอิ่มพอก็คือความสุขนี่แหละ จะเป็นสุขทางไหนก็ตามเป็นสิ่งที่โลกต้องการ เฉพาะอย่างยิ่งสุขทางใจ ซึ่งจะเกิดขึ้น เพราะการทำคุณงามความดีเป็นลำดับๆ มีภาวนา เป็นต้น

นี่เป็นความสุข อันเป็นแก่น หรือเป็นสาระสำคัญภายในใจ ฉะนั้น ให้พากันบำเพ็ญในเวลาร่างกายหรือธาตุขันธ์ยังเป็นไปอยู่ เมื่อถึงอวสานแห่งชีวิตแล้ว มันสุดวิสัยด้วยกัน ทำได้มากน้อยก็ต้องหยุดในเวลานั้น เรียกว่าหยุดงานพักงาน และเสวยผลในอันดับต่อไป

โน่น! ภพต่อไป โน่น! ควรจะทำได้ เราก็ทำ ถ้าผ่านไปเสีย หรือหลุดพ้นไปได้ ก็หมดปัญหาด้วยประการทั้งปวง ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องยุ่งเหยิงต่อไป **นี่พูดถึงเรื่องจิต เพราะจิตเป็นหลักใหญ่ ที่จะพาเราไปดีไปชั่ว ไปสุขไปทุกข์ ก็คือจิต ไม่ใช่สิ่งอื่นใด ที่จะพาให้เป็นไป**

คำว่า “กรรม” ว่า “เวร” ก็อยู่ที่จิต เป็นผู้สร้างไว้ ตนจะจำได้หรือไม่ได้ก็ตาม แต่เชื้อของมันซึ่งมีอยู่ภายในใจนั้น ก็ปิดไม่อยู่ในการให้ผล เพราะเป็นรากเหง้าอยู่ในจิต เราก็ยอมรับไปตามกรรมนั้น แต่เราอย่าไปตำหนิมัน เมื่อเราทำลงไปแล้ว ก็เป็นอันทำ จะไปตำหนิได้อย่างไร มือเขียนต้องมือลบ ยอมรับกันไปเหมือนนักกีฬา เรื่องของกรรมเป็นอย่างนั้น จนกว่าจะพ้นไปได้

มันก็หมดปัญหานั่นแหละ

ต่อไปให้ท่านปัญญา (ภิกษุปัญญาวัฑโฒ Peter John Morgan ชาวอังกฤษ) อธิบายให้ท่านเหล่านี้ฟังเพราะมีชาวต่างประเทศอยู่ด้วย

◆

๗

จิตผ่องใส คือ อวิชชา

เทศน์เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

ปกติจิตเป็นสิ่งที่ผ่องใส และพร้อมที่จะสัมผัสสัมพันธ์ กับทุกสิ่งทุกอย่างอยู่เสมอ สภาพทั้งหลายเป็น "ไตรลักษณ์" ตกอยู่ในกฎแห่ง อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีเว้น แต่ธรรมชาติของจิตที่แท้จริงนั้นไม่ได้อยู่ในกฎนี้ เท่าที่จิตเป็นไปตามกฎของ "อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา " ก็เพราะสิ่งที่เป็นไตรลักษณ์ คือสิ่งที่หมุนเวียนเข้าไปเกี่ยวข้องกับจิต จิตจึงหมุนเวียนไปตามเขา แต่หมุนเวียนไปด้วยธรรมชาติ ที่ไม่แตกไม่สลาย หมุนไปตามสิ่งที่มีอำนาจให้หมุนไป **แต่ที่เป็นอำนาจของจิตอยู่โดยหลักธรรมชาตินั้น คือ "รู้และไม่ตาย" ความไม่ตายนี้แลเป็นสิ่งที่เหนือความแตก ความไม่แตกสลายนี้แลเป็นสิ่งที่เหนือกฎไตรลักษณ์ และ "หลักสากลนิยม" ทั้งหลาย**

แต่ที่ไม่ทราบ ก็เพราะธรรมชาติที่เป็นสมมุติเข้าไปเกี่ยวข้องรุมล้อมจิตเสียหมด จิตจึงกลมกลืนกับเรื่องเหล่านี้ไปเสีย

ที่เราไม่ทราบว่า การเกิดตายเป็นของมีมาดั้งเดิมประจำจิต ที่มีกิเลสเป็นเชื้อ ก็เพราะความไม่ทราบ เป็นเรื่องของกิเลส ความเกิดตายเป็นเรื่องของกิเลส เรื่องเราจริงๆ เรื่องเราล้วนๆ คือเรื่องจิตล้วนๆ ไม่มีอำนาจเป็นตัวของตัวเองได้ อาศัยของจอมปลอมมาเป็นตัวของตัวเรื่อยมา การแสดงออกของจิตจึงไม่ตรงตามความจริง มีการแสดงออกต่างๆ ตามกลมารยาของกิเลส เช่น ทำให้กลัว ทำให้สะทกสะท้าน กลัวจะเป็น กลัวจะตาย กลัวอะไรกลัวไปหมด แม้ทุกข์น้อยทุกข์ใหญ่ อะไรมาปรากฏก็กลัว อะไรกระทบกระเทือนไม่ได้เลย มีแต่กลัว ผลที่สุด ในจิตจึงเต็มไปด้วยความหวาดความกลัวไปเสียสิ้นนั่น! ทั้งๆ ที่เรื่องความหวาดความกลัวเหล่านี้ ไม่ใช่เรื่องของจิตโดยตรงเลยแต่ก็ทำให้จิตหวั่นไหว ไปตามจนได้

เราจะเห็นได้ เวลาที่จิตชำระจนบริสุทธิ์ล้วนๆ แล้ว

ไม่มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้องได้แล้ว จะไม่ปรากฏเลยว่าจิตนี้กลัว กล้าก็ไม่ปรากฏ กลัวก็ไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ธรรมชาติของตัวเองอยู่โดยลำพัง หรือโดยหลักธรรมชาติตลอดเวลา “อกาลิโก” เท่านั้น **นี้เป็นจิตแท้ จิตแท้นี้ต้องเป็น “ความบริสุทธิ์” หรือ “สอุปาทิเสสนิพพาน” ของพระอรหันต์ท่านเท่านั้น นอกจากนี้ไม่อาจเรียก “จิตแท้” อย่างเต็มปาก เต็มใจได้ สำหรับผู้แสดงกระดากใจ ไม่อาจเรียกได้**

“จิตดั้งเดิม” หมายถึง จิตดั้งเดิมแห่ง “วัฏฏะ”ของจิตที่เป็นอยู่นี่ ซึ่งหมุนไปเวียนมา ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในหลักธรรมว่า **“ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย จิตเดิมแท้ผ่องใส” นั่น! “แต่อาศัยความคละเคล้าของกิเลสหรือกิเลสจรมา จึงทำให้จิตเศร้าหมอง” ท่านว่า “จิตเดิมแท้” นั้น หมายถึงเดิมแท้ของสมมุติต่างหาก ไม่ได้หมายถึงความเดิมแท้ของความบริสุทธิ์** เวลาท่านแยกออกมา “ปภสฺสรมิทํ จิตฺตํ ภิกฺขเว” “ปภสฺสร” หมายถึง ประภัสสร คือความผ่องใส ไม่ได้หมายถึงความบริสุทธิ์ นี่หลักเกณฑ์ของท่านพูดถูกต้อง หาที่แย้งไม่ได้เลย ถ้าว่าจิตเดิมเป็น

จิตที่บริสุทธิ์นั้น จะมีที่ค้านกันว่า "ถ้าบริสุทธิ์แล้วมาเกิดทำไม?" นั่นแน่ะ!

ท่านผู้ชำระจิตบริสุทธิ์แล้ว ท่านไม่ได้มาเกิดอีก ถ้าจิตบริสุทธิ์แล้ว ชำระกันทำไม มันมีที่แย้งกันตรงนี้ จะชำระเพื่ออะไร? **ถ้าจิตผ่องใสก็ชำระ เพราะความผ่องใสนั้นแลคือตัว "อวิชชา" แท้ ไม่ใช่อื่นใด ผู้ปฏิบัติจะทราบประจักษ์ใจของตนในขณะที่จิตได้ผ่านจากความผ่องใสนี้ไปแล้ว เข้าถึง "วิมุตติจิต" ความผ่องใสนี้จะไม่ปรากฏตัวเลย นั่น!** ทราบได้ตรงนี้อย่างประจักษ์กับผู้ปฏิบัติ และค้านกันได้ ก็ค้านกันตรงนี้ เพราะความจริงนั้น จะต้องจริงกับใจของบุคคล เมื่อใครทราบ ใครรู้ ก็ต้องพูดได้เต็มปากทีเดียว

ฉะนั้น จิตของพวกเรากำลังตกอยู่ในวงล้อม ทำให้หวาดให้กลัว ให้รักให้ชัง ให้เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง ชื่อว่าเป็นอาการของสมมุติ เป็นอาการของกิเลสโดยสิ้นเชิง **ตัวเราเองไม่ได้พลังจิตเป็นของตนเอง มีแต่พลังของกิเลสตัณหาอาสวะ มันผลักมันดันอยู่ทั้งวันทั้งคืน ยืน**

เดิน นั่ง นอน แล้วเราจะหาความสุขความสบายมาจากที่ไหน เมื่อธรรมชาตินี้ซึ่งเป็นของแปรสภาพอยู่ตลอดเวลา ยังมายั่วยุจิตให้เป็นไปตามอีกด้วย โดยที่เราไม่รู้สึก

โลกนี้จะหาความสุขที่ไหน หาไม่ได้ ถ้าไม่ได้ถอดถอนธรรมชาติเหล่านี้ออกจากจิตใจโดยสิ้นเชิงเสียเมื่อไร จะหาความทรงตัวอยู่อย่างสบายหายห่วงไม่ได้เลย **จะต้องกระดิกพลิกแพลง หรือต้องเอนโน้น เอนนี้ ตามสิ่งที่มาเกี่ยวข้อง ยั่วยวนมากน้อย ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้ชำระจิต ซึ่งเป็นการชำระความทุกข์ทรมานของตนนั้นแล**

ไม่มีผู้ใด ที่จะหยั่งถึงหลักความจริงได้อย่างแท้จริงดั่งพระพุทธเจ้า มีพระองค์เดียวที่เรียกว่า "สยัมภู" โดยไม่ต้องได้รับการอบรมสั่งสอนจากผู้หนึ่งผู้ใดเลย ในการแก้กิเลสออกจากพระทัยของพระองค์ ทรงทำหน้าที่ทั้งเป็นนักศึกษา ทั้งเป็นครูไปในตัว ลำพังพระองค์เดียวจนได้ตรัสรู้ถึงขั้น "ยอดธรรม ยอดคน ยอดศาสดา"

ส่วนทางสมาธิ ด้านความสงบนั้น ท่านคงได้ศึกษา

อบรมมาบ้างเหมือนกัน กับดาบสทั้งสอง ไม่ปฏิเสธ แต่นั่นไม่ใช่ทางถอดถอน ถึงความเป็น “สัพพัญญู” ได้ เวลาจะเป็น “สัพพัญญู” ก็เสด็จออกจากดาบสทั้งสอง ไปบำเพ็ญลำพังพระองค์เดียว และทรงรู้เองเห็นเอง โดยไม่มีครูสั่งสอนเลย แล้วนำธรรมนั้นมาสั่งสอนโลก พอได้รู้บุญรู้บาปรู้นรกสวรรค์ ตลอดนิพพาน มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ **หากไม่มีใครมาสั่งสอนเลย สัตว์โลกก็จะแบกแต่กองเพลิงเต็มหัวใจ ไม่มีวันเวลาปล่อยวางได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ควรจะเห็นคุณค่าแห่งธรรม ที่ท่านนำมาสอนโลกได้โดยยาก ไม่มีใครในโลกสามารถทำได้อย่างท่านเลย**

เวลานี้ อะไรเป็นเครื่องหุ้มห่อจิตใจ หาความ “ผ่องใส” และ “ความบริสุทธิ์” ไม่ได้ ทั้งๆ ที่เราต้องการหาความบริสุทธิ์ด้วยกันทุกคน **อะไรเป็นเครื่องปิดบังอยู่เวลานี้? ถ้าพูดตามหลักธรรมชาติแล้ว ก็มีขันธ์ห้าเป็นที่หนึ่ง ส่วน “จิตอวิชชา” นั้นยกไว้ก่อน เอาแต่ที่เด่นๆ คือขันธ์ห้านั้นเป็นที่หนึ่ง และที่เป็นสหายกันนั้นก็คือรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ซึ่งติดต่อสื่อสารกันกับตา หู จมูก ลิ้น กาย และเข้าไปประสานกับใจ จากนั้นก็เป็น**

"ความสำคัญ" ขึ้นมาอย่างนั้นอย่างนี้ จากรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส แล้วนำเอาอารมณ์ที่ผ่านไปแล้วนั้นแล เข้ามาผูกมัดวุ่นวาย หรือมาหุ้มห่อตัวเอง ให้มืดมิดปิดตา ไปด้วยความรัก ความชัง ความเกลียด ความโกรธ และ อะไรๆ เต็มไปหมด ซึ่งได้มาจากสิ่งดังกล่าวทั้งนั้น

ส่วนที่ฝังอยู่ลึก ก็คือขันธ์ของเรานี้ เราถือว่า เป็นตัวเป็นตน ของเรา มาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ กาลไหนๆ ทุกชาติทุกภาษา แม้จะเป็นสัตว์ก็ต้องถือว่า เรานี้ เป็น ของเรา นี้เป็นสัตว์ เป็นตัวของสัตว์ เป็นตัวของเรา จะ เป็นกายทิพย์ ร่างกายทิพย์ก็เป็นตัวของเรา จะเป็นเปรต เป็นผี เป็นอะไรก็ตามเถอะ สิ่งที่อาศัยอยู่ ร่างหยาบ ร่างละเอียด ต้องถือว่าเป็นเรา เป็นของเรา ด้วยกันทั้งนั้น จนกระทั่งที่มาเป็นมนุษย์ ที่รู้จักดี รู้จักชั่วบ้างแล้ว ก็ยัง ต้องถือว่า "นี้เป็นเรา เป็นของเรา" ในขันธ์ห้า รูปก็เป็นเรา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นเรา เป็นของเรา เหล่านี้ยังฝังอยู่อย่างลึกลับ

ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้พิจารณา การพิจารณา

ก็เพื่อจะให้รู้ชัดเจนตามความจริงของมัน แล้วถอนความยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดว่าตน เพื่อความเป็นอิสระนั่นเอง ไม่ใช่เพื่ออะไร ตามปกติของเขาแล้ว จะพิจารณาเขาทำไม? รูปก็เป็นรูป เสียงเป็นเสียง กลิ่นเป็นกลิ่น รสก็เป็นรส เครื่องสัมผัสต่างๆ เป็นธรรมชาติของเขาอยู่ดั้งเดิม เขาไม่ได้ว่าเขาเป็นข้าศึกอะไรต่อเราเลย ไปพิจารณาเขาทำไม?

การพิจารณา ก็เพื่อให้ทราบความจริงของสิ่งนั้นๆ ตามความเป็นจริงของเขา แล้วทราบความลุ่มหลงของตนด้วยการพิจารณานี้ และถอนตัวเข้ามาด้วยความรู้ การที่จิตเข้าไปจับจองยึดขันธ์ ว่าเป็นตน เป็นของตน ก็เพราะความลุ่มหลงนั่นเอง

เมื่อพิจารณา เข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นอะไรอย่างชัดเจนแล้ว จิตก็ถอนตัวเข้ามาด้วยความรู้ ความเข้าใจ ด้วยปัญญา หมดกังวลกับสิ่งเหล่านั้น การพิจารณา อันใดที่เด่นชัดในบรรดาขันธ์ห้านี้ ไม่ต้องไปสำคัญมั่นหมายคือคาดคะเนว่า เราไม่ได้พิจารณาขันธ์ห้าโดยทั่วถึง คือ

ทุกขันธ์ไปโดยลำดับ ไม่ต้องไปทำความสำคัญ ขอแต่ว่าขันธ์ใดเป็นที่เด่นชัด ซึ่งควรพิจารณาในเวลานั้น และเหมาะสมกับจริตนิสัยของเรา ก็ให้พิจารณาค้นคว้าในขันธ์นั้นให้ชัดเจน เช่น รูปขันธ์ เป็นต้น

ในรูปขันธ์ มีอาการใดเด่นในความรู้สึกของเรา ที่เกิดความสนใจ อยากจะพิจารณามากกว่าอาการอื่นๆ เราพึงจับจุดนั้น กำหนดพิจารณาให้เห็นความจริงของมันว่า “ทุกฺขํ คืออะไร?”

ตามหลักธรรมท่านกล่าวไว้ว่า “ทุกฺขํ” คือความทนไม่ได้ มันไม่ค่อยสนิทใจเรา ซึ่งเป็นคนมีนิสัยหยาบ จึงชอบแปล แบบลางเนื้อชอบลางยา เป็นส่วนมากว่า “ทุกฺขํ คือความบีบบังคับอยู่ตลอดเวลานี่แล” นี่เหมาะกับใจเราที่หยาบมาก ดังธรรมบทว่า “ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ” นี้ตรงกับคำที่ว่านี้ คือปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้สมใจ ก็เป็นทุกข์ **เป็นทุกข์คืออะไร? ก็คือบีบคั้นตัวเองนั้นแล หรือเกิดความไม่สบาย นั่นแล้ว ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น ก็ไม่สบาย ปรารถนาสิ่งใด แม้ได้แล้ว**

แต่สิ่งนั้นพลัดพรากจากไปเสีย ก็เป็นความทุกข์ขึ้นมา ความทุกข์อันนี้ เข้ากันได้กับคำว่า “มันบีบบังคับ” ความบีบบังคับนั้นแล คือความทุกข์ ความทนไม่ได้ เมื่อทนไม่ได้ ก็เป็นไปตามเรื่องของเขา ไปยุ่งกับเขาทำไม! ความจริง จะเป็นขันธ์ใด หรือไตรลักษณ์ใดก็ตาม ใจของเราไปยึดไปถือเขาต่างหาก จึงต้องมาพิจารณาให้ชัดเจนในขันธ์

รูปขันธ์ อาการใด ดูให้เห็นชัดเจน ถ้ายังไม่ทราบชัดใน “ปฏิกูล” ซึ่งมีอยู่ในรูปขันธ์ของเรา ก็ให้ดูป่าช้าในตัวของเรานี้ ให้เห็นชัดเจน คำว่า “เยี่ยมป่าช้า” ให้เยี่ยมที่นี่ แม้เยี่ยมป่าช้านอก ก็เพื่อน้อมเข้ามาสู่ป่าช้าในตัวของเรา “ป่าช้านอก” คนตายในครั้งพุทธกาล มันป่าช้าผีดิบทิ้งเกลื่อน ไม่ค่อยจะเผาจะฝังกัน เหมือนอย่างทุกวันนี้ ท่านจึงสอนให้พระไปเยี่ยมป่าช้า ที่ตายเก่าตายใหม่เกลื่อนกลาด เต็มไปหมดในบริเวณนั้น เวลาเข้าให้เข้าทางทิศนั้นทิศนี้ ท่านก็สอนไว้ โดยละเอียดถี่ถ้วน ด้วยความฉลาดแหลมคมของพระพุทธเจ้า ผู้เป็น “สยัมภู” หรือ “ผู้เป็นศาสดาของโลก” ท่านสอนให้ไปทางเหนือลม

ไม่ให้ไปทางใต้ลม จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ เพราะกลิ่นซากศพที่ตายเก่า ตายใหม่นั้นๆ

เมื่อไปเจอซากศพเช่นนี้เข้าแล้ว ความรู้สึกเป็นอย่างไร แล้วให้ไปดูซากศพชนิดนั้นๆ ความรู้สึกเป็นอย่างไรให้ประมวลหรือ "โอปนยิโก" น้อมเข้ามาสู่ตัวเองซึ่งเป็นซากอันหนึ่ง ท่านสอนให้พิจารณาอย่างนี้ เมื่อเราได้สักขีพยาน คือตัวเราเอง ว่าซากศพที่อยู่ในป่าช้าภายนอกนั้นเป็นอย่างไรแล้ว น้อมเข้ามาสู่ป่าช้าภายในคือตัวเราเอง เมื่อได้หลักเกณฑ์ที่นี่แล้ว การเยี่ยมป่าช้านั้นก็ค่อยจางไปๆ แล้วมาพิจารณาป่าช้านี้ ให้เห็นชัดเจนขึ้นโดยลำดับ คือกายนี้เป็นบ่อปฏิกูล น่าเกลียด ต้องชะล้างอาบ สรง ทำความสะอาดอยู่ตลอดเวลา

ทุกสิ่งทุกอย่างที่มาเกี่ยวข้องกับทุกส่วนของร่างกายเรานี้ มีอะไรที่เป็นของสะอาด แม้เครื่องอุปโภคบริโภคเมื่อนำมาบริโภค ก็กลายเป็นของปฏิกูล นับแต่ขณะเข้าทางมุขทวาร และผ่านลงไปโดยลำดับ เครื่องนุ่งห่มใช้สอยต่างๆ มันก็สกปรก ต้องไปชะล้างซักฟอก ยุ่งไปหมด

ที่บ้านที่เรือนก็เหมือนกัน ต้องชะล้าง เช็ดถู ปัดกวาดอยู่เสมอ ไม่เช่นนั้นก็จะกลายเป็นป่าช้าขึ้นที่นั่นอีก เพราะความสกปรกเหม็นคลุ้งทั่วดินแดน มนุษย์ไปอยู่ที่ไหนต้องทำความสะอาด เพราะมนุษย์สกปรก แน่ะ! ในตัวเราซึ่งเป็นตัวสกปรกอยู่แล้ว สิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับตัวเรามันจึงสกปรก แม้แต่อาหารหวานคาว ที่มีรสเอร็ดอร่อยน่ารับประทาน สีสันวรรณะก็น่าดูน่าชม พอเข้ามาคละเคล้ากับสิ่งสกปรกที่มีอยู่ภายในร่างกาย เช่น น้ำลาย เป็นต้น ก็กลายเป็นของสกปรกไปด้วย อาหารชนิดต่างๆ ที่ผ่านมุขทวารเข้าไปแล้ว เวลาคายออกมา จะนำกลับเข้าไปอีกไม่ได้ รู้สึกขยะแขยง เกลียดกลัว เพราะเหตุไร? **ก็เพราะร่างกายนี้มีความสกปรกอยู่แล้วตามหลักธรรมชาติของตน อันใดที่มาเกี่ยวข้องกับร่างกายนี้ จึงกลายเป็นของสกปรกไปด้วยกัน การพิจารณาอย่างนี้เรียกว่า "พิจารณาป่าช้า" "พิจารณาอสุภกรรมฐาน"**

เอ้า กำหนดเข้าไป ในหลักธรรมชาติของมันเป็นอย่างไร ดูทุกแง่ ทุกมุม ตามความถนัดใจ คือปกติเมื่อเราดูในจุดนี้แล้ว มันจะค่อยซึมซาบไปจุดนั้นๆ โดยลำดับ

ถ้าสติกับความรู้สึกสืบต่อกันอยู่แล้ว ปัญญาจะต้องทำงาน และก้าวไปไม่ลดละ จะมีความรู้สึกซาบซึ้งในการรู้จริงเห็นจริงโดยลำดับ นี่เป็นปัญญาระดับแรกของการพิจารณา

เมื่อพิจารณาในขั้น “ปฏิกูล” แล้ว พิจารณาความเปลี่ยนแปรสภาพของร่างกาย คือความปฏิกูลก็อยู่ในร่างกายนี้ ป่าช้าผีดิบก็อยู่ในร่างกายนี้ ป่าช้าผีแห้งผีสดผีร้อยแปดอะไร ก็รวมอยู่ในนี้หมด เวลานำไปเผา ไปต้มแกงในเตาไฟ ไม่เห็นว่าเป็นป่าช้ากันบ้างเลย แต่กลับว่า “ครัวไฟ” ไปเสีย ความจริงก็คือป่าช้าของสัตว์นั่นแหละ และขนเข้ามาเก็บเอาไว้ที่นี่ (ท้องคน) ในหลุมในบ่ออันนี้เต็มไปหมด **นี่ก็คือที่ฝังศพของสัตว์ต่างๆ เราดีๆ นั่นแล ถ้าคิดให้เป็นธรรม คือให้ความเสมอภาค เพราะศพใหม่ศพเก่าเกลื่อนอยู่ที่นี่ เมื่อพิจารณาอย่างนี้แล้ว จะไม่เกิดความสะอิดสะเอียน ไม่เกิดความสังเวชสลดใจ แล้วจะเกิดอะไร? เพราะความจริงเป็นอย่างนั้นแท้ๆ**

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ถึงความจริง เพราะ

ความจริงมีอยู่อย่างนี้ ถ้าเราไม่ปีนเกลียวกับความจริงใครๆ ก็จะได้ปลดเปลื้องความยึดมั่นถือมั่น ความสำคัญผิดอันเป็นความโง่เขลา เบาปัญญาของตนออกได้เป็นลำดับๆ จิตใจจะมีความสว่างกระจ่างแจ้ง ฉายแสงออกมาด้วยความสง่าผ่าเผย องอาจกล้าหาญต่อความจริง ที่สัมผัสสัมพันธ์กับตนอยู่ตลอดเวลา พอใจรับความจริงทุกแง่ทุกมุม ด้วยความเป็นธรรม ไม่ลำเอียง แม้ยังละไม่ขาด ก็พอมีความเบาใจ มีที่ปลงที่วางบ้าง **ไม่แบกหามอุปาทานในขันธ์เสียจนย่ำแย่ตลอดไป แบบภาษิตท่านว่า "คนโง่นั้นหนักเท่าไรยิ่งขนเข้า" "ปราชญ์ท่าน เบาเท่าไรยิ่งขนออกจนหมดสิ้น!"**

เมื่อพิจารณาอย่างนี้แล้ว จงพิจารณาความแปรสภาพของขันธ์ ขันธ์แปรทุกชิ้นทุกอันทุกสัดทุกส่วนบรรดาที่มีในร่างกายนี้ **แม้แต่ผมเส้นหนึ่ง ไม่ได้เว้นเลย แปรสภาพเหมือนกันหมด อันไหนที่เป็นเรา อันไหนที่เป็นของเราที่ควรยึดถือ?**

คำว่า "อนตฺตา" ก็เหมือนกัน ยิ่งสอนย้ำความไม่น่า

ยึดถือเข้าไปอย่างแนบสนิท อนตฺตา ก็อยู่ในชิ้นเดียวกัน ชิ้นเดียวกันนี่แหละที่เป็น อนตฺตา ไม่ใช่เรา! และของใคร ทั้งสิ้น! เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างๆ ที่คละเคล้ากัน อยู่ตามธรรมชาติของตนๆ ไม่สนใจว่าใครจะรักจะชัง จะเกลียดจะโกรธ จะยึดถือหรือปล่อยวาง

แต่มนุษย์เรานั้น มือไวใจเร็ว อะไรผ่านมา ก็คว้ามับๆ ไม่สนใจคิดว่า ผิดหรือถูกอะไรบ้างเลย มือไวใจเร็วยิ่งกว่า ลิงร้อยตัว แต่มักไปตำหนิลิง ว่าอยู่ไม่เป็นสุขกันทั้งโลก ส่วนมนุษย์เองอยู่ไม่เป็นสุข ทุกอิริยาบถ เต็มไปด้วยความ หลุกหลิก คึกคะนองน้ำล้นฝั่งอยู่ตลอดเวลา ไม่สนใจ ตำหนิกันบ้างเลย “ธรรม” ที่ท่านสอนไว้ จึงเปรียบเหมือน ไม้สำหรับตีมือลิง ตัวมือไว ใจคะนองนั้นแล!

“ไตรลักษณ์” มี อนตฺตา เป็นต้น ท่านขู่ไว้ ตบไว้ ตีข้อมือไว้ “อย่าไปเอื้อม!” ตบไว้ ตีไว้ “อย่าไปเอื้อมว่า เป็นเรา เป็นของเรา” นั่น! คำว่า “รูปํ อนตฺตา” ก็อุปมา เหมือนอย่างนั้นเอง “อย่าเอื้อม” “อย่าเข้าไปยึดถือ!” นั่น! ให้เห็นว่า มันเป็น อนตฺตา อยู่แล้ว นั่นแน่ะ! ธรรมชาติ

ของมันเป็น อนตฺตา ไม่เป็นของใครทั้งหมด “อนตฺตา ไม่เป็นตน” ก็บอกอยู่แล้ว นี่คือการพิจารณาร่างกาย

เอาละที่นี่ กำหนดให้มันสลายไป จะสลายลงไปแบบไหน ก็เอาตามความถนัดใจ อันนั้นเปื่อยลง อันนี้เปื่อยลง อันนั้นขาดลง อันนี้ขาดลง กำหนดดูอย่างเพลินใจ ด้วยปัญญาของตน อันนั้นขาดลง อันนี้ขาดลง ขาดลงไปจนขาดลงไปทุกชิ้นทุกอัน ตั้งแต่กะโหลกศีรษะขาดลงไป กระดูกแต่ละชิ้นละอัน เมื่อหนังหุ้มมันเปื่อยลงไปแล้ว เนื้อก็เปื่อยลงไปแล้ว เส้นเอ็น ที่ยึดกันขาดเปื่อยลงไปแล้ว มันทนไม่ได้ ต้องขาดไปๆ **เพราะมีชิ้นติดชิ้นต่อกันอยู่อย่างนี้ ด้วยเอ็นเท่านั้น เมื่อเส้นเอ็นเปื่อยลงไป ส่วนต่างๆ ต้องขาดลงไป ขาดลงไปกองอยู่กับพื้น และเรี่ยราดกระจัดกระจายเต็มบริเวณ มิหนำยังกำหนดให้แร้งกาหมากินและกัดทิ้งไปทั่วบริเวณ ใจจะมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง**

เอ้า กำหนดดู! ส่วนที่เป็นน้ำ มันก็กระจายลงไปซึมซาบลงไปในดินด้วย เป็นไอขึ้นไปบนอากาศด้วย

แล้วก็แห้งเข้าไปๆ ทุกที จนไม่ปรากฏ สิ่งที่แข็ง เมื่อแห้งเข้าไปแล้ว ก็กลายเป็นดินตามเดิม ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำ ลมเป็นลมซอยลงไป อันใดก็ตามในธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟนี้ เป็นสิ่งประจักษ์ในทางสัจธรรมด้วยกันทั้งนั้น เราไม่ต้องคิดว่าเราพิจารณาดินชัด แต่ส่วนนั้นไม่ชัด ส่วนนี้ไม่ชัด ไม่ต้องว่าพิจารณาให้มันชัดไปส่วนใดส่วนหนึ่งก็ตาม มันต้องทั่วถึงกันหมด เพราะ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นที่เปิดเผยอยู่แล้ว ในสายตาของเราก็เห็น ภายในร่างกายนี้ น้ำเราก็มีอยู่แล้ว ลมคือลมหายใจเป็นต้น ก็มีชัดๆ เห็นชัดๆ อยู่แล้ว แน่ะ ไฟคือความอบอุ่นในร่างกาย เป็นต้น ต่างก็มีอยู่แล้วภายในร่างกายนี้ ทำไมจะไม่ยอมรับความจริงของมัน ด้วยปัญญาอันชอบธรรมเล่า เมื่อพิจารณาหลายครั้งหลายหนมันต้องยอมรับ ฝืนความจริงไปไม่ได้ เพราะต้องการความจริงอยู่แล้วนี่

พิจารณาลงไป ค้นหาชิ้นใดว่า เป็นเรา เป็นของเรา หาดูซิ ไม่มีเลย แม้แต่ชิ้นเดียว! มันเป็นสมบัติเดิมของเขาเท่านั้น คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสมบัติเดิมของธาตุต่างๆ นี่อันหนึ่ง ดูอย่างนี้ จิตสงบแน่วลงไปได้ และไม่ใช่

อารมณ์ที่พาให้จิต ฟุ้งเฟ้อ เห่อเหิม คะนอง แต่เป็นธรรมที่ทำให้ใจสงบเย็นต่างหาก ท่านจึงสอนให้พิจารณาเนืองๆ จนเป็นที่เข้าใจและชำนาญ

เมื่อจิตได้เห็นประจักษ์ด้วยปัญญาแล้ว จิตจะเป็นอื่นไปไม่ได้ ต้องถอนตัวเข้าไปสู่ความสงบ แน่วแน่อยู่ภายใน ปล่อยความกังวลใดๆ ทั้งหมด นี่เป็นขั้นหนึ่งในการพิจารณาธาตุขันธ์!

เอ้า วาระต่อไป พิจารณาทุกขเวทนา เฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่เจ็บไข้ได้ป่วย หรือขณะที่นั่งมากๆ เกิดความเจ็บปวดมาก เอาตรงนี้แหละ! นักรบต้องรบในเวลามีข้าศึก ไม่มีข้าศึก จะเรียกนักรบได้อย่างไร **อะไรเป็นข้าศึก? ทุกขเวทนา คือข้าศึกของใจ เจ็บไข้ได้ป่วย มีทุกข์ตรงไหน นั่นแหละคือข้าศึกอยู่แล้ว ถ้าเราเป็นนักรบ เราจะถอยไปหลบอยู่ที่ไหน? ต้องสู้ จนรู้ และชนะด้วยความรู้นี้**

เอ้า เวทนา มันเกิดขึ้นจากอะไร? ตั้งแต่เกิดมาจนเราเริ่มนั่งทีแรก ไม่เห็นเป็น แต่ก่อนเรายังไม่เริ่มเป็นไข้

ไม่เห็นปรากฏทุกขเวทนาขึ้นมา นี่เวลาเราเจ็บไข้ ได้ป่วย ทุกขเวทนาจึงปรากฏขึ้นมา แต่ก่อนนี้มันไปหลบซ่อนอยู่ที่ไหน? ถ้าเป็นตัวของเราจริง จิตเรารู้อยู่ตลอดเวลา ทุกขเวทนาชนิดนี้ทำไมไม่ปรากฏอยู่ตลอดเวลา ทำไมจึงมาปรากฏในขณะนี้? **ถ้าทุกขเวทนาเป็นเรา เวลาทุกขเวทนาดับไป ทำไมจิตจึงไม่ดับไปด้วย ถ้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจริงๆ ต้องดับไปด้วยกัน จิตยังมีความรู้สึกอยู่ตราบใด ทุกขเวทนาก็ควรจะมีอยู่ตราบนั้น ถ้าเป็นอันเดียวกันแล้ว ไม่ควรดับไป ต้องพิจารณาดูให้ชัด และแยกดูกายด้วย ขณะที่ทุกข์เกิดขึ้น เช่น เจ็บแข้ง เจ็บขา ปวดกระดูกชิ้นนั้น ชิ้นนี้ จงกำหนดดูกระดูก ถ้ามันปวดกระดูก เจ็บกระดูกมากๆ ในเวลานั้น**

“กระดูกนี้หรือ เป็นตัวทุกข์?” เอ้าถามดู และถามที่ตรงไหน ให้จ่อจิตลงที่นั่นด้วยนะ อย่าถามแบบ เผลอเรอไปต่างๆให้ถามด้วย “จ่อจิต เพื่อรู้ความจริง” จ่อจิตแน่วอยู่กับทุกข์ จ้องอยู่กับกระดูกชิ้นนั้น ท่อนนั้น ที่เข้าใจว่าเป็นตัวทุกข์ ดูให้ดี ว่ากระดูกชิ้นนี้หรือ เป็นทุกข์ **กำหนดดูเพื่อเป็นข้อสังเกตด้วยปัญญาจริงๆ ถ้ากระดูกนี้เป็นทุกข์**

จริงๆ แล้ว เวลาทุกข์ดับไป ทำไมกระดูกนี้ไม่ดับไปด้วยนั่น! ถ้าเป็นอันเดียวกันจริง เมื่อทุกข์ดับไป กระดูกนี้ต้องดับไปด้วย ไม่ควรจะยังเหลืออยู่ แต่นี่ เวลาโรคภัยไข้เจ็บหายไป หรือเวลาเราลุกจากที่นั่งภาวนาแล้ว ความเจ็บปวดมากๆ นี้หายไป หรือทุกข์นี้หายไป กระดูกทำไมไม่หายไปด้วยถ้าเป็นอันเดียวกัน นี่แสดงว่าไม่ใช่อันเดียวกัน เวทนาก็ไม่ใช่อันเดียวกันกับกาย กายก็ไม่ใช่อันเดียวกันกับเวทนา กายกับจิตก็ไม่ใช่อันเดียวกัน ต่างอันต่างจริงของเขา แล้วแยกดูให้เห็นชัดเจนตามความจริงนี้ จะเข้าใจความจริงของสิ่งเหล่านี้โดยทางปัญญา ไม่สงสัย

เวทนา จะปรากฏเป็นความจริงของมัน ผลสุดท้ายการพิจารณาก็จะย่นเข้ามาๆ ย่นเข้ามาสู่จิต เวทนานั้นจะค่อยหดตัวเข้ามาๆ จากความสำคัญของจิต คือจิตเป็นเจ้าตัวการ จิตเป็นเจ้าของเรื่อง เราก็จะทราบทุกขเวทนาในส่วนร่างกาย ก็ค่อยๆ ยุบยอบ ค่อยดับไปๆ ร่างกาย ก็สักแต่ว่าร่างกายมีจริงอยู่อย่างนั้น ตั้งแต่ทุกขเวทนายังไม่เกิด แม้ทุกขเวทนาดับไปแล้ว เนื้อ หนัง

เอ็น กระดูก ส่วนไหน ที่ว่าเป็นทุกข์ ก็เป็นความจริงของมันอยู่อย่างนั้น มันไม่ได้เป็นทุกข์นี่ กายก็เป็นกาย เวทนาก็เป็นเวทนา ใจก็เป็นใจ กำหนดให้เห็นชัดเจนตามเป็นจริงนี้ เมื่อจิตพิจารณาถึงความจริงแล้ว เวทนาก็ดับ นี่ประการหนึ่ง

ประการที่สอง แม้เวทนาไม่ดับก็ตาม นี่หมายถึงเวทนาทางกาย แต่ก็ไม่สามารถทำความกระทบกระเทือนให้แก่จิตได้ สุดท้ายใจก็มีความสงบ ร่มเย็น สง่า ผ่าเผยอยู่ในท่ามกลางแห่งทุกขเวทนาซึ่งมีอยู่ภายในร่างกายของเรานี้ จะเป็นส่วนใด หรือหมดทั้งตัวก็ตาม ที่ว่าเป็นทุกข์ ใจของเราก็ไม่หวาดหวั่นพรั่นพรึงอะไรทั้งหมด มีความเย็นสบาย เพราะรู้เท่าทุกขเวทนาด้วยปัญญาในเวลานั้น นี่คือการพิจารณาทุกขเวทนาที่ปรากฏผลอีกแง่หนึ่ง

การพิจารณาทุกขเวทนา ยิ่งเจ็บปวดมากเท่าใด สติปัญญาเราจะถอยไม่ได้ มีแต่ขยับเข้าไปเรื่อยๆ เพื่อรู้ความจริง ไม่ต้องไปตั้งกฎเกณฑ์ ตั้งความสำคัญมั่นหมาย

ขึ้นว่า “ให้ทุกขเวทนาดับไป” ด้วยความอยากของตนนั้นจะเป็นเครื่องช่วยเสริมทุกขเวทนาให้หนักขึ้นโดยลำดับ **ความจริง ก็พิจารณาให้เห็นความจริงเท่านั้น ทุกข์จะดับหรือไม่ก็ตาม ขอให้ทราบความจริงที่เป็นทุกข์ หรือเกิดทุกข์ขึ้นมา ด้วยการรู้เท่าทางปัญญาของเรา เป็นที่พอใจ เรากำหนดที่ตรงนั้น และสิ่งเหล่านี้ มันเกิด มันดับอยู่อย่างนั้นภายในขันธ์**

กายมันเกิดขึ้นมาเป็นเวลา ชั่วกาล ชั่วระยะ ก็แตกสลายลงไป ที่เรียกว่า “แตกดับ” หรือ “ตาย” ทุกขเวทนาเกิดร้อยครั้ง พันครั้งในวันหนึ่งๆ ก็ดับร้อยครั้ง พันครั้งเหมือนกัน จะจีรังถาวรที่ไหน เป็นความจริงของมันอย่างนั้น เอาให้ทราบความจริงของทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนด้วยปัญญา อย่าท้อถอย เลื่อนลอย **สัญญามันหมายอะไรบ้าง สัญญานี่เป็นตัวการสำคัญมาก พอสังขารปรุงแพล็บเท่านั้นแหละ สัญญาจะยึดเอาเลยแล้วหมายนั้นหมายนี้ยุ่งไปหมด ที่ว่าพวกก่อกวน พวกยุแหย่ ให้เกิดเรื่องนั้น ให้เกิดเรื่องนี้ขึ้นมา ก็คือพวกนี้เอง คือพวกสังขารกับพวกสัญญา ที่สำคัญมั่นหมายว่า**

นั้นเป็นเรา นั้นเป็นของเรา หรือนั้นเป็นทุกข์ เจ็บปวดที่ตรงนั้น เจ็บปวดที่ตรงนี้ กลัวเจ็บกลัวตาย กลัวอะไรๆ ไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง กลัวไปหมด คือพวกนี้เป็นผู้หลอกให้กลัว จิตก็เลยหวั่นไปตาม และท้อถอยความเพียร แล้วแพ้ นั่น! ความแพ้ ดีละหรือ? แม้แต่เด็กเล่นกีฬา แพ้ เขายังรู้จักอับอาย และพยายามแก้มือ ส่วนนักภาวนาแพ้กิเลส แพ้ทุกขเวทนา ไม่อายตัวเอง และกิเลสเวทนาบ้างก็นับจะด้านเกินไป

จงทราบว่าเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอาการหนึ่งๆ ของจิต ที่แสดงออกเท่านั้น เกิดขึ้นแล้วก็ดับ “สญฺญา อนตฺตา” มันก็เป็น อนตฺตา อย่างนั้นเอง แล้วไปถือมันยังไง ไปเชื่อมันยังไง ว่าเป็นเรา เป็นของเรา ว่าเป็นความจริง จงกำหนดตามให้รู้อย่างชัดเจน ด้วยสติปัญญาอันห้าวหาญชาญชัย ใจเพชรเด็ดดวง ไม่ย่อท้อง้อกิเลสและเวทนาทั้งมวล สังขารความปรุง เพียงปรุงแพล็บๆ “ขึ้นมาภายในใจ” ใจกระเพื่อมขึ้นมา “แย็บๆ” ชั่วขณะ เกิดขึ้นในขณะไหน มันก็ดับไปขณะนั้น จะเอาสาระแก่นสารอะไรกับสังขารและสัญญา อันนี้เล่า

วิญญาณ เมื่อมีอะไรมาสัมผัส ก็รับทราบแล้วดับไปๆ ผลสุดท้ายก็มีแต่เรื่องเกิด เรื่องดับ เต็มขันธ์อยู่อย่างนี้ ไม่มีอันใดที่จีรังถาวร พอเป็นเนื้อเป็นหนังแก่ตัวเราอย่างแท้จริงได้เลย หาชิ้นสาระอันใดไม่ได้ในขันธ์อันนี้ เรื่องปัญญาจงพิจารณาให้เห็นชัดโดยทำนองนี้ จะเห็น “ธรรมของจริง” ดังพระพุทธเจ้าสอนไว้ไม่เป็นอื่นมาแต่กาลไหนๆ ทั้งจะไม่เป็นอื่นไปตลอดกาลไหนๆ อีกเช่นกัน

เมื่อพิจารณาจนถึงขนาดนี้แล้ว ทำไมจิตจะไม่หดตัวเข้ามาสู่ความสงบ จนเห็นได้ชัดเจนเล่า ต้องสงบและต้องเด่น **ความรู้สึกที่จิตนี้ต้องเด่นดวง เพราะหดตัวเข้ามา เพราะความเห็นจริงในสิ่งนั้นๆ แล้ว จิตต้องเด่น เวทนาจะกล้าแสนสาหัส ก็จะสลายไปด้วยการพิจารณาเห็นประจักษ์อยู่กับจิตแล้วตามความจริง ถ้าไม่ดับก็ต่างคนต่างจริงใจ ก็มีความสง่าผ่าเผยอาจหาญอยู่ภายในไม่สะทกสะท้าน ถึงกาลจะแตก ก็แตกไปเถอะ ไม่มีอะไรสะทกสะท้านแล้ว เพราะเรื่องแตกไปนั้น ล้วนแต่เรื่องของรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งนั้น**

ไม่ใช่เรื่องผู้รู้คือใจนี้ แตกไป ไม่ใช่ผู้รู้คือใจนี้ ตายไป! มีแต่สิ่งเหล่านั้นเท่านั้น ที่แตกดับสลายลงไป มีความสำคัญมั่นหมายของใจ ที่หลอกตนเองนี้เท่านั้น ทำให้กลัว ถ้าจับจุดแห่งความสำคัญมั่นหมายนี้ ว่าเป็นตัวมารยา ที่ไม่น่าเชื่อถือแล้ว จิตก็ถอยตัวเข้ามา ไม่เชื่อสิ่งเหล่านี้ แต่เชื่อความจริง เชื่อปัญญา ที่พิจารณาโดยตลอดทั่วถึงแล้ว

เอ้า เมื่อจิตพิจารณาหลายครั้งหลายหน ไม่หยุดไม่ถอย ความชำนิชำนาญในขันธ์ห้าจะปรากฏขึ้น รูปขันธ์จะถูกปล่อยไปก่อน ด้วยปัญญา ในขั้นเริ่มแรกพิจารณารูปขันธ์ ปัญญาจะรู้เท่าก่อนขันธ์อื่น และปล่อยวางรูปได้ จากนั้นก็ค่อยปล่อยเวทนาได้ สัญญาได้ สังขารได้ วิญญาณได้ในระยะเดียวกัน คือรู้เท่า พูดง่ายๆ พอรู้เท่าก็ปล่อยวาง ถ้ายังไม่รู้เท่า มันก็ยึด พอรู้เท่าด้วยปัญญาแล้วก็ปล่อย ปล่อยไปหมด เพราะเห็นแต่จิตกระเพื่อมแย็บๆ ไม่มีสาระอะไรเลย คิดดีขึ้นมา ก็ดับ คิดชั่วขึ้นมา ก็ดับ คิดอะไรๆ ขึ้นมา ขึ้นชื่อว่าสังขารปรุงแล้ว ดับด้วยกันทั้งนั้น ร้อยทั้งร้อย ไม่มีอะไรตั้งอยู่ได้นานพอจะเป็นสาระแก่นสาร ให้เป็นที่ตายใจได้เลย

แล้วมีอะไรที่คอยป้อน หรือผลักดันสิ่งเหล่านี้ออกมาเรื่อยๆ เดี๋ยวผลักดันสิ่งเหล่านี้และสิ่งเหล่านั้นออกมาหลอกเจ้าของอยู่เรื่อย **นี่แหละท่านว่า “ปภสฺสรจิตฺตํ” จิตเดิมแท้ผ่องใส ภิกษุทั้งหลาย แต่อาศัยความคละเคล้าของกิเลส หรือความจรมาของกิเลส มาจากรูป เสียง กลิ่น รส จากเครื่องสัมผัสต่างๆ จรมาจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความสำคัญมั่นหมายต่างๆ ไปกว้านเอามาเผาลนตัวเอง นี่แหละ ที่มาทำให้จิตเศร้าหมอง เศร้าหมองด้วยสิ่งเหล่านี้เอง**

ดังนั้น การพิจารณา จึงเพื่อจะถอดถอนสิ่งเหล่านี้ออก เพื่อเปิดเผยตัวจิตขึ้นมา ด้วยปัญญาอย่างประจักษ์ จึงจะเห็นได้ว่า **ในขณะจิต ที่ยังไม่ได้ออกเกี่ยวข้องกับอารมณ์ใดๆ เพราะเครื่องมือ คืออายตนะ ยังไม่สมบูรณ์ ยังอ่อนอยู่ จิตประเภทนี้ย่อมสงบตัวและผ่องใส ที่เรียกว่า “จิตเดิมเป็นจิตผ่องใส” แต่เป็นจิตเดิมของ “วัฏจักร” เช่น จิตเด็กแรกเกิดนั้นแล ซึ่งความเคลื่อนไหวต่างๆ ยังไม่สมบูรณ์พร้อมพอรับอารมณ์ต่างๆ ได้เต็มที่ ไม่ใช่จิตเดิมของวิวัฏจักรที่บริสุทธิ์เต็มที่แล้ว**

ทีนี้ เวลาพิจารณารอบไปโดยลำดับแล้ว อาการของกิเลส ที่เคยเพ่นพ่าน จะรวมตัวเข้าสู่จุดนั้น เป็นความผ่องใสขึ้นมาภายในใจ และความผ่องใสนี้แล แม้แต่เครื่องมือประเภท "มหาสติ มหาปัญญา" ก็ยังต้องลุ่มหลงความผ่องใสในระยะเริ่มแรกที่เจอกัน เพราะเป็นสิ่งที่ไม่เคยเห็นไม่เคยพบมาก่อนเลย นับแต่วันเกิด และเริ่มแรกปฏิบัติ จึงเกิดความแปลกประหลาดและอัศจรรย์ ดูเหมือนสง่าผ่าเผย ไม่มีอะไรจะเปรียบเทียบได้ในขณะนั้น ก็จะไม่สง่าผ่าเผยยังไง เพราะเป็น "ราชาแห่งวัฏจักร" ทั้งสามโลกคือ กามโลก รูปโลก อรูปโลก มาแล้วเป็นเวลานานแสนกัป นับไม่ได้โน่นน่ะ **เป็นผู้มีอำนาจเหนือจิต ครอบครองจิตอยู่ตลอดมา ในเวลาที่จิตยังไม่มีสติปัญญาเพื่อถอนตัวออกจากใต้อำนาจนั้น ก็จะไม่สง่าผ่าเผยยังไง! จึงสามารถบังคับ ถูไถจิตให้ไปเกิดในที่ต่างๆ โดยไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ แล้วแต่อำนาจแห่ง "วิบากกรรม" ที่ตนสร้างไว้มากน้อย** เพราะกิเลสประเภทนางบังเงา เป็นผู้บงการ ความที่สัตว์โลกเร่ร่อน เกิดตาย อยู่ไม่หยุด ก็เพราะธรรมชาตินี้แล ทำให้เป็นไป

เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงต้องพิจารณาให้เห็นชัดความจริงแล้ว “ความผ่องใส” กับ “ความเศร้าหมอง” เป็นของคู่กัน เพราะต่างก็เป็นสมมุติด้วยกัน **ความผ่องใสเพราะการรวมตัวของกิเลสต่างๆ นี้ จะเป็นจุดให้เราทราบได้อย่างชัดเจนว่า “นี้ คือจุดแห่งความผ่องใส” เมื่อมีความเศร้าหมองขึ้นมา ตามสภาพของจิตหรือตามขั้นภูมิของจิตก็จะเกิดความทุกข์อันละเอียดในลักษณะเดียวกันขึ้นมาในจุดที่ว่าผ่องใสนั้นแล ความผ่องใสความเศร้าหมองและความทุกข์อันละเอียด ทั้งสามนี้เป็นสหายกัน คือเป็นคู่กัน** เพราะฉะนั้น จิตที่เป็นความผ่องใสนี้ จึงต้องมีความพะวักพะวน ระมัดระวังรักษาอยู่ตลอดเวลา กลัวจะมีอะไรมารบกวน ให้กระทบกระเทือนและทำให้จิตที่ผ่องใสนี้เศร้าหมองไป แม้จะเป็นความเศร้าหมองอันละเอียดเพียงใด แต่เป็นเรื่องของกิเลส ที่ผู้ปฏิบัติทั้งหลายไม่ควรนอนใจทั้งนั้น จำต้องพิจารณาด้วยปัญญาอยู่ ไม่หยุดหย่อน

เพื่อให้ตัดภาระกังวลลงไปโดยเด็ดขาด จงตั้งปัญหาถามตัวเองว่า “ความผ่องใสนี้คืออะไร” จงกำหนดให้รู้

ไม่ต้องกลัวความผ่องใสนี้จะฉิบหายวายปวงไป แล้ว “เราที่แท้จริง” จะล่มจมฉิบหายไปด้วย การพิจารณาจงกำหนดลงไปในจุดนั้น ให้เห็นชัดเจน ความผ่องใสนี้ก็เป็น “อนิจจลักขณะ ทุกขลักขณะ อนัตตลักขณะ” เหมือนกันกับสภาพธรรมทั้งหลาย ที่เราเคยพิจารณามาแล้ว ไม่มีอะไรผิดกันเลย นอกจากมีความละเอียดต่างกันเท่านั้น จึงไม่ควรไว้ใจกับอะไรทั้งสิ้น ขึ้นชื่อว่า “สมมุติ” แล้ว ปัญญาให้ฟาดฟันลงไป กำหนดลงไปที่ตัวจิตนี่แหละ **สิ่งจอมปลอมแท้ๆ มันอยู่ที่ตัวจิตนี้เอง ความผ่องใสนั่นแหละ คือตัวจอมปลอมแท้! และเป็นจุดเด่นที่สุดในเวลานั้น แทบไม่อยากแตะต้องทำลาย เพราะเป็นสิ่งที่รัก สงวนมาก ผิดสิ่งอื่นใด ในร่างกายนี้ ไม่มีอะไรที่จะเด่นยิ่งไปกว่าความผ่องใสนี้ จนถึงกับให้เกิดความอัศจรรย์ ให้เกิดความรัก ความสงวน อ้อยอิ่งอยู่ภายในไม่อยากจะให้อะไรมาแตะต้อง นั่นน่ะ จอมกษัตริย์ คือ อวิชชา!**

เคยเห็นไหม? ถ้าไม่เคยเห็น เมื่อปฏิบัติมาถึงจุดนี้ ก็จะหลงเอง แล้วก็จะรู้เอง ไม่มีใครบอก ก็รู้ เมื่อสติปัญญา

พร้อมแล้ว นี่แหละท่านเรียกว่า “อวิชชา” คือ ตรงนี้ที่เป็นอวิชชาแท้ ไม่ใช่อะไรเป็นอวิชชาแท้ อย่าพากันวาดภาพ “อวิชชา” เป็นเสือโคร่ง เสือดาว หรือเป็นยักษ์เป็นมารไป ความจริงแล้วอวิชชา ก็คือนางงามจักรวาลที่น่ารักน่าหลงใหลใฝ่ฝันของโลกดีๆ นี่เอง อวิชชาแท้ กับความคาดหมายผิดกันมากมาย เมื่อเข้าถึงอวิชชาแท้แล้ว เราไม่ทราบว่า อวิชชา คือ อะไร? จึงมาติดกันอยู่ที่ตรงนี้ ถ้าไม่มีผู้แนะนำสั่งสอน ไม่มีผู้ให้อุบาย จะต้องติดอยู่เป็นเวลานานๆ กว่าจะรู้ได้พ้นได้ แต่ถ้ามีผู้ให้อุบายแล้ว ก็พอเข้าใจ และเข้าตีจุดนั้นได้ ไม่ไว้ใจกับธรรมชาตินี้ การพิจารณาต้องพิจารณาเช่นเดียวกับสภาวธรรมทั้งหลาย

เมื่อพิจารณาด้วยปัญญาอันแหลมคม จนรู้เห็นประจักษ์แล้ว สภาพนี้จะสลายตัวลงไปโดยไม่คาดฝันเลย ขณะเดียวกัน จะเรียกว่า “ล้างป่าช้าของวัฏจักร ของวัฏจิตสำเร็จเสร็จสิ้นลงแล้ว ใต้ต้นโพธิ์ คือ ความรู้แจ้งเห็นจริง” ก็ไม่ผิด **เมื่อธรรมชาตินี้สลายตัวลงไปแล้ว สิ่งที่อัศจรรย์ยิ่งกว่าธรรมชาตินี้ ซึ่งถูกอวิชชาปกปิดเอาไว้ จะเปิดเผยขึ้นมาอย่างเต็มตัว เต็มภูมิทีเดียว นี่แลที่ท่านว่า “เหมือน**

โลกธาตุหวั่นไหว” กระเทือนอยู่ภายในจิต เป็นขณะจิตที่สำคัญมาก ที่ขาดจาก “สมมุติ” ระหว่าง “วิมุตติกับสมมุติขาดจากกัน” เป็นความอัศจรรย์สุดจะกล่าว ที่ท่านว่า “อรหัตมรรค พลิกตัวเข้าถึงอรหัตผล” หมายความถึงขณะจิตขณะนี้เอง ขณะที่อวิชชาดับไปนั้นแล! ท่านเรียกว่า มรรคสมบูรณ์เต็มที่แล้ว ก้าวเข้าถึงอรหัตผล “อันเป็นธรรมและจิตที่สมบูรณ์แบบ” จากนั้นก็หมดปัญหา

คำว่า “นิพพานหนึ่ง” ก็สมบูรณ์อยู่ภายในจิตดวงนี้ ขณะที่อวิชชากำลังสลายตัวลงไปนั้น ท่านเรียกว่า “มรรคกับผล ก้าวเข้าถึงกัน” ซึ่งเป็นธรรมคู่ ถ้าเปรียบกับการเดินขึ้นบันได เท้าข้างหนึ่งกำลังเหยียบอยู่บันไดขั้นสุด เท้าอีกข้างหนึ่งก้าวขึ้นไปเหยียบบนบ้านแล้ว แต่ยังไม่ได้ก้าวขึ้นไปทั้งสองเท้าเท่านั้น พอก้าวขึ้นไปบนบ้านทั้งสองเท้าแล้วนั้นแล เรียกว่า “ถึงบ้าน” ถ้าเป็นจิต ก็เรียกว่า “ถึงธรรม” หรือบรรลุธรรมขั้นสุดยอด ขณะเดียวกับการบรรลุธรรมสิ้นสุดลง” **ท่านเรียกว่า “นิพพานหนึ่ง” คือ เป็นอิสระอย่างเต็มที่แล้ว ไม่มีกิริยาใดที่แสดงอีกต่อไป**

ในการถอดถอนกิเลส นั่นท่านเรียกว่า "นิพพานหนึ่ง" จะว่า "อรหัตผล" ก็ได้ เพราะไม่มีกิเลสตัวใดมาแย้งแล้ว "นิพพานหนึ่ง" ก็ได้ แต่เมื่อจะแยกให้เป็นสมมุติโดยสมบูรณ์ตามหลักธรรมชาติ ไม่ให้มีความบกพร่องโดยทางสมมุติแล้ว ต้องว่า "นิพพานหนึ่ง" ถึงจะเหมาะเต็มภูมิ "สมมุติ" กับ "วิมุตติ" ในวาระสุดท้ายแห่งการล้างป่าช้าของ "จิตอวิชชา"

พระพุทธเจ้าท่านว่า "นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ" สุขอื่นนอกจากความสงบไม่มี นี่หมายถึงความเป็นผู้สิ้นกิเลสของผู้ได้ "สอุปาทิเสสนิพพาน" ซึ่งยังทรงขันธ์อยู่ดังพระอรหันต์ท่าน

การปฏิบัติศาสนา คือ การปฏิบัติต่อจิตใจเราเอง ใครเป็นผู้รับทุกข์ รับความลำบาก เป็นผู้ต้องหา ถูกจองจำอยู่ตลอดเวลา คือใคร? ใครเป็นผู้ถูกจองจำ ถ้าไม่ใช่จิต! ใครเป็นผู้จองจำจิต ถ้าไม่ใช่กิเลสอาสวะทั้งปวง! การแก้ก็ต้องแก้ที่ตัวของข้าศึกที่มีต่อจิตใจนั้น ด้วยปัญญา มีปัญญาอันแหลมคมเท่านั้น ที่จะสามารถแก้กิเลสได้ทุก

ประเภท จนกระทั่งสลายตัวเองไปดังที่กล่าวมาแล้ว หมดปัญหาใดๆ ทั้งสิ้น !

เรื่องรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นแต่เพียงอาการๆ เท่านั้น ไม่อาจมากระทบกระเทือนจิตใจให้กำเริบได้อีกเลย รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสก็เช่นเดียวกัน ต่างอันต่างจริง ต่างอันต่างว่า "มีก็มีไม่มี ก็ไม่มีปัญหาอะไร มีแต่จิตไปสำคัญมั่นหมายเพราะความโง่เขลาของตน เมื่อจิตฉลาดพอตัวแล้ว จิตก็จริง สภาวธรรมทั้งหลายทั้งในและนอกก็จริง ต่างอันต่างจริงไม่ขัดแย้งกัน ไม่เกิดเรื่องกันดังที่เคยเป็นมา

เมื่อถึงขั้น ต่างอันต่างจริงแล้ว ก็เรียกได้ว่า "สงครามกิเลสกับจิต เลิกรากันแล้ว ถึงกาลสลาย ก็สลายไป เมื่อยังไม่ถึงกาล ก็อยู่ไปดังโลกๆ เขาอยู่กัน แต่ไม่โกรธกันเหมือนโลกเขา เพราะได้พิจารณาแล้ว

คำว่า "อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา" ถ้าไม่หมายถึงขันธ์ที่เรารับผิดชอบนี้ จะหมายถึงอะไร? เราก็เรียนจบแล้ว คือ

จบ "ไตรลักษณ์" ไม่ใช่จบพระไตรปิฎก แต่พระไตรปิฎกก็คือพระไตรลักษณ์อยู่นั่นเอง เนื่องจากพระไตรปิฎกพรรณนาเรื่องของพระไตรลักษณ์ตลอดเรื่อง

อนิจฺจํ คือความแปรสภาพ ทุกฺขํ อนตฺตา ก็ไม่ใช่เราอยู่แล้ว ยังอยู่ ก็ไม่ใช่เรา ตายแล้ว จะไปยึดอะไร เมื่อทราบความจริงอย่างนี้แล้ว ก็ไม่หวั่นไหวพรั่นพรึง ทั้งความเป็นอยู่แห่งขันธ์ ทั้งความสลายไปแห่งขันธ์ จิตเป็นแต่เพียงรู้ไปตามอาการ ที่ขันธ์เคลื่อนไหวและแตกสลายไปเท่านั้น ธรรมชาตินี้ ไม่ได้ฉิบหายไปตามธาตุขันธ์ จึงไม่มีอะไรที่น่ากลัวในเรื่องความตาย เอ้า จะตายเมื่อไรก็ตายไปไม่ห้าม ยังอยู่ก็อยู่ไป ไม่ห้าม เพราะเป็นความจริงด้วยกัน

การเรียนให้จบเรื่องความตาย เป็นยอดคน คือยอดเรา ผู้เรียนจบเรื่องความตายแล้ว ไม่กลัวตาย ยังเป็นอยู่ก็อยู่ไป ถึงวาระที่ตาย ก็ตายไป เพราะได้กางข่ายด้วยปัญญาไว้รอบด้านแล้ว เราจะไม่หวั่นไหว

ต่อความจริงนั้นๆ ซึ่งรู้อยู่กับใจ ทุกวันเวลานาทีอยู่แล้วโดยสมบูรณ์

เอาล่ะ การแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร พอดีเทปก็หมด

◆

๘

หัดตาย

เทศน์เมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๘
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

การปฏิบัติ ถึงคราวเด็ด มันต้องเด็ด ถึงคราวเฉียบขาดต้องเฉียบขาด มันเป็นไปตามจังหวะ หรือตามเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับจิตนี่เองแหละ ถึงคราวจะอนุโลม ก็ต้องอนุโลม ถึงคราวจะผ่อนสั้น ผ่อนยาวไปตามเหตุ ตามกาล ตามธาตุ ตามขันธ์ก็มี ถึงคราวหมุนติ้ว ไปตามอรรถตามธรรมโดยถ่ายเดียวก็มี

เวลาจำเป็น ใจซึ่งควรจะเด็ดเดี่ยว ต้องเด็ดเดี่ยวจนเห็นดำเห็นแดงกัน อะไรๆ จะสลายไปที่ไหน ก็ไปเถอะ แต่จิตกับธรรม จะสลายจากกันไม่ได้ การปฏิบัติเป็นอย่างนั้น เราจะเอาแบบเดียวมาใช้นั้น ไม่ได้ เพราะธรรมไม่ใช่แบบเดียว กิเลสไม่ใช่ประเภทเดียว แบบเดียว ประเภทที่ควรจะลงกันอย่างหนักก็มี ประเภทที่ควรจะ

ผ่อนผันสั้นยาวไปตามบ้างก็มี ตามกาลตามสมัย หรือเกี่ยวกับเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ กำลังวังชาของตัวก็มี ถึงคราวจะทุ่มเทหมด ไม่มีอะไรเหลือเลยก็มี **เมื่อถึงคราวเช่นนั้นอะไรจะเหลืออยู่ไม่ได้ มันหากบอกในจิตเอง รู้อยู่กับจิตเอง "เอ้า? ทุ่มลงไปให้หมด กำลังวังชามีเท่าไรทุ่มลงไปให้หมด อย่าสงวนไว้ กระทั่งจิต ตัวคงทนไม่แปรไม่แตกสลายเหมือนสิ่งอื่นๆ ก็ไม่สงวน หวงแหนไว้ในขณะนั้น"**

"เอ้า ! จิตจะดับไป ด้วยการพิจารณาในสิ่งทั้งหลายที่เห็นว่า ดับไปๆ ก็ให้รู้ว่าจิตนี้มันดับไป จะไม่มีอะไรเหลือเป็น "ความรู้" อยู่ในร่างกายเรานี้ ก็ให้รู้ด้วยการปฏิบัติธรรมนี้เท่านั้น ไม่มีสิ่งอื่นใดมาเป็นแบบฉบับ"

ถึงคราวที่จิตมันจะล้าง ล้างโลกออกจากใจนี่นะ โลกคือกิเลสนั่นแล จะรั้งรอ งอมืองอเท้าอยู่ไม่ได้ ต้องสู้จนหัวใจขาดดิ้น ไม่มีคำว่า "ถอย" **สมมุติทั้งปวงที่มันแทรกอยู่ภายในจิตใจ รวมเป็นกองสูงเท่าภูเขานี้ก็ตาม ต้องสู้จนตาย หรือชนะแล้ว หลุดพ้นอย่างเดียว! เพราะ**

เป็น “สงครามล้างโลก” ถึงคราวที่จะล้างให้หมด ต้องสู้ตายขนาดนั้น ล้างจนจิตไม่มีอะไรเหลืออยู่เลย

“เอ้า ให้มันหมดไปด้วยกันเสีย กิเลสมันก็ดับไปๆ จิตที่รู้นี้จะดับได้ด้วย เพราะถูกทำลายด้วยสติปัญญา ก็ให้มันรู้มันเห็นซิ ไม่ต้องเสียดาย! เพราะเราหาความจริง ใจจะดับลงไปด้วย ก็ให้รู้ว่าเป็นความจริงอันหนึ่ง” ถ้ากิเลสดับไป ใจก็ดับไปด้วย ไม่มีความรู้ใดๆ เหลืออยู่ เหลือแต่ร่างกายเป็นหัวตอ เพราะไม่มีใจครอง ก็ให้มันรู้กันในขณะปฏิบัตินี้แล ดีกว่ากาลอื่นใด”

“ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ธรรมชาติที่บริสุทธิ์ ทำไมยังเหลืออยู่ในโลก สาวกอรหัตอรหันต์ ท่านบำเพ็ญ ได้บรรลุธรรม อะไรๆ ขึ้นชื่อว่ากิเลส ดับสูญไปหมดภายในจิตใจ แต่ทำไม ใจที่บริสุทธิ์จึงไม่ดับ แล้วเหตุใด พวกเราถึงจะมาดับทั้งจิตด้วย จนหาความบริสุทธิ์ไม่เจอเลย! ถ้ามันจะแหวกแนวจากหลักธรรมของพระพุทธเจ้าจริงๆ ก็ให้มันรู้ ให้มันเห็น แต่ถ้าจะไม่แหวก ลงถึงกิเลสดับหมดจริงๆ แล้วจะไม่แหวกแนว ยิ่งจะเห็นของจริง อันวิเศษได้อย่าง

ชัดเจน” อะไรจะหนักยิ่งกว่า การสู้รบกับกิเลส และอะไรจะทุกข์ยิ่งกว่า กิเลสทับจิต เป็นไม่มีในโลกนี้!

ความโกรธ เป็นกิเลสประเภทหนึ่ง ความโลภ ความหลง ก็เป็นกิเลส แต่ละประเภท ล้วนทับถมจิตใจเป็นฟืนเป็นไฟเผาใจเราเรื่อยๆ มาไม่มีเวลาสร่างซา ไม่มีอะไรจะทุกข์ ยิ่งกว่านี้ การแก้ความโกรธด้วยอุบายต่างๆ แก้ความโลภ ความหลง ด้วยอุบายต่างๆ ก็ต้องได้ทำหนักมือ ย่อมเป็นทุกข์ ลำบาก เพราะการกระทำเหมือนกัน **กิเลสทับถมเราให้เป็นทุกข์ แต่ไม่เกิดประโยชน์อะไร เวลาเราสู้กับกิเลส ย่อมเป็นทุกข์ แต่ได้รับผลประโยชน์ตามกำลังของความเพียร คือ กิเลสสลายตัวลงไปเป็นลำดับ จนกิเลสไม่มีเหลือเลย นั่นคือ ผล ซึ่งเกิดจากการทำด้วยความเป็นทุกข์** การสู้กับกิเลสด้วยความเป็นทุกข์ หรือเราเป็นทุกข์ เพราะการสู้กับกิเลส ผลปรากฏขึ้นมาเป็นความสุขอย่างไม่คาดไม่ฝัน ต้องเทียบเคียงเหตุผลอย่างนั้นเพื่อหาทางรอดพ้นจากบ่วงแห่งมาร ตัวมีเล่ห์เหลี่ยมร้อยสันพันคม และทำสัตว์ให้ล่มจมอยู่ใต้ฝ่าเท้าของมันอย่างเกลื่อนกล่น ล้นโลกเรื่อยมา ยากจะมีผู้เล็ดลอดไปได้

ปกติ จิตใจเสาะแสวงหาเหตุก่อกวนตนอยู่เสมอ ไม่ว่าจิตของใคร เรื่องของกิเลส เคยเป็นอย่างนั้นเรื่อยมา ไม่เคยเปลี่ยนแปลงแผนการมาทางดีต่อมนุษย์และสัตว์ทั่วโลกเลย

เรื่องของสติปัญญา ก็ต้องตามสอดส่อง อันไหนที่เห็นว่าเป็นภัย ต้องได้ระงับและต้องฝืนกัน ถ้าไม่ฝืนไม่เรียกว่า “ต่อสู้เพื่อป้องกันตัว” หรือเอาตัวรอด เพื่อแก้ความทุกข์ที่กิเลสเป็นต้นเหตุสร้างขึ้นนั้นออกจากใจ แม้ลำบาก ก็ต้องสู้ ขืนคิดไปมาก พูดบ่นไปมาก ก็ยิ่งปล่อยไฟให้เผาเรามากขึ้นในดวงใจ หาความสุขไม่ได้เลย

อุบายวิธีแก้เจ้าของ แก้อย่างนี้ ปกติของจิต ถ้าเราเสริมเท่าไร คล้อยไปตามเท่าไร มันยิ่งจะปรุงแต่เรื่องที่จะเกิดความเดือดร้อน วุ่นวาย แก่ตนเรื่อยๆ นั่งอยู่ก็เป็นทุกข์ นอนอยู่ก็เป็นทุกข์ อยู่ที่ไหนก็มีแต่กองทุกข์ หาความสุขไม่ได้ จิตเป็นไฟทั้งกอง จากความคิดปรุงต่างๆ เพราะฉะนั้น การแก้จึงแก้ลงที่จิตนี้

การระงับ การแก้กิเลสต่างๆ ด้วยอุบายปัญญา ถึง

จะหนักบ้าง เบาบ้าง ทุกข์บ้าง ลำบากบ้าง ยังพอสู้เพื่อจิตได้พ้นจากภัย คือ ความทุกข์ความเดือดร้อนจากกิเลสก่อไฟเผาด้วยความคิดปรุงและความสำคัญมั่นหมายต่างๆ เราต้องยอมรับความทุกข์ที่จะเกิดขึ้น จากการต่อสู้นั้นๆ จะชื่อว่า “เป็นผู้รักตน” ไม่ปล่อยอะไรให้เข้ามาเผาลน ราวกับใจไม่มีเจ้าของรับผิดชอบ ที่ปล่อยใจให้เร่าร้อนหากำหนดกฎเกณฑ์ไม่ได้ วันยังค่ำ คืนยังรุ่ง แล้วแต่ จะเป็นอย่างไรตามบุญตามกรรมนั้น มันก็เจอแต่เรื่อง “ตามบุญตามกรรม” เรื่องยถากรรมไปเรื่อยๆ หาสาระภายในใจเลยไม่มี สุดท้ายก็หาความหมายในตัวไม่มี!

การแก้ตัวเองนั้น เพื่อหาสารคุณ เพื่อหาความจริง เพื่อพบความมุ่งหมายอันสำคัญภายในใจ เพราะเราทั้งคน มีความหมายเต็มตัว จะปล่อยให้สิ่งที่จะมาทำลายความหมาย มาทำลายสารคุณภายในจิตใจ โดยไม่มีการต้านทาน ไม่มีการแก้ ไม่มีการต่อสู้กันเลยนั้น ไม่สมควรอย่างยิ่ง ถ้าเราแพ้วันนี้ วันหลังเราก็แพ้อีก เพราะเราไม่สู้ศัตรูนั้น ถ้าเราไม่สู้แล้ว เขาไม่ถอยเป็นอันขาด เพราะได้ท่าได้ทีแล้ว ยิ่งจะเหยียบย่ำทำลายหนักมือเข้าไปโดยลำดับ

ถ้าเรามีทางต่อสู้ มีทางแก้กันบ้าง สิ่งนั้นก็เบาลง อะไรที่เกิดขึ้น คิดขึ้น เห็นว่า เป็นของไม่ดี รีบแก้มันไม่นอนใจ สิ่งนั้นก็ไม่มีทางกำเริบต่อไป เพราะมีสิ่งระงับมีสิ่งดับกันอยู่เสมอ

ภัยของจิตใจ ก็คือกิเลสนั้นแล ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรัก ความชัง นั้นเป็นภัย เราให้รู้มัน เราแก้มัน แม้จะยังพ้นไปไม่ได้ก็ตาม **การมีสิ่งแก้กันนั้น ก็พอสู้กันไปได้ ถ้ามีแต่พิษอย่างเดียว ไม่มียาแก้เลยนั้น มันก็แย่ การสั่งสมแต่พิษภัยขึ้นภายในจิต อุบายแก้ไขไม่มีเลย มันแย่จริงๆ แม้จะบ่น ตำหนิตนมากน้อย ก็ไม่เกิดประโยชน์มันต้องแก้!**

เราเป็นคนทั้งคน จิตทั้งดวง มีสาระเต็มดวง จะปล่อยให้กิเลสเหยียบย่ำทำลาย โดยไม่มีการแก้ไข การต่อสู้กันเลยนั้น ไม่สมควรกับเรา ซึ่งเป็นเจ้าของจิตใจ ต้องคิดอย่างนี้เสมอ และเร่งเครื่องเข้าเผชิญหน้าท้าทาย กับกิเลสทุกประเภทว่า "มาเถิด กิเลสตัวใด ที่ยังไม่เคยตาย จะได้ทราบความตายเสียในวันนี้ เดี๋ยวนี้ เรากำลังรอ เขียน

ใบตายให้อยู่แล้วเวลานี้ กิเลสตัวใด ไม่เคยมีใบตายติดมือให้โผล่ตัวออกมารับมือกับเรา” **นี่ วิธีปลุกใจ ให้มีความอาจหาญชาญชัย เพราะใจไม่ผิดอะไรกับช้างม้า ตัวพาเข้าสู่สงครามในครั้งก่อนๆ โน้น พอได้รับการปลุกใจจากเจ้าของผู้ฉลาดเท่านั้น ช้างม้า จะเกิดความฮึกเหิม ผาดโผน โลดเต้นขึ้นทันที แล้วพาเจ้าของวิ่งเข้าสู่แนวรบ ไม่กลัวตาย**

แต่การฝึกจิตนี่ สำคัญมาก เพราะจิตเราไม่เคยฝึก เคยแต่ปล่อยไปตามยถากรรม ตั้งแต่ไหนแต่ไรมา หรือ ตั้งแต่วันเกิด จะมาหักห้ามเอาให้ได้อย่างใจ ในวันหนึ่ง ขณะเดียวนั้น มันเป็นไปไม่ได้ **การเริ่มฝึก ก็คือเริ่มหักห้ามจิตใจ ได้บ้างเสียบ้าง เพราะถือว่าเป็นขั้นเริ่มแรก ที่เรายังไม่สามารถอนุโลม ปล่อยไปก่อนก็มี เมื่อมันหนักเข้าจริงๆ เราก็ต้องอนุโลมไปก่อน แต่หาทางแก้ไข หักห้ามมันอยู่เสมอภายในใจ** เพราะกำลังเรายังไม่พอ ถ้าไม่ปล่อยบ้าง จะไปสู้เขาได้อย่างไร ก็ต้องยอมปล่อยไปก่อน โดยทำความเข้าใจไว้ แล้วค่อยขยับความเพียรเข้าไปเรื่อยๆ เร่งไปเรื่อยๆ ด้วยวิธีการต่างๆ

เอ้า ทุกข์บ้าง ทนเอาบ้าง จะเป็นไรไป เพราะเราเคยทน ทำไมโลกนี้ เกิดขึ้นมา ใครก็ไม่เคยคิดทนเรื่องทุกข์ แต่มันจำเป็น เขาทนได้ เราก็ทนได้ **แต่เวลาเราจะทนบ้างเกี่ยวกับการฝึกจิตที่ได้รับความทุกข์ต่างๆ นั้น ทำไมจะทนไม่ได้ สิ่งที่ควรทน และพอจะทนได้ เราก็ต้องทน โลกนี้ไม่ใช่โลกสุขล้วนๆ มันมีทุกข์เจือปนอยู่ด้วยกันทุกคน และไม่ว่างานใด มันมีทุกข์เจือปนอยู่ด้วยกันทั้งนั้น ขึ้นชื่อว่าการทำงานแล้ว** งานทางโลก ก็ต้องมีทุกข์เพราะการทำงาน งานทางธรรม ก็ต้องมีทุกข์เพราะการทำงาน ให้อยู่เฉยๆ จะไม่ให้มีทุกข์ ทั้งๆ ที่เราต้องทำงานอยู่ มันเป็นไปไม่ได้ ต้องมีทุกข์ เราก็ยอมรับเพราะการทำงาน **แต่ทุกข์เพราะการทำงานทางด้านกุศลนี้มันเกิดผล ไม่ใช่เป็นทุกข์เฉยๆ โรคเกิดขึ้นภายในกายเรา เป็นความทุกข์ ความลำบากและไม่เกิดผลดีอะไร เรายังต้องอดทนต่อมัน ถ้าเราไม่พิจารณาให้เกิดผลดี ถ้าเราพิจารณาให้เกิดผลด้วยอุบายวิธีต่างๆ ของสติปัญญา ทุกข์ก็เป็นเครื่องหนุนปัญญาให้แหลมคมได้ และเกิดผลเป็นความสงบ เป็นความรู้เท่าทันกัน ปล่อยความกังวลได้ เพราะทราบความจริงด้วยการพิจารณา นี่ก็เป็นผลดี จะทำให้เกิด**

ผลดี ผลชั่ว มันเกิดได้ทั้งนั้น

ที่ว่าจะทำอะไรลงไป ก็กลัวจะลำบาก กลัวจะทุกข์ หาแต่เรื่องยุ่งเหยิง วุ่นวายใส่ตัวนี้ มันเคยมี เคยเป็นมาแล้ว ขออย่าให้มันมารบกวนเรามากมายนักเลย **ไม่ว่าอะไรถ้าเป็นของดีแล้ว มักจะมีอะไรมาต้านทาน มาขัดขวาง ไม่อยากจะให้ทำ นี่คืออุบายของกิเลส ที่เคยอยู่เหนือหัวใจเรามานาน จงทราบไว้เสียบ้าง ว่านี้คือเรื่องของฝ่ายต่ำ มาเหยียบย่ำทำลายเรา และอยู่เหนือจิตใจเราต่อไป ไม่ยอมลง** ควรจะผลักมันออกไป ก็ให้ผลักไปบ้าง ควรจะต่อสู้ด้วยวิธีใด ก็ต่อสู้บ้าง หรือจะต่อสู้จนเวทีพัง กิเลสพัง ก็จะเป็นไรไป ขอแต่อย่าให้เราพังก็แล้วกัน คำว่า “เราพัง” นี้ไม่อยากได้ยินเลย

เอ้า แพ้บ้าง ชนะบ้าง ไม่เป็นไร! ยังมีการต่อสู้ แสดงว่ายังไม่ตายใจกับเขาทีเดียว ต้องฝืนกันบ้างอย่างนี้ **ฝืนไป ฝืนมา ความฝืนก็ค่อยมี “วันเคยชิน” ขึ้นมา อุบายที่จะสนับสนุนการฝืน ก็มีขึ้นมา ต่อไปก็ทันกันไปเอง** อย่าลืมคำว่า “พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ” ที่เคยแสดงแล้ว ว่า

พระองค์เป็นนักรบ นักปราบข้าศึกองค์เอก จงยึดท่านเป็นขวัญใจเวลาเข้าสู่แนวรบหรือเวลาปกติ ไม่มีอะไรขวางนอกจากเป็นสิริมงคลอย่างเดียว

พระพุทธเจ้า ไม่เป็นผู้ล้างมือคอยเปิบ ท่านถึงขั้นสลบไสล นั้นนะ! คนไม่ทุกข์มากจะสลบไสลหรือ ท่านมีความลำบากลำบนแค่ไหน การทำงานเป็นอย่างนั้น เป็นคติตัวอย่างได้ทุกพระอาการที่แสดงออกมา **เราในฐานะพุทธบริษัท ไม่ได้เหมือนพระพุทธเจ้าทุกกระเบียดนิ้วก็ตาม ได้แบบศิษย์มีครูก็ยังดี ถือท่านเป็นคติตัวอย่างทั้งการบำเพ็ญ ทั้งการยึดถือ ฝากเป็นฝากตายในองค์ "พุทธะ" หรือพระพุทธเจ้าผู้บริสุทธิ์ ไม่ใช่เอากิเลสเป็นครูท่าเดียว** จะทำความเพียรเมื่อไร ท่าใด ถูกแต่ท่ากิเลสดัดเอาๆ ฟังเสียงแพ้ว่า "ยอมแล้วๆ" กระเทือนไปทั่วจักรวาล เสียงช้างสารก็ไม่ดังเท่าเสียงนักรบยอมแพ้กิเลสนี่มันน่าโมโหจะตายไป!

คนเราถ้าเห็นกิเลสเป็นภัยบ้างแล้ว ผู้นั้นยังมีทางจะแก้ไข และผ่านพ้นไปได้ **ถ้าเห็นกิเลสกับเราเป็นอัน**

เดียวกัน หรือเห็นว่าไม่เป็นเรื่องของกิเลส แต่เป็นเรื่องของเราหมด ก็หาทางแก้กันไม่ได้ เพราะจะกระเทือนคำว่า "เรา" ดีไม่ดี ถูกกล่อมให้หลับสนิท ไม่มีวันรู้สึกตัวได้เลย แบบนี้คือ แบบ "จม"

ถ้าสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อเรา สิ่งที่ให้ความทุกข์ ความลำบากแก่เรานั้น เราเห็นว่าเป็นกิเลส เรากับกิเลสก็ถือว่าเป็นข้าศึกกัน และต้องต่อสู้กัน ถ้ามีการต่อสู้กัน ก็แสดงว่าเป็นคนละคน ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันเสียจนหมดเนื้อหมดตัว ยังพอมีสติบ้าง **ความเป็นผู้มีสติบ้างนี้แหละ เป็นเหตุให้ต่อสู้ความคิดในแง่ต่างๆ ที่เห็นว่าไม่เป็นประโยชน์หรือเป็นโทษแก่เรา พยายามฝ่าฝืนและแก้ไขด้วยปัญญาจนเรื่องนั้นผ่านไป และพยายามแก้ไขให้ผ่านไปด้วยอุบายสติปัญญาเรื่อยๆ ต่อไปใจก็ราบรื่น ไม่ฝืนมากเหมือนขั้นเริ่มแรกฝึก** แม้ทุกข์ก็ยอมรับ การทำงานต้องทุกข์ ทุกข์เพราะผลอันดี ไม่เป็นไร ขณะที่เราสู้ สู้ได้ขนาดไหน ก็สู้กันไป ทำกันไป ฝ่าฝืนกันไปด้วยความเห็นทุกข์ นี่เป็นทางเดินของนักปราชญ์ ท่านเคยตะเกียกตะกายมาแล้ว ก่อนที่ท่านจะหลุดพ้น ล้วนแต่ตะเกียกตะกายมาด้วยกันทั้งนั้น

จะมาล้างมือเปิบเอาเฉพาะเราคนเดียว ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของตถาคต แต่กลับแหวกแนวยิ่งกว่าครู มีอย่างหรือ!

ครูมีความทุกข์ ลูกศิษย์ ก็ต้องมีความทุกข์บ้าง เพราะเดินตามครู ร่องรอยท่านเดินอย่างนั้น เราจะหนีจากร่องรอยท่านไปไหน ก็ต้องยอมรับทุกข์ ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยชอบธรรม ทุกข์เพราะการบำเพ็ญไม่สำคัญเท่าใดนัก แต่ทุกข์เวลาจะตายนี่ซิ ใครจะช่วยเราได้ ! ทุกข์เวลาทำงาน ถ้ามันทุกข์มากๆ เรายังพักผ่อนการงานได้ ทุกข์ก็ระงับไป ถ้าจะสู้ไม่ไหวเพราะความทุกข์นี้หนักมากเกินไป เราผ่อนงานลงบ้าง ความทุกข์ก็ผ่อนลง เราหยุดงาน ความทุกข์ก็ดับไป เช่น เรานั่งภาวนานาน มันเป็นทุกข์มาก เราหยุดเสียก่อนพักนี้ ทุกข์ก็ดับไป ก็พอระงับกันไปได้

แต่ทุกข์เวลาจะตายนั้นน่ะ มันระงับไม่ได้! นอนอยู่มันก็ทุกข์ ทุกข์หมดทั้งตัว ในขณะนอน ลุกขึ้นนั่งมันจะหายไหม ก็ไม่หาย เดินจะหายไหม ก็ไม่หาย อาการใดก็ไม่หายทั้งนั้น อิริยาบถทั้งสี่ เอามาต่อสู้ หรือเอามาใช้

กับความทุกข์ ในขณะที่จะตายนั้น ไม่ได้ผลทั้งนั้น เราเอาอันนี้มาเทียบบ้างซิ เวลานั่งนาน ยืนนาน เดินนาน หรือต่อสู้กับเวทนา ขณะที่มันเจ็บมาก ปวดมากขึ้น ตอนที่เรานั่งภาวนานาน ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในขณะที่เราพิจารณานี้จะเกิดขึ้นมากน้อย ถ้าสู้ไม่ไหว เราถอยได้ นี่อันหนึ่ง เป็นข้อลดหย่อน ผ่อนผัน ไปตามความจำเป็น แต่อย่าถือเป็นความจำเป็นจนกิเลสได้ใจ ถึงกับนั่งภาวนาไม่ได้ เดินจงกรมไม่ได้ ให้ทาน รักษาศีลไม่ได้ ต้องมีท่าต่อสู้อยู่เสมอ

ในขณะที่เราจะตาย ทุกขเวทนามันเผาเราหมดทั้งตัว เพราะถอยไม่ได้ ถอยไปอิริยาบถใด ก็เป็นไฟไปด้วยกัน ทุกข์อันไหนจะมีน้ำหนักมากกว่ากัน เอาสองข้อนี้มาเทียบกันดู ก่อนตายเรายังต้องทนทุกข์อยู่ ขนาดที่สู้ไม่ไหวยังต้องทนจนกระทั่งตาย **การภาวนานานบ้างนี้ ยังพอสู้ไหวนี่ พอถอยได้ ทำไมเราจะทำไม่ได้ คิดดู เรามาเทียบกันดู ความขยัน ความบึกบึน ความมีแก่ใจ ความอาจหาญ ย่อมเกิดขึ้นได้ ด้วยอุบายปัญญาแง่หนึ่ง เวลาจิตมันถอย มันท้อต้องเอาอุบายปัญญานี้มาใช้ เพื่อเป็นกำลังใจหนุนขึ้นมาให้เกิดความกล้าหาญ ไม่สะทกสะท้าน ต่อสู้กัน**

ได้ชัยชนะไปโดยลำดับๆ ในขณะนั้น ก็มีด้วย

อุบายปัญญา คิดดูให้ดี ให้ทันกลมายาของกิเลส เวลาจะตาย มันเป็นอย่างนั้นด้วยกันทุกคน ไม่มีใครมีข้อยกเว้น!

อิริยาบถทั้งสี่ จะเอาไปใช้ประโยชน์ในการผ่อนคลายทุกขเวทนา ซึ่งแสดงขึ้นในเวลาจะตายนั้น ไม่ได้ผลเลย มีแต่จะ “แตก” ท่าเดียว มีแต่ทุกข์ท่าเดียว กระทั่งแตกไป ขณะที่เราจะสู้กับทุกข์เพื่อการทำความดี ทำไมจะสู้กันไม่ได้ ก็มันยังไม่แตกนี่ มันทุกข์ขึ้นมาจริงๆ เราถอยได้ นี่ก็ยังพอฟัดพอเหวี่ยงกันไปด้วยอุบายปัญญา **เวลาจะเอาจริง “เอ้า ขณะที่มันจะตาย อะไรจะตายก็ตายไปเถอะเรื่องสติปัญญา ถึงขั้นแหลมคมเต็มที่แล้วภายในใจ จะรักษาดวงใจนี้ได้อย่างสมบูรณ์ ไม่มีทุกขเวทนาตัวใดที่จะเข้ามาเหยียบย่ำทำลายจิตใจนี้ให้เสียไปได้ นี่เรียกว่า “แน่ใจเต็มที่!”**

ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์นั้นก็ดับไป ไม่มีอะไรดับ นอกจาก

ทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้วดับไปเท่านั้น มีทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นภายในกาย **มีกายที่เป็นตัวเกิดนี้เท่านั้นเป็นทุกข์ เป็นผู้จะดับ จะสลาย ไม่มีอันใดดับ อันใดสลาย นอกจากสิ่งนี้ สิ่งที่ผสมกันนี้ สลายเท่านั้น**

ส่วนจิต ไม่มีอะไรผสม นอกจากกิเลสเท่านั้น ที่มาผสมจิต กิเลสเป็นสิ่งที่ดับไปได้ แต่จิตล้วนๆ ดับไม่ได้ ไม่มีดับ จิตจะดับไปไหน อะไรจะสลาย ก็สลายไป จะเสียดายมันทำไม ความเสียดายเป็นความเยื่อใย เป็นเรื่องกดถ่วงจิตใจ ความเสียดายนั้นคือความฝืนคติธรรมดาแห่งหลักธรรมที่ท่านสอนไว้ และเป็นข้าศึกและผู้อาลัยเสียดายอีกด้วย

เอ้า ทุกข์เกิดขึ้นมากน้อย ก็เป็นเรื่องของทุกข์ ทุกข์จะดับไป ก็เป็นเรื่องของทุกข์ เราเป็นผู้รู้ รู้ทั้งที่ทุกข์เกิดขึ้น ทั้งทุกข์ตั้งอยู่ ทั้งทุกข์ดับไป ธรรมชาตินี้เป็น "ผู้รู้" ไม่ใช่ผู้เกิดผู้ดับ จะกลัวความเกิดความดับ กลัวความล่มความจมในจิตอย่างไรกัน มันจะล่มจมไปไหน พิจารณาอย่างนี้ เพื่อจะฟื้นฟูจิตใจขึ้นมาจากตม จากโคลน เพื่อ

ให้ใจได้เห็นชัดรู้ชัด ตามความจริง จิตใจจะล่มจมไปไหน ถึงกลัวนักหนาในขณะจะตาย มันหลอกกันเฉยๆ นี่! ตามความเข้าใจของท่าน ของเรา ถ้าพูดถึงว่าหลอกกันนะ แต่ไม่มีใครจะมีเจตนาหลอกใครแหละ ตายๆๆ นี่น่ะ

โลกเขาสมมุติกันมาอย่างนั้น นับกัปกัลป์ไม่ได้แล้ว เมื่อพิจารณาเข้าถึงความจริงแล้ว "โอ๋ นี่มันหลอกกัน" **ความจริงไม่มีอะไรตาย! ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สลายลงไปแล้ว ก็ไปอยู่ตามธาตุเดิมของเขา จิตที่กลัวตายนี้ยิ่งเด่น มันไม่ได้ตายนี่ เห็นชัดๆ อย่างนี้ อะไรเป็นสาเหตุให้จิตตาย ไม่มี เห็นชัดๆ อยู่ว่าไม่มี ใจยิ่งเด่น ผู้ที่รู้ ที่พิจารณาสิ่งทั้งหลายนั้น ยิ่งเด่น**

เราไม่หวงอะไร จะไปก็ไป เมื่อถึงคราวแล้ว ผู้ที่รู้ก็รู้ตามเหตุตามผล ไม่ถอยในเรื่องรู้ ผู้ที่สลาย ก็สลายไป ไม่อาลัย ไม่เสียดาย ไม่หวง หวงทำไม? มันหนัก ยึดไว้ทำไม? สิ่งเหล่านี้เป็นของหนักมาก

การรู้ตามเป็นจริง ปล่อยวางตามสภาพของมัน

นั่นแล คือ ความจริง ไม่กังวล ถึงอยู่ไปอีก มันก็จะตาย อย่างนี้อยู่เพื่อตาย! อยู่เพื่อแตก! เวลานี้ พิจารณาให้เห็นความแตกดับเสียก่อน ตั้งแต่ยังไม่แตก นี่เป็นสิ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับผู้มีปัญญา นี่ขั้นสำคัญ!

ผู้พิจารณาเช่นนี้ จะเป็นผู้ไม่หวั่นไหว เห็นชัดตามเป็นจริง ที่ชื่อว่า “เวทนา” นั้น มันเป็นอะไร มันก็เวทนานั่นแล มันเป็นเราเมื่อไร มันเกิดขึ้น มันดับไป เราทำไมจะเกิดขึ้น ดับไป อยู่วันยังค่ำ คืนยังรุ่งเช่นนั้น ถ้าเวทนาเป็นเรา ถ้าเวทนาเป็นเราแล้ว เอาที่ไหนเป็นที่แน่ใจว่า “เป็นเรา” หรือสาระอะไร ว่าเป็นเราได้ ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ก็ว่าเราเกิดขึ้น ทุกขเวทนาดับไป ก็ว่าเราดับไป มีแต่เราเกิด เราดับ อยู่วันยังค่ำคืนยังรุ่ง หาความแน่นอนที่ไหนได้! **ถ้าเราจะไปเอาเรากับทุกขเวทนามาบวกกัน มันไม่ได้เรื่อง เหลวไหลทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เพื่อความจริง เพื่อความไม่เหลวไหล ต้องให้ทราบ ทุกข์มันเกิดขึ้นมากน้อย ต้องให้ทราบว่า ทุกข์เกิดขึ้น คือ เรื่องของทุกข์ มันตั้งอยู่ ก็คือ เรื่องของทุกข์ มันดับไป ก็คือ เรื่องของทุกข์ เราผู้รู้ ทั้งทุกข์ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นเรื่อง**

ของเรา เป็นเรื่องของความรู้นี่!

“สัญฺญา ” จำได้แล้วมันดับ เราเห็นไหม มันเกิดมันดับอยู่อย่างนั้น เป็น “เรา”ได้อย่างไร เอาความแน่นอนกับมันได้ที่ไหน ท่านจึงว่า “สญฺญา อนิจฺจา, สญฺญา อนตฺตา”

“สังขาร” ปรุงดีปรุงชั่ว ปรุงเท่าไร มันก็ดับไปพร้อมกันทั้งนั้น ถ้าเราจะเอา “เรา” เข้าไปสู่สังขาร มันเกิด ดับ วันยังค่ำ หาความสุขไม่ได้เลย

“วิญญาณ” มันกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบเมื่อไร มันรู้ๆ รู้แล้ว ดับไปพร้อมๆ กัน ทั้งขณะที่เกิด ที่ดับ มันมีขึ้นในขณะเดียวกัน เราจะเกิดดับๆ เกิดดับอยู่อย่างนั้น หาความแน่นอนเที่ยงตรงได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ จึงเป็นอาการอันหนึ่งๆ เท่านั้น ผู้ที่รู้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้แล คือ ใจ ความรู้ เป็นสิ่งที่แน่นอน เป็นสิ่งที่ตายตัว ขอให้รู้สิ่งภายนอกอันจอมปลอมทั้งหลายนี้ ว่าเป็นสภาพอันหนึ่งๆ เท่านั้น

จิตนี้จะตั้งตัวได้อย่างตรงแน่ว ไม่หวั่นไหว จะเกิดขึ้น ก็ไม่หวั่นไหว จะไม่เกิดขึ้น ก็ไม่หวั่นไหว จะดับไป ก็ไม่มีอะไรหวั่นไหว เพราะจิต รู้เรื่องทุกสิ่งทุกอย่าง บรรดา อาการที่อาศัยกันอยู่ และรู้ทั้งตัวจริง คือ ธรรมชาติของจิตแท้ ว่าเป็นตัวของตัวแท้ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วยปัญญา ซักฟอกด้วยดีแล้ว ผู้นี้เป็นผู้แน่นอน นี่แหละท่านผู้แน่นอน คือ ท่านผู้รู้ธรรมชาติที่แน่นอน และรู้ถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องทั้งหลายตามความเป็นจริง ปล่อยวาง สลัดปัดทิ้งออกตามส่วนของมัน ส่วนไหนที่จริงให้อยู่ตามธรรมชาติแห่งความจริงของตน เช่น จิต เป็นต้น

นี่หลักความจริง หรือหลักวิชาที่เรียนมาเพื่อป้องกันตัว เพื่อรักษาตัว เพื่อความพ้นภัย เปลื้องทุกข์ทั้งหลายออกจากตัว **นี่คือหลักวิชาแท้ เรียนธรรม เรียนอย่างนี้ เรียนเรื่องของตัวเอง เรียนเรื่อง “ความรู้” ความคิดต่างๆ เรียนเรื่องกาย เรื่องเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็น “อาการ ๕ อย่าง” นี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับใจ ถึงกับเหมาว่า นี่เป็นตน เป็นของตน** ให้รู้ตามความเป็นจริงของมัน ทุกอาการ แล้วปล่อยวางไว้ตาม

สภาพแห่งอาการของมัน

นี่ เรียกว่า “เรียน” เรียกว่า “ปฏิบัติ” เรียกว่า “รู้” รู้ก็ละ ก็ถอน!

ถ้ารู้จริงแล้ว ต้องละ ต้องถอน เมื่อละ ถอนแล้ว ความหนัก ซึ่งเคยกดถ่วงจิตใจที่เนื่องมาจาก “อุปาทาน” ก็หมดไปๆ เรียกว่า “จิตพ้นจากโทษ” คือ ความจองจำจากความสำคัญมั่นหมาย ที่เป็นเหตุให้จองจำ พ้นอย่างนี้แล **ที่ว่า “จิตหลุดพ้น” ไม่ได้เหาะเหินเดินฟ้าขึ้นไปที่ไหน พ้นตรงที่มันข้องนั่นแหละ ที่มันถูกจองจำนั่นแหละ ไม่ได้พ้นที่ไหน รู้ที่มันหลงนี่แหละ สว่างที่มันมืดนั่นเอง นี่จิตสว่าง คือ สว่างที่ตรงมืดๆ มืดมนอนธการ มืดอยู่ภายในตัวเอง**

ทีนี้ เวลาพิจารณา ปฏิบัติไป สติปัญญาเกิดขึ้นๆ ส่องแสงสว่างให้เห็นความจริงในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตน ทราบว่าเป็นเพียงสิ่งที่เกี่ยวข้อง สลัดออกได้โดยลำดับๆ เมื่อความสว่างรอบตัว ก็ปล่อยได้หมด

"ธมฺโม ปทีโป" จะหมายถึงอะไร ถ้าไม่หมายถึง "จิต" ดวงที่สว่างรอบตัว ไม่มีอะไรเจือปนเลย จะหมายถึงอะไร! นี่เรียกว่า "ธรรมแท้" ธรรมแท้ ที่เป็นสมบัติของเราหมายถึงธรรมนี้ ที่เป็นสมบัติของเราแท้ ที่เป็นสมบัติของพระพุทธเจ้าก็ที่ประทานไว้ เป็นตำรับตำรา!

เราเรียนเท่าไร ก็มีแต่ความจำ ไม่ใช่เป็นตัวของตัวแท้ เอาความจำนั้นเข้ามาปฏิบัติให้เป็นความจริง จนปรากฏขึ้นเป็น "ธมฺโม ปทีโป" เฉพาะภายในใจเรานี้ เป็นสมบัติของเราแท้ นี้แลคือ "ธรรมสมบัติ" ของผู้ปฏิบัติ

พระพุทธเจ้า มีพระประสงค์อย่างนี้ ที่ประทานศาสนาไว้ ให้รู้จริง เห็นจริงตามนี้ "สนฺทิฏฺฐิโก" ไม่ทรงผูกขาด ผู้ปฏิบัติจะพึงรู้เอง เห็นเอง "ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ" ท่านผู้รู้ทั้งหลาย จะพึงรู้เฉพาะตน คือ หมายถึงรู้อย่างนี้" นี่เป็นผลของการปฏิบัติธรรม เมื่อได้ผลเต็มที่แล้ว อยู่ไหน ก็อยู่เถอะ แสนสบาย หมดกังวล โลกจะมีมากมีน้อยเพียงใด มีความวุ่นวายขนาดไหน ผู้นี้ไม่วุ่น เพราะผู้นี้ไม่เป็นโลก ผู้นี้ไม่หลง

เรื่องโลกมันกว้างขวางมาก ไกลจากตัวของเราออกไป **เฉพาะอย่างยิ่ง ที่เกี่ยวข้องอยู่ทั้งวันทั้งคืน ก็คือ “ขันธ์ห้า” กับ “จิต” นี่แหละ มันเกี่ยวข้องกันจนจะแยกกันไม่ออก แต่นี้เรายังสามารถแยกออกได้ ทำไมเราจะไปหลงว่าเป็น “โลก” ด้วยกัน**

นี่แหละ การปฏิบัติ ผลเป็นอย่างนี้ เป็นอย่างนี้แน่นอน ไม่เป็นอื่น ขอให้ผลิตขึ้นมา พิจารณาขึ้นมา ปัญญาหุงต้มกินไม่ได้ ใช้ได้แต่แก้กิเลส ใช้แก้ความงมงายของเจ้าของเท่านั้น ให้พิจารณา เรียนตรงนี้แหละ เรียนธรรม อย่าไปเรียนที่อื่นให้มากมายก่ายกอง เพราะพิษอยู่ตรงนี้ โทษภัยก็อยู่ตรงนี้ แก้ตรงนี้แล้ว คุณค่าอันสำคัญ ก็เกิดอยู่ที่นี่เอง!

เอาล่ะ การแสดงธรรมขอยุติ

◆

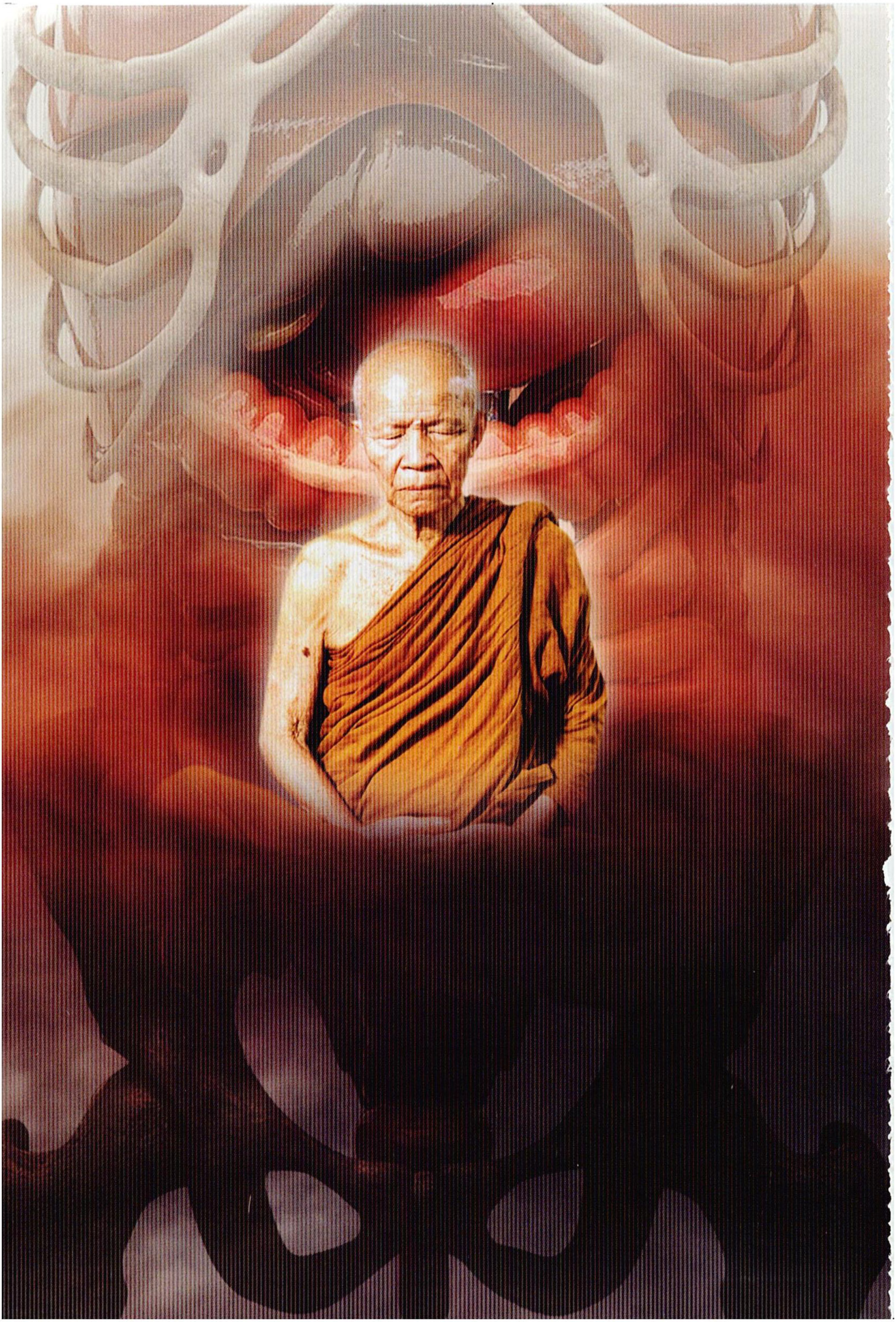

๙

เที่ยวกรรมฐานในกายนคร

เทศน์เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

ในหลักธรรมท่านว่า “ความยินดีในธรรม ชนะซึ่งความยินดีทั้งปวง รสแห่งธรรมชนะซึ่งรสทั้งปวง” คำนี้ออกมาจากท่านผู้ที่เคยได้ยินดีมาแล้ว เคยได้ลิ้มรสพระสัทธรรมมาแล้ว คือ พระพุทธเจ้าของเรา เพราะฉะนั้นผู้ที่สนใจฟังตามที่ท่านสั่งสอน ไม่ว่าจะเป็นธรรมบทใดย่อมซาบซึ้งถึงใจ ทุกบททุกบาทไป นอกจากจะฟังสักแต่ว่าเป็นกิริยา โดยจิตไม่ได้จดจ่อ และเพลินไปกับสิ่งต่างๆ ตามวิสัยของจิตที่เคยเป็นมาดั้งเดิมเท่านั้น โดยหาสารคุณอะไรไม่ได้

ศาสนธรรม ก็ไม่มีความหมายในจิตประเภทนั้นจนกว่าจิตประเภทนั้น จะหันเข้าสู่หลักธรรม เกิดความสนใจขึ้นภายในตัวเอง แล้วประพฤติปฏิบัติธรรม

รสแห่งธรรมที่กล่าวนั้นจึงจะซาบซึ้ง และเป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจ และเกิดความเชื่อไปโดยลำดับ เพราะมี“ฐานแห่งธรรม” สืบเนื่อง เป็นเครื่องรองรับกัน โดยลำดับอยู่แล้วภายในใจ

เฉพาะอย่างยิ่ง การฟังธรรมในภาคปฏิบัติ ถ้าจิตไม่มีพื้นเพทางด้านจิตตภาวนาอยู่บ้างเลย และไม่เคยสนใจกับอรรถกับธรรม ไม่เคยสนใจประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่ปรากฏธรรมแม้บทใดเป็นที่สะดุดใจบ้างเลย เวลาฟังเทศน์ทางด้านปฏิบัติ ที่ท่านแสดงเรื่องวิถีจิต การดำเนินของจิต การแก้ไขจิต ระหว่างจิตกับกิเลส หรือระหว่างจิตกับมรรค คือ สติปัญญา หรือความเพียร ดังนี้ ผู้ฟังจะไม่เข้าใจ เมื่อไม่เข้าใจ ก็เกิดความท้อใจ จิตใจจึงเบนความสนใจไปทางอื่นเสีย บางทีก็ง่วงเหงาหาวนอน อยากหลับอยากนอนอะไรไปเสีย การเทศน์ ก็รู้สึกว่าเป็นเวลานาน เพราะเป็นการกดถ่วงกิเลส ไม่ให้ออกมาพลุกพล่านตามความสะดวกสบาย ฉะนั้น ในขณะฟังธรรม จำต้องระมัดระวังจิตใจ ความระมัดระวังจิตใจนี้ เป็นเหมือนกับถูกกัก ถูกขัง ไว้ในขอบเขต อันเป็นที่ทรมาน

โดยเฉพาะใจ เลยเกิดความรำคาญขึ้นมา และเกิดความอิดหนาระอาใจไม่อยากฟัง นอกจากหาเรื่องกวนใจมายุ่งตัวเองเปล่าๆ โดยไม่เกิดประโยชน์อะไร ในการฟังธรรม

ต่อเมื่อได้ฟังไปเรื่อยๆ ด้วยความสนใจ แม้ขณะฟังก็ยังมีภาคปฏิบัติไปด้วย จิตมีความจดจ่อ ต่อเนื่องกันไปกับกระแสแห่งธรรมที่ท่านแสดงไป จิตเกิดมีความสงบขึ้นมาเพราะความรู้ ที่สัมผัสกับธรรมนั้น สืบเนื่องกันไปโดยลำดับ ไม่ขาดวรรค ขาดตอน ใจไม่มีโอกาสเล็ดลอดออกไปสู่อารมณ์ต่างๆ ที่เป็นข้าศึก ในขณะที่ฟัง เลยทำจิตสงบตัวลงได้

การที่จิตสงบตัวลงได้บ้าง นั่นแหละเป็นการเริ่มสร้างฐาน หรือขัดเกลาภาชนะ คือ ใจ ให้สะอาดขึ้นโดยลำดับ สมควรแก่การรับ “ธรรม” จิตใจจะเริ่มสงบเยือกเย็นขึ้นมา และเห็นคุณค่าแห่งการฟังธรรม ดังที่ท่านแสดงไว้ว่า

“การฟังธรรม มีอานิสงส์ ๕ ประการ ซึ่งข้อที่ ๕

เป็นข้อสำคัญ คือ จิตผู้ฟังย่อมสงบผ่องใส นี่สำคัญมาก แต่ก็ต้องเป็นแนวทางสืบต่อกันไปแต่เบื้องต้น ที่ว่า "ผู้ฟังธรรมย่อมจะได้ยินได้ฟัง สิ่งที่ยังไม่เคยได้ยินได้ฟัง" ซึ่งเป็นบาทฐานไปตั้งแต่นี้ คือ ไม่เคยได้ฟังทางภาคปฏิบัติหรือทางใดก็ตาม เมื่อได้ฟังขณะที่ท่านเทศน์นั้น ก็เกิดความเข้าใจขึ้นมา ในสิ่งที่เราไม่เคยได้ยินได้ฟังมาเลย เราก็ได้ฟัง ไม่เคยเข้าใจอย่างนั้น เราก็ได้เข้าใจขึ้นมา สิ่งที่ได้เคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง ก็เข้าใจแจ่มแจ้งเข้าไปโดยลำดับ และทำความรู้ความเห็นให้ถูกต้องไปตามแนวทางได้ สุดท้ายก็ไปถึงขั้นที่ว่า "จิตผู้ฟังย่อมผ่องใส และสงบเย็น" เมื่อปรากฏผลขึ้นมาเช่นนี้แล้ว ความยินดีในธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้นมาเอง รสของธรรมก็เริ่มปรากฏขึ้นมาในขณะฟัง และขณะจิตสงบตัวฟัง แม้จะยังไม่ชนะรสอื่นใดก็ตาม แต่ก็เป็นรสที่ดื่มด่ำ ทำให้สะดุดจิตสะดุดใจ เป็นความจำไว้ได้นานๆ ไม่ลบเลือนไปอย่างง่ายดายภายในใจของผู้นั้น

ฉะนั้น นักปฏิบัติธรรมทั้งหลายจึงถือการฟังธรรมเป็นสำคัญ จะเรียกว่า "ติดครูติดอาจารย์" ก็ได้

ไม่คัดค้าน พระปฏิบัติทั้งหลายชอบได้ยินได้ฟังเสมอจากครูจากอาจารย์ อาจารย์องค์ใดเป็นที่เคารพนับถือเลื่อมใส ในด้านปฏิบัติ ทั้งในด้านจิตใจ อาจารย์องค์นั้นไปอยู่ในสถานที่ใด ลูกศิษย์ลูกหาจะทยอยไปหาเรื่อยๆ จนแทบไม่มีที่พักอาศัยเพียงพอกัน

ยกตัวอย่างเช่น ท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น ท่านไปอยู่ในสถานที่ใด ลูกศิษย์ลูกหาอยู่ใกล้อยู่ไกล ทยอยไปหาท่านเสมอ มิได้ขาด แม้จะอยู่กับท่านโดยเฉพาะในที่แห่งเดียวกันไม่ได้ เพราะสถานที่ไม่เพียงพอกับการอยู่ก็ตาม ก็จะต้องไปหาพัก อยู่ในบริเวณใกล้เคียง ๒-๓-๔ กิโล หรือ ๗-๘ กิโล ท่านก็ยอมไปอยู่ ทั้งนี้ เพื่อมาฟังโอวาทท่านได้สะดวก ในวันทำอุโบสถ และวันประชุมธรรม

ในวันอุโบสถ ฟังปาฏิโมกข์ และฟังโอวาทท่านหลังปาฏิโมกข์แล้ว เวลาสงสัยอรรถธรรม ก็มาเล่าถวายให้ท่านแก้ปัญหาให้ พระ เณร จึงมีมากจนเต็มไปหมดในตำบลนั้นๆ ในขณะที่ท่านพักอยู่ มีแต่พระกรรมฐาน ถึงวันอุโบสถฉันจังหันแล้ว ต่างองค์ต่างมา พอบ่ายโมง ท่านก็เริ่มลง

อุโบสถ **พออุโบสถแล้ว ท่านจะให้โอวาท ส่วนมากท่านให้โอวาทหลังจากอุโบสถแล้ว นี่เป็นภาคปฏิบัติอันสำคัญกับผู้ที่อยู่กับท่าน ในพรรษาก็ปฏิบัติเช่นนี้เจ็ดวันประชุมต่อครั้ง นอกพรรษาก็ไม่ใคร่แน่นอนนัก แต่ในพวกเราที่อยู่กับท่าน ส่วนมากท่านทำอย่างนั้น พระกรรมฐานจึงติดครู ติดอาจารย์ ด้วยเหตุนี้เอง ขณะที่ฟังท่านให้โอวาท เป็นสำคัญมาก ได้สติ ได้ปัญญาทางด้านจิตใจขึ้นมาเป็นระยะๆ ไม่เคยพลาด!**

ในการฟังครั้งหนึ่งๆ องค์ท่านเองก็เป็นเหมือน "แม่เหล็ก" เป็นเครื่องดึงดูดจิตใจของพระเณรให้เกิดความสนใจ ทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นอรรถ เป็นธรรมแล้ว จะมีท่านเป็นแรงดึงดูดอันสำคัญ เป็นเครื่องดูดดื่มให้มีความเพลิดเพลิน รื่นเริง ในธรรม ได้พบ ได้เห็นท่านชั่วระยะหนึ่งระยะหนึ่ง ก็เป็นเครื่องดึงดูดจิตใจให้เกิดความปีติยินดี แถมยังได้ยินได้ฟังท่านพูดเรื่อยๆ จะเป็นการเทศน์ทั่วๆ ไป ในเวลาอบรมก็ตาม พูดธรรมดาก็ตาม พูดทีเล่นทีจริงก็ตาม **เพราะท่านเป็น "ธรรม" หมดทั้งองค์แล้ว การแสดงออกในแง่ต่างๆ ย่อมมีธรรม มีเหตุ มีผล ที่จะ**

ยึดเป็นคติแทรกออกมาเรื่อยๆ ให้ผู้ฟังที่มีความสนใจได้ยึดเป็นคติตลอดไป ทุกๆ ครั้งที่ได้ยินได้ฟังจากท่าน เพราะฉะนั้น การอยู่กับครูกับอาจารย์ของพระกรรมฐานจึงเป็นความสนุกรื่นเริงในธรรมมาก

ท่านไปด้วยอัธยาศัยของท่านเอง เวลาห่างครูห่างอาจารย์ ออกไป จิตใจที่ยังไม่สามารถรักษาตนได้ก็ย่อมมีความว้าเหว่ หรือเกิดข้อขัดข้องอะไรขึ้นมาก็ไม่สามารถแก้ไขได้ จะต้องคิดถึงครู คิดถึงอาจารย์ ถ้าหากไม่สามารถจะคิดค้นแก้ไขได้โดยลำพังตนเอง ก็ต้องรีบมาหาท่าน ให้ชี้แจงแนะนำ ซึ่งตัดลัดเวลา ที่ยืดเยื้อเพราะการแก้ไขด้วยตนเองนั้น ออกไปได้มากมาย เพราะท่านรู้แล้ว เห็นแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่าง เวลาเราเกิดข้อข้องใจอะไรมาหาท่าน เพียงแต่เล่าถวายท่านจบประโยคลงเท่านั้น ท่านจะแก้ไขในทันที แล้วเข้าใจในขณะนั้น

นี่แหละ การอยู่กับครูกับอาจารย์ ที่ท่านรู้จริงเห็นจริงแล้ว ไม่เนิ่นช้า ไม่เสียเวลาในปัญหาแต่ละข้อ ละข้อทั้งเป็นประโยชน์แก่ผู้มาศึกษามากมาย ไม่ผิดหวัง ความที่

ท่านผู้รู้จริง เห็นจริง แสดงให้ฟังผิดกันมากอย่างนี้

เมื่อตะกี้นี้ได้ยกเรื่องความยินดีในธรรมขึ้นแสดงในเบื้องต้น ก็เหมือนกับที่กล่าวมานี้แหละ ความยินดีในธรรมยินดีไปเรื่อยๆ **ด้วยอำนาจแห่งการได้ยินได้ฟังเสมอ และการประพฤติปฏิบัติตนอยู่โดยสม่ำเสมอ เช่นเดียวกัน ผล คือ รสชาติที่ปรากฏจากการปฏิบัติ จะเพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อยๆ มีความแน่นหนามั่นคงขึ้นภายในจิตใจเรื่อยๆ**

เฉพาะอย่างยิ่ง คือ สมาธิ มีความสงบ ร่มเย็นเป็นสุข สะดวกสบาย ไม่คิดส่ายแส่ไปกับเรื่องอะไรภายนอก ประหนึ่งโลกธาตุนี้ไม่มี เพราะไม่มีความรู้สึกไปเกี่ยวข้อง มีแต่อรรถแต่ธรรมที่จะพึงพินิจพิจารณาและปฏิบัติให้มีความเข้มแข็ง เหนียวแน่นขึ้นไปโดยลำดับเท่านั้น

ถ้าเป็นขั้นปัญญา จะพิจารณาไปกว้าง แคบเพียงไร ในบรรดาสภาวธรรมที่มีอยู่ในโลกนี้ ก็เพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อถอดถอนตนโดยถ่ายเดียว เท่านั้น จึง

เป็นความเพลิดเพลินไป ทั้งวันทั้งคืน จิตใจของเรา เมื่อมุ่งต่ออรรถ ต่อธรรมอย่างแรงกล้าเพียงไร ย่อมมีความเข้มแข็งอาจหาญเพียงนั้น ไม่มีเยื่อใยในชีวิตจิตใจตลอดถึงความเป็นอยู่ ปูวายอะไรทั้งสิ้น ไม่มีความกังวลวุ่นวายกับอะไรภายนอก มีแต่เข็มทิศทางเดินแห่งธรรมเท่านั้นเป็น เครื่องพยุงให้จิตใจเป็นไปโดยลำดับ **นั่งอยู่ก็เพลิน นอนอยู่ก็เพลิน เพลินด้วยความพากเพียรในการประพฤติปฏิบัติธรรม ถ้าเป็นสมาธิ ก็เพลินในความสงบเย็นใจ ถ้าเป็นภาคปัญญา ก็เพลินในการคิดค้นอรรถธรรม ในแง่ต่างๆ เพื่อการถอดถอนกิเลสเป็นลำดับในขณะที่พิจารณา**

ความผาสุกเย็นใจ จึงมีได้ทุกระยะของการประกอบความเพียร อยู่ในที่สงบเงียบเท่าไร ความรู้นี้ยิ่งเด่นดวง แม้ความรู้ทางด้านสมาธิ ก็เด่นในความรู้สึกตัวเอง และเด่นด้วยความสงบ ทางด้านปัญญา ก็เด่นทางความเฉลียวฉลาด ความแยบคายของจิต คิดค้น ไม่มีเวลาหยุด นอกจากพักสงบ ในสมาธิเท่านั้น เหมือนกับน้ำซับน้ำซึมไหลรินอยู่ทั้งหน้าแล้งหน้าฝน

ตามสภาวธรรมแง่ต่างๆ ที่จะมาสัมผัสสัมพันธ์ หรือสิ่งเหล่านั้นไม่มาสัมผัสสัมพันธ์ จิตใจที่มีนิสัยไปทางด้านปัญญาอยู่แล้ว ย่อมพิจารณาสอดแทรกไปทุกแง่ทุกมุม และเกิดความเข้าอกเข้าใจไปโดยลำดับ **ดังที่ท่านว่า "กายคตาสติ" อย่างนี้ พูดอย่างหนึ่ง ก็รู้สึกเผินๆ เพราะจิตมันเผิน จิตไม่มีหลัก จิตไม่มีสติ ไม่มีปัญญา ไม่มีหลักเกณฑ์ คือ ธรรม เป็นหลักเกณฑ์ของจิต พูดอะไรก็ไม่ค่อยถึงใจ เพราะใจอยู่ลึกใต้ท้องกิเลส โน่น แต่พอจิตมีหลักมีเกณฑ์ มีเหตุมีผล ขึ้นภายในตัวแล้ว เอ้าเฉพาะอย่างยิ่ง เราอยู่ในที่สงบๆ กำหนดพิจารณา ดูร่างกายขณะที่นั่งภาวนาน่ะ มันทะลุปรุโปร่งโล่งไปหมดทั้งร่างกาย เป็นอย่างนั้นจริงๆ ในความรู้สึกของผู้ปฏิบัติธรรมขั้นนี้ มันซาบซึ้งดื่มด่ำมาก** จะพิจารณาดูผิวหนังข้างนอก พิจารณาให้เห็นเป็น "อสุภะ อสุภัง" ก็ดี มันก็เห็นอย่างชัดๆ เพราะธรรมชาติอันนี้เป็นอยู่แล้ว เป็นแต่จิตของเราไม่เดินตามความจริงนั้นเท่านั้น เป็นเหตุให้ขัดแย้งกันอยู่เสมอ

เมื่อจิตใจมีความสงบ และพิจารณาด้วยปัญญาได้

แล้ว เอ้า เราเดินกัมมัฏฐาน คือ พาจิตเดินกัมมัฏฐาน ท่องเที่ยวในสกนธ์กาย คือ ขันธ์ห้านี้ เดินขึ้นเบื้องบนถึงศีรษะ เดินลงเบื้องล่าง เบื้องต่ำถึงพื้นเท้า เดินออกมาข้างนอกถึงผิวหนัง เดินเข้าไปข้างในหนัง ในเนื้อ ในเอ็นในกระดูก ทุกชิ้นทุกอัน มีความสืบต่อ เกี่ยวเนื่องกันอย่างไรบ้าง ตามธรรมชาติของมัน

จิตค่อยไตร่ตรองไปตามนั้น โดยลำดับๆ จิตก็เพลินไปด้วยการพิจารณานั้น สุดท้ายทั้งๆ ที่เราพิจารณาร่างกายอยู่นั้นแล **แต่ในความรู้สึกนั้น ปรากฏเหมือนไม่มีกายเลย จิตมันเบาหวิวไปหมด กายเนื้อนี้หายไป แต่ภาพที่พิจารณานั้น ก็พิจารณาไปโดยลำดับเช่นเดียวกัน ทั้งๆ ที่อาศัยภาพแห่งร่างกาย ที่มีอยู่นี้แล เป็นเครื่องพิจารณา แต่ส่วนที่ปรากฏร่างอันนี้ เหมือนเริ่มแรกนั้น ไม่ปรากฏหายไปหมดนั้นอย่างหนึ่ง พิจารณาจนกระทั่งมีความละเอียดลออ ในความรู้สึกของจิต จนกระทั่งร่างกายนี้เราจะพิจารณาให้เป็นความแตก ความสลาย ลงไปก็เป็นไปโดยลำดับ** มีความรู้สึกอยู่กับ “ภาพ” ที่ปรากฏภายในจิตใจ โดยทางปัญญา ที่พิจารณาอยู่เท่านั้น และ

เห็นอย่างชัดเจน เพราะไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องวุ่นวาย

จิตก็ไม่หิวโหย อยากวิ่งเต้นออกไปสู่ภายนอก เพลินกับงาน คือ การพิจารณานั้นเท่านั้น ความเข้าใจก็ชัดขึ้นมา ชัดขึ้นมา ความเข้าใจชัดมากเพียงไร ยิ่งทำให้เกิดความสนใจยิ่งขึ้นเป็นลำดับ สุดท้ายก็มีแต่ภาพ หรือธรรมารมณ์อันนั้น กับใจ หรือปัญญานี้เท่านั้น **ส่วนร่างกายอันแท้จริงนี้ ก็เลยหายไป ไม่ทราบหายไปไหน มันไม่รู้สึกว่ากายมีเวลานั้น ทั้งๆ ที่พิจารณาร่างกายอยู่นั้นแล จนกระทั่งสภาพนี้สลายลงไป เห็นอย่างประจักษ์ภายในจิต สลายลงไปจนกระทั่งกลายเป็นสภาพเดิมของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ สลายลงไปสู่ธาตุเดิมของเขา จิตหดตัวเข้ามา เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ**

ที่ว่า "เวทนา" ก็หายหมดในระยะนั้น สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องเลย เพียงแต่ "รู้" อย่างเดียวเท่านั้น มันพอกับความเป็นอยู่ของจิตใจในขณะนั้นแล้ว เข้าสู่ความสงบแน่วไปเลย เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ อย่างเดียว ร่างกายที่เรานั่งอยู่นี้หายหมด

อย่างนี้ก็มีในการพิจารณา แต่กรุณาอย่าคาด เป็นแต่เพียง "ฟัง" ให้เป็นความเพลิดเพลิน รื่นเริง ในขณะที่ฟัง อันจะเกิดผลประโยชน์ในการฟัง ด้วยความเห็นจริงของตัวเอง

เวลาเราพิจารณาตามจริตนิสัยของเราแล้ว จะเป็นอย่างไรนั้น เป็นเรื่องของตัวเอง ที่จะปรากฏขึ้นมาตามจริตนิสัยของตัว เรื่องของคนอื่น ถ้าจะให้เราเป็นอย่างนั้น คือ ให้ตัวของเราเป็นอย่างนั้น รู้อย่างนั้น เห็นอย่างท่านนั้น ไม่ได้ แล้วแต่จริตนิสัยของแต่ละคน ละคนให้เป็นไปตามหลักธรรมชาติของตนเอง ที่ได้พิจารณารู้เห็นอย่างใด นี่เป็นประการหนึ่ง ที่อธิบายมานี้

ประการที่สอง เวลาพิจารณา กาย เกี่ยวกับเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั้น เราจะว่า อนิจจัง หรือ ทุกขัง อนัตตา ก็ตาม เมื่อปัญญาได้สัมผัสสัมพันธ์กับรูปขันธ์นี้โดยชัดเจนแล้ว มันหากรู้ได้ภายในตัวของมันเอง เพราะ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นสิ่งที่จะพึงปล่อยวาง เป็นสิ่งที่พึงเบื่อหน่ายคลายความยินดีไปโดยลำดับๆ แล้วปล่อยวาง **เมื่อจิตพิจารณาเข้าใจเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยวางเอง โดย**

ไม่ต้องบังคับ เพราะเป็นความจริงอันหนึ่งๆ เท่านั้น ในกาย ในขันธ์ แต่ละส่วน แต่ละชิ้น ที่พิจารณานี้ เวลาพิจารณาลงไปอย่างชัดเจนเช่นนั้นแล้ว จิตก็แยกตัวออกได้โดยอัตโนมัติ เพราะความจริง ถึงความจริง คือ จิตเป็นจิต อาการเหล่านั้นแต่ละอาการ ก็เป็นอาการของตัวโดยลำพังไม่ได้มาเกี่ยวข้องกับจิตเลย แม้จิตก็ย้อนมาเห็นโทษของจิตเอง ที่ไปยึดไปถือไว้นั้นว่า “นี่มันหลงจริงๆ ความจริงมันเป็นอย่างนี้ อย่างนี้” นั่น! นี่เป็นวาระหนึ่ง เมื่อยังไม่ขาดจากกัน คือ จิตยังไม่มีกำลังพอตัว มันรู้เป็นระยะอย่างนี้ไปก่อน

การพิจารณาคราวหน้า ก็รู้อย่างนี้ ซึมซาบ ซึมซาบเข้าไปเรื่อยๆ จนความรู้ชั้นนี้พอตัว ก็ปล่อยวาง เหมือนจอกแหน ที่มันหุ้มเข้ามา หุ้มเข้ามา ปิดน้ำนั่นเอง เราเบิกเราแหวก จอกแหน ก็หุ้มเข้ามาอีก แหวกมันออกไปอีก **ปัญญาเวลาพิจารณาบุกเบิกสิ่งเหล่านี้ หรือคลี่คลายสิ่งเหล่านี้มันก็เป็นอย่างนั้น พอถอยปัญญาออกมา กิเลสส่วนละเอียดมันก็หุบเข้ามา แต่พิจารณาหลายครั้งหลายหนเข้า เรื่องจอกเรื่องแหน คือ กิเลสชนิดต่างๆ**

ก็เบาบางไป บางไป การพิจารณาในอาการเหล่านี้ ค่อยสะดวกขึ้น สะดวกขึ้น คล่องแคล่วขึ้นไปเรื่อยๆ และมีความละเอียดไปเป็นลำดับๆ จนกระทั่งถึงความพอตัว แล้วก็ถอนตนออกโดยอัตโนมัติ ดังที่อธิบายผ่านมาแล้วนั่นแล

จิต เมื่อมีกำลังสติปัญญาพอตัวแล้ว มันถอนได้อย่างเด็ดขาด รู้ประจักษ์ใจ โดยไม่ต้องไปถามใครอีกแล้ว ใจมีความเพียงพอในตัวเอง เห็นประจักษ์เป็น “สนฺทิฏฐิโก” อย่างเต็มภูมิ ตามธรรมประกาศไว้ ไม่มีปัญหาใดๆ มาขัดแย้ง

ประการที่สาม เวลาพิจารณาร่างกาย บางทีจิตมีความสัมผัสกับเวทนา ก็แยกไปพิจารณาเรื่อง “เวทนา” อีกแล้วแต่จริตของจิต เวลาจะแยกไปพิจารณาเวทนา ใจมันก็ส่งเข้ามาหากายอีกเช่นเดียวกัน เพราะกายกับเวทนาเกี่ยวโยงกัน ที่จำต้องพิจารณาประสานกันไปในขณะเดียวกัน ตามแต่ถนัดในโอกาสใด เวทนาใด และอาการของกายใด **พิจารณาเวทนา คำว่า “ทุกข์” ก็สักแต่ว่าทุกข์**

มันดู มันกำหนด มันซักซ้อม มันปล่อยวางอยู่ตรงนั้น แล้วก็ย้อนเข้ามาหากาย กายก็เป็นกาย เวทนาก็เป็นเวทนา แล้วย้อนเข้ามาหาจิต จิตก็เป็นจิต พิจารณาทดสอบหาความจริง ทั้งกาย ทั้งเวทนา ทั้งจิต ซึ่งเป็นตัวการทั้งสามนั่นแล จนเป็นที่เข้าใจเป็นชิ้นเป็นอัน ว่าต่างอันก็เป็นความจริงด้วยกัน

เมื่อ “จิต” ถอยออกมาจาก “กาย” และ “เวทนา” เสีย กาย กับ เวทนา ก็ไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ความรู้ล้วนๆ **เมื่อกระแสจิต “แย็บ” ออกไปรู้ เวทนาก็ปรากฏเป็นเวทนาขึ้นมา** อาการนั้นๆ ก็เป็นเครื่องส่อให้เห็นว่าอาการใดที่จะปรากฏ ก็เพราะความรู้อันนี้ไปให้ความหมายสิ่งนั้น ว่าเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้

ถ้าจะคิดไปในทางผูกมัดว่า “ตนเอง” คือ ไปในทาง “สมุทัย” ก็ต้องอาศัยความหมายนี้พาไป พายึด พาถือ พาไปสำคัญมั่นหมายต่างๆ ถ้าเป็นไปในทางปัญญา ก็อาศัย “ปัญญา” ซึ่งเป็นกระแสของจิตนี่เอง ใช้พิจารณาไตร่ตรองจนเห็นชัดด้วยปัญญาแล้ว ถอนตัวเข้ามาอย่าง

มีเหตุ มีผลเต็มตัว ไม่ใช่ถอยเข้ามาหาแบบขี้เกียจอ่อนแอ หรือแบบยอมแพ้ ชนิดหมอบราบคาบหญ้า หาทางต่อสู้ไม่ได้

การพิจารณาเวทนา สัญญาแย็บออกมา สติก็รู้ ถ้าพิจารณาเวทนาอย่างละเอียดลออเข้าไปแล้ว เพียงสัญญามันแย็บออกไปก็รู้ สังขารปรุง ก็เหมือนกับหิ่งห้อยนั่นเอง แย็บๆ ถ้าสัญญาไม่ไปหมาย หรือรับช่วงต่อ สังขาร ก็เพียงปรุงแย็บๆ แล้วดับไป ดับไป **ไม่ว่าจะปรุงเรื่องใด เรื่องดี เรื่องชั่ว เรื่องหยาบ เรื่องละเอียด เรื่องกลางๆ หรือเรื่องอะไรๆ ก็ตาม มันเป็นเพียงความกระเพื่อมของจิตเอง และในขณะที่มีอะไรมาสัมผัสเท่านั้น ถ้าหากไม่มีอะไรมาสัมผัส โดยลำพังตนเอง ท่านเรียกว่า “สังขาร” ถ้ามีอะไรมาสัมผัส ท่านเรียกว่า “วิญญาณ”**

นี่เราหมายถึง “สังขาร” ที่ปรุงอยู่โดยลำพังตนเอง ไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้อง ก็ปรุงขึ้นแย็บๆ และดับไปพร้อม ปรุงขึ้นแย็บ ดับไปพร้อม เราจะเห็นได้อย่างชัดเจน ขณะที่จิตรวมตัวอย่างสนิท ในขั้นสมาธิ และขั้นปัญญาอันละเอียด

ความสนิทแห่งการรวมตัวของจิตนี้ จะไม่มีอะไรมาเกี่ยวข้องเลย เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ ขณะที่ความรู้ล้วนๆ ทรงตัวอยู่อย่างนั้น เราเห็นประจักษ์ ไม่มีสองกับอะไร? ขณะที่จิตจะถอนตัวออกมาสู่สภาวธรรมทั้งหลาย จะกลายมาเป็นจิตธรรมดา คือ คิดปรุงได้นี้ จะมีความกระเพื่อมตัวเอง แย็บทีหนึ่ง แล้วดับทันที ว่างอยู่เช่นเดิมอีก ประเดี๋ยวแย็บขึ้นอีก คือ จิตปรุง เพียงแย็บปรุง ยังไม่ทันได้เรื่องได้ราวอะไรเวลานั้น เพียงกระเพื่อมเท่านั้น มันก็รู้และดับไปพร้อม **พอกระเพื่อมพับ มันรู้ทันเสีย เพราะอำนาจของ "สติ ที่ควบคุมอยู่ในขณะนั้น หรือพลังของสมาธิยังไม่คลายตัวก็ได้ ทีนี้ พอปรุงสักสองสามครั้งแล้ว จะถี่ขึ้นเรื่อยๆ ประเดี๋ยวก็รู้สึกตัวขึ้น เหมือนเด็กตื่นนอน**

ทีแรกเด็กก็กระดุกกระดิก หลายครั้งหลายหน ประเดี๋ยวก็ลืมตาขึ้นมา จิตก็เหมือนกัน มีความสงบ นี่พูดถึงขั้นสมาธิ ปัญญาก็อยู่ด้วยกัน การพิจารณาต่างๆ ดังที่กล่าวมานี้ท่านเรียกว่า "ปัญญา" **เมื่อพิจารณาพอตัวแล้ว จิตจะก้าวเข้าสู่ความสงบ และปราศจากความปรุงความแต่ง ความก่อกวนอะไรทั้งหมด ปรากฏอยู่แต่**

ความรู้ เพียงเท่านี้ก็มีรสมีชาติเต็มภูมิแห่งสมาธิ ที่ควรจะชนะรสทั้งหลายได้อยู่แล้ว ความยินดีในความสงบนี้ก็ไม่เคยอิ่มตัวเลย มีความดูดดื่มในความสงบเย็นใจอยู่เสมอ ไปที่ไหน อยู่ที่ใด จิตก็เป็นรากเป็นฐาน กับตัวเองอยู่แล้ว ใจสบาย สงบ เย็น จึงต้องใช้ปัญญา พิจารณาเรื่องธาตุ เรื่องขันธ์

สำคัญที่ความปรุงของจิต ปรุงขึ้นมาแล้ว สัญญาจะหมายทันที **เหมือนว่าสังขารนี้ปรุงขึ้นมายื่นให้สัญญา สัญญาเป็นผู้รับช่วง แล้วตีความหมายออกไปในแง่ต่างๆ จนไม่มีสิ้นสุด นั่นแหละ ที่เราหลง เราหลงความสำคัญมั่นหมายของตัวเอง หลง “เงา” ของตัวเอง** ที่ออกวาดภาพไปเป็นเรื่องต่างๆ เพลินอยู่ทั้งวันทั้งคืน เพลินเพราะอะไร? โศกเพราะอะไร?

เพลินก็ดี โศกก็ดี เพราะ “เงา” ของจิตที่แสดงตัวออกเป็นเรื่องเป็นราว เรื่องนั้น เรื่องนี้ เรื่องอดีต เรื่องอนาคต ที่เคยผ่านมาแล้วก็ดี ที่ยังไม่มาถึงก็ดี ยังไม่มีก็ดี มีแต่เรื่องของจิต ออกวาดภาพ หลอกตัวเองทั้งสิ้น

เราอยู่ด้วยความคิด ความปรุง ความวาดภาพต่างๆของตัวเอง เพลิน และโศกด้วยความคิดปรุง ด้วยความวาดภาพของตัวเองทั้งนั้น ในวันเวลาหนึ่งๆ ไม่มีเวลาว่างจากการวาดมโนภาพหลอกกวนตัวเองเลย ปราชญ์ท่านรู้ทันกลมารยาของขันธ์ ท่านจึงไม่หลง

เวลา **“สติปัญญา” หยั่งลงไปจริงๆ แล้ว ย่อมทราบได้ในขณะนั้น ปกติจิตเป็นอย่างนั้นจริงๆ ดังคนไม่เคยภาวนา พอเริ่มภาวนา ก็ส่งจิตออกไปนอกลู่นอกทาง ไม่มีหลักยึด เช่น คำบริกรรม มี “พุทโธ” เป็นต้น นั่งอยู่นี่ บางทีตาเหม่อมองอะไรก็ไม่รู้ แต่จิตนั้นคิดและวาดภาพร้อยแปด พรรณนาไม่จบสิ้นลงได้** ใจก็หลงเพลินไปตามนั้น หรือเหม่อไปตามอารมณ์ของตัวที่ปรุงแต่งขึ้นมา หลงอารมณ์ของตัวเองนั้นแล มากกว่าจะตั้งใจภาวนา ฉะนั้น จิตจึงหาความสงบได้ยาก เพราะไม่มีสติควบคุมงานภาวนา พอให้จิตสงบได้บ้าง

เมื่อได้ใช้สติปัญญาในด้านสมาธิ ในด้านปัญญานี้แล้ว ถึงจะทราบชัดว่า อาการเหล่านั้นเป็นอาการที่ออก

ไปจากจิต แล้วหลอกจิต ผู้ไม่มีสติปัญญาทันกับเหตุการณ์ หรือทันกับสภาพเหล่านั้น ใจให้มีความลุ่มหลงไปตาม จนหาความสงบเย็นใจไม่ได้ ทั้งที่ความมุ่งหมายเดิมตั้งใจภาวนาเพื่อใจสงบ อารมณ์เครื่องหลอกนั้นๆ จึงทำให้เกิดความดีใจเสียใจ เกิดความรักความชัง เกิดความโกรธ ความหงุดหงิด อยู่ไม่ถอย ไม่ว่าผู้ภาวนา หรือผู้ไม่สนใจภาวนาเลย ทั้งนี้ เพราะผู้ภาวนาก็ไม่ตั้งสติรักษาใจตัวเอง ผลจึงเป็นบ้าไปตามอารมณ์พอๆ กัน นี้ขรัวตาบัวเคยเป็นมาแล้ว ไม่แกล้งคุยอวดบ้าของตัวกับท่านผู้ใด

บางที เรื่องราวผ่านมาแล้วตั้งกี่ปีก็ตาม แต่เผอิญใจดวงที่เหม่อลอยเที่ยวเสาะไปเจอเข้า ก็คิดปรุงเรื่องนั้นขึ้นมาอีก ถ้าเป็นเรื่องที่เคยเสียใจ ก็มาเกิดความเสียใจในเรื่องนั้นเอง กรุ่นขึ้นมา คิดฟื้นขึ้นมา ทั้งๆ ที่เรื่องนั้นไม่ทราบมันหายไปไหนแล้ว นี่ก็คือเงาของจิตหลอกจิต จนเป็นตนเป็นตัวขึ้นมา เป็นอะไร ก็ตัวโกรธ ตัวโลภ ตัวทุกข์ ตัวร้อน ตัวบ้า ขึ้นมาจาก “เงา” นั้นแล จะเป็นตัวมรรคตัวผล มาจากไหนกัน มรรคผลแบบนี้มีเกลื่อนโลก จนจะหาทางไปไม่ได้โน่น

เพราะฉะนั้น การพิจารณาอาการของจิต จึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่ปัญญาจะต้องสอดแทรกตามให้ทัน **เมื่อสติปัญญาตามทันแล้ว จิตคิดปรุงเรื่องอะไร ก็ทราบว่าไปจากจิต ซึ่งกำลังจะออกไปวาดภาพหลอกตัวเอง กำลังจะไปสำคัญมั่นหมายกับรูป เสียง กลิ่น รส นานาชนิด ใจก็รู้ทัน เมื่อรู้ทัน อารมณ์นั้นก็ดับไปทันที ไม่เกิดเป็นตนเป็นตัว เป็นรูปเป็นร่าง เป็นเรื่องเป็นราวอะไรขึ้นมา เพราะสติปัญญาทันมัน เรื่องก็สงบไป**

สุดท้าย ก็มาเห็นโทษ ซึ่งเกิดมาจากจิตนี้ เป็นต้นเหตุโดยถ่ายเดียว ไม่ได้ไปตำหนิติชม รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสอะไรทั้งสิ้น **ใจย้อนมาเห็นโทษที่เกิดขึ้นภายในจิตนี้ ที่ไปหลอกตัวเองว่า “น่าชมบ้าง น่าตำหนิบ้าง น่าดีใจ น่าเสียใจบ้าง” ว่ามันเกิดขึ้นจากจิตทั้งนั้น จิตนี้เป็นตัวขี้โกง ตัวมายา ตัวหลอกลวงมากทีเดียว ถ้าตามเรียนตามดู ด้วยจิตตภาวนา จะทราบเรื่องดีเรื่องชั่วต่างๆ ของจิตได้ดี จนอยู่ในเงื้อมมือเรา หนีไม่พ้นแน่นอน นี่แหละ วิธีพิจารณา “จิต” พิจารณาอย่างนี้**

สุดท้าย สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีความหมาย ไม่มีอะไรสำคัญ มันสำคัญอยู่ที่จิต ตัวหลอกลวงนี้เท่านั้น **จึงต้องพิจารณาตัวหลอกนี้ให้ทันกลมารยาของมัน ด้วยสติปัญญา**

การกำหนด ต้องทำเหมือนจิตดวงนี้ เป็นนักโทษทีเดียว ไปไหนต้องถูกควบคุมด้วยสติปัญญา จะคิดปรุงเรื่องอะไรขึ้นมา สติปัญญาต้องควบคุมให้ทันกับเหตุการณ์อาการนั้นๆ ก็ดับไปเรื่อยๆ หนัก เบา ใจก็รู้อย่างชัดเจนว่า "ตัวจิตนี้แล เป็นตัวนักโทษ" ไม่ใช่สิ่งอื่นใดทั้งนั้น

รูป ไม่ใช่โทษ และไม่ใช่สิ่งที่ให้คุณ ไม่ใช่สิ่งที่ให้โทษ เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส ไม่ใช่ผู้ให้โทษ ไม่ใช่ผู้ให้คุณ เพราะไม่ใช่ตัวโทษ ไม่ใช่ตัวคุณ **จิตนี้เท่านั้นเป็นผู้ไปปรุง เป็นผู้ไปแต่ง ไปหลอกลวงตัวเองให้เกิดความดีใจ เสียใจ ให้เกิดความสุข ความทุกข์ขึ้นมา ด้วยอำนาจแห่งอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากใจนี้เท่านั้น สติปัญญาเห็นแจ้งเข้าไปโดยลำดับๆ แล้วก็ย้อนเข้ามาเห็นโทษของใจโดยถ่ายเดียว ไม่ตำหนิติชมสิ่งอื่นๆ ดังที่เคยเป็นมาอีกแล้ว** สติปัญญา

จดจ่ออยู่กับจิตที่กำลังเป็นนักโทษอย่างเดียว ไม่นานเกินกาล ต้องจับตัวนักโทษ คือ จิตได้ และหายห่วงโดยประการทั้งปวง

เอ้า จะคิดปรุงเรื่องอะไรขึ้นมาก็ตาม นั้นเป็นเรื่องของใจ ที่ว่า ปรุงเสือ ปรุงช้าง มันเป็น "สังขาร" ออกไปหลอกตัวเองทั้งมวล สติปัญญาก็รู้ทันทุกระยะ **ที่นี่กระแสแห่ง "วัฏฏะ" นับวันเวลาแคบเข้ามา สุดท้าย ก็จับตัวนักโทษได้ แต่ยังลงโทษมันไม่ได้ กำลังอยู่ในขั้นวินิจฉัยใคร่ครวญ เพื่อโทษของมัน จนกว่าจะมีหลักฐาน เหตุผลเป็นที่แน่นอน จึงจะลงโทษประหารมันได้ ตามกระบิล "ธรรมาภิสมัย" นี่ถึงขั้นของสติปัญญาอันสำคัญแล้ว**

ทีแรก อาศัยธาตุขันธ์เป็นที่พิจารณา ซักฟอกจิตใจด้วยธาตุ ด้วยขันธ์ เป็นหินลับสติปัญญา ซักฟอกจิตใจด้วยรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส เป็นหินลับปัญญา และซักฟอกจิตใจโดยเฉพาะ ด้วย "สติปัญญาอัตโนมัติ" **ขั้นนี้ตามต้อนกันเฉพาะจิตอย่างเดียว ไม่ออกไปเรื่องรูป เสียง กลิ่น รส เพราะรู้เรื่องรู้ราว และปล่อยวางหมดแล้ว**

ว่านั่นไม่ใช่ตัวเหตุตัวผล ไม่ใช่ตัวสำคัญยิ่งไปกว่าจิตใจดวงนี้ ที่เป็นตัวการสำคัญมาก เป็นนักโทษที่ลือนามในวง "วัฏฏะ" นักก่อกวน นักยุ่งเหยิง วุ่นวายตัวเองอยู่ที่นี่แห่งเดียว

สติปัญญาค้นเข้ามา แล้วจดจ้องที่ตรงนั้น ไปที่ไหนก็มีแต่จิตดวงนี้แหละเป็นผู้ก่อโทษขึ้นมา คอยดูแต่นักโทษคนนี้จะแสดงตัวอะไรออกมา **นอกจากจะระวังนักโทษตัวนี้จะแสดงตัวอะไรออกมาแล้ว ยังต้องมีปัญญาสอดแทรกเข้าไปว่า "อะไรเป็นเครื่องเสี้ยมสอน อะไรเป็นฉากหน้าฉากหลัง ของนักโทษนี้ จึงต้องทำโทษทุจริตอยู่ตลอดเวลาคิดปรุงแต่เรื่องราวหลอกลวงอยู่ไม่ขาดวรรคขาดตอน เป็นเพราะอะไร?"**

สติปัญญาขุดค้นเข้าไปที่ตรงนั้น ไม่เพียงแต่จะตะครุบ หรือตีต้อน เฉพาะอาการของมันที่แสดงออกมาเท่านั้น ยังค้นเข้าไปในรวงรังของมันอีก **มีอะไรเป็นเครื่องผลักดันอยู่ภายใน? ตัวการสำคัญคืออะไร? ต้องมีสาเหตุ ถ้าไม่มีสาเหตุ ไม่มีปัจจัย เป็นเครื่องหนุนให้จิต**

แสดงออกมา จิตจะออกมาเฉยๆ ไม่ได้

ถ้าแสดงอาการออกมาเฉยๆ ก็ต้องเป็นขันธ์ล้วนๆ แต่นี่มันไม่เฉยๆ นี่ **จิตแสดงอาการอะไรออกมา? ปรุงเรื่องอะไรออกมา มันทำให้เกิดความดีใจ เสียใจ ทั้งนั้นแสดงว่ามันไม่ใช่อาการออกมาเฉยๆ** มันมีเหตุ มีปัจจัยพาให้ออก ให้เป็นเหตุ เป็นผล เป็นสุข เป็นทุกข์ ได้จริงๆ ในเมื่อหลงมัน

ค้นเข้าไประยะนี้ เราเห็นจิตเป็นนักโทษแล้ว เราต้องพิจารณาปล่อยวางสิ่งภายนอกทั้งหมด ภาระน้อยลงไปน้อยลงไป มีแต่เรื่องจิตกับเรื่องความปรุง ความสำคัญมั่นหมายที่เกิดขึ้นจากจิตโดยถ่ายเดียวเท่านั้น สติปัญญาหมุนติ้วๆ อยู่ในนั้น **สุดท้ายก็รู้ว่ามีอะไรเป็นสาเหตุที่ให้จิตคิดปรุงขึ้นมา ให้เกิดความรัก ความชัง ความโกรธความเกลียด เมื่อมีอะไรมาปรากฏ ใจก็รู้อันนั้น พอรู้อันนั้นแล้ว “จอมสมมุติ” ที่กลมกลืนกันกับจิต ก็สลายไป ทีนี้ทำลาย “วัฏฏะ” ได้แล้วด้วยสติปัญญา จิตก็หมดโทษ กลายเป็นจิตที่บริสุทธิ์ล้วนๆ ขึ้นมา เมื่อปัญหา**

“วัฏจักร” สิ้นสุดลงแล้ว จะตำหนิโทษจิตไม่ได้แล้ว ที่ตำหนิได้ เพราะโทษยังมีอยู่ในจิต มันซ่อนอยู่ในจิต เหมือนกับโจรผู้ร้ายหรือข้าศึกเข้าไปหลบซ่อนอยู่ในอุโมงค์ใด ต้องทำลายอุโมงค์นั้นด้วย จะสงวนอุโมงค์เอาไว้เพราะความเสียดายนั้นไม่ได้

“อวิชชา” นี้เป็นจอมแห่งไตรภพ ที่เข้าไปแทรกอยู่ในจิต ฉะนั้น จะต้องพิจารณาทำลายลงให้หมด ถ้าจิตไม่เป็นของจริงแล้ว จิตจะสลายไปพร้อม “อวิชชา” สลายตัว ถ้าเป็นของจริงตามธรรมชาติแล้ว จิตนั้นจะกลายเป็นจิต “บริสุทธิ์” ขึ้นมา เป็นของประเสริฐขึ้นมา เพราะสิ่งที่จอมปลอมทั้งหลายได้หลุดลอยไปแล้ว ด้วยสติปัญญา

เมื่อสิ่งจอมปลอมอันเป็นสนิมเกาะแน่นอยู่ภายในจิตได้สลายตัวลงไป ด้วยอำนาจของสติปัญญาแล้ว “จิตดวงนั้นแล เป็นธรรมแท้” จะเรียกว่า “จิตแท้” “ธรรมแท้” ก็ไม่ขัดกัน เพราะหมดเรื่องที่จะมาคอยขัด ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสแล้ว จะเรียกว่า “รสแห่งธรรมชำนะซึ่งรสทั้งปวง”

ก็ได้ ๑๐๐% **เมื่อจิตเป็นธรรมล้วนๆ แล้ว ย่อมมีความ "อิ่มพอ" กับสิ่งทั้งหลาย ไม่เกี่ยวข้องกับอะไรทั้งสิ้นแล้ว เป็น "เอกจิต เอกธรรม" มีอันเดียวเท่านั้น ธรรมแท้มีอันเดียว จิตเป็นธรรม ธรรมเป็นจิต พูดได้เท่านั้น**

ขอให้ทุกท่านนำไปพินิจพิจารณา นี่แหละ หลักความจริงของศาสนธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมาตั้งแต่ต้น จนถึงวาระสุดท้ายแห่งการปรินิพพาน ความบริสุทธิ์ของพระจิตเป็นธรรมที่ซาบซึ้ง ทรงรู้ ทรงเห็นมาอย่างเต็มพระทัย แล้วทรงประกาศธรรมนั้นสอนโลกด้วยพระเมตตาอย่างเต็มพระทัย เรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

ศาสนธรรมนั้น จะเรียกว่า "พระเมตตาธรรมของพระพุทธเจ้า" ก็ไม่น่าจะผิด เพราะทรงสั่งสอนโลกด้วยพระเมตตาจริงๆ เมื่อพวกเรานำธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนนี้ ไปประพฤติปฏิบัติอย่างถึงใจแล้ว จะได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็น สิ่งที่ไม่เคยรู้ ซึ่งมีอยู่ภายในใจนี้โดยลำดับๆ จนเต็มภูมิของการปฏิบัติ และรู้อย่างเต็มภูมิ

พ้นทุกข์อย่างเต็มใจ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องเกาะเกี่ยว เรียกว่า “ล้างป่าช้า” คือ ความเกิดตายของจิต ของกาย โดยสิ้นเชิง หายห่วง!

เมื่อถึงขั้นนี้แล้ว ก็ไม่ทราบจะพูดอะไรต่อไปอีก เพราะหมดสติปัญญาจะพูดต่อไปได้อีก ท่านนักปฏิบัติก็กรุณาปฏิบัติฝึกหัดคิดค้นธรรมทั้งหลายจนหมดสติปัญญา เหมือนผู้แสดงที่จนตรอกนี้ แม้โง่แสนโง่ ก็จะขอชม และอนุโมทนาด้วยอย่างถึงใจ

เอวังฯ

◆

๑๐

การปฏิบัติของพระอาจารย์

เทศน์เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

ศาสนามีอยู่ในที่ใด ที่นั้นก็ร่มเย็น ผู้ปฏิบัติศาสนาบกพร่อง ณ ที่ใด ที่นั้นก็ร้อน ถ้าศาสนาไม่มีเลย ใจก็ร้อนเป็นไฟ ระยะใดมีศาสนา คือ มีสติปัญญา พิจารณารักษาใจใจก็เย็น การปราบปรามโจรผู้ร้ายภายในจิตใจ เมื่อเริ่มปราบปรามทีแรกก็เป็นทุกข์ เพราะส่วนมากมีแต่แพ้มัน ก็ยังดีที่เรายังมีกำลังพอต่อสู้มัน ถึงจะได้รับความแพ้บ้าง ก็ยังดีกว่าที่ยอมอย่างหมอบราบเลยทีเดียว โดยหมดทางสู้

การปฏิบัติทางด้านจิตใจนั้นเป็นขั้นๆ ย่อมมีความยุ่งยาก ความลำบากในการปฏิบัติเป็นธรรมดา เฉพาะอย่างยิ่งในเบื้องต้น คือ ยากชนิดไม่เห็นต้นเห็นปลาย ไม่เห็นเหตุเห็นผล ไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไร ข้ออรรถข้อธรรม

ที่ได้รับจากตำรับตำรา หรือครูบาอาจารย์ท่านสอนให้พองูๆ ปลาๆ ก็เอามาปฏิบัติ ถูกบ้าง ผิดบ้าง ตอนนี้แหละยากมาก ความที่อยากรู้อยากเห็นก็มีกำลังมาก แต่ใจไม่ยอมเป็นไปให้ นี่ก็เป็นความทุกข์เดือดร้อนอันหนึ่งที่เคยเป็นมาแล้ว มันเหลือแต่ใจ **พูดง่ายๆ ความอยากรู้อยากเห็นธรรมภายในจิตใจ เหมือนกับจะล้นฝั่ง เวลาปฏิบัติ จิตใจไม่เป็นไปตามความที่อยากรู้อยากเห็น ก็เดือดร้อน เสียใจ ลางทีนั่งน้ำตาร่วงอยู่ก็มี เพราะการตำหนิตัวเองนั่นแหละ** ว่า “อำนาจวาสนาน้อย มาบวชให้หนักศาสนาท่านเปล่าๆ มานั่งภาวนา ก็หาทางออกทางเข้าไม่ได้ นั่งจมอยู่กับกองทุกข์” มันคิดไปต่างๆ ด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ ว่าตนเป็นคนอาภัพ วาสนาน้อยบ้าง วาสนาไม่ถึงธรรมวิเศษนั้นบ้าง ไม่มีวาสนาบ้าง ยุ่งไปหมด

ความจริง การปฏิบัติของเรายังไม่ถูก คือ เรามุ่งแต่ผล คือรายได้ โดยไม่คำนึงถึงงานที่ทำว่าถูก หรือผิด ความอยากก็มีกำลัง เมื่อไม่สมหวัง ก็เกิดความทุกข์ขึ้นมา ถ้าคำนึงถึงการปฏิบัติของตนว่า ถูก หรือผิดบ้าง มันก็พอจะได้สติปัญญามาทดสอบกันได้ หาความยึดมั่นถือมั่น

หรือลดความอยากอันนั้นลงมาบ้าง ความทุกข์ก็จะเบาบางลง

นี่เวลาภาวนาไป กำหนดอะไร ก็มีแต่จะให้รู้ให้เห็นมรรค ผล นิพพาน ถ่ายเดียว ซึ่งคิดคาดเอาไว้นั่นเอง สวรรค์จะเป็นอย่างนั้น พรหมโลกจะเป็นอย่างนี้ นิพพานจะเป็นอย่างนั้น คาดไป เดาไป **ความอยากมันก็รุนแรง อยากรู้ อยากเห็น อยากพ้นทุกข์ แต่การปฏิบัติไม่ก้าวหน้า มีแต่อยากอยู่เฉยๆ นั่งอยาก นอนอยาก เดินอยาก ยืนอยาก อยู่เฉยๆ นั่งภาวนาอยาก แต่จิตไม่ทำงานกับภาวนา มีแต่ความอยาก เดินจงกรมอยู่ ก็มีแต่ความอยาก จนลืมงานที่ทำ ก็ไม่เกิดผลอะไร เพราะเหตุให้เป็นไปตามสิ่งที่หมายไม่มีเท่าที่ควร แล้วจะไปถึงจุดที่หมายได้อย่างไร นี่เคยเป็นมาแล้ว รู้สึกงานภาวนานี้ลำบากมากกว่างานอื่นใด**

ภาวนา “พุทโธ, พุทโธ, พุทโธ,” น่ะ แต่ความอยากคอยแทรกเข้ามา เพราะอยากรู้และอยากให้จิตเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จิตก็เลยเพลินไปกับความอยากไปเสีย

แล้วก็ลืมงานภาวนาจนไม่ทราบว่า "พุทโธ" หายไปไหน สุดท้ายก็ไม่ได้อะไร จึงบังเกิดความเบื่อหน่าย ความเสียใจเคยเป็นอยู่เสมอ ภายในจิตใจ

แต่จะเป็นทีไร ก็ไม่เหมือนจิตที่เสื่อม "จิตเสื่อม" ร้อนมาก เพราะเคยเห็นเหตุเห็นผล เคยได้รับความสะดวกสบาย สงบ เยือกเย็นจิตใจมาแล้ว ปรากฏเป็นพื้นเป็นฐานอย่างชัดเจน แต่แล้วมาเสื่อมไปเสีย จิตนี่จึงร้อนมากจริงๆ ร้อนจนไม่มีที่ยับที่ยั้ง **ดีอยู่อย่างหนึ่ง ที่ร้อนก็ไม่ถอย มีแต่จะเอาให้ได้ท่าเดียว ถ้าหากจิตถอย หรืออ่อนกำลังลงเสีย หรือทอดอาลัยเสียอย่างนี้ ก็คงหมดท่าหมดหวังเลย แต่นี้ยังดี ที่จิตไม่ถอย มีแต่จะเอาให้ได้อย่างเดียว ไม่ยอมท้อถอย ด้อยกำลัง ความเพียร**

ที่เสื่อมไปแล้ว กลับตัวไม่ได้ ก็เพราะความอยากนั่นแหละ ไม่ใช่เพราะอะไร จิตอยากรู้ อยากเห็น อย่างที่เคยเป็นมาแล้ว แต่ว่าหน้าที่การงานที่ทำ ไม่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน มีแต่ความอยาก อยากเท่าไร ก็ไม่ได้ผล เพราะผิดกับหลักของเหตุ เหตุไม่ทำให้สมบูรณ์เท่าที่ควร

จะรู้ได้ตามใจอย่างไร มันก็รู้ไม่ได้ นั่งอยู่ก็ร้อน นอนอยู่ก็ร้อน เข้าในป่า ขึ้นบนภูเขา ในขณะที่จิตเสื่อม ก็หาชิ้นดีไม่ได้เลย ไม่ทราบเป็นอย่างไร

ความร้อนของเพศนักบวชในศาสนานี้ มีครั้งนั้นร้อนมากที่สุด ร้อนเพราะความอยากได้ เสียใจที่จิตเสื่อมลงไป ทำอย่างไรก็ไม่ได้กลับคืนมา เสื่อมไปเพียงเล็กน้อย แล้วก็เสื่อมไป เสื่อมไปจนหมด ไม่มีอะไรเหลือสักสตางค์เดียว ปรากฏว่า เหมือนไม่เคยภาวนามาเลย

เวลานั่งอย่างนี้ ร้อนเป็นฟืนเป็นไฟ เพราะความอยากนั้น ความเสียใจที่สมบัติของตนหลุดลอยไป หายไปจากตัว กับความอยากได้กลับมาอีก สองอย่างนี้ ประดังกันเข้ามา ก็เลยมีกำลังรุนแรง อยู่ที่ไหนก็ไม่สบาย ไม่เกิดประโยชน์ ถึงทุกข์ ก็ทุกข์อยู่อย่างนั้น ไม่รู้ทางออก **อยากก็อยากอย่างนั้นแหละ ไม่รู้วิธีการที่จะทำให้ “สมาธิ” นั้นกลับมาได้ มีแต่ความอยาก ความอาลัยอาวรณ์ สิ่งที่เคยเกิดขึ้นแล้ว เป็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์ แต่ได้หายไปเสีย มีแต่ความเสียใจ เต็มหัวใจ มีแต่**

ความอยากเฉยๆ ก็ไม่สามารถจะยัง “ธรรม” ที่หายไปนั้นคืนมาได้ จนกระทั่งหมดอาลัยตายอยาก ทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว คราวนี้ จิตก็เลย “ทอดธุระในความอยาก” นั้น

เรื่องผลอะไร ที่เคยอยากได้ ก็อยากมานานแล้ว ทุกข์ก็ทุกข์แสนทุกข์ เพราะความอยาก ไม่เห็นได้อะไร **กลับมาทีนี้ ไม่เอามันแล้ว ปล่อยมันทิ้งให้หมด จะรู้ก็รู้ ไม่รู้ก็ไม่รู้ จะเอาแต่ “พุทโธ” เท่านี้ละ จิตมันจะคิดอะไร ก็ไม่ยอมให้เผลอ “เอามันละ จะไม่รู้จริงๆ เหรอ เป็นยังไงก็เป็นกัน” พอ “ทอดธุระ” แล้วความอยากก็ไม่รุนแรง ทีนี้ความทุกข์นั้นค่อยเบาลงไป ตั้งหน้าทำงาน อยู่ไหนก็บริกรรม “พุทโธๆๆ” อย่างนั้นแล** นี้เคยเป็นนิสัยเอาจริงเอาจังมาแต่ดั้งเดิม ทำอะไรก็ทำจริง ไม่เหลาะแหละ นิสัยนี้ได้ชม การบริกรรม “พุทโธ” นั้นไม่ลดละ ปล่อยวาง เดิน ปัดกวาด ก็ไม่ยอมให้เผลอ พยายามอยู่อย่างนั้น ปัดกวาดลานวัด ก็พยายามระมัดระวัง จนจิตเผลอไปชั่วขณะเดียว สติก็ทันกัน ใจรีบกลับมา นี่ถูกต้องดีแล้วทีนี้

พอทอดธุระแล้ว จิตก็ไม่ไปเกี่ยวข้องกับ “อดีต”

ที่ผ่านมาแล้วนั้นเลย มันอยู่ในวงปัจจุบัน มีแต่สั่งสมหรือภาวนา “พุทโธๆ” นี้อย่างเดียวเท่านั้น ได้หรือไม่ได้อะไร ก็แล้วแต่ “พุทโธ” จะดลบันดาลให้ จนกระทั่งจิตสงบแล้ว “พุทโธ” ก็ไม่จำเป็น ปล่อยคำบริกรรมได้ในขณะนั้น ทีนี้ จิตยอมลงแล้ว แต่ก่อนไม่ยอมลง

พอจิตสงบตัวลงแล้ว คำว่า “พุทโธ” ก็ไม่จำเป็นต้องบริกรรม เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ เด่นอยู่อย่างชัดเจน แล้วจิตก็อยู่กับความรู้ล้วนๆ นั้นแหละ พอถอยออกมา ก็เอา “พุทโธ” อัดเข้าไป ไม่หวัง เพราะเคยหวังมาแล้ว **จะเกิดอะไร ก็ไม่หวัง จะมีผลอะไร ก็ไม่หวัง เคยหวังมาแล้วไม่เกิดผลดีอะไรเลย เห็นโทษแห่งความหวังแล้ว ทีนี้ความหวังแบบปาวๆ แบบไม่มีเหตุมีผล แบบไม่ทำงานหวังแต่ผลถ่ายเดียว**

อ้าว! ทีนี้จะทำแต่งานๆ คือบริกรรม “พุทโธ” ไม่**ลดละปล่อยวางแม้ขณะหนึ่ง ใจเมื่อได้รับการบำรุงรักษาโดยถูกต้องแล้ว ใจก็สงบ ค่อยสงบขึ้นมา สงบขึ้นมาแนบแน่นเข้าไป แนบแน่นเข้าไป จนถึงระดับเก่า ที่เคย**

เป็นมาแล้ว คราวที่จิตยังไม่เสื่อมให้เห็นเลย

ทีนี้ แปลกนะ พอถึงระดับเก่า ก็ทอดอาลัยไว้อย่างนั้นว่า เอ้า มันจะเสื่อมไปไหน ก็เสื่อมไปเถอะ เราเคยต้านทานไว้พอแล้ว ด้วยความอยาก ไม่เห็นเกิดประโยชน์อะไร แม้นิดเดียว ฉะนั้น จิตจะเสื่อมอย่างไร ก็เสื่อมไปเถิด แต่จะละ “พุทโธ” ฉันไม่ยอมละ จะอยู่อย่างนั้นเป็นประจำ

พอถึงวันที่เคยเสื่อมแล้ว ไม่เสื่อม! นั่น แน่ใจต่อเหตุเข้าไปอีกเป็นกอง ยิ่งเร่งเหตุ คือ บริกรรม “พุทโธ” เข้าไม่หยุด จะหยุดเฉพาะเวลาจิตรวมสงบเท่านั้น ทีนี้จิตแนบแน่นเข้าไปเป็นลำดับๆ นั่งที่ไหน ก็สว่างไสว เบาจิตเบาใจ โล่งไปหมด คิดแน่ใจตัวเองว่า “ทีนี้ ไม่เสื่อม” นับเป็นวันสองวันก็แล้ว นับเป็นเดือนก็แล้ว สองเดือนก็แล้ว ไม่เสื่อม **แต่ก่อนเพียงสองสามวันก็เสื่อม สองสามวันแล้วลดลงฮวบ เลยหมดตัว พยายามบำรุงอยู่ตั้ง ๑๔-๑๕ วัน กว่าจะถึงที่นั้น** พอเข้าไปถึงที่นั้น มันอยู่ได้เพียงวัน สองวันแล้วลดลงอย่างปุบปับ หมดตัว ไม่มีอะไรเหลือเลย เหลือแต่ความเสียใจ และความแห้งแล้งเท่านั้น

คราวนี้ จะเสื่อม ก็เสื่อมไปเถอะ เคยหวังแล้วไม่เกิดประโยชน์ จะเอาเท่านี้แหละ “เอาอันเดียวเท่านี้ คือ พุทโธ”

พูดถึงเรื่องความทุกข์ ในเวลาจิตเสื่อมนั้น ทุกข์มากจริงๆ ทุกข์จนเข็ดหลาบคาบหญ้า แต่เดชะอย่างหนึ่ง ที่จิตไม่ถอย มีแต่จะเอาท่าเดียว นี่แหละ ที่พอทน พออยู่กันได้นะ ถ้าหากจิตท้อถอยเสีย “หยุดเสียดีกว่า” อย่างนี้แล้วก็เป็นอันหมดเนื้อหมดตัว หมดเรื่องสืบต่อไปเลย

แต่นั้นมาใจเจริญขึ้นเรื่อยมา กี่เดือนก็แน่วแน่ ยิ่งมั่นคงเข้าไป มั่นคงเข้าไป ส่วนคำบริกรรมภาวนาไม่ยอมลดละ จะกระทั่งจิตเด่นอยู่ตลอดมา แล้วถึงปล่อย คือความรู้ของจิตนั่นแหละเด่นดวง ความรู้นั้นแหละเป็นที่พึ่งพิงได้แล้ว จนไม่ต้องอาศัยคำบริกรรมใดมาช่วยสนับสนุน **จิตรู้จิตและทรงตัวได้อย่างเต็มที่ ทีนี้ไม่บริกรรมก็ได้ เพราะจิตเด่นอยู่ตลอดเวลา กำหนดตรงนั้นเลย ไปไหนกำหนดอยู่ตรงนั้น รู้อยู่ตรงนั้น เหมือนเรากำหนด “พุทโธ” อันเป็นฐานของจิตได้เป็นอย่างดี** แน่ใจเจ้าของว่า

๑. ฐานมั่นคงขึ้นโดยลำดับ จนกระทั่งมั่นคงกว่าที่เคยเจริญขึ้นแล้ว เสื่อมลงเมื่อคราวก่อนนั้น

๒. **การกำหนดความรู้นั้น เมื่อความรู้เด่นดวงแล้ว กำหนดอันนั้น ไม่ลดละ** กำหนดเช่นเดียวกับกำหนดภาวนา “พุทโธ” จนละเอียดลงไป ละเอียดลงไป นี่เป็นฐานของจิต อันเป็นที่แน่ใจ

จากนั้นมาก็เร่งใหญ่ ตอนจะนั่งภาวนาได้ตลอดรุ่งนั้นก็จากนี่แหละ ทีนี้เริ่มนั่งกำหนด กำหนดลงไปๆ ทีแรกใจก็ลง เพราะมันเคยลง มันลงได้ง่าย เรียกว่า “มีหลัก มีฐานอันดี” กำหนดภาวนาลงไป เมื่อเวทนาอันใหญ่หลวงยังไม่เกิด ภาวนามันก็สงบดี พอถอยขึ้นมา ก็เป็นเวลาหลายชั่วโมง **เวทนาใหญ่ก็เกิดขึ้น และเกิดขึ้นจนจะทนไม่ไหว ใจที่เคยสงบนั้น ก็ล้มไปหมด “ฐานดีๆ” นั้นล้มไปหมด เหลือแต่ความทุกข์เต็มในส่วนร่างกาย แต่จิตใจไม่ร้อนชอบกล**

ร่างกายทุกข์มากสั่นไปหมดทั้งตัว นี่แหละตอนที่

ได้เข้าตะลุมบอนกันในเบื้องต้นแห่งเหตุที่จะได้อุบายสำคัญขึ้นมา ตอนทุกขเวทนากล้าสาหัสเกิดขึ้นโดยไม่คาดไม่ฝัน คืนวันนั้นก็ยังไม่ได้ตั้งใจว่าจะนั่งจนตลอดรุ่งนะ เราไม่ได้ตั้งสัตย์อธิษฐานอะไรเลย นั่งภาวนาธรรมดาๆ แต่เวลาทุกขเวทนาเกิดขึ้นมามาก “เอ๊ะ นี่ยังไงกันนะ เราจะต้องสู้ให้เห็นเหตุเห็นผลกับเวทนานี้เสียวันนี้” **เลย ตั้งสัตย์อธิษฐานในขณะนั้นเลย “เอ้า ถ้าไม่ถึงเวลาลุกจะไม่ลุกจริงๆ” เอ้า สู้กันจนถึงสว่างเป็นวันใหม่ วันนี้จะพิจารณาทุกขเวทนา ให้เห็นแจ้ง เห็นชัดกันสักที “ถ้าไม่เห็น แม้จะตาย ก็ให้มันตายไป ให้รู้กัน ขุดกันลงไปค้นกันลงไป!” นี่แหละตอนปัญญาเริ่มทำงานอย่างเอาจริงเอาจัง**

เราไม่ทราบ ไม่คาด ไม่ฝัน ว่าปัญญาจะมีความแหลมคม เวลามันจนตรอก จนมุม ไม่มีทางออกจริงๆ ปัญญาก็หมุนติ้วเลย ปัญญาออกขุดค้น สู้กันแบบไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้เลย **เวลาจนตรอกปัญญาเกิด จึงทำให้เข้าใจว่า “คนเราไม่ใช่จะโง่อยู่เรื่อยไป เวลาจนตรอกย่อมหาวิธีช่วยตัวเองจนได้!”** นี่ก็เหมือนกัน พอจนตรอก

เพราะทุกขเวทนากล้าครอบงำ สติปัญญาค้นเข้าไปถึงทุกขเวทนา เมื่อเวทนาเกิดขึ้นมากๆ เช่นนี้ มันเป็นไปหมดทั้งร่างกาย ทีแรกมันก็ออกร้อนตามหลังมือ หลังเท้า ซึ่งไม่ใช่เวทนาใหญ่โตอะไรเลย

เวลามันใหญ่โตจริงๆ เกิดขึ้นมา ร่างกายเป็นไฟไปหมด! กระดูกทุกท่อนทุกชิ้นที่ติดต่อกัน เป็นฟืนเสริมไฟในร่างกายทุกส่วน เหมือนมันจะแตกไปเดี๋ยวนั้น กระดูกต้นคอมันก็จะขาด กระดูกทุกท่อนทุกชิ้นที่ติดต่อกันมันก็จะขาด หัวจะขาดตกลงพื้นในขณะนั้น เวลาเป็นทุกข์อะไรๆ ก็พอๆ กัน และทั่วไปหมดทั้งร่างกายนี้ ไม่ทราบจะไปยับยั้ง พอหายใจได้ที่ตรงไหน ที่ไหนก็มีแต่กองไฟคือความทุกข์มากๆ ทั้งสิ้น เมื่อหาที่ปลงใจไม่ได้ สติปัญญาก็ขุดค้นลงไปที่ "ทุกขเวทนา" นั้น โดยหมายเอาจุดที่มันทุกข์มากกว่าเพื่อน อันไหนที่มันเป็นทุกข์มากกว่าเพื่อน สติปัญญาพิจารณาขุดค้นลงที่ตรงนั้น โดยแยก "ทุกขเวทนา" ออกให้เห็นชัดเจนว่า "เวทนานี้เกิดมาจากไหน? ใครเป็นทุกข์?" ถามสกนธ์กายส่วนต่างๆ อาการต่างๆ ต่างอันต่างเป็นอยู่ตามธรรมชาติ หนังก็เป็นหนัง

เนื้อก็เป็นเนื้อ เอ็นก็เป็นเอ็น ฯลฯ มีมาแต่วันเกิด ไม่ปรากฏว่ามันเป็นทุกข์มาตั้งแต่วันเกิดติดต่อกันมา เหมือนเนื้อหนังที่มีอยู่ตั้งแต่วันเกิดนี้ ส่วนทุกข์เกิดขึ้นและดับไปเป็นระยะๆ ไม่คงอยู่เหมือนอวัยวะเหล่านั้น นี่

กำหนดลงไป อวัยวะส่วนไหนซึ่งเป็น “รูป” อันนั้นก็จริงของมันอยู่อย่างนั้น ทุกขเวทนาขณะนี้มันเกิดอยู่ตรงไหน? ถ้าว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นเวทนาทั้งหมด ทำไมมันจึงมีจุดเดียวที่มันหนักมาก? แน่ะ! **แยกมันออกไป สติปัญญาตอนนั้นหนีไปไหนไม่ได้แล้ว ต้องวิ่งอยู่ตามบริเวณที่เจ็บปวด และหมุนติ้วรอบตัว แยกเวทนากับกาย ดูกายแล้วดูเวทนา ดูจิต มีสามอย่างนี้เป็นหลักใหญ่**

จิตก็เห็นสบายดีนี่ ถึงทุกขเวทนาจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไร จิตก็ไม่เห็นทุรนทุราย เกิดความเดือดร้อนระส่ำระสายอะไรนี่ แต่ความทุกข์ในร่างกายนั้นชัดว่าทุกข์มาก **มันก็เป็นธรรมดาของทุกข์ และกิเลสที่มีอยู่ มันต้องเข้าประสานกัน ไม่เช่นนั้นจิตจะไม่เกิดความเดือดร้อนหรือกระทบกระเทือนไปตามทุกขเวทนาทางกายที่สาหัส**

ในขณะนั้น ปัญญาขุดค้นลงไป จนกระทั่งกายก็ชัด เวทนาก็ชัด จิตก็ชัด ตามความจริงของแต่ละอย่างละอย่าง

จิตเป็นผู้ไปหมาย ไปสำคัญเวทนาว่าเป็นนั้นเป็นนี้ ก็รู้ชัด พอมันชัดเข้าจริงๆ เช่นนั้นแล้ว เวทนาก็หายวูบไปเลย ในขณะนั้น กายก็สักแต่ว่ากาย จริงของมันอยู่อย่างนั้น เวทนาก็สักแต่เวทนา และหายวูบเข้าไปในจิต ไม่ได้ไปที่อื่นนะ **พอเวทนาหายวูบเข้าไปในจิต จิตก็รู้ว่าทุกขเวทนาดับหมด ทุกขเวทนาดับหมดราวกับปลิดทิ้ง นอกจากนั้นกายก็หายหมดในความรู้สึก ขณะนั้นกายไม่มีในความรู้สึกเลย เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ เพราะยังเหลืออยู่อันเดียว คือความรู้และเพียง "สักแต่ว่ารู้" เท่านั้น จิตละเอียดมาก แทบจะพูดอะไรไม่ได้เลย สักแต่ว่ารู้** เพราะละเอียดอ่อนที่สุดอยู่ภายใน ร่างกายหายหมด เวทนาหายหมด เวทนาทางกายไม่มีเหลือเลย ร่างกายที่กำลังนั่งภาวนาอยู่นั้นก็หายไปหมดในความรู้สึก เหลือแต่ความสักแต่ว่ารู้ จะคิด จะปรุง เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไม่มี **ขณะนั้น จิตไม่คิดปรุงเลย ถ้าไม่ปรุงก็เรียกว่า "ไม่ขยับเขยื้อนอะไรทั้งนั้น" จิตมันแน่ว คือแน่วอยู่โดย**

ลำพังตนเอง เป็นจิตล้วนๆ ตามขั้นของจิตที่รวมสงบ นี่ไม่ได้หมายถึงอวิชชาไม่มีนะ

อวิชชามันแทรกอยู่ในนั้นแหละ เพราะจิตยังไม่ถอนออกจาก “อวิชชา” มันก็มีจิตกับอวิชชาที่สงบตัวอยู่ด้วยกัน เพราะอวิชชาไม่ออกทำงาน ขณะที่ถูกตีต้อนด้วยปัญญา อวิชชาก็หดตัว สงบลงไปแทรกอยู่กับใจ เหมือนตะกอนนอนก้นโอ่งฉะนั้น ขณะนั้นเกิดความอัศจรรย์ขึ้นมา ทุกขเวทนาไม่เหลือ กายหายหมด! สิ่งที่ไม่หายมีอันเดียว คือความรู้อันละเอียดที่พูดไม่ถูก คือสักแต่ว่าปรากฏเท่านั้น พูดนอกออกไปจากนั้นไม่ได้ **สิ่งที่สักแต่ว่าปรากฏนั้นแล คือความอัศจรรย์ยิ่งในขณะนั้น ไม่ขยับเขยื้อนภายในจิตใจ ไม่กระเพื่อม ไม่อะไรทั้งหมด สงบแน่วอยู่อย่างนั้น จนกระทั่งพอแก่กาลแล้ว ก็ขยับ คือใจเริ่มถอยออกมา และกระเพื่อมแย็บแล้วหายเงียบไป การกระเพื่อมมันเป็นเองของมันนะ เราไปหมายไม่ได้ ถ้าไปหมาย ก็จะถอน คือจิตพอดิบพอดีของมันเอง กระเพื่อมแย็บอย่างนี้มันก็รู้ พอกระเพื่อมแย็บมันก็ดับไปพร้อม สักประเดี๋ยว กระเพื่อมแย็บอีก หายไปพร้อม แล้วค่อยถี่เข้า ถี่เข้า**

นี่ล่ะ จิตเวลามันลงถึงฐานเต็มที่แล้ว ขณะที่จะถอนก็ไม่ถอนทีเดียว เรารู้ได้ชัดขณะนั้น มันค่อยกระเพื่อม คือสังขารมันปรุงแย็บขึ้นมา หายเงียบไป ยังไม่ได้ความอะไร กระเพื่อมแย็บ แล้วดับไปพร้อม แล้วประเดี๋ยวแย็บขึ้นมาอีก ค่อยๆ ถี่เข้า **พอถี่เข้าถึงวาระสุดท้าย ก็รู้สึกตัวถอนขึ้นมาเป็นจิตธรรมดา แล้วก็รู้เรื่องร่างกาย เวทนาก็หายเงียบ เวลาจิตถอนขึ้นมาแล้ว เวทนายังไม่มี ยังหายเงียบอยู่ก่อน จนกว่าจะถึงเวลาที่เวทนาจะเกิดขึ้นมาใหม่**

นี่ ได้หลักเกณฑ์ที่นี่ และแน่ใจ เกิดความเข้าใจว่าได้หลักในการต่อสู้กับเวทนาว่า “**อ๋อ! เป็นอย่างนี้เอง ทุกข์มันเป็นอันหนึ่งต่างหากแท้ๆ กายเป็นอันหนึ่ง จิตเป็นอันหนึ่งต่างหาก แต่เพราะความลุ่มหลงอย่างเดียว จึงได้รวมทั้งสามอย่างมาเป็นอันเดียวกัน จิตเลยกลายเป็นความหลงทั้งดวง จิตก็เป็นผู้หลงทั้งดวง แม้ทุกขเวทนาจะเกิดตามธรรมชาติของมันก็ตาม แต่เมื่อยึดเอามาเผาเรา มันก็ร้อน เพราะความสำคัญนี้เองพาให้ร้อน**”

เมื่อนานพอสมควรแล้ว ทุกขเวทนาก็เกิดขึ้นอีก เกิดขึ้นอีก เอาอีก ต่อสู้กันอีก ไม่ถอย ขุดค้นลงไปอีก อย่างที่เคยขุดค้นมาแล้ว แต่หนก่อน แต่เราจะเอาอุบายที่เคยพิจารณาแก้ไขในระยะก่อน มาใช้ในปัจจุบันนี้ไม่ได้! มันต้องเป็นอุบาย สติปัญญาคิดขึ้นมาใหม่ ผลิตขึ้นมาใหม่ให้ทันกับเหตุการณ์ ซึ่งเป็นเวทนาเหมือนกัน แต่อุบายวิธีก็ต้องให้เหมาะสมกันในขณะนั้นเท่านั้น **เราจะไปยึดเอาอุบายวิธีที่เราเคยพิจารณารู้ครั้งนั้นๆ มาแก้ไม่ได้ มันต้องเป็นอุบายสดๆ ร้อนๆ เกิดขึ้นในปัจจุบัน แก้กันในปัจจุบัน ใจก็สงบลงได้อีก อย่างแนบสนิทเช่นเคย**

ในคืนแรกนั้น ลงได้ถึงสามหน แต่สู้กันแบบตะลุมบอนถึงสามหน พอดีสว่าง โอ๊ย! เวลาต่อสู้กันแบบ “ใครดี ใครอยู่” ใครไม่ดีใครไปด้วยเหตุผล โดยทางสติปัญญาจริงๆ ใจเกิดความอาจหาญรื่นเริง ไม่กลัวตาย **ทุกข์จะมีมาก มีน้อยเพียงไร ก็เป็นเรื่องของมันธรรมดา เราไม่เข้าไปแบกหามมันเสียอย่างเดียว ทุกข์มันก็ไม่เห็นมีความหมายอะไรในจิตเรา จิตมันรู้ชัด กายก็ไม่มีความหมายอะไรในตัวของมัน และมันก็ไม่มีความหมาย**

ในตัวเวทนา และมันก็ไม่มีความหมายในตัวของเราอีก นอกจากจิตไปให้ความหมายมัน แล้วก็กอบโกยทุกข์เข้ามาเผาตนเองเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นใดเข้ามาทำให้ใจเป็นทุกข์

ตื่นเช้าขึ้นมา ให้รู้สึกห้าวหาญมากผิดธรรมดา อยากจะกราบเรียนความรู้ ความสามารถถวายท่านอาจารย์มั่นทั้งนี้ เนื่องจากมันเกิดความห้าวหาญอย่างพูดไม่ถูก **ทำไมถึงอัศจรรย์ชนิดนี้ ที่ไม่เคยพบเคยเห็นมาก่อน ตั้งแต่เริ่มปฏิบัติมา ก็ไม่เคยเป็น ใจมันขาดวรรค ขาดตอนกับอารมณ์ใดๆ ทั้งสิ้น และรวมลงด้วยความองอาจกล้าหาญจริงๆ รวมด้วยการพิจารณารอบหมดแล้ว** มันถึงได้สงบตัวเข้าไป แบบ “อาชาไนย” เมื่อถอยออกมาแล้ว ก็ยังมีความอาจหาญเต็มตัว ไม่คิดกลัวเป็นกลัวตายอะไรทั้งสิ้น ด้วยความมั่นใจว่า เราเคยพิจารณาอย่างนั้นๆ มาแล้ว **เมื่อทุกขเวทนาเป็นขึ้น คราวหน้าคราวหลัง เราก็ไม่กลัว เพราะเป็นทุกขเวทนาอันเก่า คือ ทุกข์ก็ทุกข์หน้าเก่า กายก็กายอันเก่า ปัญญาอันเก่าที่เคยใช้อยู่นี่แหละ ใจจึงไม่กลัวตาย จนถึงเกิดความอะไรๆ บอกไม่ถูก ถ้าเป็นโลก ก็เรียกว่า “ท้าทายกัน” อย่างออกหน้าออกตา**

ไม่มีสะทกสะท้านต่อความเจ็บความตายเลย

นั่น! เห็นไหม ใจเมื่อคราวกล้า กล้าเต็มที่ หาญเต็มที่ และสู้ไม่ถอย เอาเถอะ พูดง่ายๆ แบบตรงไปตรงมาเป็นอย่างนั้น

เมื่อถึงคราวตาย ก็เอาเถอะ จิตเป็นไม่ถอย เมื่อถึงคราวจะตายน่ะ ความตายจะเอาทุกข์มาจากไหน ที่ยิ่งไปกว่านี้ไม่มี ทุกข์ ก็แค่ทุกข์ที่มีอยู่ในขันธ์เท่านั้น มีมากมีน้อยก็ได้รู้กันแล้วในขันธ์นี้ ทุกข์จะเกิดมากน้อยหนักเบาขนาดไหน ก็ไม่เหนือจากความรู้ความสามารถ ไม่เหนือจากสติปัญญาไปได้ สติปัญญาเป็นผู้สามารถจะตามรู้ได้หมด ดังที่ได้รู้มาแล้ว ดังที่ได้เคยถอดถอนกันมาแล้ว จึงทำให้เกิดความกล้าหาญมาก

เวลาตาย ก็ไม่เห็นมีปัญหาอะไร เมื่อสติปัญญามีรอบตัวอยู่เช่นนี้แล้ว จะตายก็ตายเถิด ความเกิดกับความตายเป็นของคู่กัน จะแยกจากการเกิด แล้วไม่ให้ตายย่อมไม่ได้ เพราะเป็นความจริงเท่ากัน

คราวต่อไป ก็เอาอีก ก็รู้เหมือนนั้น รู้เหมือนนั้นอยู่เรื่อย ชนะทุกที ลงได้ทุ่มกำลังขนาดนั้นแล้ว ไม่มีวันไหนที่จะได้ตำหนิตนว่า "นั่งตลอดรุ่งทั้งคืน ไม่มีผลอะไรปรากฏเลย" แต่คืนใดที่จิตพิจารณายาก ลงได้ยาก ก็มีความบอบช้ำไปทั่วร่างกาย ปรากฏว่าระบมไปหมด การได้อุบายและกำลังใจนั้น คืนไหนก็คืนนั้น ได้อย่างเด่นทุกคืน จนกระทั่งเรื่องความตายนี้มันไม่กลัวเลย ก็จะเอากลัวมาจากไหน ความตายก็เป็นธรรมดา คือ ปัญญาแยกแยะลงไปจนกระทั่ง "อันไหนมันตาย?" ผม ขน เล็บ ฟัน หนังเนื้อหนังกระดูกนี้ มันเป็นส่วนธาตุเดิม ธาตุดิน

ธาตุดินนี้ มันตายเมื่อไร สลายลงไปแล้วเป็นอย่างไร กำหนดตามลงไป ก็รู้ว่าลงไปสู่ธาตุเดิมของมัน ธาตุน้ำก็ลงไปสู่ธาตุน้ำตามเดิมของมัน ธาตุลม ธาตุไฟก็ลงไปสู่ธาตุเดิมของตนเท่านั้น ไม่ได้มีอะไรฉิบหาย **มีแต่เพียงว่าธาตุเหล่านี้มาประชุมหรือมาผสมเข้ากันเป็นก้อน อาศัย "จิต" เข้าไปสิง ตัวเจ้ามหาหลงเข้าไปสิงเท่านั้น ก็ไปแบกเอาหมด "นี่เป็นตัวของตน" ไปจับจองเอา นี่เป็นเรา นี่เป็นของเรา จึงไปกอบโกยเอาทุกข์ทั้งมวล แบบรับ**

เหมาหมด ด้วยความสำคัญอันนั้นเข้ามาเผาลนตนเอง เท่านั้น ไม่มีอย่างอื่น

ตัวจิตนี้เองเป็นนักโทษ ธาตุขันธ์เขาไม่ได้เป็นนักโทษ เขาไม่ได้เป็นตัวข้าศึกอะไรแก่เรา เขามีความจริงของเขาอยู่อย่างนั้น แต่เราไปแบกไปหาม ไปสำคัญต่างหาก **ความทุกข์จึงเป็นเรา เป็นผู้ผลิตขึ้นมาเอง สิ่งเหล่านั้นไม่ได้ผลิตให้เรา ไม่มีอะไรมาให้ทุกข์แก่เรา แน่ะ! มันเข้าใจอย่างนี้ เราเองเป็นผู้สำคัญผิด เป็นผู้ทุกข์ เพราะสำคัญผิดเป็นเหตุ ให้เป็นทุกข์เกิดขึ้นมาเผาลนจิตใจให้เดือดร้อน เห็นได้ชัดว่า ไม่มีอะไรตาย!**

จิตก็ไม่ตาย มันยิ่งเด่น พิจารณา "ธาตุสี่" ดิน น้ำ ลม ไฟ ลงถึงธาตุเดิมของเขาเต็มที่ แล้วจิตยิ่งเด่นชัด คำว่า "ตาย" ที่ไหนตาย! อะไรตาย! อาการเหล่านี้ มันก็ไม่ตาย **ธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ก็ไม่ตาย จิตล่ะ มันตายอย่างไร? จิตยิ่งรู้ ยิ่งเด่น ยิ่งเห็นได้ชัด อันนี้มันก็ไม่ตาย แล้วมันกลัวตายอะไร? อ้อ! นี่หลอกกัน! นั่นแน่ะ! หลอกกันมาตั้งกัปตั้งกัลป์ ความจริงแล้วไม่มีอะไรตาย!**

คำว่า "หลอก" นี่ ไม่ได้หมายความว่า ด้วยเจตนา หลอกเพราะความหลงพาเป็นต่างหาก กลัวตาย อ๋อ! โลกกลัวตาย กลัวอย่างนี้ เมื่อเรียนไม่ถึงความจริงของมัน เพราะไม่ทราบอะไรตาย ก็มันไม่มีอะไรตายนี่ ต่างอัน ต่างจริงอยู่เพียงเท่านี้ รู้ชัดเจน จิตมันประกาศตน โดยธรรมชาติ เห็นความอัศจรรย์ทุกครั้งอย่างเด่นชัด

เวลามันดับหมดจริงๆ ด้วยการพิจารณา ทั้งๆ ที่ ทุกขเวทนามันเหมือนจะส่งตัวไปถึงเมฆ นั่นแน่ะ ความทุกข์ ความร้อนเป็นฟืนเป็นไฟภายในร่างกาย แต่แล้วมันก็ดับ ลงด้วยอำนาจของสติปัญญาอย่างราบ **ไม่มีอะไรเหลือเลย ร่างกายก็ดับไปด้วยกันในความรู้สึก ไม่ปรากฏเลย เลย เป็นความรู้อันเดียว เหมือนอยู่ในกลางอากาศ แต่ก็ไม่ ไปเทียบกันเวลานั้น มันว่างไปหมด แต่ความรู้นั้น รู้อยู่ ชัดเจน มีอันเดียวเท่านั้น สิ่งที่แปลกในโลกนี้มีอันเดียว คือ ใจ!**

ดิน น้ำ ลม ไฟ กับใจ ไม่สัมผัสสัมพันธ์ จึงหมด ความรู้สึกจากดิน จากน้ำ จากลม จากไฟ จากร่างกาย

ทุกส่วน เหลือแต่ความรู้อยู่ลำพังตนเองล้วนๆ เป็นความรู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับอะไรเลย เป็นความรู้ที่อัศจรรย์ จากการพิจารณารอบคอบแล้ว ถอนตัวออกมาจากสิ่งเหล่านั้น เด่น! ชัดเจน! อัศจรรย์!

ถ้าลงจิตได้เป็นเช่นนั้นแล้ว แม้จะเป็นอยู่สักกี่วันกี่คืนก็ตาม ก็ไม่มีความหมายถึงทุกขเวทนา ว่าร่างกายจะแตกจะดับ หรือจะเจ็บจะปวดที่ไหน มันไม่มี! จะเอาอะไรมามี! กาล สถานที่ไม่มีในขณะจิตนั้น นี่ ก็ทำให้หยั่งถึงเรื่องพระสาวก หรือพระพุทธเจ้า หรือพระปัจเจกพุทธเจ้า ท่านเข้านิโรธสมาบัติ ๗ วัน ท่านถึงออก เข้าเท่าไร ก็เข้าได้ ถ้าลงจิตไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรเลยเช่นนั้น เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ ซึ่งสักแต่ว่า ปรากฏขึ้นนี้เท่านั้น ไม่มีกาลสถานที่เข้าไปเกี่ยวข้อง จะนั่งอยู่ตั้งกัปตั้งกัลป์ ก็นั่งเถอะ แม้ร่างกายทนไม่ไหว มันจะแตก ก็สลายไปเฉยๆ โดยไม่กระทบกระเทือนถึงธรรมชาตินั้นเลย

ทีนี้ จิตยอมรับแล้ว เชื่อจริงๆ ในการเข้านิโรธสมาบัติได้เท่านั้นวัน เท่านี้วัน ของท่านผู้วิเศษทั้งหลาย ลงถึงจิต

ชั้นนี้แล้ว ไม่ถอนตัวออกมาสู่อะไรๆ เข้าไปกี่วัน กี่เดือน ก็ไม่รู้ความหมายอะไร ร่างกายมันมีสุข มีทุกข์ที่ไหน ไม่มีเลย ร่างกายมันไม่มีความรู้สึก เวทนามันก็ไม่มีความรู้สึก เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ นั่งอยู่ตั้งกัปตั้งกัลป์ ก็นั่งได้ ถ้าเป็นอย่างนี้ ทำให้เชื่อถึงเรื่องพระปัจเจกพุทธเจ้า ท่านเข้านิโรธสมาบัติ เลยถืออันนี้เป็นหลักฐานยืนยันภายในจิต ใครจะว่า “บ้า” ก็ว่าไป ปากเขามี หูเรามี อยากฟังก็ฟังไป ไม่อยากฟังก็เฉยเสีย เรื่องนี้ เรื่องนั้น ก็รู้ไปเห็นไป ไม่มีใครผูกขาดนี่!

แม้เราจะไม่นั่งไปนานก็ตาม แต่ขณะจิตที่มันสงบตัวขนาดนั้นชั่วระยะเดียว ก็พอเป็นหลักฐานพยานได้กับท่านที่เข้าสู่ “นิโรธสมาบัติ” ได้เป็นเวลานานๆ เพราะเป็นลักษณะนี้ ลักษณะที่ไม่เกี่ยวข้องกับอะไรเลย ร่างกายก็มีแต่ร่างกาย เปื่อยพังไปหมด มันทนไม่ไหว เพราะร่างกายมันเป็น “อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา” มันก็เปื่อยไปเฉยๆ โดยที่จิตนั้นไม่รับทราบเลย **มันเป็นขั้นที่เกิดขึ้นด้วยสติปัญญา นี่เป็นขั้นของปัญญาอบรมสมาธิ คือจิตดวงนี้มันเต็มภูมิเต็มฐานของความสงบเช่นนั้น เพราะปัญญา**

ค้นคว้าอย่างเต็มเหตุเต็มผลแล้ว รวมลงไป นี่รวมอย่างองอาจกล้าหาญ รวมอย่างละเอียดมากทีเดียว ลำพังจิตที่เต็มไปด้วยกำลังของสมาธิ กำหนดแล้ว ลงไปเลยนั้นมันแน่วอยู่อย่างเดียวเท่านั้น ไม่ได้ลึกซึ้ง ละเอียดเหมือนอย่างนี้ แต่จิตที่สงบลงด้วยอำนาจของปัญญานั้นละเอียดทุกครั้งไป ถ้าลงได้ตะลุมบอนขนาดนี้แล้วเป็นผลขึ้นมา จะต้องสงบเต็มที่ ดังที่เป็นอยู่นี้

นี่เป็นรากฐาน หรือเป็นต้นทุนแห่งความอาจหาญ หรือเป็นเชื้ออันสำคัญ ที่ให้เกิดความเชื่อมั่นในเรื่องของ "จิต" อะไรจะสูญสิ้นไปเพียงไรก็ตาม แต่ธรรมชาติที่รู้นี้ไม่สูญ **เห็นได้ชัดเจน เห็นก็เห็นกันอย่างชัดเจน ในขณะที่ไม่มีอะไรเข้าเกี่ยวข้องเลยในความรู้สึกนั้น มีสักแต่ว่า "รู้" อันเดียวเท่านั้น จึงเด่นมาก นี่จะว่าขั้นสมาธิ หรือขั้นปัญญา มันพูดไม่ถูกนะ เวลาจิตเป็นจริงๆ เป็นอย่างนั้น**

แต่นั้นมาก็เรื่อยๆ พิจารณาเรื่อย ออกทางปัญญานี้ขยับขยายออกอย่างกว้างขวาง แล้วก็ย่นเข้ามา **พอเข้าใจเป็นลำดับลำดาแล้ว จิตก็ปล่อยเข้ามา ปล่อยเข้ามา**

ย่นเข้ามา เข้าวงแคบๆ มาเรื่อยๆ พิจารณาถึงธาตุ ถึงขันธ์ แยกธาตุแยกขันธ์

ทีนี้จะเริ่มเป็น “สมุจเฉทปหาน” คือ จะละกันได้โดยเด็ดขาด จากการพิจารณาในวาระต่อมานั้น มันชนะกันได้ชั่วกาล พอให้เป็นหลักฐานพยานยืนยันได้เท่านั้น ในเวลาที่เรายังพิจารณามันไม่เด็ดขาด ยังไม่เป็น “สมุจเฉทปหาน” **เวลาพิจารณาทางด้านปัญญานี้มันเข้าใจได้ชัด ขาดออกจากกัน ถอนออกจากกัน ขาดออกเป็นลำดับๆ ขาดไม่มีชิ้นต่อ ขาดไปโดยลำดับๆ เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ**

รูปก็ขาดจากความยึดมั่น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็ขาดจากความยึดมั่นถือมั่น จะว่า “ใจ” ขาดจาก “เขา” ก็ถูก ขาดไปเรื่อยๆ **เหลือแต่ความรู้ คือ “จิต” กับ “อวิชชา” ที่ฝังจมอยู่ภายในนั้น ค้นเข้าไป ตีให้แหลก ฟันให้แหลกละเอียด ด้วยสติปัญญาอันทันสมัย** “จิตอวิชชา” ก็แตก พอ “จิตอวิชชา” แตกไปแล้ว ก็หมด! **ความอัศจรรย์ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องของ “อวิชชา” ทั้งเพ นั่นรู้แล้ว!**

ที่นี่นั่นเพียงเป็นฐานที่อยู่ ที่อาศัย เป็นเชื้อ ที่จะให้เกิดความเชื่อมั่นไปโดยลำดับๆ แต่ต่อมาเลยเป็น ถ้าจะพูดว่าดี ก็ดี ถ้าจะมุ่งถึงธรรมอันละเอียดแล้ว ดีอันนั้นก็เป็นดีอยู่กับอวิชชา ไม่ใช่ดีแท้ ไม่ใช่ดีที่บริสุทธิ์ **ดี แต่ปนอยู่กับชั่วกับทุกข์ ทุกข์ยังมีทางเกิดได้อยู่ มันให้เจียระไนเข้าไปอีกที เข้าไปอีกที จนแหลกละเอียดภายในจิต อะไรเป็นเชื้อ มีความแปลกปลอมปนอยู่ในจิต ชำระให้หมด ฟอกให้หมด จนไม่มีเหลือแล้ว หมด จิตหมดดวงที่สมมุตินิยมว่า "อันนั้น อันนี้" หมด! ในตอนนี้ จิตถึงความบริสุทธิ์ล้วนๆ ถึงไม่มีสมมุติโดยประการทั้งปวงนั่น! หมดแท้! เป็นอัศจรรย์! ไม่อัศจรรย์ก็ไม่พ้นทุกข์ นี่เป็น "ธรรม" อีกอย่างหนึ่ง เป็น "ธรรมพ้นสมมุติ"**

การกล่าวมาทั้งนี้ มันยาก หรือไม่ยาก ก็ขอให้พิจารณากัน จนถึงขั้นจะสลบไสล บางครั้งเป็นไฟไปหมดทั้งตัวเลย ขณะที่เวทนากล้าสาหัสจริงๆ เหมือนกับจะเป็นไฟทั้งร่างกายนี้เลย เสร็จแล้ว ก็ผ่านของมันไปได้ ก็แก้ของมันไปได้ด้วยสติปัญญา เพราะฉะนั้น เรื่องของสติปัญญาแล้วจึงไม่จนตรอก ถ้าเรานำมาใช้ คนเราไม่ใช่จะโง่อยู่เสมอไป

เมื่อถึงคราวจนตรอก ต้องช่วยตนเองไปจนได้ ใครจะยอมให้จมอยู่เฉยๆ ทั้งๆ ที่สติปัญญาก็มีพอจะแก้ หรือมีช่องทางพอจะเล็ดลอดออกมาได้ พอที่จะบึกบึนออกมาได้ ใครจะยอมตาย จมอยู่เฉยๆ เล่า ต้องหาทางออกด้วยกันจนได้นั้นแล

เมื่อทุกขเวทนามันพอกพูนเข้ามาแล้ว ยังไม่มองเห็นทางใด ที่จะแก้ทุกขเวทนาได้ นอกจากสติปัญญาค้นคว้าจนมีช่องออกจนได้นั้น **ปัญญาจึงไม่ขึ้นอยู่กับผู้ใด เมื่อถึงวาระที่จิตจะพิจารณาในคราวจนตรอก หากรวมตัวมาเอง ช่วยกันจนได้**

พระพุทธเจ้าจึงสอนให้ไปอยู่ในที่สำคัญๆ ซึ่งเป็นสถานที่ “จนตรอก” นั่นเอง อยู่ง่ายๆ เพื่อสติปัญญาจะได้ทำงานให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย และเห็นความสามารถของตนดีกว่าคอยให้ผู้อื่นช่วยโดยถ่ายเดียว **เมื่อพูดถึงกาล สถานที่นั่นก็ช่วยให้สติปัญญาเกิดได้ ไปอยู่ในที่กลัวๆ สติมันดีปัญญาก็แหลมคม พิจารณาอะไรก็คล่องแคล่วแกล้วกล้า ถ้าได้รับความสะดวกสบาย ละก็มันขี้เกียจ กินมาก**

นอนมาก แน่ะ! เรื่องของจิตเป็นยังงั้น อยู่ตามธรรมดาขี้เกียจมาก อืดอาดมาก เนือยนายมาก ถ้าอยู่ในสถานที่ไม่น่ากลัว ความนอนใจก็มีขึ้น ก็ประมาทอีกแล้ว นอนเหมือน "หมู" อีกแล้ว

ถ้าอยู่ในสถานที่กลัว มันตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา จิตนี่เมื่อความตื่นตัวมีอยู่ ความรู้สึกตัวมันก็มีอยู่ตลอด **เพราะความตื่นตัวนั้น คือ ความมีสติ! สติปรากฏอยู่ในตัว มีความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา เป็นความเพียรอยู่เสมอ อะไรมาสัมผัสสัมพันธ์ก็เข้าใจ เพราะความไม่นอนใจ เพราะความมีสติประจำตัว** สถานที่เหมาะสมต่างๆ ท่านจึงสอนให้ไปอยู่ เพราะเป็นเครื่องส่งเสริม หรือเครื่องสนับสนุนความพากเพียรได้ดี

มีกุฏิอยู่สะดวกสบาย ดังที่อยู่นี้ อะไรมันก็ปรนปรือไปหมด อาหาร การขบฉันก็ล้นบาตร ท่วมทั้งวันทั้งคืนด้วยน้ำส้ม น้ำหวาน โกโก้ กาแฟ อาหารหวานคาว ไหลมาจากทิศต่างๆ ถ้าผู้ไม่มีสติปัญญา ก็นอนกอดอาหารอยู่ราวกับหมูนอนเฝ้ารำ แล้วก็ขึ้นนอนบนเขียง

ส่วน "ธรรม" นั้นไม่มีหวังจะได้ครองละ ขึ้นชื่อว่า "พระกรรมฐาน ที่เก่งแบบนี้ มันต้องจบแบบนี้แน่ ไม่สงสัย ความมีสติปัญญา มันต้องคิด ปัจจัยสี่ มีมากมีน้อย จะต้องหาอุบาย ฟิตตัวเสมอ ระวังตัวเสมอ ไม่นอนใจ เหมือนแม่เนื้อตั้งท่าระวังภัย ในที่ไม่ต้องระวังเรื่องอาหารอย่างนี้ ใจก็คิดของมันไปอีกแบบหนึ่ง ที่ดัดสันดานเช่นนั้น จะเอาอะไรมาเหลือเฟือ อะไรๆ ก็มีแต่ขาดๆ เขินๆ บกๆ พร่องๆ ข้าวบิณฑบาตมา บางวันก็พอ บางวันก็ไม่พอ อย่างนี้ ก็ไม่วิตกกังวล" เพราะเคยอดเคยอิ่มมาแล้ว อดเพียงวันสองวัน มันไม่ได้ตาย

"มันคิดแก้ตัวเอง อย่างนั้นเสีย ใจก็ไม่เป็นกังวลอาหาร หรืออะไรก็เหมือนกัน มีแต่ข้าวเปล่าๆ มาฉัน ก็ไม่เห็นเป็นกังวล ก็เรามาสถานที่อย่างนี้นี่ มีอะไรก็กินไปซี จะเป็นอะไร จะหา "กับ" ที่ไหน ข้าวเคยเลี้ยงกันมาตั้งแต่วันเกิดอยู่แล้วนี่ กินแต่ข้าวจะเป็นไรไป ถ้ากินแต่ "กับ" ไม่ต้องกินข้าวจะได้ไหม ถ้าเก่งจริง การกิน "กับ" ก็กินมามากแล้ว ทำไมไม่อิ่มเสียบ้าง?" นี่เรามาแสวง "ธรรม" นะ ไม่ใช่มาหากิน จะมายุ่งกับท้อง อะไรกันนักนี่ เราเคยกินมา

มากแล้ว ไม่เห็นวิเศษวิโสอะไร **มาหา “ธรรมอันวิเศษ” จะมายุ่งกับการอยู่การกิน มีอย่างเหรอ “นักธรรม” ไม่ใช่ “นักกิน” นี่นะ แก้มันไปได้ปั๊บๆ ผลสุดท้าย ก็ไม่มีกังวล นั่นวิธีของพระกรรมฐานท่านปราบตัวเอง ซึ่งก็คือปราบความโลภโลเลในปัจจัยสี่ นั่นเอง**

ผลจากการแก้ไขตนเอง เรื่องฉันไม่ฉัน ใจก็หมุนติ้วอยู่อย่างนั้น นั่งภาวนาก็ไม่เมื่อย **อาหารไม่มีในท้อง จะไปง่วงอะไร ยิ่งไม่กินแล้ว ยิ่งไม่ง่วงเลย ภาวนาสบาย**

นี่คือ อุบายการเสี้ยมสอนพระให้ไปเจริญธรรม “รุกขมูลเสนาสนัง” บ้าง ให้อยู่ในป่าในเขาลำเนาไพรที่เปลี่ยวๆ ที่น่ากลัวบ้าง “อาหารสัปปายะ” อาหารเป็นที่สบายบ้าง คำว่า “สบาย” หมายถึงไม่ทำให้ธาตุขันธ์กำเริบ ไม่เป็นโทษ เป็นภัย แล้วยังจิตไม่ให้กำเริบ เกี่ยวกับ “อาหารสัปปายะ” อาหารที่สบายนี้ มีข้าวเปล่าๆ บ้าง อาหารมีเพียงเล็กน้อยภาวนาดี เป็นที่สบาย สำหรับผู้มุ่งธรรม

แต่ผู้มุ่งบำรุงท้องให้กาย จะไปทำอย่างนั้นไม่ได้

เดี๋ยวตาย จะว่าไม่บอก ธรรมดาแล้ว กินมากๆ อาหารมีแต่ “กับดีๆ” กินแล้ว นอนเหมือนหมู มันจะเป็นที่สบายอย่างไร มันก็สบายของกิเลสน่ะซี มันไม่สบายในคลองอรรถคลองธรรม สบายเรื่องของกิเลส ของหมูต่างหาก แน่ะ

คำว่า “อาหารสัปปายะ” ต้องหมายถึงเกิดประโยชน์จากการฉัน ฉันน้อยๆ มันให้เกิดประโยชน์ นั่งภาวนาที่ไหน จิตแน่วไปเลย ถ้าเกี่ยวกับสมาธิ จิตแน่วไปเลย ถ้าเกี่ยวกับปัญญาแล้ว หมุนติ้วไปเลย มันคล่องแคล่ว ผิดกันอยู่มาก

“ธรรม” มักจะเกิดในที่ขาดแคลน ในที่กันดาร ในที่จนตรอก จนมุม ไม่เกิดในที่เหลือเฟือ ไม่เกิดในที่ปรนปรือ ไม่เกิดในสถานที่สะดวกสบาย มันนอนใจอย่างนั้นแหละ นิสัยคนเราชอบเป็นอย่างนั้น

พระพุทธเจ้าเคยประทับอยู่หอปราสาท ราชมณเฑียร มานานเท่าไร แล้วเสด็จออกทรงผนวช ใครจะไปทุกข์ยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า “พุทธะ” ก็เกิดในที่เช่นนั้น สาวก

มาจากสกุลต่างๆ สกุลพระราชามหากษัตริย์ เศรษฐี กระฎุมพี ฟังดูซิ

คนมั่งมี เวลาออกมาเป็น “ศากยบุตร พุทธชิโนรส” ของพระพุทธเจ้าแล้ว อ้าว! เป็นอย่างไร? เป็นตายก็ตาย ไม่ยุ่งเหยิงวุ่นวาย กับอะไรทั้งสิ้น นอกจากธรรมอย่างเดียว นั่น! ท่านได้รับอรรถรับธรรม ในที่กันดาร เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า แน่ะ!

เราจะเอาอันไหน? ทีนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็เป็นมาแล้ว “ธรรม” เกิดในที่เช่นนั้น ในทางคับขัน ลำบากลำบนเช่นนั้น “ธรรม” มักเกิดกับกองทุกข์ หากกองทุกข์ไม่มีสติปัญญา ก็ไม่เกิด ไม่ได้คิด ก็ไม่เกิดสติปัญญา ธรรมก็ไม่เกิด ทุกข์มีมากก็เป็นหินลับปัญญา ค้นคว้าให้เห็นชัดเจนในเรื่องของทุกข์ อย่างนี้ ก็เอาตัวรอดไปได้ เลยเป็น “ยอดคน”

เอาล่ะ เอวํ

* * *

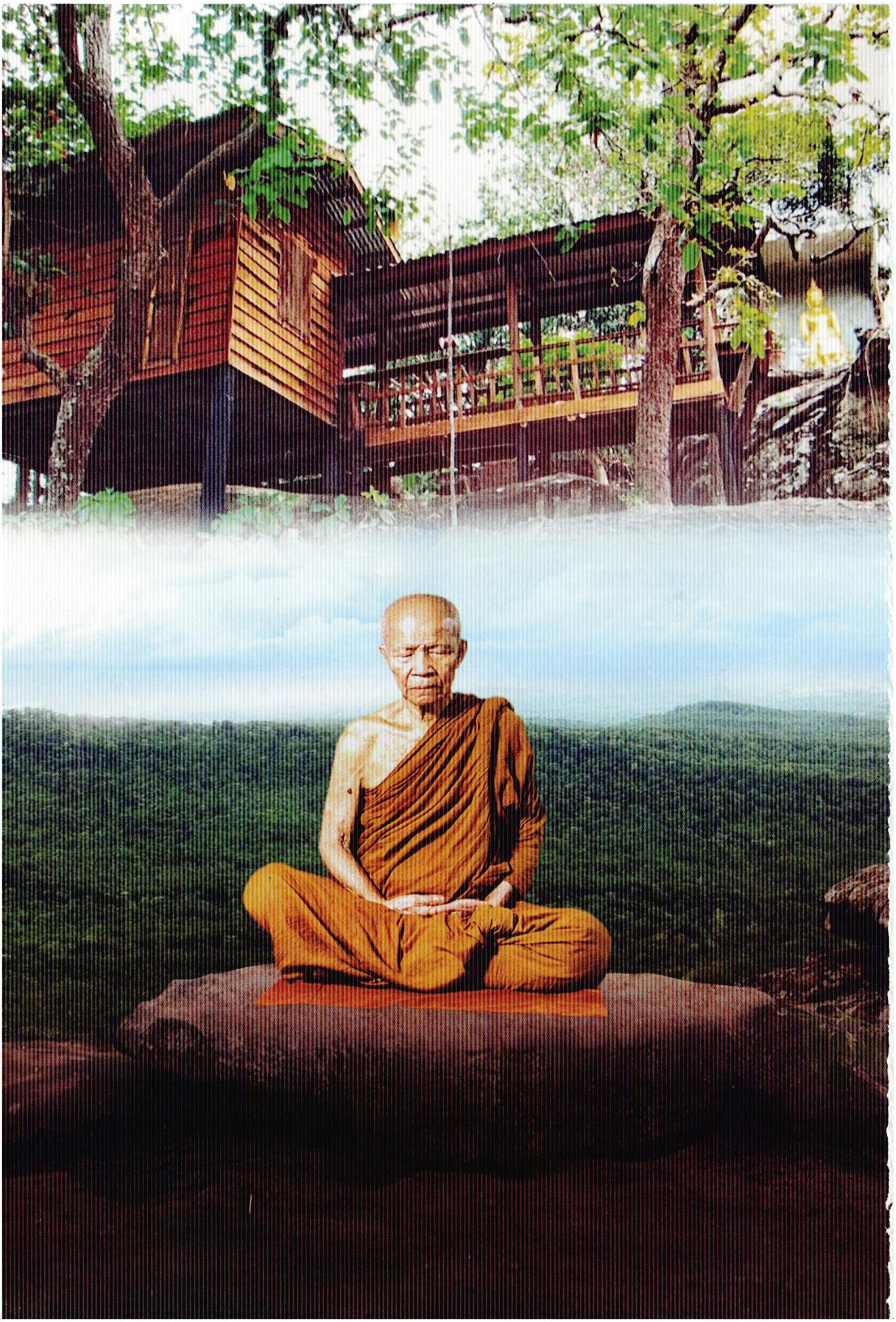

๑๑

ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

เทศน์เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

จิต เป็นตัวทรง ในความเป็นอยู่ ตลอดถึงความสุข ความทุกข์ จิตเป็นผู้ทรง เป็นผู้รับผิดชอบทั้งปัจจุบันทุกขณะไป แม้อนาคต ก็ต้องเป็นไปจากจิตที่เป็นปัจจุบันอยู่เวลานี้ จิตต้องรับผิดชอบตัวเอง ความเป็นอยู่ ความมี ความจน ความสุข ความทุกข์ส่อแสดงอยู่ที่จิต ความเป็นไปข้างหน้า จะมีความสุขความเจริญ จึงเป็นไปจากจิต

บุคคล และ สัตว์ ที่ได้รับความกระทบกระเทือนหรือความสัมผัสรับรู้ในสิ่งต่างๆ ที่นอกเหนือไปจากใจไม่มี! ใจจึงเป็นสิ่งสำคัญ **ความรู้นี้ครอบโลกธาตุ อะไรจะมาสัมผัส จากใกล้ จากไกล ก็ต้องมาสัมผัสความรู้นี้**

เพราะฉะนั้น ความรู้นี้จึงควรจะได้รับการอบรมให้รู้และฉลาดเหมาะสมกับสิ่งที่มาเกี่ยวข้องกับตน เพื่อจะไม่ได้รับความกระทบกระเทือนบอบช้ำ อย่างน้อยที่สุดก็พอมีทางหลบหลีกปลีกตัวได้จากอารมณ์ต่างๆ ไม่เช่นนั้นก็รับเอา รับเอา และแย่ แย่ไม่มีวันฟื้นตัวได้เลย ทั้งนี้มีได้และเห็นได้ในที่ทั่วไป ไม่ได้หาดูกันยากเลย

ความทุกข์เพราะความจนน่ะ จะมีน้อยกว่าความทุกข์เพราะอารมณ์มายุ่งกวน ทำลายใจ ความทุกข์ชนิดนี้ไม่เลือกชาติ ชั้น วรรณะ ฐานะสูง ต่ำ มีหรือจนอะไรเลย มนุษย์ทั่วโลกยอมรับกันอย่างปฏิเสธไม่ได้

คำว่า "โลกเจริญๆ" จึงมักมีแต่คำเสกสรร โดยอาศัยวัตถุเป็นเครื่องบังหน้าว่า "โลกเจริญ" **แต่ตัวโลก แก่นหรือรากฐานของโลก คือ ใจ หาความสุข ความเจริญได้ยากเต็มที แทบไม่มีคำว่า "สุข" อยู่ในดวงใจมนุษย์** เพราะไม่มีเครื่องก่อสร้าง และส่งเสริมให้หัวใจเจริญ นอกจากมีแต่เครื่องรบกวน ทำลาย ในอิริยาบถต่างๆ ตลอดกาลสถานที่เท่านั้น

คำว่า “เครื่องก่อสร้าง และเครื่องส่งเสริมหัวใจให้เจริญ” คือธรรม ผู้มีธรรม ใจย่อมเจริญ ใจย่อมมีความสุขความสงบได้ ฉะนั้น การส่งเสริมจิตใจด้วยธรรม มี ทาน ศีล ภาวนา เมตตาพรหมวิหาร สงสารเห็นใจเพื่อนมนุษย์ และสัตว์ที่อยู่ร่วมโลกกัน ใจย่อมเจริญชุ่มเย็นเป็นสุข ถูกต้องกับจุดประสงค์ที่โลกต้องการความเจริญ ไม่สักแต่ชื่อ และคำเสกสรรว่า “โลกเจริญ” ทั้งๆ ที่มนุษย์ทั่วโลกเป็นทุกข์ แทบลูกตาจะกระเด็น ขั้วหัวใจจะหลุดหล่น เพราะใจพาให้ร่างกายเป็นกงจักรหมุนรอบตัวทั้งวันทั้งคืน ไม่มีเวลาหยุดยั้งผ่อนคลายบ้างเลย

คำว่า “กระแสของโลกเชี่ยว” ก็คือ กระแสทางใจเชี่ยวด้วยอำนาจความโลภ ไม่มีเพียงพอ ความโกรธ ความเคียดแค้น ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมด้วยอำนาจแห่งความลุ่มหลงนั่นเอง ทั้งนี้ เพราะจิตไร้สาระ ไม่มีคุณธรรมเครื่องหล่อเลี้ยงหัวใจ ใจจึงมีแต่ “ฟุบลง” ถ่ายเดียว ทั้งที่ว่า “โลกเจริญ” วัตถุต่างๆ ที่ว่าเป็นสมบัติเครื่องปลื้มใจมันทับถมมนุษย์ผู้ไม่รู้จักความพอดี ความโลภนั้นส่งเสริมทุกเวลา นับแต่ตื่นจากหลับ กระทั่ง

นอนหลับ ได้พักใจงีบหนึ่งในขณะหลับ แต่ไม่ใช่ขณะภาวนา ซึ่งเป็นการพักสำคัญเสียด้วย นอกนั้นเป็นเวลากิเลส ราคะตัณหา เป็นต้น ย่ำยีมิได้ลดละปล่อยวางเลย แล้วใจจะหาความสงบสุขและความเจริญมาจากไหน?

ถ้าโลกยังไม่ยอมเห็นความสำคัญของจิตใจ แต่เห็นสิ่งอื่นๆ เป็นของสำคัญกว่าจิตใจ โลกจะหาความสงบสุขเจริญรุ่งเรืองไม่ได้เลย! **แม้ศาสนธรรมมีอยู่ ก็ไม่มีความหมายถ้าโลกไม่สนใจเสียอย่างเดียว ธรรมมีคุณค่ากับโลกที่สนใจใฝ่ธรรม ปฏิบัติตามธรรม เช่นเดียวกับอาหารมีคุณค่า อำนวยความสุขให้แก่ผู้รับประทาน ฉะนั้น**

คนที่เกิดเป็นมนุษย์ในโลกเดียวกัน แต่บางพวกได้รับการอบรมจากศาสนธรรมด้วยดี ย่อมได้ดื่มรสแห่งความสงบสุขของธรรมทางใจ ที่ต่างจากรสความสุขของโลกล้วนๆ อยู่มาก

ปราชญ์ผู้ฉลาดเหนือคน คือ พระพุทธเจ้า ท่านทรงลิ้มรสแห่งธรรมเต็มพระทัยแล้ว จึงทรงนำธรรมมาสอนโลก

ให้ได้ปฏิบัติและดื่มรสตามท่าน ผู้ใดไม่สนใจธรรม ผู้นั้นพระพุทธเจ้าก็โปรดไม่ได้ การโปรดสัตว์โลกจะโปรดเฉพาะที่ควรโปรดได้ ไม่นอกเหนือธรรม **ถ้าใครนอกเหนือธรรม ก็โปรดไม่ได้ ต้องยอมยกให้กิเลสต่างๆ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา โปรดเอาเป็นลูกบาปธรรมของมัน** (“ไม่ใช่ลูกบุญธรรม”)

พวกเราจะเป็นลูก “บุญธรรม” ของศาสนา หรือจะเป็นลูก “บาปธรรม” ของกิเลสล่ะ? รีบตัดสินใจเสียแต่บัดนี้ อย่ารอนาน เดี๋ยว “พี่บาปธรรม” จะมาเอาตัวไปเป็นน้อง “บาปธรรม” ของมัน “ลูกบุญธรรม” จะตกไป

เฉพาะอย่างยิ่ง การนั่งสมาธิภาวนา ทำแรกๆ ก็จะรู้สึกว่า ฝืดเคือง ตะเกียกตะกายวุ่นวาย แทบเป็นแทบตาย เหมือนจะเอาเข้าตะแลงแกง ที่ถูกเขาเอาไปฆ่า นั่นเอง เพราะผลบุญ คุณธรรม ยังไม่เคยปรากฏ หากเป็นความพอใจอยู่บ้าง ก็พอฟัดพอเหวี่ยงกันไป ถ้าไม่พอใจและไม่เห็นผลในการทำเลย ก็ลำบากมาก นั่งเพียง ๒๐, ๓๐ นาที โอ้โห เหมือนกับจะเป็นจะตาย จริงๆ

จิตเมื่อได้รับการอบรมอยู่เรื่อยๆ จะมีขณะหนึ่งจนได้ ที่จะเหมาะกับจังหวะอันดีงาม ที่จะก้าวเข้าสู่ความสงบ ให้เจ้าของได้ชมบุญวาสนาของตน และเกิดความเชื่อความเลื่อมใสขึ้นมา **ผลนั้นแหละเป็นเชื้อแห่งความเชื่อที่จะให้เกิดความอุตส่าห์พยายามขึ้นไปโดยลำดับ ดูเหมือนเคยเล่าให้ฟัง**

ในการฝึกหัดเบื้องต้น ซึ่งเป็นไปด้วยความเชื่อความเลื่อมใสอยากทำ เวลาถามหัวหน้าวัด ท่านก็ว่า "ให้ภาวนา พุทโธ" นั่นแหละ ผมก็ภาวนา พุทโธ ก็เอา "พุทโธ" มาภาวนา ภาวนาไม่ทราบว่าผลจะเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง ก็ทำไปแบบ "งูๆ ปลาๆ" อย่างนั้นเอง ด้วยความพอใจ อยากทำ

แต่สำคัญที่ "คำว่าพุทโธ กับสติกลมกลืนกันดีตอนภาวนานั้น" ท่านว่า "ไม่ให้ส่งจิตไปที่อื่น ให้มีความรู้อยู่กับคำบริกรรมภาวนานั้น" เราก็จับตรงนั้น เพราะเราไม่มีความรู้กว้างขวางอะไรนี่ ก็ทำไปอย่างท่านว่านั่นเอง

พอทำลงไป กำหนด "พุทโธๆๆ" ปรากฏว่า ความรู้สึกที่ซ่านอยู่ในที่ต่างๆนั้น ค่อยๆ รวมตัวเข้ามา รวมตัวเข้ามา อาการของจิตที่แสดงอาการรวมตัวนั้น กลายเป็นจุดสนใจมากขึ้น ทำให้สติก็จดจ่อ ความตั้งใจก็เพิ่มขึ้นๆ จนปรากฏว่า จิตนี้สงบเงียบลงไปเลย

ตอนนั้น จิตขาดจากอารมณ์ต่างๆ หมดทุกสิ่งทุกอย่าง เกิดความอัศจรรย์ขึ้นมาภายในใจ และเกิดความตื่นเต้นมาก ไม่นาน จิตก็ถอนขึ้นมาเสีย เสียดายมาก โอ้โห! เป็นอย่างนี้เอง นั่นแหละเป็นเชื้อสำคัญให้เกิดความอุตส่าห์พยายาม ไม่ว่าจะเรียนหนังสือมากน้อยเพียงใด ลำบากลำบนขนาดไหน การภาวนาไม่เคยลดละเลย ต้องปล่อยเวลาไว้ คือ สงวนเวลาไว้สำหรับทำภาวนา แต่ก็ไม่ค่อยได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย นานๆ ตั้งแต่เรียนหนังสือมาจนกระทั่งได้ออกปฏิบัติ จิตสงบได้อย่างนั้นเพียงสามครั้งเท่านั้น

เหตุที่สงบไม่ได้นั้น เมื่อมาพิจารณาย้อนหลังแล้ว

ก็พอทราบได้ว่า เพราะความยึดมั่นถือมั่น ความคาดหมายในผล ที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว และผ่านไปแล้วนั้น มาเป็นอารมณ์ของใจ **โดยไม่คำนึงถึงงานที่ทำในวงปัจจุบัน คือ "พุทโธๆ" ซึ่งจะทำให้เกิดผลเช่นนั้นขึ้นมาอีก จิตมาปล่อยงานอันนี้เสีย มีแต่ความมุ่งหวัง อยากให้เป็นอย่างนั้น อย่างนั้น ผลจึงไม่เกิดอีกดังใจหมาย**

เมื่อพอจางๆ ไป จิตไม่ค่อยมั่นหมายกับความสงบที่เคยเป็น และผ่านไปแล้วนั้น มันถึงรวมลงได้อีก พอจิตปล่อยความกังวลกับสิ่งที่เคยผ่านมาแล้วเมื่อไร ก็ปรากฏผลขึ้นมา พอปรากฏผลขึ้นมาทีไร จิตก็เป็นอีกแล้ว อยากจะให้เป็นเหมือนอย่างวันนั้น วันนั้น **พยายามเข้า จิตก็มีความรู้สึกอยู่กับผลที่เคยได้ เคยเป็นในอดีตนั้นเสีย ไม่เข้ามาอยู่ในวงปัจจุบัน ซึ่งจะยังผลให้เกิดขึ้น ผลก็ไม่เกิด ทำเมื่อไรก็เป็นอย่างนั้นอีก จนกระทั่งหมดหวังปล่อยวาง แล้วมาทำภาวนาตามธรรมดา ไม่คิดคาดหน้าคาดหลัง จิตก็เป็นอีกแน่ะ!**

มาทราบได้เมื่อภายหลัง จนกระทั่งได้ตั้งหน้าตั้งตา

ทำภาวนาจริงๆ ตอนหยุดการศึกษาเล่าเรียนแล้ว **คราวนี้จะเอาจริงเอาจัง เป็นกับตาย ต้องให้รู้จิตดวงที่เคยเห็นเคยรู้แล้วนั้น จะหายไปที่ไหนได้ จะต้องพยายามเอาให้ได้ ทีนี้ทำไม่หยุด กลางวันก็ทำ กลางคืนก็ทำ ทุกอิริยาบถไม่ลดละ ก็ปรากฏขึ้นมา เป็นความสงบเช่นนั้น**

เมื่อปรากฏเป็นความสงบเช่นนั้นขึ้นมาแล้ว ก็ทำให้สงบนานขึ้นโดยลำดับ สงบได้นานแล้ว ไม่ตื่นเต้นทีนี้ การตื่นเต้นนั้นเป็นเหตุกวนใจเหมือนกัน กวนความสงบนั้นให้ถอยตัวออกมาได้ **ทีนี้ เมื่อเวลาชินต่อความเป็นเช่นนั้นแล้วก็ไม่ตื่นเต้น มีแต่คอยกำหนด คอยดูจิตที่แสดงตัวเข้าไปสู่ความสงบ จะแสดงอะไรออกมา ก็ให้รู้อยู่กับจุดแห่งความรู้ที่สงบตัวลงไปแล้ว โดยถ่ายเดียวเท่านั้น จิตก็สงบได้นาน แนบแน่นขึ้นเป็นลำดับๆ**

ความสงบของจิตแต่ละครั้ง ละครั้งนั้น นอกจากจะเป็นความสุข ความสบายในขณะที่สงบแล้ว ยังเป็นการสร้างฐานแห่งความมั่นคงของจิตได้โดยลำดับอีกด้วย จนกระทั่งปรากฏเป็นความแน่นหนามั่นคงขึ้นภายในใจ

ทั้งๆ ที่จิตไม่ได้รวมก็ตาม **เมื่อกำหนดดูความรู้ของตนเมื่อใด ก็ทราบชัดว่าความรู้นั้นเด่น เป็นความสงบโดยลำพังตนเองอยู่โดยเฉพาะ แม้จะคิดเรื่องอื่นใดได้อยู่ แต่ฐานแห่งความสงบนั้น ไม่เคยลดละความเป็นของตนเลย**

นี่ เรียกว่า "จิตสร้างฐานเป็นความมั่นคงขึ้นภายในตัวเอง ท่านเรียกว่า "จิตเป็นสมาธิ" คือ เป็นความมั่นคงอยู่ในฐานของตน

การภาวนาเพื่อความสงบนั้น เราทำไม่ลดละ ก็ยิ่งสงบขึ้นไปเรื่อยๆ กลางวันก็สงบ กลางคืนก็สงบ เพราะทำอยู่ทั้งกลางวัน กลางคืน ก็ยิ่งเป็นการสร้างฐานนั้นให้มีความแน่นหนา มั่นคงยิ่งขึ้นโดยลำดับ กระทั่งอยู่ที่ไหน ก็มีความมั่นคงอยู่ภายในใจ นี่ท่านเรียกว่า "จิตเป็นสมาธิ" เป็นอย่างนี้

ความสงบเป็นอย่างหนึ่ง จิตที่เป็นสมาธิอยู่ตามฐานของตนนั้น เป็นอีกอย่างหนึ่ง

เวลาพิจารณาทางด้านปัญญา เมื่อจิตมีความอิ่มตัวอยู่ด้วยความสงบ จิตย่อมไม่หิวโหย กระวนกระวายกับอารมณ์ต่างๆ **ตามธรรมดาของจิต ที่ไม่มีความสงบนั้นมีแต่ความหิวโหย คิดนั่น ปรุงนี้ อยู่เรื่อยๆ พิจารณาอะไรก็ไม่ได้เหตุได้ผล ไม่ได้หลักได้เกณฑ์ เพราะหยิบนั้นวางนี้ ปล่อยนั้น จับนี้ ไปหมด**

ท่านจึงสอนให้จิตมีความสงบ ส่วนเวลาสงบ มันก็สงบจนเกินไป สงบเสียจนเราจะให้สงบสักกี่ชั่วโมงก็อยู่อย่างนั้น **เพราะเป็นความสบาย เลยกลายเป็น “สมาธิขี้เกียจ” จนกระทั่งได้ถูกครูบาอาจารย์ท่านดุด่าว่ากล่าว ฉุดลากออกมาจากสมาธิ ให้ค้นทางด้านปัญญา จึงได้ใช้ปัญญา**

พอเริ่มใช้ปัญญา ก็เพราะว่า จิตนี้มีความสงบตัวอยู่แล้ว มันก็ง่าย **พอกำหนดออกไปในแง่ใด มันเข้าใจเป็นลำดับๆ การเข้าใจทางด้านปัญญานี้ ผิดกับสมาธิอยู่มาก**

เข้าใจในอารมณ์ใด เข้าใจในเรื่องใด มันถอด มันถอนไปพร้อมๆ กัน ปล่อยวางไปเรื่อยๆ ก็ทราบว่า “อ้อ!

การปลดเปลื้องกิเลส ต้องปลดเปลื้องด้วยปัญญาเท่านั้น” แน่ะ! นี่ก็เป็นความเห็นแง่เดียวอีก ไม่รอบตัว ไม่พอดี จึงทำให้เกิดความเพลิดเพลินในการพิจารณาทางปัญญาโดยลำดับ

การพิจารณาไม่ลดละ พิจารณาอะไร ที่ว่าไม่ลดละ ก็พิจารณาเรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่ โดยเป็นสัจธรรมอันเดียวกันนั่นเอง ทั้ง ๔ อย่างนี้อยู่ด้วยกัน คือ ทุกข์ ก็แสดงอยู่ทั้งกลางวันกลางคืนอยู่ในร่างกายและจิตใจ สมุทัย ก็แสดงขึ้นมาโดยลำดับ ถ้าเราเผลอเมื่อใด สมุทัย คือความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมไปในแง่ต่างๆ ซึ่งจะเป็นการสั่งสมกิเลส ก็แสดงตัวออกมาจากจิตดวงเดียวนี้ มรรค ได้แก่ สมาธิ ปัญญา ก็ดำเนินงานไปเรื่อยๆ ทำให้จิตสงบลงไปเรื่อยๆ แล้วปัญญาก็สอดส่องดูธาตุ ดูขันธ์ ดูเรื่องของทุกข์ เรื่องของสมุทัย หรือเรื่องของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งมีอยู่รอบตัว พิจารณาแล้วพิจารณาเล่าจนมีความชำนิชำนาญ

ความชำนาญภายในจิตนี้ เมื่อเป็นความจริงแล้ว

ไม่ได้เหมือนความจำ ทีแรก ก็พิจารณายาก ลำบาก จะคลี่คลายอะไร อวัยวะแต่ละส่วน ละส่วน ออกไป ให้กระจายตัวออกไปนี้ ก็รู้สึกเชื่องช้า แต่พอสติปัญญามีความสามารถแล้ว ก็พิจารณาได้อย่างรวดเร็ว กำหนดอวัยวะส่วนใดมันกระจายออกไปหมดทั่วร่างกาย ซ่านไปหมดเหมือนกับกระดาษซึม

จิต ก็ถืออันนี้เป็นอารมณ์แห่งการพิจารณา จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ก็ถืออารมณ์แห่ง “วิปัสสนา” พิจารณาอยู่นี้เป็นลำดับๆ จนมีความสามารถเต็มที่แล้ว ก็ปล่อยวาง เป็นขั้นๆ ไป **ท่านเรียกว่า “ปัญญามีความแหลมคมกว่าสมาธิ” สมาธิเป็นเพียงความสงบ ปัญญาเป็นความคล่องแคล่ว เป็นความสอดส่องมองทะลุเหตุผลต่างๆ เรื่องธาตุ เรื่องขันธ์ ที่เราเคยจำว่า “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” อันนี้เป็นอย่างหนึ่ง**

พอ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” ซึ่งเป็นความจริง **ซาบซึ้งถึงใจแล้ว มันซึ้งมาก ดื่มด่ำ ทำให้เพลิดเพลินต่อการพิจารณา ลืมวัน ลืมปี ลืมเดือน สถานที่ กาล เวลา**

ไม่ไปสนใจ นอกจากจะสนใจกับ "ความรู้" "ความเห็น" ที่ตนมุ่งหวัง อยากจะเข้าใจนั้น ก็เข้าใจไปโดยลำดับๆ เรื่องมีเท่านั้น เพราะฉะนั้น อยู่ที่ไหนจึงมีความพากเพียรตลอดเวลา นอกจากหลับเสียเท่านั้น พอตื่นขึ้นมา ก็ประกอบความพากเพียรโดยทางสติปัญญา จับอารมณ์แห่งวิปัสสนาที่พิจารณายังไม่จบสิ้น ปล่อยวางด้วยความเข้าใจ

เรื่องธาตุ ขันธ์ นี่สำคัญมาก ทีแรกก็พิจารณากระจายไปทั่วโลกธาตุนั่นแหละ เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พิจารณาไปหมด ไม่ว่ารูปสัตว์ ไม่ว่าต้นไม้ ภูเขา เป็นสิ่งที่แปรสภาพเหมือนกันหมด จะยึดอะไรเป็นเรา เป็นของเรา มันยึดไม่ได้ **มันไม่เป็นที่ไว้ใจทั้งนั้น เพราะกองแห่งไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันไม่เป็นตัวของเราอยู่แล้ว เมื่อทราบชัด จิตก็ไม่กังวล เพราะมีความเห็นชัดในสิ่งนั้นแล้วด้วยปัญญา**

ประการแรกก็คือ จิตอิ่มตัวด้วยสมาธิ ไม่ค่อยไปกังวล

ประการที่สอง จิตอิ่มตัวด้วยความเห็นแจ้ง ด้วยปัญญาแล้ว

ทีนี้ ก็คลี่คลายสิ่งที่ยังไม่พิจารณาออกด้วยปัญญา เมื่อเห็นชัดแล้ว มันปล่อย ทีนี้ปล่อย ดังที่เคยอธิบายมาแล้ว ใจค่อยหดตัวเข้ามาเป็นลำดับๆ เห็นชัดเท่าไรก็ยิ่งย่นกระแสความรู้เข้ามา ทีแรกก็กว้าง **ปัญญาวิ่งทั่วโลกธาตุ เหมือนว่าโลกธาตุนี้หวั่นไปหมด เพราะสติปัญญาที่วิ่งประสานกัน กับรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส อยู่ใกล้ไกลมาก น้อย ลึกตื้น หยาบละเอียด มันขุดค้นคลี่คลายจนเป็นที่เข้าใจ จึงปล่อยวาง ถ้ายังไม่เข้าใจ ก็ยังไม่ปล่อย แม้จะบังคับให้ปล่อย จิตก็ไม่ปล่อย อุปาทานความยึดมั่นถือมั่น ถ้าไม่เข้าใจด้วยปัญญาก่อนแล้ว มันไม่ปล่อย พอเข้าใจเท่านั้น ไม่ต้องบอก มันสลัดปั๊บเดียวเท่านั้น นี่ท่านเรียกว่า "ปล่อยด้วยปัญญา" ไม่ใช่บังคับให้ปล่อยเอาเฉยๆ**

ความโง่ เป็นผู้พาให้ถือ ความฉลาดเป็นผู้พาให้ปล่อยวาง ท่านจึงสอนให้อบรมทางสติปัญญาให้มากในการพิจารณา ผลสุดท้ายก็ไม่ไปไหน สติปัญญาต้องวกกลับเข้ามา ธาตุขันธ์ที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวของตัวแท้ๆ เพราะธาตุขันธ์เป็นสมบัติของใจ โดยความสำคัญมั่นหมาย

ใจจึงยึดมั่น ถือมั่นมากมา แต่กำเนิดไหนๆ มันก็ถือธาตุ ถือขันธ์นี้เป็นสำคัญ ถือว่าเป็น "เรา" ทั้งหมดในร่างกายนี้ ทุกข์เป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา ก็ยังถือว่า "เราเป็นทุกข์" "เป็นทุกข์ของเรา" อยู่นั่นเอง

ร่างกายทุกส่วน ก็ทราบแล้วว่ามันแปรปรวน จิตก็ยังไปแย่งเขามาว่า "เป็นเรา" "เป็นของเรา" แย่งอนิจจัง แย่งทุกขัง แย่งอนัตตา มาเป็นตัวของตัวจนได้ ก็เพราะความหลงพาให้เป็น

การที่จะถอดถอนความหลง ที่ซึมซาบจนฝังใจ รากเหง้าเค้ามูลมันฝังลึกขนาดไหน จะไปถอนเอาง่ายๆ ได้เมื่อไร **ต้องพิจารณาหลายครั้งหลายหน จนเกิดความชำนิชำนาญ ครั้งนั้นครั้งนี้ หลายเที่ยว หลายตลบทบทวน มันก็ค่อยแจ่มแจ้งขึ้นมา จนถึงราก ถึงฐานของกิเลสอวิชชา มันก็ปล่อยของมันเอง**

เรื่องรูป ก็ดูและพิจารณาอยู่อย่างนั้นแหละ ทั้งวันทั้งคืน เอาเป็นสนามที่ท่องเที่ยว เป็นทำเลที่ท่องเที่ยว

กรรมฐาน **กรรมฐานได้แก่ที่ไหน ที่สำคัญก็คือ "เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ" ออกจากร่างกายของเราทุกส่วน เที่ยวกรรมฐานที่ตรงนี้ด้วย "อาจารจิต" "อาจาระ" คือการท่องเที่ยวของจิต พิจารณาให้เห็นชัดตามความจริง ทั้งภายนอก ภายในส่วนร่างกายของเราทุกสัดทุกส่วน โดยทาง"ปฏิกูล" หรือโดยทาง "ไตรลักษณ์" โดยความเป็นธาตุ ตามแต่โอกาส และความถนัดแต่ละครั้งไป**

วันนี้ก็พิจารณา คราวหน้าก็พิจารณา คราวไหนก็พิจารณา พิจารณาหลายครั้งหลายหน มันหากซึมซาบเข้าไปเอง จนเข้าใจชัด พอเข้าใจชัดแล้ว ไม่ต้องบอกมันก็ปล่อยวางของมันเอง

เวทนา ก็เกิดอยู่กับกายกับใจ ไม่เกิดอยู่ที่ไหน นี่ก็สัจธรรม คือ "ทุกฺขํ อริยสจฺจํ" ท่านบอกแล้วชัดๆ ว่าเป็นของจริง แต่เราไม่ยอมรับเป็นของจริง เอาแต่ของปลอมๆ เข้ามาแทรก มาสิง มาฝังในหัวใจ ใจก็เลยปลอมไปทั้งดวง สิ่งที่ปลอมนั้น มันให้ความสุขที่ไหน ไม่ให้ความแน่ใจได้เลย เช่น เงินปลอม เราจะไปจับจ่ายใช้สอย

ได้ที่ไหน ก็ใช้ไม่ได้ ถึงจะเป็นรูปลักษณะเหมือนของจริงก็ตาม มันปลอมโดยทางสมมุติ นี้มันก็ปลอมอีกทางหนึ่งเหมือนกัน

สมมุติภายในของเรามันปลอมอยู่ที่นี้ เมื่อไปคว้าเอาของปลอมเข้ามาแทรกไว้ในจิต จิตก็เลยกลายเป็นจิตปลอม จิตลุ่มหลงไปเสีย ผลของมันจึงเกิดเป็นความเดือดร้อน **การพิจารณาก็คือ ให้ปล่อยคืนตามของเดิมเขา ไม่ฝืนความจริงอันดั้งเดิม “รูปํ อนิจฺจํ, รูปํ อนตฺตา” นี่เป็นของดั้งเดิม รูปํ ทุกฺขํ เป็นของดั้งเดิม ให้พยายามพิจารณาให้เห็นชัด ปล่อยลงตามความเดิมของเขา ปล่อยลงสภาพดั้งเดิมของเขา เราก็ให้อยู่ดั้งเดิมของเรา**

อย่าไปปีนเกลียวกับความจริง อย่าปีนเกลียวกับความดั้งเดิมของเขา อันใดดั้งเดิมของใคร ให้อยู่ตามสภาพเดิมของตน เวทนาก็ให้อยู่ตามสภาพของมัน ให้รู้ตามความจริงของมัน

เราเป็นคนหลง เราต้องแก้ตัวให้เป็น “คนรู้” ถึงจะ

แก้กันได้ หลงไปเท่าไร มันก็ยิ่งเพิ่มความทุกข์ **เราไม่เห็นโทษ ไม่เห็นความหลงของเรา ก็ต้องได้ทุกข์อยู่เรื่อยไป ไม่เห็นโทษของความหลง ก็ต้องพิจารณาให้รู้ เมื่อรู้แล้ว ความหลงก็ดับไป ใจก็ไม่ยึด ไม่ถือและไม่หนัก มันจะเกิดขึ้นมากน้อยเพียงไร ใจก็ไม่หนัก**

ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในร่างกายนี้ แม้ทุกข์มากจนขนาดทนไม่ไหว ต้องตาย! ตายก็ตายไปเถอะ **เมื่อสติปัญญาเป็นตัวของตัวอยู่แล้ว ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่เข้าไปแบกไปหามแล้ว ทุกข์ก็สักแต่ว่าทุกข์เท่านั้น ไม่สามารถทำลายจิตใจได้ เพราะจิตใจนี่มีความมั่นคงด้วยสติปัญญา**

คำว่า “สัญญา สังขาร วิญญาณ” มันก็เหมือนกันดังที่พูดมาแล้ว หลายครั้งหลายหนนั่นน่ะ เป็นแต่เพียงจำได้แล้วดับไป ดับไป เกิดดับ เกิดดับ พูดง่ายๆ เอาสาระอะไรมันได้ล่ะ

จงพิจารณาให้เป็นความปรากฏขึ้น และความดับไป

ของเขาเท่านั้น เราไม่ต้องไปปักลงลึกยิ่งกว่านั้น จะเลยขอบเขตแห่งความจริงไป มันก่อความกังวลให้ตน สัญญาเป็นของเรา นี่ปักลงไปแล้วนะ! สัญญาดี สัญญาไม่ดี ฉันจำได้ดี ฉันจำไม่ได้ จำได้ก็เป็นเรา จำไม่ได้ก็เป็นเรา อะไรก็เป็นเราไปหมด นี่มันเลยความจริงไปเสีย ก็เกิดความทุกข์ จำไม่ได้ก็โมโหบ้าง อะไรบ้าง แล้วหลงไปตามสัญญาอารมณ์ ความหมายไป ความหยั่งไปในสิ่งที่ไม่ควรหยั่ง ยึดในสิ่งที่ไม่ควรยึด มันเป็นการฝืนหลักธรรมชาติ ฝืนความจริงแห่งธรรม จึงเกิดทุกข์

การพิจารณาเรื่องอาการทั้ง ๕ นี้ พิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน ปล่อยลงไปตามความจริง การปล่อยนั้นคือการวางภาระนั่นลง เหตุที่จะปล่อยก็คือ เมื่อรู้ตามความเป็นจริงของมันแล้ว มันก็ปล่อยของมันเอง จิตก็เรียกว่า “ฉลาด” ถึงจะปล่อยได้ ถ้าไม่ฉลาด ก็ถือวันยังค่ำคืนยังรุ่ง ตลอดกัปตลอดกัลป์ ไม่มีวันปล่อยวางได้เลย ท่านจึงว่า “ถือภพ ถือชาติ เกิดนั่น เกิดนี่” เกิดเพราะความหลงนั่นเอง ไม่ใช่เกิดเพราะความรู้

“**วิญญาณ** ฟังดูซิ วิญญาณ ตั้งแต่วันเกิดมาก็ได้ยินกันอยู่แล้ว มันก็ควรจะชินชากันบ้าง ไม่ควรจะหลงอยู่ตลอดเวลา **เมื่อกระทบทาง รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสต่างๆ เข้ามารับทราบภายในความรู้นี้โดยลำดับๆ และเกิดดับพร้อม ดับพร้อม ยังหลงยึดมันได้อยู่**

เรื่องความหลงนั้น มันไม่ชินชา มันเพลินที่จะหลงเรื่อยๆ โดยไม่ยอมรู้สึกตัวเลย ทุกข์มันก็มีมาเรื่อยๆ เราจะบ่นขนาดไหน มันก็ไม่เกิดประโยชน์ ถ้าไม่พิจารณาให้ลงถึงความจริงของมัน ท่านจึงสอนให้ปล่อยด้วยสติปัญญา คำว่า“ปล่อย” ก็คือ รู้แล้วปล่อย เหตุที่จะรู้ก็ต้องพิจารณา พิจารณาแล้ว พิจารณาเล่า อาการทั้ง ๕ นี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวกัมมัฏฐาน (กรรมฐาน) เที่ยวอยู่ในนี้แหละ ไม่ได้ไปภูเขาเลากอที่ไหนก็ตาม **ให้ท่องเที่ยวอยู่ตามนี้ เบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง สถานกลางอยู่ภายในร่างกายนี้ ชื่อว่า “เที่ยวกรรมฐาน” ตามพระอริยเจ้า**

เบื้องบน ก็คือ ตั้งแต่ศีรษะลงมา ข้างล่างแต่พื้นเท้า

ขึ้นไป เข้ามาส่วนร่างกายภายใน พิจารณาทั้งภายในภายนอก เป็นกองอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้เห็นชัดตามความจริง ให้เห็นโทษแห่งความหลงของตน เมื่อพิจารณารู้ตามความจริงแล้ว มันก็เห็นโทษแห่งความหลงเท่านั้นคนเรา! เมื่อเห็นโทษแล้ว จะฝืนยึดไว้ได้อย่างไร มันก็ปล่อยเอง! ทุกสิ่ง ทุกอย่างต้องพิจารณาให้รู้ ทุกสิ่งมันถึงจะปล่อยได้ รู้เต็มที่ ปล่อยเต็มที่ ถ้าไม่เต็มที่ก็ยังต้องยึดต้องถือ เป็นแต่เพียงว่า เบาลงไป เบาลงไป อาศัยการพิจารณาแล้ว พิจารณาเล่า จนถึงหลักความจริงเต็มที่ก็ปล่อยโดยสิ้นเชิง

ทางเดินของสติปัญญามีอยู่เรื่อยๆ เหมือนกับเชื้อมีอยู่ที่ไหน ไฟจะไหม้ไปโดยลำดับๆ มีเชื้อแห่งกิเลสอาสวะอยู่ที่ไหน ปัญญาเหมือนกับไฟ เป็นเครื่องแผดเผากิเลสจะซึมซาบไปตามลำดับลำดา เช่น พิจารณารู้เรื่องภายนอกจนรู้ทั่วถึงแล้วก็หมดเชื้อไฟ ปัญญาไม่ออก ไม่ไปสนใจ **เอ้า! ยังมีอยู่ตรงไหน? ติดข้องอยู่ตรงไหน? เช่น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จิตจะมาพิจารณาที่นั้น เพราะเชื้อแห่งกองทุกข์มันอยู่ที่นั่น อุปาทานอยู่ที่ไหน?**

กองทุกข์อยู่ที่นั่น! สติปัญญาจะต้องหมุนตัวเข้าไปตามนั้น เมื่อเข้าใจแล้ว ก็ปล่อยไป ปล่อยไป พอปล่อยหมดแล้ว ก็หมดเชื้อ ไม่ต้องไหม้ต่อไปอีก เพราะเข้าใจแล้วนี้ไม่ต้องพิจารณาไปอีก ไม่เผาอะไรอีก

ปัญญา เครื่องเผากิเลส แต่กิเลสไม่มีอยู่ที่นั่น มันก็ปล่อยไปเรื่อยๆ ปล่อยเข้าไปจนกระทั่งไปเผาจิตนั่นน่ะ เพราะกิเลสอาสวะมันเข้าไปรวมตัวอยู่ที่จิต หากเป็นเครื่องบอกมันเอง มันสืบต่อกันไปเรื่อยๆ จนกระทั่งหมดเชื้อแห่งอาสวะแล้ว ไฟก็ไม่ลุกลามไป ปัญญาก็หมดปัญหา สิ้นภาระที่จะต้องพินิจพิจารณาเพื่อแก้อะไรอีก

เมื่อเข้าถึงจุดสำคัญนี้ ท่านว่า "อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ"ฯ ว่าเป็นแถวเป็นแนวไป ตัวอวิชชาจริงๆ คืออะไร? มันไม่รู้ เวลาจะรู้ ก็รู้ตามหลักธรรมชาติ ที่พิจารณาเข้ามา เข้ามา ย่นเข้ามา ปล่อยเข้ามา สืบต่อกันเข้ามาทางสติปัญญา

ปัญญาขั้นนี้ละเอียดลออสุขุมมากทีเดียว เหมือน

กับน้ำซับน้ำซึม ไหลรินอยู่ทั้งแล้งทั้งฝน ไม่มีหยุดมียั้ง ค้นไปค้นมา พินิจพิจารณาอยู่อย่างนั้น หลายครั้งหลายหนจนเข้าใจ

กองแห่ง “วัฏฏะ” จริงๆ คืออะไร กองทุกข์จริงๆ คืออะไร? ภพชาติเกิดขึ้นได้ มันเกิดขึ้นได้เพราะอะไรเป็นสาเหตุ? **เฮ่อ! มันก็มารวมมารู้อยู่ที่ใจ ใจนี่เองเป็นตัวภพตัวชาติ เพราะเชื้อแห่งภพแห่งชาติมันฝังอยู่ภายในใจ สติปัญญาหยั่งทราบเข้าไปแล้ว ก็ขาดทะลุไปหมด ตปธรรมแผดเผากิเลสภายในจิตใจหมดเกลี้ยง! ไม่มีอะไรเหลือ**

สิ่งที่เหลือก็คือ “วิมุตติธรรม ความหลุดพ้นแห่งใจ” พ้นจากสิ่งที่ปกปิดกำบังทั้งหลาย ตั้งแต่ส่วนหยาบ จนถึงขั้นละเอียดสุด ที่เรียกว่า “อวิชชา” สิ้นซากไปหมดภายในใจ นั้นแล คือ ความพ้นทุกข์

ที่ท่านว่า “ปฏิบัติธรรม เพื่อความพ้นทุกข์” พ้นกันที่ทุกข์เคยมีอยู่แต่ก่อน นั้นแหละ แก้ทุกข์ได้ด้วยสติปัญญา

แล้วก็พ้นกันที่นั่น ข้ามโลก ข้ามสงสาร ข้ามกันที่นั่น ไม่ได้โดดข้ามโน้นข้ามนี้ หรือเหมือนเขาข้ามน้ำทะเลที่ไหนดอก! มันข้ามตรงนั้นเอง **แต่ท่านแยกเป็น “สมมุติ” ออกไปว่า “ข้ามๆ” ความจริงก็ “สลัดภัย ที่อยู่ภายในจิตใจของตนออกหมด นั่นแล เชื้อแห่งภัยมีอยู่มากน้อยเพียงไรภายในใจ สลัดออกหมดด้วยสติปัญญา แผดเผากันให้เกลี้ยง ไม่มีอะไรเหลือ นั่น! ท่านว่า “ความพ้นทุกข์” ว่า “ท่านตรัสรู้ก็ดี, บรรลุธรรมก็ดี” ก็บรรลุถึงความบริสุทธิ์นั่นเอง เรื่อง “สมมุติ” นั้นก็ว่างไป**

นี่แหละ หลักธรรมชาติเป็นอย่างนี้ เมื่อรู้เช่นนี้แล้ว ปัญหาทั้งมวลที่มีอยู่ในโลกกว้าง แคบ ลึก ตื้น หยาบ ละเอียด ขนาดไหนก็หมดไปโดยสิ้นเชิง

จิต เมื่อคลี่คลายปัญหาออกจากตนหมดสิ้นแล้ว ก็ไม่มีเรื่อง เรื่องอะไรๆ จึงไม่มี **เมื่อถึงขั้น “อะไรไม่มี” แล้ว ผู้ที่รู้ว่า “อะไรไม่มี นั่นน่ะ คือ ความพอตัวเต็มที่แล้ว” ไม่ต้องการที่จะเอาอะไรมาเสริมอีก เช่น ความสรรเสริญ ก็แล้ว ความนินทาก็แล้ว เพราะอันนี้เป็นอาการแห่ง**

“สมมุติ” ทั้งมวล จิตนั้นเป็นผู้พอตัวแล้ว ในคำว่าดีและชั่วทั้งหลาย ท่านให้นามผู้ที่ถึงความพ้นทุกข์แล้วนั้นว่า “ปุญญปาป ปหินบุคคล” คือเป็นผู้ละบุญบาปได้แล้ว

“บุญ” ก็คือ ความสุขที่เป็นฝ่ายสมมุติ ทีแรกก็อาศัยบุญกุศลที่เราสร้างไปในทางสมมุตินี้ เป็นเครื่องสนับสนุนไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงความพ้นทุกข์ **เมื่อถึงความพ้นทุกข์แล้ว ความพ้นทุกข์นั้นแล ถ้าจะเรียกว่า “บุญ” ก็เป็น “ปรมํ อย่างยิ่ง” พ้นจากขั้นสมมุติไปหมด บุญเป็นเครื่องสนับสนุนไปถึงนั่นแล้ว ก็หมดปัญหาบาปก็หมดไป**

คำว่า “บาป คือ ความเศร้าหมอง” คือ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะอำนาจแห่งกิเลส เมื่อกิเลสสิ้นไปแล้ว บาปก็สิ้นไป ความเศร้าหมองก็สิ้นไป **สิ่งที่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายสิ้นไปนั้นแล คือ ธรรมชาติล้วนๆ ได้แก่ความสุขอันบริสุทธิ์ล้วนๆ นั้นเป็นจุดหมายปลายทางแห่งผู้ปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์**

เมื่อถึงความพ้นทุกข์แล้ว ความหวังทั้งหลายก็หมดไป ความอิ่มพอมีเต็มหัวใจ อิ่มพอตลอดเวลา "อกาลิโก"

ธรรมที่กล่าวนี้ เป็นมาจากโน่นแหละ จากล้มลุกคลุกคลาน จากความตะเกียกตะกาย ความอุตส่าห์พยายามนั่นแหละ เป็นพื้นฐาน เป็นเครื่องสนับสนุนมาโดยลำดับๆ จนถึงความพ้นทุกข์ได้

"ความพ้นทุกข์ไปได้ เพราะความเพียร" คือ เพียรไม่หยุดไม่ถอย เพียรปลดเปลื้องตนเองโดยลำดับๆ อย่างที่เราเพียรสร้างบุญ สร้างกุศล นี่แล

เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้วนั้น บุญกุศลอันนี้จะไม่ให้ผลหรือ? ให้ผลตลอดมา! ดังที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปสถานที่ใด มีแต่คนเคารพบูชาสักการะด้วยเครื่องวัตถุไทยทานต่างๆ เป็นเพราะอำนาจแห่งบุญกุศล ที่พระองค์ทรงสร้างมานั้น มีประชาชนจำนวนมากพูดว่า **"การที่พระองค์เสด็จไปไหน มีแต่คนเคารพบูชา ตลอดถึงเทวบุตร เทวดา**

ไม่อดอยากขาดแคลน เดียรดาษไปด้วยวัตถุทานต่างๆ นั้น เป็นเพราะพระองค์เป็นพระพุทธเจ้า

พระองค์ตรัสปฏิเสธว่า "ไม่ใช่เป็นเพราะความเป็นพระพุทธเจ้าของเรา สิ่งทั้งหลายที่มีประชาชนนำมาสักการะบูชา ถวายเป็นปัจจัย ไทยทานมากน้อย เกิดขึ้นเพราะอำนาจแห่งกุศลของเรา ที่เคยสร้างมาต่างหาก แม้แต่ความเป็นพระพุทธเจ้า ก็ยังเกิดขึ้นมาจากกุศลของเราที่สร้างมา ไม่ใช่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นเพราะอำนาจแห่งความเป็นพระพุทธเจ้าของเราก็หาไม่" ท่านว่า

เหตุนั้น บรรดาพระสาวกทั้งหลาย ที่ได้บรรลุธรรมแล้ว ก็ยังต้องมี "เอตทัคคะ" ต่างๆ กัน นั่นก็เพราะอำนาจแห่งกุศล ศีล ทานของท่าน ที่ได้สร้างมามากน้อย เช่น พระสีวลี เป็นต้น ไปไหนมีแต่คนเคารพนับถือบูชาจตุปัจจัยไทยทาน นี้เกลื่อนกลาดไปหมด ท่านไปที่ไหนไม่มีความอดอยากขาดแคลน สาวกทั้งหลายที่เป็นพระอรหันต์เหมือนท่าน แต่เรื่องอติเรกลาภไม่มีองค์ไหนเสมอเหมือน เว้นแต่พระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว

เท่านั้น ต้องมีพระสีวลี เป็นที่หนึ่ง นี่ จึงว่าบุญกุศลต้องตามสนองท่านอย่างนี้ตลอดไป จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย คือ สลายขันธ์

ขันธ์ สลายไปแล้ว เป็นอันว่าหมดการพึ่งพิงอาศัยในบุญกุศล ที่เป็นส่วนสมมุตินี้ เหลือแต่ความบริสุทธิ์ล้วนๆ แล้ว หมดปัญหา! เมื่อยังไม่หมดธาตุขันธ์เมื่อใด บุญกุศลต้องตามสนับสนุนจนได้ ตลอดอวสาน

การแสดงก็เห็นว่าสมควร โปรดนำไปพินิจพิจารณาเอาล่ะ

◆

๑๒

นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ

เทศน์เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙
ณ ศาลาโรงครัว วัดป่าบ้านตาด

ธรรมของพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างถูกต้อง ไม่มีปิดบังลี้ลับ แสดงตามความจริงที่มีอยู่ทุกอย่างไม่ว่าขั้นไหนแห่งธรรม เช่นว่า บาป บุญ นรก สวรรค์ นิพพาน มีจริงอย่างนี้เป็นต้น จนกระทั่งเข้าถึงเรื่องราวของกิเลส ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่เป็นอยู่ เป็นความจริงด้วยกันหมด จึงหาที่ค้านไม่ได้ แต่ทำไมสิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัญหาสำหรับพวกเรา?

ธรรมท่านแสดงไว้อย่างเปิดเผยไม่มีอะไรเป็นปัญหา ไม่มีอะไรลี้ลับเลย แสดงตามความจริงล้วนๆ ซึ่งความจริงนั้นก็มีอยู่ แสดงตามความจริงนั้นๆ ทุกขั้นแห่งความจริง แต่พวกเราก็ไม่เข้าใจ **เหมือนท่านบอกว่า “นี่น่ะๆ!”**

ซึ่งชี้ให้คนตาบอดดู คนหูหนวกฟัง คงจะเป็นอย่างนั้น มือคลำถูกแต่ตาไม่เห็น ไปที่ไหนก็โดนกันแต่ทุกข์ ทั้งๆ ที่ท่านสอนว่าทุกข์เป็นอย่างไรก็รู้อยู่ แต่ก็โดนเอาจนได้! บอกว่าทุกข์ไม่ใช่ของดี ก็โดนแต่ทุกข์ เพราะสาเหตุ และเดินตามสาเหตุการกอบโกยทุกข์ขึ้นมาเผาตัวเองทั้งนั้น

ใน "ธรรมคุณ" ท่านแสดงว่า "สนฺทิฏฺฐิโก" สุขทุกข์เป็นสิ่งที่รู้เห็นอยู่กับตนด้วยกัน มีการตายเป็นต้น "เอหิปสฺสิโก" "โอปนยิโก" นี่เป็นหลักสำคัญมาก **"เอหิปสฺสิโก" ท่านจงย้อนจิตเข้ามาดูธรรมของจริง ไม่ได้หมายถึงให้ไปเรียกคนอื่นมาดูธรรมของจริง "เอหิ" ก็คือสอนผู้นั้นแหละผู้ฟังธรรม ผู้ปฏิบัติธรรมนั่นแหละ ให้ท่านจงย้อนใจเข้ามาดูที่นี่แล คือความจริงอยู่ที่นี่**

ถ้าพูดแบบ "โลกๆ" ก็ว่า "ความจริง" ประกาศตนให้ทราบอยู่ตลอดเวลา หรือท้าทายอยู่ตลอดเวลาจริง ขนาดที่เรียกว่า "ท้าทาย" ว่างั้นแหละ ให้ดูที่นี่ "เอหิ" ให้ดูที่นี่ ไม่ได้หมายความว่าให้เรียกคนอื่นมาดู ใครจะมาดูได้! ก็เขาไม่เห็นของจริง ไม่รู้ของจริง! ของจริงอยู่กับเขา

เขายังไม่เห็น เขายังไม่รู้ จะให้มาดูของจริงอยู่ที่เราได้อย่างไร **“เอหิปสฺสิโก” ท่านสอนให้ดูความจริงของจริงของเจ้าของซึ่งมีอยู่นี้ต่างหาก “โอปนยิโก” เห็นอะไรได้ยินอะไร สัมผัสอะไร ให้น้อมเข้ามาเป็นประโยชน์สำหรับตน เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องสุขเรื่องทุกข์ ที่สัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือปรากฏขึ้นภายในใจเกี่ยวกับเรื่องภายนอก** คืออดีตอนาคต เป็นเรื่องอะไรของใครก็ตาม ให้โอปนยิโกน้อมเข้ามาสู่ใจซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญ อันจะก่อเรื่องต่างๆ ให้เกิดขึ้นภายในตน ไม่นอกเหนือไปจากจิตนี้เลย

จิตจึงเป็นเรื่องใหญ่โตมาก “มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา” เท่านี้ก็กระเทือนโลกธาตุแล้ว จะเคลื่อนเล็กน้อยก็ใจเป็นต้นเหตุ ธรรมทั้งหลายจึงมีใจเป็นสำคัญ มีใจเท่านั้นจะเป็นผู้รับทราบสิ่งต่างๆ ไม่มีอันใดที่จะรับทราบได้นอกจากใจ

ธรรมทั้งหลายคืออะไร? กุศลธรรม อกุศลธรรม มีอยู่ในสถานที่ใดถ้าไม่มีอยู่ที่ใจ กุศลธรรมเกิดขึ้น เพราะ

ความฉลาดของใจ ปรับปรุงใจให้มีความเฉลียวฉลาด **ทันกับเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งออกมาจากภายในใจของตนเอง เมื่อ "อกุศลธรรม" เกิดขึ้นที่ใจ ก็ให้ "กุศลธรรม" อันเป็นเรื่องของปัญญาพินิจพิจารณาแก้ไขความโง่ของตน ความโง่ของตนที่เรียกว่า "อกุศล" นั้นให้หมดไปจากใจ**

"โอปนยิโก" น้อมเข้ามาที่นี่ เห็นเรื่องโง่เรื่องฉลาด เรื่องสุขเรื่องทุกข์ของใครก็ตาม ให้น้อมเข้ามาเป็นคติเตือนใจ "เอหิปสฺสิโก" ให้ดูที่ตรงนี้ บ่อแห่งเหตุทั้งหลาย คือใจ แสดงอยู่ตลอดเวลาไม่มีวันเวลาหยุดยั้ง ทำงานอยู่อย่างนั้น ยิ่งกว่าเครื่องจักรเครื่องยนต์ ซึ่งเขาเปิดเป็นเวล่ำเวลาและปิดไปตามกาลเวลา ใจไม่มีที่ปิด เปิดจนกระทั่งวันตาย ไม่มีปิด แล้วก็บ่นว่า "ทุกข์" บ่นไปเท่าไร ก็ไม่เกิดประโยชน์ เพราะไม่แก้ที่ต้นเหตุที่ควรแก้ ซึ่งถ้าแก้ได้แล้ว ทุกข์ก็ดับไปเป็นลำดับ ตามความสามารถและความเฉลียวฉลาดรอบคอบ

ฉะนั้น จึงไม่สอนไปที่อื่นนอกจากใจผู้ปฏิบัติ ถ้า

สอนไปก็เหมือนสอนให้ตะครุบเงา โน่นๆ ไม่มองดูตัวจริง อันเป็นต้นเหตุ

สอนที่ต้นเหตุเป็นสำคัญ เพราะกิเลสเกิดขึ้นที่นี่ จะเอายังไง? อะไรเป็นตัวเหตุที่จะให้เกิดความทุกข์ ความลำบากแก่สัตว์โลกทั้งหลาย? ตลอดถึงความเกิด แก่ เจ็บ ตาย? นี่เป็นผลมาจากกิเลสซึ่งเป็นเชื้อเป็นตัวเหตุสำคัญ มันเกิดขึ้นอย่างไร? ถ้าไม่เกิดขึ้นจากใจ มันอยู่ที่นี่ จึงไม่ไปสอนที่อื่น เพราะเวลาพิจารณาก็เอาจริงเอาจัง เอาเหตุเอาผลให้รู้ความจริง และถอดถอนกิเลสไปได้โดยลำดับ ก็ถอดถอนที่ตรงนี้ **เพราะตรงนี้เป็นผู้ผูกมัดตัวเอง เป็นผู้สั่งสมกิเลสขึ้นมาในขณะที่โง่เขลาเบาปัญญา ไม่รู้เรื่องรู้ราว เวลาถอดถอนด้วยอุบายของสติปัญญาที่มีความเฉลียวฉลาด พอถอดถอนได้ก็ถอดถอนกันที่ตรงนี้ สติให้มีอยู่ที่ตรงนี้ จุดนี้เป็นจุดที่ควรระวังอย่างยิ่ง เป็นจุดที่ควรบำรุงรักษาอย่างยิ่งคือใจ!** บำรุงก็บำรุงที่นี่ ด้วยการภาวนาและส่งเสริมสติที่มีอยู่แล้วให้มีความเจริญขึ้นเรื่อยๆ อย่าให้เสื่อม และรักษาจิตด้วยดี อย่าให้อะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง **ระมัดระวังอย่าให้จิตนี่แส่**

ออกไปยุ่งกับเรื่องต่างๆ แล้วนำสิ่งนั้นเข้ามาเผาตน นี่ท่านเรียกว่า "รักษา"

กำจัดก็คือค้นคว้าหาเหตุผลของมัน อันใดที่มีอยู่แล้วและเป็นของไม่ดี ให้พยายามแก้ไขและค้นคว้าหาเหตุหาผล เพื่อแก้ไขถอดถอนตามจุดของมันที่เกิดขึ้น

เรื่องใหญ่โตแท้ๆ อยู่ที่จิต เรื่องเกิดก็คือจิตที่ท่องเที่ยวอยู่ใน "วัฏสงสาร" จนไม่รู้ประมาณว่านานเท่าไร เพียงคนคนเดียวเท่านี้ก็เต็มโลกแล้วละซากศพที่เกิดตาย เกิดตายซ้ำๆ ซากๆ แต่เจ้าของรู้ไม่ได้ นับไม่ได้ นับไม่ถ้วน ไม่รู้จักนับ เพราะมีมากต่อมาก และความโง่ปิดบังตัวเอง **ความจริงของตัวที่เป็นมาเท่าไรก็ถูกปิดบังเสียหมด ยังเหลือแต่ความหลอกลวง โลๆ เลๆ หาความจริงไม่ได้ ท่านจึงสอนให้แก้สิ่งเหล่านี้ให้หมดไป**

พยายามอบรมสติให้ดีให้ทันกันกับความคิดปรุง มันปรุงขึ้นที่จิตและปลุกปั่นจิตอยู่ตลอดเวลา **ถ้ามีสติอยู่แล้ว เพียงความกระเพื่อมของจิตปรุงแย็บออกมาเท่านั้น**

จะเป็นการปลุกสติปัญญาให้เกิดขึ้นในขณะเดียวกัน เรานั่งอยู่กับที่ เราเฝ้ามันอยู่กับที่ ที่จะเกิดขึ้นแห่งเหตุทั้งหลายได้แก่ใจ เราต้องทราบ พอกระเพื่อมตัวออกมาก็ทราบ ทราบโดยลำดับนี่แหละ

การหลอกลวงของจิตก็หลอกลวงที่นี่ จิตที่จะเข้าใจความจริงก็เข้าใจด้วยปัญญา นอกจากนั้นก็พิจารณาดูเรื่องธาตุเรื่องขันธ์ให้เห็น **จนกระทั่งฝังจิต คือมันซึ้งในจิตว่าอาการแต่ละอาการนั้นเป็นความจริงอย่างนั้น ให้พิจารณาหลายครั้งหลายหนหากซึ้งไปเอง คราวนี้ก็ทราบ คราวนั้นก็ทราบ คราวนี้ก็เข้าใจ คราวนั้นก็เข้าใจ เข้าใจหลายครั้งหลายหน เลยเป็นความซาบซึ้งแน่ใจ**

รูป แน่ะ ฟังซิ! อะไรเป็นรูป รวมทั้งหมดผมก็เป็นรูป ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกก็เป็นรูป **รวมเข้าไปทั้ง "อวัยวะ" ที่เป็นด้านวัตถุ ท่านเรียกว่า "กองรูป" หรือเรียกว่า "กาย"**

เอ้า ! ดูนี่ เวลาท่องเที่ยวให้สติตามความรู้ที่เดินไปใน

อวัยวะส่วนใดอาการใดของร่างกาย **ให้สติเป็นผู้คุมงาน ปัญญาเป็นผู้ตรองไป ความรู้ รู้ไปตามอาการนั้นๆ ปัญญาตรองไปให้ซึ้งๆ สติรับทราบไปทุกระยะ นี่คืองานของเราแท้**

ส่วนงานเร่ๆ ร่อนๆ งานคิดปรุงโดยไม่มีสตินั้นเราเคยทำมาพอแล้ว และเคยเป็นโทษ เกิดโทษ กระทบกระเทือนจิตใจเรามามากแล้วเพราะความคิดปรุงนั้นๆ

งานเช่นนี้เป็นงาน เป็นงานรื้อถอนทุกข์ภัยออกจากใจโดยตรง เป็นงานจำเป็น งานคือการกำหนดด้วยความมีสติ ประกอบด้วยปัญญา ไตร่ตรองใน "ขันธ์" โดยสม่ำเสมอไม่ลดละ ความรู้เดินไปตามอาการนั้นๆ และถืออาการนั้นๆ เป็นเหมือน "เส้นบรรทัด" ให้ใจเดินไปตามนั้น สติปัญญาแนบไปตามไม่ลดละ เหมือนกับเขียนหนังสือไปตามเส้นบรรทัด ให้ใจเดินไปตามนั้น สติปัญญาแนบไปตามไม่ลดละ เหมือนกับเขียนหนังสือไปตามเส้นบรรทัด สติประคองไปด้วย ดูไปด้วย นี่เรียกว่า "เที่ยวกรรมฐานตามป่าช้าซึ่งมีอยู่กับตัว"

ความอยากรู้อยากเห็นอย่างรวดเร็วตามใจนั้น อย่าเอาเข้ามาเกี่ยวข้องให้เหนือความจริงที่กำลังพิจารณา **รู้อย่างไรให้เข้าใจตามความรู้นั้น แล้วกำหนดตามไปเรื่อยๆ แยกดูความเป็นอยู่ของขันธ์ต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร** มีหนังหุ้มอยู่ภายนอกบางๆ เท่านั้นแลที่หลอกลวงตาโลก ลวงตาท่านลวงตาเรา ไม่ได้หนาเท่าใบลานเลย นั่นคือผิวหนัง

เราจะพิจารณาในแง่หนึ่งแง่ใด ก็เป็นการพิจารณาเพื่อถอดถอนความหลงของตัว เวลาพิจารณาอย่างนี้ทำให้เพลินดี เอ้า! ดูขึ้นไปข้างบน ดูลงไปข้างล่าง ดูออกไปข้างนอกข้างในกายเรานี้แล เป็นการท่องเที่ยวให้เพลินอยู่ในนี้ **สติตามอย่าให้ "สักแต่ว่าไป" ให้สติตามไปด้วย ปัญญาตรองไปตามความรู้ที่รู้กับอาการนั้นๆ ไปด้วย ขึ้นข้างบนลงข้างล่างที่ไหนถูก "สัจธรรม" ทั้งนั้น**

งานนี้เรียกว่า "งานรื้องานถอนพิษภัย" ที่ "อุปาทาน" เข้าไปแทรกสิง ไปยึดไปถือทุกชิ้นทุกอันภายในร่างกายนี้ออก จนไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในใจอีกต่อไป **เพราะฉะนั้น**

ทุกข์จึงมีอยู่ทุกแห่งทุกหน เพราะ “อุปาทาน” เป็นตัวการสำคัญ คำว่า “ทุกข์ มีอยู่ทุกแห่งทุกหน” หมายถึงทุกข์เพราะความยึดถือ ทำให้ไปเป็นทุกข์ที่ใจ ไม่ใช่เป็นทุกข์ที่อื่น

เพียงร่างกายเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วเป็นทุกข์นั้น พระพุทธเจ้าก็เป็นได้ พระสาวกก็เป็นได้ เพราะขันธ์นี้อยู่ในกฎของ “อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา” อยู่แล้ว จะต้องแสดงตามกฎของมัน **แต่สำหรับจิตผู้พ้นจาก อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา และมีฐานะที่จะพ้นจาก อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา นี้ ให้พิจารณาสิ่งที่ว่านี้ อย่าให้กระทบกระเทือนตัวเองได้ด้วยความเผอเรอใดๆ เพราะการวาดภาพของตัวเองเพื่อพิจารณารู้ความจริงนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะไม่ให้สิ่งเหล่านี้มากระทบกระเทือนใจได้ คือไม่ให้ทุกข์เกิดขึ้นภายใน เพราะความเสกสรรว่า “กายเป็นเราเป็นของเรา” เป็นต้น**

พิจารณาลงไป ดูลงไป จนกว่าจะเห็นชัดด้วยปัญญาจริงๆ เอ้า! หนังเป็นอย่างไร หนังสัตว์ที่เขาใช้ทำเป็นกระเป๋า

นั้นเป็นอย่างไร หนังรองเท้าเป็นอย่างไร ดูกันให้หมดตลอดเนื้อ เอ็น กระดูก เอ้า! ดูเนื้อสัตว์ ดูเนื้อบุคคล มันก็เหมือนกัน **ดูเข้าไป กระดูกเป็นอย่างไร กระดูกสัตว์ กระดูกคน ต่างกันที่ตรงไหน ดูเข้าไปให้เต็มความจริงที่มีอยู่กับตัว ดูเข้าไป ดูภายในร่างกายนี้แหละ เพราะอันนี้เป็นสิ่งที่ท้าทายอยู่แล้วตามความจริงของเขา**

ทำไมใจเราจึงไม่รู้ ไม่อาจหาญ เพียงเห็นตามความจริงนั้นแล้ว ก็เริ่มท้าทายของปลอมได้ด้วยความจริงที่ตนรู้ตนเห็น **ความจริงที่รู้เห็นด้วยปัญญานี้มีอำนาจมาก สามารถลบล้างความเห็นอันจอมปลอมได้โดยลำดับ จนความปลอมหมดสิ้นไป**

ความจริงที่เกิดขึ้นกับใจย่อมเกิดได้ด้วยสติปัญญา คำว่า “ความจริง” นั้นถูกทั้งสองเงื่อน เงื่อนหนึ่งความจริงทั้งหลาย ไม่ว่าฝ่ายรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นความจริง เป็นของมีอยู่ ท้าทายอยู่ด้วยความมีอยู่ของตน และปัญญาก็หยั่งทราบตามความจริงของเขา จนปรากฏเป็นความจริงขึ้นมาภายในใจ นี่คือ

วิธีการถอดถอนกิเลสเป็นอย่างนี้

นี่แหละความจริงกับความจริงเข้าถึงกันแล้วไม่เป็นภัย นอกจากถอดถอนพิษภัยทั้งหลายได้โดยสิ้นเชิงเท่านั้น

ตอนที่พิจารณาเดินกรรมฐาน เที่ยวกรรมฐานตามที่ว่านี้ เที่ยวไปตามอวัยวะน้อยใหญ่ ตรวจไปตรองไป ออกจากกรรมฐานตอนนั้นแล้ว ก็เที่ยวกรรมฐานให้ถึงที่สุดว่าร่างกายนี้จะสลายแปรสภาพไปอย่างไรบ้าง กำหนดลงไป มันจะเปื่อยจะผุจะพังอย่างไร? ให้กำหนดลงไปๆ จนสลายจากกันไปหมดไม่มีเหลืออยู่เลย เพราะร่างกายนี้จะต้องเป็นเช่นนั้นแน่นอน

แต่การกำหนดนั้น ต่างๆ กันตามความถนัดใจ สมมุติว่าจะกำหนดอาการนั้นให้เห็นชัดภายในจิต เราจะจับอาการใด เช่น หนัง เป็นต้น ให้จับอาการนั้นไว้ให้แน่ ให้ภาพนั้นปรากฏอยู่ภายในจิต สติจับหรือจดจ้องอยู่ที่ตรงนั้น

ภาพนั้นจะปรากฏสูงต่ำไปไหนก็ตาม เราอย่าไปคาดไปหมาย ความสูง ความต่ำ สถานที่ที่เราจะพิจารณานั้น **ให้ถือเอาเป้าหมายของการทำงาน ให้ความรู้ติดแนบกันอยู่นั้น ด้วยสติเป็นผู้ควบคุม อย่าเผลอตัวคิดไปที่อื่น**

อาการนี้จะขยายตัวมากน้อยก็ให้เห็นประจักษ์ใจในปัจจุบัน คือขณะที่ทำ จะสูงจะต่ำก็ให้รู้อยู่อย่างนั้น อย่าไปคาดว่านี้สูงเกินไป นี่ต่ำเกินไป นี่นอกจากกายไปแล้ว

ทีแรกเรานึกว่าเราพิจารณาอยู่ภายในกาย อาการนี้อยู่ในกาย ทำไมจึงกลายเป็นนอกกายไป เราอย่าไปคิดอย่างนั้น **แม้จะสูงจะต่ำ จะออกนอกออกในก็ตาม ถ้าเราไม่ปล่อยความรู้ในเป้าหมายที่เรากำลังพิจารณานั้น นั่นแหละจะเห็นความแปลกประหลาด และจะเห็นความอัศจรรย์ขึ้นมาจากอาการนั้นแหละ เช่นเรากำหนดเนื้อ จะเป็นเนื้ออวัยวะส่วนใดก็ตาม กำหนดลงตรงนั้น ให้เห็นชัดอยู่ภายในนั้น แล้วจะค่อยกระจายไปกระจายไปเอง**

เมื่อสติตั้งมั่นอยู่ด้วยดี คือรู้สึกตัวจำเพาะหน้า จิตก็รู้ว่าทำงาน ปัญญาก็ตรองตามนั้น **สักประเดี๋ยวอาการนั้นก็จะค่อยกระจายลงไป คือหมายความว่า มันเปื่อยลงไปๆ อันนั้นก็พัง อันนี้ก็พัง**

ดูให้มันชัดเจนลงไป เราไม่ต้องกลัวตาย จะกลัวอะไรเราดูความจริงนี่ ไม่ใช่ดูว่าเราจะตายนี่นา! เอ้า! สลายลงไปๆ นี่เราเคยพิจารณาอย่างนั้น อันนั้นขาดลงไป อันนี้ขาดลงไป มันเพลินขณะที่พิจารณา พิจารณาร่างกายตัวเรานี้เองแหละ **แต่ในขณะที่พิจารณาด้วยความเพลินนั้น ร่างกายปรากฏว่าหายไปหมดไม่รู้สึกตัวเลย ทั้งๆ ที่เรากำหนดพิจารณากายอยู่นั้นแล**

เอ้า! ร่างกายพังลงไปๆ หัวขาดลงไป แขนขาดลงไปตกลงไปต่อหน้าต่อตา แขนท่อนนั้นกระดูกท่อนนั้นขาดลงไป กระดูกท่อนนี้ขาดลงไป ภายในกายนี้ทะลักออกไป เอ้า! ดูไปเรื่อยๆ เพลิน ดูเรื่อยๆ แตกลงไปๆ

ส่วนน้ำก็ซึมลงไปในดิน และเป็นไอไปในอากาศ ฉะนั้น

เวลาปรากฏน้ำซึมซาบลงไปในดินและออกเป็นอากาศไปหมดแล้ว ส่วนต่างๆ ก็แห้ง **อวัยวะส่วนนี้แห้ง แห้งแล้วกรอบเข้าๆ แห้งเข้าไปจนกลายเป็นดินไป ดินกับกระดูกของอวัยวะเลยกลมกลืนเป็นอันเดียวกันไป! นี่เห็นชัด**

ส่วนที่แข็งคือกระดูก กำหนดเห็นเป็นลำดับ และกำหนดเป็นไฟเผาบ้าง กำหนดให้ค่อยผุพังลงไปบ้าง กระจายลงไปตามลำดับบ้าง จนกลืนเข้าเป็นอันเดียวกับดินอย่างเห็นได้ชัด

ที่ชัดที่สุดเกี่ยวกับการพิจารณานี้ คือธาตุดินกับธาตุน้ำ สิ่งที่ติดใจซึ่งภายในใจก็คือธาตุดิน ส่วนน้ำนั้นก็ปรากฏเป็นอย่างนั้น ลม ไฟ ไม่ค่อยจะมีปัญหาอะไรนัก ไม่เป็นข้อหนักแน่นสำหรับการพิจารณา และไม่เป็นสิ่งที่จะซึ้งภายในใจเหมือนอย่างเราพิจารณาร่างกายซึ่งเป็นอวัยวะหยาบ

พออันนี้กระจายลงไป กลายเป็น “ดิน” หมด จิตก็เวิ้งว้างละซิ! ขณะนั้นเวิ้งว้างไปหมด! อย่างนี้ก็มี

แต่เวลาพิจารณากรุณาอย่าได้คาดได้หมาย ให้เอาความจริงในตน เป็นสมบัติของตน เป็นสักขีพยานของตน อย่าเอาความคาดคะเนมาเป็นสักขีพยาน มาเป็นข้อดำเนิน จะไม่ใช่สมบัติของเรา นั่นเป็นสมบัติของท่าน **สมบัติของเราคือเรารู้เอง เราเป็นอย่างไรให้เป็นขึ้นภายในตัวเราเอง นั้นแลคือความรู้ของเรา ความเห็นของเราแลเป็นสมบัติของเราแท้! ควรกำหนดอย่างนี้**

บางครั้งไม่เป็นอย่างนั้นเสมอไป หากเป็นไปของมันเองโดยหลักธรรมชาติ พอการสลายลงไปเป็นดินเช่นนั้นแล้ว **บางทีกระดูกมันค่อยผุพังลงไปๆ ยังไม่หมด แต่อันหนึ่งมันปรากฏขึ้นภายในจิตใจว่า “ที่มันยังไม่หมด ส่วนที่เหลือจะต้องเป็นดินเช่นเดียวกันอีก” มันมีความปรุงขึ้นในจิต ทั้งๆ ที่ในขณะนั้นไม่มีกายเลยในความรู้สึก แต่จิตหากปรุงขึ้นอย่างนั้น**

สักประเดี๋ยวไม่ทราบว่าแผ่นดินมาจากไหน มาทับกระดูกที่ยังเหลืออยู่ พรึบเดียว คือมาทับส่วนที่ยังผุพังไม่หมด ให้กลายเป็นดินไปหมดด้วยกัน **พอกระดูกส่วน**

ที่เหลือกลายเป็นดินไปหมดแล้ว จิตไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร มันพลิกตัวของมันอีกแง่หนึ่ง ขณะที่จิตพลิกกลับอีกทีเลยหมด! แผ่นดินก็ไม่มี ทั้งๆ ที่แผ่นดินมันไหลมาทับกันอย่างรวดเร็ว พลิกมาทับกองกระดูกของเราที่ยังละลายไม่หมดลงเป็นดิน

ทีนี้ก็รู้ขึ้นมาพับ! อีกว่า “อื่อ! ทุกสิ่งทุกอย่างมันก็เป็นดินหมด ในร่างกายอันนี้ที่มันลงไปก็เป็นดินหมด!” หลังจากนั้นครู่หนึ่งจิตก็พลิกตัวอีกที และพลิกอย่างไรไม่ทราบความสมมุติได้ ดินเลยหายไปหมด **อะไรๆ หายไปหมด เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ โล่งไปหมดเลย เกิดความอัศจรรย์ขึ้นมาอย่างพูดไม่ถูก ซึ่งการพิจารณาเช่นนี้เราไม่เคยเป็น! มันเป็นขึ้นมาให้รู้ให้เห็นอย่างชัดเจน จิตเลยอยู่นั้นเสีย คืออยู่อันเดียวเท่านั้น จะมีขณะใดขณะหนึ่งของจิตว่าเป็นสองไม่มีเลย! เพราะมันตายตัวด้วยความเป็นหนึ่งแท้ๆ**

พอขยับจิตขึ้นมาก็แสดงว่าเป็นสองกับความปรุง แต่นี่ไม่มีความปรุงอะไรทั้งสิ้น **เหลือแต่ความรู้ที่สักแต่ว่ารู้**

และเป็นของอัศจรรย์อยู่ในความรู้นั้น ขณะนั้นมันเวิ้งว้างไปหมดเลยโลกธาตุนี้ ต้นไม้ ภูเขา อะไรไม่มีในความรู้สึกตอนนั้น จะว่าเป็นอากาศไปหมด แต่ผู้นั้นก็ไม่สำคัญว่าเป็นอากาศอีกเหมือนกัน มีอยู่เฉพาะความรู้นั้นเท่านั้น!

แต่จิตสงบตัวอยู่เป็นเวลาชั่วโมงๆ! พอจิตถอนออกมาแล้ว แม้จะกำหนดอะไร ก็เวิ้งว้างไปอีกเหมือนกัน **นี่อาจเป็นได้คนละครั้งเท่านั้น นี้ก็เคยเป็นมาเพียงครั้งเดียวไม่เคยซ้ำอีกเลย!** ส่วนการพิจารณาลงไปโดยเฉพาะๆ มันเป็นได้ตามความชำนาญของจิต จนกระทั่งเป็นไปทุกครั้งที่เราพิจารณา

การพิจารณาความแปรสภาพเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ยังชัดเจนอยู่ทุกเวลาที่เราพิจารณา **ความที่เป็นเช่นนี้แลเป็นความสามารถ ที่จะทำจิตเราให้มีกำลังและความเคยชินกับความจริงคือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แท้ สามารถถอดถอนความเป็น “เรา” เป็น “ของเรา” ออกได้โดยลำดับ** เพราะตามความจริงแล้ว ร่างกายนี้ถ้าว่าธาตุมันก็ธาตุ ถ้าว่า “ธาตุดิน” มันก็ธาตุดินเราดีๆ นี่เอง

ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ตามคำเสกสรรมั่นหมายต่างๆ

การพิจารณาซ้ำๆ ซากๆ รู้ไม่หยุดยั้ง รู้เรื่อยๆ เพราะการพิจารณาอยู่เรื่อยๆ ย่อมจะเพิ่มความซาบซึ้งโดยลำดับจนเข้าใจชัด **แล้วถอดตัวออกจากคำที่ว่า “กายเป็นเรา เป็นของเรา”** ก็เลยกายสักแต่ว่ากาย ถ้าให้ชื่อว่ากายก็สักแต่ว่ากาย ถ้าจะให้ชื่อว่ากายสักแต่ว่าปรากฏสภาพเท่านั้นก็พูดได้ เมื่อจิตรู้อย่างพอตัวแล้วไม่มีอะไรเป็นปัญหา ใจจะว่าเขาเป็นอะไร เขาไม่มีปัญหาเพราะเป็นปัญหาอยู่กับใจดวงเดียว

ฉะนั้น จำต้องแก้ปัญหาเราเองออกจากความลุ่มหลงความสำคัญมั่นหมายต่างๆ ให้เข้าสู่ความจริงแห่งธรรม คือ รู้ล้วนๆ นั้นก็ธาตุล้วนๆ แม้จะสมมุติว่า “กาย” ก็คือธาตุล้วนๆ ย้อนเข้ามาในจิต ก็จิตล้วนๆ ทั้งสอง “ล้วนๆ” นี้ต่างก็เป็นความจริงล้วนๆ เมื่อทราบความจริงชัดอย่างนี้แล้ว เอ้า! เวทนาจะเกิดขึ้นก็เกิด เพราะเวทนาก็เป็นธาตุอันหนึ่ง หรือเป็นสภาวธรรมอันหนึ่งเช่นเดียวกับร่างกาย มันวิ่งถึงกันอย่างนั้น

“สัญญา” ความหมาย พอปรุงแผล็บเราก็ทราบเสียว่า มันออกไปจากจิตนี้ไปปรุงอย่างนั้นไปสำคัญอย่างนี้ เมื่อทราบแล้วจิตก็ถอนตัว สัญญาก็ดับไปทันที **ถ้าเราไม่ทราบมันก็ต่อ อันนี้ดับอันนั้นต่อ สืบต่อกันไปเรื่อยๆ เหมือน “ลูกโซ่” พอทราบ มันก็ดับของมัน ดับในขณะที่สติรู้ทัน และไม่ปรุงเป็นเรื่องเป็นราวอะไรขึ้นมาได้ นี่เรียกว่าสติทัน ถ้าไม่ทันเรื่อง ก็ต่อเรื่อยๆ การพิจารณาความจริงในร่างกายจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด**

พระพุทธเจ้าจึงทรงสอน “สติปัฏฐาน ๔” ซึ่งมีอยู่ในร่างกายจิตใจนี้ทั้งนั้น สัจธรรมก็มีอยู่ที่นี่ ท่านจึงสอนลงที่นี่ สรุปแล้วลงที่จิต การที่ว่าพิจารณาไปทั้งหมดนั้นพิจารณาเพื่ออะไร? ก็พิจารณาเพื่อให้จิตรู้ตามความเป็นจริง แล้วจะได้ปล่อยวางความงมงายในการยึดถือเข้ามาสู่ความเป็นตน

เอ้า! เมื่อหมดความงมงายในธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟนี่แล้ว เลยหมดความงมงายในเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเกี่ยวกับขันธ์ ๕ นี้ แล้วก็เข้ามาพิจารณา

ความงมงายของจิตอีก มันยังมีเรื่องของมันอีก

ความงมงายตามขั้นของกิเลสที่ละเอียดนี้ เรียกว่า “เป็นความละเอียดของกิเลส” เป็นความงมงายอันละเอียดของจิต ย้อนเข้ามาพิจารณาเข้ามาอีก จะเอาอะไรเป็นหลักเกณฑ์ที่นี่?

เราก็พิจารณาจิต จิตเป็นนามธรรม เวทนาก็เป็นนามธรรม ปัญญาก็เป็นนามธรรม ไม่ว่าแต่เพียงจิตจะเป็นนามธรรม สิ่งที่เป็น “นามธรรม” กับสิ่งที่เป็น “นามธรรม” มันอยู่ด้วยกันได้ ติดกันได้ กิเลสกับจิตต่างก็เป็นนามธรรมด้วยกัน จึงติดกันได้

เอ้า! ปัญญาค้นลงไปเพราะเป็นนามธรรมด้วยกัน จะพิจารณาเช่นเดียวกับเราพิจารณารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ **แยกแยะให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน แล้วจับจิตนี้ขึ้นมาเป็นตัวผู้ต้องหา เป็นตัวนักโทษทีเดียว ฟาดฟันหั่นแหลกลงในตัวผู้ต้องหาหรือนักโทษนี้**

นี่แหละคือผู้ต้องหาหรือ นักโทษ มันเป็น "โทษ" เข้ามารวมไว้ในตัวนี้หมด ถือว่าตัวเก่งตัวรู้ตัวฉลาด สิ่งนั้นสิ่งนี้รู้ไปหมดแล้วในโลกธาตุนี้ รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส **รู้หมด รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ภายในร่างกาย ที่เป็นขันธ์ ๕ นี้ก็รู้หมด! แต่ไม่ยอมรู้ตัวเอง! นั่นนะซี! มาติดตรงนี้ มาโง่ตรงนี้! พร้อมทั้งย้อน** ปัญญาเข้าภายในจิตนี้อีก ฝ่าฟันตรงนี้ออกให้ทะลุไป **แทงเข้าไปตรงนี้ เข้าไปหาความรู้นี้ ความรู้ที่ว่าเก่งๆ นั่นแหละคือ "ตัวงมงายของจิต"** แท้

เมื่อพิจารณาคลี่คลายโดยละเอียดถี่ถ้วนแล้ว สภาพที่แทรกอยู่กับจิตก็เป็นสภาวธรรมอันหนึ่งเท่านั้น จิตจะคงตัวอยู่ไม่ฉิบหายเพราะพิจารณาหาความจริง ก็ให้ฉิบหายไป ไม่ต้องอาลัยเสียดาย ถ้าจิตมั่นคงต่อความจริงแล้ว! จิตคงอยู่ไม่ฉิบหาย! ถ้าจิตทรงความจริงไว้ตามธรรมชาติของตัวเองซึ่งเป็นความจริง จริงๆ แล้ว ก็จิตนี้แลจะพ้นโทษ ถึงความบริสุทธิ์ จิตจะสูญหรือไม่สูญ ก็ให้รู้กัน!

ค้นลงไปไม่ต้องเสียดายอะไรทั้งสิ้น จิตก็ไม่ต้องเสียดาย ไม่ต้องกลัวว่าจิตจะต้องถูกทำลายจะสลาย จิตจะฉิบหายไป จิตจะสูญไปไหน!

เมื่อถูกปัญญาทำลายสิ่งแทรกซึมหมดแล้ว กิเลสทุกประเภทสูญสิ้นไปเอง เพราะเป็นสิ่งจอมปลอมอยู่ภายในจิต เมื่อกำหนดพิจารณาลงไปจริงๆ แล้ว **ไอ้สิ่งที่ควรสูญสิ้นไปยังไงก็ทนอยู่ไม่ได้ มันต้องสูญ ส่วนธรรมชาติที่สูญไม่ได้ ทำยังไงก็ต้องอยู่ คงตัวอยู่ คือจิตนี้จะสูญไปไหน! นั่นแหละผู้ที่ถูกกิเลสนี้ครอบงำอยู่ก็คือจิต ปัญญาฟาดฟันกิเลสแหลกละเอียดลงไปจากจิตแล้ว จิตนี้ก็เลยกลายเป็นความบริสุทธิ์ขึ้นมา ผู้นี้แลคือผู้บริสุทธิ์แท้ จะเอาอะไรไปสูญ! สูญแล้วจะบริสุทธิได้อย่างไร? อันนั้นตาย อันนี้ฉิบหาย แต่อันนี้เป็น "อมตํ แท้" อมตํ ด้วยความบริสุทธิ์ ไม่ใช่ อมตํ ที่กลิ้งไปตาม "วัฏวน" ทั้งหลายที่เคยเห็นมา อันนั้นก็ไม่ตาย แต่มันกลิ้งไปอยู่อย่างนั้นตาม "วัฏจักร"**

แต่ อมตํ นี้ไม่ตายด้วย ไม่กลิ้งด้วย นั้นเป็น “วิวัฏฏะ” คือไม่ตายและไม่หมุน นี่ตัวจริงอยู่ภายในท่ามกลางขันธ์ของเรา อันนี้แหละตัวสำคัญ!

เจ้าตัวยุแหย่ก่อกวนมันเข้าไปกลุ้มรุมจิตนี้ให้หลงไปตามโลก ตามธาตุตามขันธ์ ตามทุกขเวทนา ความเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ วุ่นวายไปหมด ความจริงเขาไม่ได้ว่าอะไรนี่ ร่างกายมีอะไรก็มีอยู่อย่างนั้น เวทนาเกิดขึ้นก็เกิดตามเรื่องของมัน มันไม่ทราบว่าตนเป็นเวทนา ไม่ทราบว่าตนเป็นทุกข์ เป็นสุข เป็นเฉยๆ อะไรเลย **ก็จิตนี้เป็นผู้ไปให้ความหมาย แล้วก็ไปหลงความหมายของตัวเองโดยไม่เกิดประโยชน์อะไร นอกจากเกิดโทษแก่ตัวถ่ายเดียวเท่านั้น**

เพราะฉะนั้น จึงต้องพิจารณาด้วยปัญญา ให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน แล้วอะไรจะฉิบหาย เราจะขาดทุนเพราะอะไร ร่างกายแตกก็แตกไปซี ก็ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา **ท่านบอกไว้แล้วว่าธรรมเหล่านี้ครอบโลกธาตุ**

จะไม่ครอบขันธ์อย่างไร ไตรลักษณ์เคยครอบโลกธาตุอยู่แล้ว ทำไมจะไม่ครอบขันธ์เราได้ นี่เมื่อมันเป็นไปตามกฎ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา เราจะไปขัดขวางได้อย่างไร

เอ้า! ปล่อยมันไป อะไรไม่ทน เอ้อ! แตกไป มันมีแต่สิ่งที่แตกที่สลายทั้งนั้นอยู่ในโลกธาตุนี้ เป็นแต่เพียงว่าช้าหรือเร็วต่างกัน มีเท่านั้น แล้วขันธ์ของเราจะทนไปได้อย่างไรตั้งกัปตั้งกัลป์ เพราะอยู่ในกรอบอันเดียวกัน **พิจารณาให้เห็นตามความจริงไว้ก่อนที่ยังไม่แตก ซึ่งเป็นความรอบคอบของปัญญา ให้เห็นชัดเมื่อถึงเวลาทุกขเวทนาเกิดขึ้น เอ้า! ขึ้นเวทีกันวันนี้ ว่างั้นเลย!**

วันนี้เราจะขึ้นเวทีเพื่อเห็นความจริง รู้ความจริงตามหลักธรรม ไม่ใช่ขึ้นเวทีเพื่อล่มจม ทุกขเวทนาเกิดขึ้นเป็นเรื่องของทุกขเวทนา การพิจารณาเรื่องของทุกขเวทนาซึ่งมีอยู่ในขันธ์นี้ เป็นเรื่องของสติปัญญา **เราต้องการทราบความจริงจากการพิจารณา มันจะล่มจมไปไหน เพราะเราไม่ได้ทำเพื่อความล่มจม เราไม่ได้ทำเพื่อความฉิบหาย**

ใส่ตัวเรา เราทำเพื่อชัยชนะ เพื่อความรู้ตามสัดส่วนของความจริง ที่มีอยู่ที่เป็นอยู่ให้รอบกายในใจต่างหาก แล้วรอดพ้นไปได้จากสิ่งนี้ นั่นเป็นมงคลอันสูงสุด!

ที่ท่านว่า "เป็นมงคลอันสูงสุด" "นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ" นี่แหละ การกระทำพระนิพพานให้แจ้งทำอย่างนี้แหละ พระนิพพานถูกปิดบัง ก็คือจิตนั้นแหละถูกปิดบัง ด้วยกิเลสตัณหาอวิชชา มันปิดบังให้มืดมิดปิดตา จึงแก้ไขกันด้วยวิธีนี้ คือพิจารณาแยกแยะให้เห็นตามความจริง เป็นการเปิดสิ่งที่ปิดบังทั้งหลายออก ที่เรียกว่า "ทำพระนิพพานให้แจ้ง" ให้แจ้งชัดภายในใจ เมื่อแจ้งชัดหมดแล้วก็ "เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ" เป็นมงคลอันสูงสุด!

อะไรจะสูงยิ่งกว่า "นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ" อันนี้เป็นสูงสุด

นอกจากนั้นก็ "ผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ, อโสกํ วิรชํ เขมํ, เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ" จิตนี้อะไร

มาสัมผัสก็ตาม ไม่มีความหวั่นไหวพรั่นพรึง สิ่งทั้งหลายเข้ามาแตะต้องสัมผัสไม่ได้ ที่เข้าไม่ได้เพราะมันหมดสิทธิ์

"เขมํ" ท่านว่าเป็นจิตดวงเกษม เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ มงคลสองข้อที่กล่าวมานี้ อยู่ที่ใจนี่นะ ไม่ได้อยู่ที่ไหน ใจนี้แหละเป็นตัวมงคลและเป็นอัปมงคล ก็อยู่ในฉากเดียวกัน

เวลานี้เราแก้อัปมงคล เพราะมันมีติดใจเราอยู่ ให้เป็น "มงคล" ขึ้นมา "นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ" เอ้า! แก้เปิดเผยลงไป "ตโป จ พฺรหมฺจริยญฺจ, อริยสจฺจาน ทสฺสนํ" นี่ ตโป คือความแผดเผากิเลส กิเลสเป็นของร้อน จึงเผากิเลสด้วย "ตปธรรม" คือสติปัญญา ซึ่งเป็นของร้อนสำหรับกิเลส และแผดเผากิเลสลงไป

"อริยสจฺจาน ทสฺสนํ" คือรู้เห็นอริยสัจ ทุกข์ก็รู้เต็มจิต สมุทัยก็ละได้เต็มใจ มรรคก็บำเพ็ญได้เต็มภูมิของมหาสติ มหาปัญญา แน่ะ! จะว่าอย่างไรอีก นิโรธก็แสดงความดับทุกข์เต็มภูมิ

คำว่า “เห็นสัจธรรม” ท่านเห็นอย่างนั้น ผู้เห็นผู้รู้ “สัจธรรม” โดยสมบูรณ์นั้นแล คือผู้ทำนิพพานให้แจ้ง และผู้ไม่หวั่นไหวในโลกธรรมทั้งหลายคือจิตนี้แล อยู่ที่นี่

นี่พวกเราน่าจะเอาสาระสำคัญนี้ให้ได้! จิตเป็นตัวสำคัญ ส่วนร่างกายอะไรๆ ในขันธ์ ๕ ก็อย่างว่า! อย่างที่เราเห็นเราพิจารณาแล้วแล! ขอให้ได้ตัวนี้ซึ่งเป็นตัวสำคัญ

เอ้า! อะไรจะขาดก็ขาดไปเถอะ โลกนี้มันเป็นอย่างนี้อยู่แล้ว มันเป็นมาแต่ไหนแต่ไร เราก็เคยเป็นมาแล้ว กี่กัปกี่กัลป์เกิดตายๆ นี่แหละ คราวนี้ก็เดินตามทางหลวงที่เคยเดินนั่นแล

“ทางหลวง” คือคติธรรมดาใครห้ามไม่ได้ ต้องเดินไปตามนี้ เราก็รู้ความจริงของคติธรรมดาอยู่บ้างแล้วนี่ จะว่าอย่างไรต่อไปอีก ความรู้ในการแสดงก็มีเท่านี้ กรุณานำไปพิจารณา อย่าได้ประมาทนอนใจ

คำว่า “นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ การทำนิพพานให้แจ้งเป็นมงคลอันสูงสุด” ย่อมจะเป็นสมบัติของท่านพุทธบริษัทผู้พยายามไม่ลดละ ในวันหนึ่งแน่นอน

จึงขอยุติการแสดงเพียงเท่านี้ฯ

◆

มูลนิธิวิริยะ ณศีลวันต์ มีเจตนารมณ์สนับสนุน
เผยแผ่พระธรรมและพระวินัยของพระพุทธเจ้า
อันเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา
เพื่อสันติสุขและสันติภาพของเพื่อนมนุษย์
ตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๑.

เป็นแหล่งรวบรวมรักษาและเผยแผ่
พระธรรมวินัย ตามคำสอนของ
พระบรมศาสดา หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต
หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน
และพ่อแม่ครูบาอาจารย์สายหลวงปู่มั่นฯ

๒.

สนับสนุนกิจกรรมการปฏิบัติธรรม
ที่จัดให้แก่บรรพชิตและฆราวาสให้กว้างขวาง
อันจะเป็นประโยชน์แก่มหาชน

๓.

สนับสนุนการดำเนินการทำนุบำรุง
พระพุทธศาสนา ในด้านอาคารสถานที่
วัสดุอุปกรณ์และอื่นๆ เป็นต้น

สารัตถธรรมชุดเตรียมพร้อม โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน